

Genel Yayın Sıra No: 198
2011 / 10
ISBN No: 978 - 605 - 5316 - 02 - 0

Yayına Hazırlayan
İstanbul Barosu Yayın Kurulu

Tasarım / Uygulama / Baskı
Ege Basım
Esatpaşa Mah. Ziya Paşa Cad. No:4/1
Ege Plaza 34704 Ataşehir/İST.
Tel: 0216 470 44 70

Birinci Basım: Aralık 2011
Bu kitap İstanbul Barosu Yönetim Kurulu Kararı ile
bin adet basılmıştır.

**"GDO ve YAPAY TATLANDIRICILARIN
İNSAN SAĞLIĞINA ve
ÇEVREYE ZARARLARI"**

**29 - 30 Nisan 2011
İstanbul Barosu Kültür Merkezi**

İSTANBUL BAROSU YAYINLARI

İstiklal Caddesi Orhan Adli Apaydın Sokak

1. Baro Han Beyoğlu / İstanbul

Tel: (0212) 251 63 25 (pbx) / Faks: (0212) 293 89 60

dergi@istanbulbarosu.org.tr

İSTANBUL BAROSU PANEL

GDO VE YAPAY TATLANDIRICILARIN İNSAN SAĞLIĞINA VE ÇEVREYE ZARARLARI

29 Nisan 2011 1.Gün

11.00 Açılış Konuşmaları

Av. Doç. Dr. Ümit KOCASAKAL

İstanbul Barosu Başkanı

Av. Hüseyin Özbek

İstanbul Barosu Genel Sekreteri

1. OTURUM 11.30-13.30

Oturum Başkanı:

Av. Reşat ERKUL

Tüketici ve Rekabet Hukuku Merkezi Başkanı

11.30-12.00

Ahmet ATALIK

Ziraat Mühendisleri Odası İst.Şube Başkanı

Bağımsız Bilimin Bittiği Yer; GDO'lar...

12.00-12.10 Soru-Cevap

12.10-12.40

Bilge ÖLMEZ

Gıda Mühendisleri Odası Başkanı

GDO lar ve NBŞ lerin Gıda Literatüründeki Yeri

12.40-12.50 Soru-Cevap

12.50-13.20

Prof. Dr. Kenan DEMİRKOL

İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğretim Üyesi

13.20-13.30 Soru-Cevap

ÖĞLE ARASI 13.30-14.30

2. OTURUM 14.30-16.30

Oturum Başkanı :

Prof. Dr. Kenan DEMİRKOL

İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğretim Üyesi

14.30-15.00

İsa ÇÖK

Türkiye Şeker İş Sendikası Genel Başkanı

Türkiye'de Şeker Pancarı Üretiminin Kısıtlanması ve Şeker Gerçeği

15.00-15.10 Soru-Cevap

15.10-15.40

İl Sağlık Müdürlüğü Yetkilisi

15.40 15-50 Soru-Cevap

15.50-16.20

İl Sağlık Müdürlüğü Yetkilisi

16.20-16.30 Soru-Cevap

ÇAY-KAHVE ARASI 16.30-16.50

16.50-17.20

Av. Şükran EROĞLU

Tüketiciyi Koruma Derneği Başkanı

GDO lar ve NBŞ lerin Tüketiminde Tüketici Alışkanlıkları

ve Tüketicilerin Beklentileri

17.20-17.30 Soru-Cevap

17.30-18.00

Av. Reşat ERKUL

Tüketici Hakları ve Rekabet Hukuku Merkezi Başkanı

18.00-18.30 Plaket Takdimi

30 Nisan 2011 2.Gün

1. OTURUM 11.30-13.30

Oturum Başkanı:

Av. Alev Seher TUNA

Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Başkanı

11.30-12.00

Prof. Dr. Neşe Bilgin

Kocacan Armut'un Suçu Ne ? GDO lar Sonucunda Kaybolan

Biyoçeşitlilik ve Sürdürülebilir Yaşam

12.00-12.10 Soru-Cevap

12.10-12.40

Prof.Dr. Tayfun Özkaya

Ege Üniv. Ziraat Fakültesi Tarla Bölümü

Yerel Tohumlar, GDO ve Tarım Politikası

12.40-12.50 Soru-Cevap

12.50-13.20

Av.Emre Baturay Altınok

Ankara Barosu

GDO lara Karşı Yürütülen Hukuki Süreç

13.20-13.30 Soru-Cevap

ÖĞLE ARASI 13.30-14.30

2. OTURUM 14.30-16.30

Oturum Başkanı :

Av. Dr. Burhan DEMİR

Sağlık Hukuku Merkezi Başkan Yardımcısı

14.30-15.00

Doç. Dr. Özgen Arun

İstanbul Üniv. Veterinerlik Fak. Gıda Bölümü

GDO'lu Besinler ve Biz

15.00-15.10 Soru-Cevap

15.10-15.40

Dr. Yavuz Dizdar Onkolog

15.40-15.50 Soru-Cevap

15.50-16.20

Av. Cankat Taşkın - Bursa Barosu

NBŞ Üretici Firması Cargyll'in Çevreye Verdiği Zararlara

Karşı Verilen Hukuki Mücadele

16.20-16.30 Soru-Cevap

ÇAY-KAHVE ARASI 16.30-16.50

16.50-17.10

Av. Nuriye SAVAŞ

Sağlık Hukuku Merkezi Sekreteri

GDO ve Yapay Tatlandırıcıların Sağlık Hukuku Yönünden

Değerlendirilmesi

17.10-17.30

Av. Mustafa DEMİR

Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Sekreteri

17.30-18.00 Plaket Takdimi Kapanış

29-30 Nisan 2011

Yer : İstanbul Barosu Kültür Merkezi – Galipdede Cad. Balkon Çıkmazı Tünel-Beyoğlu
İstanbul Barosu Sağlık Hukuku Merkezi / İstanbul Barosu Tüketici Hakları ve Rekabet Hukuku Merkezi
/ İstanbul Barosu Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu

İÇİNDEKİLER

Açılış	7
BİRİNCİ GÜN	
Ahmet ATALIK	
Bağımsız Bilimin Bittiği Yer GDO'lar	9
Prof. Dr. Kenan DEMİRKOL	31
İsa GÖK	
Türkiye'de Şeker Pancarı Üretiminin Kısıtlanması ve Şeker Gerçeği.....	42
Esat Nadir ERYILMAZ	
GDO ve NBS ile Mücadele	60
Abdullah AYSU	
GDO ve Tohum	72
Av. Şükran EROĞLU	
Tüketici Hukuku ve GDO.....	79
İKİNCİ GÜN	
Açılış	93
Prof. Dr. Neşe BİLGİN	
Koca Can Armutun Suçu Ne? GDO'lar Sonucunda Kaybolan Biyoçeşitlilik ve Sürdürülebilir Yaşam.....	94
Prof. Dr. Tayfun ÖZKAYA	
Yerel Tohumlar, GDO ve Tarım Politikası	110
Av. Emre Baturay ALTINOK	
GDO'lara Karşı Yürütülen Hukuki Süreç	124
Yavuz DİZDAR	138
Doç. Dr. Özge ÖZGEN ARUN	
GDO'lu Besinler ve Biz.....	150
Av. Cankat TAŞKIN	
NBS Üretici Firmasıyla Mücadele	164
Av. Nuriye SAVAŞ	
GDO ve Yapay Tatlandırıcıların Sağlık Hukuku Yönünden Değerlendirilmesi.....	172

“GDO ve YAPAY TATLANDIRICILARIN İNSAN SAĞLIĞINA ve ÇEVREYE ZARARLARI”

29–30 Nisan 2011, İstanbul Barosu Kültür Merkezi

Av. Halide SAVAŞ- (İstanbul Barosu Sağlık Hukuku Merkezi Başkanı) Değerli misafirlerimiz, Değerli Yönetim Kurulu Üyemiz, değerli hocalarımız; “GDO’nun ve Yapay Tatlandırıcıların İnsan Sağlığına ve Çevreye Zararları” konulu sempozyumumuza hoş geldiniz. Hepinizi saygıyla selamlıyorum. Yönetim Kurulu Aydeniz Hanım bir konuşma yapacak, onu takdim ediyorum.

Av. Aydeniz Alisbah TUSKAN- (İstanbul Barosu Yönetim Kurulu Üyesi) Yönetim Kurulu adına hepinizi saygıyla selamlıyorum. Bu önemli bir toplantı aslında, katılım az, ama biz katılım için değil de, bu konuların konuşulması, gündeme getirilmesi, bu konuyla ilgili basılacak eserlerin, kitapların oluşması nedeniyle bu toplantıları düzenliyoruz. Bu tabii ki, gündemine oturması gereken bir konu: “GDO’nun ve Yapay Tatlandırıcıların İnsan Sağlığına ve Çevreye Zararları” Bu tabii ki bütün toplumu ilgilendiriyor, tüketicileri ilgilendiriyor, çevreyi ilgilendiriyor, sağlığı ilgilendiriyor. Bu konuların ortak olarak gündeme getirilerek, bu canlıların gen dizilimlerinin değiştirilmesinin hangi sonuçlara yol açabileceğini ve toplumda nelere mal olabileceğinin tartışılması, konuşulması gerekiyor. Değerli katılımcı hocalarımız var aramızda, oda başkanlarımız var, hepsinin görüşleri bizim için hakikaten çok önemli. Tabii tüketiciler para vererek, tüketim yaparak kendilerini bu maddelerle zehirliyorlar, gen çeşitliği ortadan kalktığı zaman tek tip genle insanların beslenmesi gündeme geliyor.

Temel gıda maddelerinin -mısır, patates, pirinç gibi- genlerinle oynanması çok büyük tehlike arz ediyor. Türkiye’de denetim olmaması, ithal edilen ürünlerin sadece beyana dayalı olarak yapılması, kontrolünün olmaması, bu maddelerin kanserojen etkisi olması, çevreye zarar vermesi, hepsi birbirine bağlı olarak toplum sağlığını tehlikeye sokuyor. Bu nedenle bu konuların tartışılarak bu toplantıdan çıkacak bir sonuç da bizim Baro olarak hangi konuların üzerinde durmamız gerektiğini ortaya koyacak ve bu konuda kişilerin bilinçlenmesi, tüketicilerin bilinçlenmesi önem arz edecek diye düşünüyorum. Hepinize katkı verdiğiniz için, katıldığınız için, Merkez ve Komisyon Başkanlarımıza da bu toplantıyı düzenledikleri için teşekkür

ediyorum ve saygılar sunuyorum.

Av. Halide SAVAŞ- Değerli misafirlerimiz, bu toplantıyla ilgili arz etmek istediğim bir şey var. Baro Başkanımız Avukat Doktor Ümit Kocasakal bu GDO'larla ilgili toplantıyı yapmamızı bizden özellikle istedi. Bu konuda kendisi Yönetim Kurulu Üyelerimiz gibi çok hassas. Yani toplumun yediği, içtiğiyle ilgili başta bir sıkıntı olduğundan dolayı çok hassas, bunu belirtmek isterim. Özellikle bir görevlendirme üzerine yaptık bunu, ama iyi ki de görevlendirmiş bizi. Ben Sağlık Hukuku Merkezi Başkanı olmama rağmen bu kadar olayın farkında değildim. Sağ olsun Kenan Hocam ve diğer hocalar, hepsi bu konuda gerçekten çok ciddi sıkıntımız olduğunu bize gösterdiler ve bu iki günde de konuştuğumuzda bunu fark edeceğiz. Hepinizi saygıyla selamlıyorum, ilk oturumu açıyorum. Sayın Hocam Profesör Doktor Kenan DEMİRKOL ve Ahmet Atalık'ı davet ediyorum.

Av. Reşat ERKUL- Bu panelin hazırlanmasında asıl fikir babası 15 Mart dünya tüketiciler günü düzenlediğimiz "Gıda Güvenliği" isimli panelin açış konuşmasını Yönetim Kurulumuz adına yapan Avukat Hüseyin Özbek'ti. Arzu ederdim ki bu üç merkez birlikte bu toplantıyı düzenlesinler, daha verimli bir toplantı, daha faydalanılacak bir panel olabilirdi demişti. Bu fikri Başkanımız Ümit Kocasakal'ın da destek vermesi ve bizi bu konuda teşvik etmesi üzerine ülkemizde yaşanan önemli tüketici hakkı ihlali alanı olduğunu düşündüğümüz bu konuda değerli hocalarımızın da katkılarıyla, merkez başkanlarımızın da katkılarıyla, hepsini teşekkür ediyorum burada, bu çalışmayı oluşturmaya gayret ettik.

Ülkemizin taraf olduğu 1985 Evrensel Tüketici Hakları Bildirgesi dokuz temel tüketici hakkını sıralar. Bunların arasında sağlık ve güvenlik hakkı, sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı temel ve önemli tüketici haklarıdır. Bunların ihlalinin söz konusu olduğu her alanda baroların ve özelde de bu merkezlerin bulunduğu kanaatinden ve bu mantıktan hareketle bu huzurunuzla sunduğumuz toplantıyı düzenlemiş bulunmaktayız. Faydalı bir çalışma olmasını diliyorum ve Değerli Hocam Ahmet Atalık'a konuşma konusuyla ilgili söz vermek istiyorum.

Ahmet ATALIK - (Ziraat Mühendisleri Odası İst. Şube Başkanı)

BAĞIMSIZ BİLİMİN BİTTİĞİ YER: GDO'lar...

Sevgili arkadaşlar, hepinize mensubu bulunduğum Ziraat Mühendisleri Odası'nın sevgi ve saygılarını sunuyorum. Modern biyoteknolojinin ürettiği GDO (Genetiği Değiştirilmiş Organizma) pek çok sektörde kullanım alanı bulmaktadır; tıpta kullanımı kırmızı, endüstride kullanımı beyaz, su ürünlerinde kullanımı mavi ve tarımda kullanımı yeşil biyoteknoloji olarak adlandırılmaktadır. Ben daha ziyade GDO'nun tarımı ilgilendiren yönünü anlatacağım. Bilimin üzerinin örtüldüğü bir alan diye sunum başlığımı seçtim. Neden bu ismi seçtiğimi de örnekleriyle göreceğiz.

İlerleyen bilim sayesinde modern biyoteknoloji, canlının özelliklerini sonraki nesle aktarmakla görevli, vücut işleyişinin şifrelerinin saklandığı genlerle oynayabilmektedir. Avrupa Birliği bu genetik aktarımı “doğada doğal olarak olamayacak şekilde bir genin aktarımı” olarak bize ifade eder. Bu yönüyle de çoğu zaman hibrit tohumlarla GDO'lu tohumlar birbirlerine karıştırılırlar. GDO'da dikkat etmemiz gereken bir husus asla ve asla doğanın kendi işleyişi içerisinde olan bir mekanizma değildir. AB'nin 2001/18 sayılı Direktif'inde GDO; “insan hariç olmak üzere, genetik materyali doğal yolla gerçekleşmeyecek şekilde değiştirilmiş organizma” olarak tanımlanmaktadır.

Çekirdeksiz Karpuz Örneği

Bunu bir fıkrayla anlatırsak, çünkü böyle tanımlar, ciddi tanımlar zaman içerisinde akıllarda kalmayabiliyor, ama olay bir fıkrayla anlatıldığında yıllar sonra bile hatırlandığına tanık oluyoruz. GDO fıkramız şöyle, Amerika Birleşik Devletlerinde GDO'larla ilgili bir sempozyum düzenlenir. Ülkemizi temsilen Profesör Temel sempozyuma katılır. Bilim insanları kürsüden sırayla geliştirdikleri GDO'lu ürünleri anlatırlar. Kanadalı bilim adamı, efendim biz domatese öyle bir gen aktardık ki bırakın raftan düşünce patlayıp çatlamasını, üzerinden dolu bir tır geçse deforme olmuyor der. Bu ve buna benzer sunumlar devam eder. Sıra bizim profesörümüz Temel'e gelir ve bizim bulduğumuzun yanında sizlerinki hiçbir şey der. Herkes merak eder, peki siz ne yaptınız diye sorarlar. Temel, vallahi şu gördüğünüz hamamböceğinin genini şu karpuzla aktardık der. Bütün salon iğrenç, rezalet

sesleri arasında meraklı bir ses sorar; peki, ne oldu? Temel, çok güzel bir çekirdeksiz karpuz oldu der. Nasıl oluyor bu diye sorarlar. Temel, şöyle oluyor der; alır karpuzu, koyar masanın üstüne, ikiye böler, gün ışığını gören bütün çekirdekler kaçışmaya başlarlar. İşte GDO'nun doğanın tabiatında olmayan bir gen aktarımı olduğu bu fıkra ile zihnimizde net bir şekilde kalır. Burada yeri gelmişken bir kez daha vurgulayalım, çekirdeksiz karpuz gerçekte GDO'lu değildir.

Bakıyoruz, ilk genetiğiyle oynanan tarım ürünü hangisi diye, domatesin raf ömrünü uzatmak üzere genleriyle oynandığını görüyoruz. Kimi kaynaklara göre farelerin midelerinde oluşturduğu rahatsızlık, kimi kaynaklara göre de pazarlama stratejisinde yapılan hatalar, kimi kaynaklara göre de Amerikan halkının rağbet etmemesi dolayısıyla bu domates piyasada fazla tutunamadı ve bunu üreten Calgene Şirketi iflas etti. Bu şirketi, dünyanın en büyük biyoteknoloji devi olan Monsanto Şirketi satın aldı. Hatta bu Calgene Şirketi üzerinden Monsanto Şirketine geçen Ann Veneman, birinci oğul Bush Hükümetinde Tarım Bakanlığı'na kadar yükseldi.

Açlık Denen Olgu

Bugün bakıyoruz, epey bir tarım ürününün genleriyle oynanmış vaziyette. Mısır, soya, pamuk, kanola, yonca, keten, mercimek, kavun, erik, patates, pirinç, şeker pancarı, ayçiçeği, tütün, domates, buğday diye devam ediyor. Fakat bu ürünler içerisinde genellikle dört tanesi dünya ticaretine konu oluyor ve yaygın olarak üretiliyor. Bunlar soya, pamuk, mısır ve kanola. Günümüz üretimi içerisindeki paylarına baktığımızda bu dört ürünün GDO'lu haliyle üretimine soya artık yüzde 80'nin üzerine çıkmış vaziyette GDO'lu üretiliyor. Pamukta bu oran yüzde 60'ın üzerine çıktı. Mısırdaki yüzde 30'lara dayandı. Kanolada da yüzde 20'nin üzerine çıkmış durumda. Özellikle bu dört ürünün hem insan beslenmesinde, hem hayvan beslenmesinde, hem de tarımsal yakıt üretiminde yaygın olarak kullanıldığını hatırlamamız gerekiyor.

GDO'lu ürünler ne amaçla çıktı? Konuya ana başlıklar üzerinden bakalım. Biliyorsunuz dünyada açlık denen bir olgu var. FAO'nun verilerine göre aç insan sayısı 2009 yılında 1 milyar 20 milyondur, 2010 yılında 925 milyona geriledi. Dünya Bankasının son verilerine göre gıda krizi yine başladı.

Gıdadaki fiyat artışları nedeniyle aç sayısı da 935 milyon kişiye ulaşmış vaziyette. Her gün 16 bin çocuğun açlık ya da bağlantılı nedenlerle hayatlarını kaybediyor. Olaya bu veriler üzerinden baktığımızda dünyada gerçekten bir açlık olduğu gözüküyor, özellikle de çocuklar hayatlarını kaybediyorlar. O zaman, GDO'nun verimi yükselterek açlığı bitirme gibi bir iddia ile ortaya çıkış amacına hangi birimiz itiraz edebiliriz? Hiç birimiz itiraz edemeyiz bu durumda. Ancak, gerçekte durum bize anlatıldığı gibi mi, bir inceleyelim.

GDO'lu ürünlerin ekimi ve ticareti 1996 yılında yaygınlaşmaya başladı. Hemen arkasından Amerikan üniversiteleri deneme tarlaları kurup bu ürünleri takibe aldılar. Üç-dört yıl süreyle 1998'de başlayıp 2001'e, kimileri 2002'ye kadar deneme tarlalarında verim araştırmasına başladılar ve şu sonuçları buldular: Soyada yüzde 5-10 civarında verimde düşme tespit edildi. Mısırdaki bu düşme yüzde 12 civarında oldu. Bu sonuçlar Amerikan üniversiteleri tarafından ardı ardına yayımlanmaya başlanınca biyoteknoloji şirketleri lisans anlaşmalarını değiştirdi. O zamana kadar şirketler, çiftçi ile yaptıkları lisans anlaşmalarıyla GDO'lu üründen tohum alıp tekrar ekmelelerini engelliyorlardı. Biyoteknoloji şirketleri GDO'lu tohumları ileri teknoloji kullanarak laboratuvarlarda elde ediyorlar. Bu nedenle bu tohumlar teknoloji ürünü olarak değerlendirilip şirket patentini alıyor ve tohumu lisans anlaşması ile kullanıcıya sunuyor.

Üniversite araştırmalarında GDO'lu ürünlerin verimsizlikleri ardı ardına ortaya çıkmaya başlayınca ve bu ürünlerin pek çok kanser türünü tetikleyebileceği dillendirilmeye başlayınca biyoteknoloji şirketleri (ki bu teknolojiyi elinde tutan şirketlerin sayısı dünyada beşi altıyı geçmemektedir ve bunların içinde de Monsanto tekel konumundadır) hemen lisans anlaşmasını değiştirdiler; benim tohumumu bağımsız çalışmada kullanamazsın, ancak benimle birlikte çalışabilirsin ve sonuçları beğenmezsem hiçbir yayınında yayımlayamazsın. Scientific American dergisinin Ağustos 2009 sayısında bir makale bu konuya ayrılmış vaziyette. Diyor ki, GDO'larla ilgili bağımsız bilim insanların saptadığı olumsuz veriler, dağ gibi yığılmış vaziyette, gerçekten bağımsız bir bilim istiyorsanız lisans anlaşmanızdaki kısıtlayıcı hükümleri kaldırın.

Bakın, 1998 ve 2000 yılları arasında Tarım ve Köy İşleri Bakanlığımız

Monsanto şirketiyle iki yıl süreli denemeler yaptı Çukurova ve Nazilli bölgelerinde. Sene 2011, hala araştırmanın sonuçlarına ulaşamadık. Ancak, GDO'nun Türkiye'de kayıtsız şartsız savunuculuğuna soyunmuş kimileri, sonuçların kendilerinde olduğunu belirterek tv ekranlarında gösterebiliyorlar. Çalışmada yer almış Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesinden bir öğretim üyesi ise yapılan çalışmaların sonuçlarının son derece berbat olmasından bahisle ortaya bir rapor çıkmadığından bahsediyor. Mevcut lisans anlaşmasına göre böyle bir çalışmanın sonuçlarının kamuoyuna açıklanması hemen hemen olanaksız.

GDO'lu Tohumun Verimi Düşük

Konu GDO olunca yapılan lisans anlaşması ile bilimin üzeri örtülüyor, eli kolu bağlanıyor. Bu noktada verileri ile GDO'nun tarım alanındaki olumsuzluklarını ortaya koyunca bilim-teknoloji düşmanı ya da biyoteknoloji düşmanı diye suçlanıyoruz. Örneğin ekmeğin, biranın, şarabın, sirkenin, yoğurdun üretiminde biyoteknoloji kullanılır, ama buna hiçbirimiz itiraz etmeyiz. Ancak GDO verimi düşürüyor, tarım ilacı kullanımını artırıyor, biyoçeşitliliğe zarar veriyorsa, buna bilinçli her vatandaşın dur demesi gerekiyor. Lisans anlaşmalarının değişmesiyle birlikte Amerikan Üniversitelerinin bağımsız çalışmaları da durma noktasına geldi.

Ülkemizde GDO'lu tohumla üretim yapmak 1998 yılında Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'nın yayınlamış olduğu bir genelge ile yasaklanmıştır. Bunu dikkate alarak ülkemizde GDO'lu tohumla tarım yapılmadığını düşünüyoruz. Ziraat Mühendisleri Odamız Türkiye'nin çeşitli noktalarından gelen ihbarlar neticesinde 20 numuneyi analiz ettirdi ve GDO'lu olmadıkları tespit edildi.

GDO'suz tohumla üretim yapan ülkemiz ile tarımsal üretiminde yüzde 90'ın üzerinde GDO'lu tohum kullanan ülkelerin verimlerini karşılaştırdık. Karşılaştırmaya esas rakamları Amerikan Tarım Bakanlığı'nın sitesinden aldık. Herkes internet üzerinden kolayca bu rakamlara ulaşabilir. Öncelikle pamuğun verilerine baktık, ki bu ürün sadece tekstil sektöründe değil margarin sanayinde ve gıda sanayinde de kullanılan bir üründür. Bakıyoruz en yüksek verim hangi ülkede arkadaşlar? Dünya üretim ortalamasının hektara yaklaşık 0,75 ton olduğu pamukta Türkiye hektara 1,3 ton üre-

tim yapıyor. Yaygın olarak GDO'lu tohumla pamuk üretimi yapan ülkelerin tümünü geride bırakıyor. Soyaya baktık arkadaşlar. Özellikle hayvan beslenmesinde ve birçok ülkede insan gıdası olarak da yaygın kullanılıyor. Hangi ülkede verim en fazla arkadaşlar? Türkiye'de. Dünya üretim ortalaması hektara 2,4 ton civarında iken ülkemizde 3,7 ton. Şimdi biz bunları söyleyince hemen GDO lobisinin başını çeken bir akademisyen şöyle sözlerle yüklenmişti bir konuşmada, "efendim son verileri takip etmiyorsunuz tabii, Amerika Birleşik Devletlerinde GDO'lu tohumla mısır üretimi patladı gitti, yükseldi gitti". Efendim, biz onları da takip ediyoruz, merak etmeyin. Mısır üretiminde de verimimiz dünya ortalamasından ve yaygın olarak yüzde 90'ın üzerinde GDO'lu tohumla üretim yapan ülkelerin birçoğundan verimimiz daha yüksek. Dünyada mısırın hektara verimi 5 ton civarında iken ülkemizde 7 tonun daha üzerinde. Ancak, Amerika ve Kanada'dan doğal olarak daha düşük. Onların verimi de sırasıyla 9,6 ve 8,7 ton civarında. Ancak, bunun nedeni çok sayın akademisyenin söylediği gibi GDO'lu tohum kullanımı değil arkadaşlar, mısırın ana vatanın Amerika kıtası olması. ABD nasıl bizim fındığımızla aşık atamıyorsa bizim de bırakalım birazcık verim farkımız da mısırdaki olsun. Yani konu GDO olunca bazı bilim insanları, ki meslektaşımıdır kendisi, bu verileri ben biliyorum da o bilmiyor mu? O da biliyordur herhalde!

Açlığa Çözüm Ne?

Son zamanlarda gazetelere, GDO'lu tohumla Arjantin'de mısır verimi üç kat arttı haberi düşmeye başladı. Hemen bunun üzerine de bir açıklama yapma gereği hissettik, ama ne gariptir ki GDO'ları öven açıklamalar basında yer alırken, bizim verilere dayalı yaptığımız açıklamalar basında yer almıyor arkadaşlar. Hemen oturduk, verileri koyduk, dökümünü yaptık, analizini çıkarttık. GDO'yu öven açıklamalar yapan o tohum şirketi sahibi de boşuna böyle demeçler vermiyor. Çünkü Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesinde öğretim üyesi bir meslektaşım sürekli Arjantin'i örnek verir, üç kat, beş kat, verim patladı, üretim arttı, şunda zenginliğe ulaşıldı diye yayın yapar durur. GDO'lu ürünlerin 1996 yılında ekimi ve ticareti yaygınlaştı. Onun için 1995 verilerini aldık. 1994 ve 1993 verileri de ondan farklı değil, onun için bir yıl öncesi olsun dedik ve 1995 yılını dikkate aldık. 2009 yılına kadar olan verileri değerlendirdik arkadaşlar, baktık ki üretim Arjantin'de

1995'den 2009'a kadar sadece yüzde 15 artarken, ülkemizde yüzde 125 artmış. Hadi dedik, ekim alanları genişlemiştir ya da daralmıştır, bu üretim artışı eksilişi oradan gelir, o zaman birim alan üzerinde bir analiz yapalım dedik. Birim alan üzerindeki analiz nedir? Aynı miktar tarım alanında onun verimi ne bizim verimimiz neyin analizi ya da o ne kadar üretmiş biz ne kadar üretmişizin analizi. Yani alanı belli sabit alan üzerinden ne kadar mısır almışız ya da elde etmişiz? Bakıyoruz, aynı yıllar arasında Arjantin'de sadece yüzde 24 verim artışı olmuş sabit alan üzerinde, ülkemizdeyse yüzde 95 verim artışı olmuş. Dolayısıyla tohumla uğraşıyorsunuz, ama neyin ne olduğuna bakmadan kamuoyuna yanıltıcı bilgiyi veriyorsunuz. Ne yazık ki bunu da basın hiç irdelemeden yazıyor. Söylenenlerin doğru olmadığını verileriyle gönderiyorsunuz, basında yer almıyor. Dolayısıyla GDO'lu tohumların verimlerinin yüksek olmadığı buradaki analizlerden de net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Peki, açlığın nedeni tarımsal üretim yetersizliği mi, bir de onu irdeleyelim. Açlığa çözüm olacağı söylenen GDO'nun üretimi, verimi arttırmadığı ve çözüm olamayacağını rakamlarıyla ortaya koyduk. Peki, açlığın nedeni ne? Bakıyoruz, bugün dünyada Türkiye gibi 10 ülkeyi besleyecek buğday stoku var, depolarda duruyor. Bunun yanında Türkiye gibi 165 ülkeyi besleyecek pirinç stoku var, depolarda bekliyor. Buna karşın dünyada insanlar açlıktan ölüyorlar. O zaman buradan da şunu anlıyoruz, dünyadaki açlığın nedeni kesinlikle ve kesinlikle tarımsal üretim yetersizliği değildir. GDO lobbilerinin açlığı tarımsal üretim yetersizliğinden kaynaklanıyormuş gibi göstererek kendi GDO'lu tohumlarıyla bu sorunu bitirecekleri söylemi de bu noktada doğru değildir. Sorun üretilenin adil paylaşılabilmesi sorunudur. FAO verileri de bu saptamayı açıkça desteklemektedir. Zira bugün dünya nüfusu 7 milyara yaklaşmıştır, ancak 12 milyar insanı doyuracak tarım arazisi mevcuttur.

GDO'larla İlgili Rakamlar

GDO taraftarlarının diğer bir iddiası tarım ilacının kullanımını azaltmaktır. Bu noktada şunu belirtmekte fayda var; tohumların genleriyle yüzde 90 oranında tarım ilacı kullanımını azaltacağız ve verimi yükselteceğiz diye oynadılar. Verimi arttıramadıkları ortada. Bakıyoruz tarım ilacı kullanımını

azaltıp azaltmadıkları noktasında da önce haşerelere karşı bitkiler direnç kazansın diye bir toprak bakterisinin zehir salgılayan genini tohumlara enjekte ettiler ve bitki büyüdüğü her dokusunda zehir salgılamaya başladı ve haşereler, zararlılar bu bitkilere zarar veremediler, ilaç kullanımı da gerekmedi. Ancak zaman içinde haşereler bu zehirlere de direnç göstermeye başladılar. Diğer taraftan bu bitkilerin tarım ilaçlarına dayanıklılığını artıracaklarını söylediler. Onu da nasıl yaptılar? Yine bir toprak bakterisinden aktardıkları genin ürettiği proteinle o tohumun yanında kullanılması için verdikleri tarım ilacından etkilenmesini önlediler. Yani, GDO'lu tohumla verilen tarım ilacı sizin GDO'lu ürününüz hariç tarladaki yabancı otların tamamını yok ediyor. Burada şu mantıkla düşünmemiz gerekiyor, GDO'lu tohumu üreten şirketler aynı zamanda dünyanın en önde gelen tarım ilacı üreticileridir. Şimdi kendinizi onların yerine koyun, bir GDO'lu tohum ürettiniz ve tarım ilacı kullanırmayacaksınız, tohumun fiyatını arttırmamız lazım değil mi? Ancak GDO'lu tohumunuzu çiftçilere kabullendirmek üzere ülkelere korkunç bir promosyonla giriyorsunuz, öbür tohumlardan daha ucuz tutarak fiyatını giriyorsunuz. Bu şirketlerin asıl gelir kaynakları ise tarım ilaçlarından geliyor. Böyle bir şeyi uygulamak mümkün mü kârını bir yana bırakarak GDO'lu tohumla böylesine bir güzellik yaratıyorum diye, o da mümkün değil arkadaşlar. Olmadığını da gördük zaten, dünyanın en geniş GDO'lu ürün ekim alanlarına sahip Amerika Birleşik Devletlerinde ilaç kullanımı pamukta üç kat, soyada iki kat, mısırdaki da yüzde 40 oranında arttı. Hani azalacaktı? Artmakla da kalmadı, hep aynı tohumla aynı ilacı veriyorsunuz, monokültür tarım dediğimiz hep aynı ürünü ve aynı ilacı aynı alana atarak tarım yapmaya uğraşıyorsunuz. Bu hastalık ve haşerelerin aynı zamanda da oradaki yabancı otların kümelenmesine neden oluyor, hep aynı ortam oluyor ve direnç kazanıyorlar. Direnç kazandıkları için de gittikçe daha fazla tarım ilacı kullanmak zorunda kalıyorsunuz. Hatta bu direnç yüzünden, yabancı otların direnci yüzünden özellikle birçok ülkede kullanımı yasaklanmış çok daha zehirli tarım ilaçlarının kullanılması da gündeme geldi.

Altın Çeltik

Dünyada GDO'larla ilgili rakamları yayınlayan bir kurum var. Biyoteknoloji şirketleri tarafından finanse edilen, merkezi Kanada'da bulunan, bü-

tün raporlarının tek bir kişinin imzasıyla çıktığı bir kurum. Herhalde adam evinde laptopla oturuyor, işini oradan görüyor, bütün dünyaya bu verileri yayınlıyor. Biz de dahil herkes verilerini oradan alıyor. Oradan çok entere-san raporlar çıkıyor arkadaşlar, GDO'lu tohumla üretim yapan çiftçiler ve ülkelerin ekonomileri ihya oldu gibi. Örnek veriyorlar üç ülkeyi, Hindistan, Çin, Güney Afrika. Bu ülkelerin GDO'lu tohumla üretime geçtikten sonra ekonomilerinin düzeldiği, çiftçilerinin zenginleştiği, hatta Çin'de bir çiftçi ailesi bu konuda örnek gösteriliyor. Çiftçi kadın kocasını kaybetmiş, üç ço-cuğuyla kalmış, nasıl geçineceğini düşünürken, GDO'lu tohumla tarımsal üretime başlamış. Öyle kazanmış öyle kazanmış ki, şimdi çocukları kolej-lerde okuyormuş ve utanmasalar kadın da tarlasına traktör yerine Grand Cherokee'yle gidip geliyor diyecekler. Böylesine abartılı raporlar yayınlıyor-lar.

Bu abartılı anlatımlar doğru mu diye incelemeye aldık. GDO'lu tohumla üretim yapılan alan Hindistan'da tüm tarım arazilerinin yüzde 4,2'sini oluş-turuyor. Çin'de yüzde 1 bile değil, 0,7. Güney Afrika'da ise yüzde 2'nin bile altında, yüzde 1,8. Bir ülke düşünün ki topraklarının yüzde 1'inde GDO'lu tohumlarla üretim yapacak, iç borçlarını, dış borçlarını ödeyecek, milli ge-liri artacak, halkı refah içinde yüzecek! Mantıken böyle bir şey var mı arka-daşlar? Raporlar anlatıyor işte! Bunlara inanan oluyor herhalde.

Bir de altın çeltik var. Dünyayı ikiye böldüğümüzde kuzey yarımküre buğdayla, güney yarımküre de ağırlıklı olarak pirinçle besleniyor. Pirinçte A vitamini bulunmadığından dolayı da özellikle çocuklarda ve hamile ba-yanlarda görmeyle ilgili birtakım sıkıntılara yol açıyor. 1999 yılında Alman ve İsviçreli bilim insanları oturdular, nergis bitkisinden çeltiğe bir gen ak-tarmak suretiyle A vitamini üretmesini sağladılar. Bu üretim nasıl oluyor? Aktarılan gen çeltik içerisinde beta karoten üretimini sağlıyor, bunu yediği-nizde vücudunuzda A vitaminine dönüşüyor. Dönüşüm şartları ne? Vücu-dunuzda yeterli yağ, protein ve çinko bulunması. Peki, düşünün o açlıkla mücadele eden, kaburgaları meydana çıkmış, kaburgaları ve kemiklerinin üzerinde sadece bir zar gibi deri kaplı olan insanları. Yeterli protein, çinko ve yağ bende var, onlarda yok. Dolayısıyla o açlık çeken insanlarda da A vi-taminin dönüşmesi mümkün değil diyemiyorum. Çünkü "Altın Çeltik"ten A vitaminini ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için o çocuğun 5,5 kilo, kadınınsa

7,5 kilogram her gün o pilavdan yemesi gerekiyor. Hangi biriniz yiyebilirsiniz her gün 5 ya da 7 kilo pilav? Hadi bir gün inat eder yersiniz de ikinci gün herhalde pilavın adı geçse kaçacak yer ararsınız. Hâlbuki iki kaşık patates ya da yarım tabak sebze yemeğiyle A vitamini ihtiyacımızı karşılayabiliyoruz.

GDO'yu savunan akademisyenlerin abarttıkları bir konu da Türkiye'nin GDO konusunda treni kaçırıyor olduğu örneği. Bu konuyu da şöyle aktarıyorlar; GDO'lu ürünlerin 1996 yılında ekimi ve ticaretinin yaygınlaşmaya başladığını belirtmiştim. O zaman 1,7 milyon hektarda GDO'lu ürünler yetiştirilirken 2010 yılında ekim alanları 148 milyon hektara ulaştı. Bu 87 katlık bir artışı, GDO'lu ürünlerin önlenemeyen yükselişi olarak ifade ediyorlar. Ardından da ülkelerin sayılarını örnek veriyorlar, 29 ülkede bu ürünlerin ekimi yapılıyor, Avrupa bile bu ürünlerin tarımını yapıyor diyorlar.

GDO'dan Vazgeçen Ülkeler

Konuyu bilmeyenler için GDO taraftarlarının bu karşılaştırmaları, ilk başta gerçekten de GDO'ların çok hızlı yükselişi olarak algılanabilir. Ancak bu ürünlerin ekildiği 148 milyon hektarlık alanın tüm tarım arazilerinin sadece yüzde 3'ünü oluşturduğu bilindiğinde 87 katlık artışın aslında hiçbir şey ifade etmediği ortaya çıkacaktır. GDO'lu ürünlerin ekim alanlarının yüzde 84'ü Kanada, Amerika, Brezilya ve Arjantin'de bulunmaktadır. Buna Paraguay, Güney Afrika, Pakistan, Hindistan ve Çin'i eklediğimizde bu dokuz ülke ekim alanlarının yüzde 97'sine sahiptir. Avrupa ülkeleri de dahil diğer 20 ülke ekim alanlarının sadece yüzde 3'üne sahiptir.

Son derece abartılı bir şekilde Avrupa bile GDO ekiyor, Türkiye treni kaçırıyor, 87 katlık devasa bir artış söylemleri! Ortada bir tren var ve biz o treni kaçırıyoruz! Avrupa'da bile ekiliyor deniyor. Doğrudur, Portekiz, İspanya, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya ve Romanya'da GDO'lu mısır (MON 810) ekiliyor. Ekim alanlarının yüzde 82'si İspanya'da. Diğer 5 ülke ekim alanının yüzde 18'ine sahip. Daha önce bu ülkelerle birlikte GDO'lu mısır ekimi yapan Fransa 2008 yılında, Almanya ise 2009 yılında GDO'lu ürünlerin çevre ve insan sağlığına olumsuz etkileri nedeniyle ekiminden vazgeçti. Bakıyoruz 2005 yılında Avrupa'da GDO'lu mısır üreten ülkelerin

ekim alanı 165 bin hektar iken, bu alan 2010 yılında yaklaşık yüzde 50 oranında azalışla 82 bin hektara gerilemiş durumda.

Avrupa 2010 yılında ayrıca GDO'lu patates ekimine izin verdi. Bunu da İsveç, Almanya ve Çek Cumhuriyeti ekti. Almanya 15 hektar bir alanda ve İsveç ise 103 hektarlık bir alanda 2011'deki üretimleri için tohumluk üretmek amacıyla ekim yaptılar. Çek Cumhuriyeti ise 150 hektarlık bir alanda ticari amaçlı bu patatesin ekimini yaptı. Yani 2010 yılında bu üç ülkede toplam 268 hektarlık alanda GDO'lu patates ekimi yapılmış oldu. Bu noktada şunu belirtmek gerekir ki, 2009 yılında yürürlüğe giren GDO yönetmeliğine göre oluşturulan bilimsel kurulumuz bu patatesin ithalatı için izin vermişti. Ancak Macaristan, Avrupa Gıda Güvenliği Otoritesi'nin onayıyla Avrupa Komisyonu'nun bu patates için verdiği izne 2010 Mayıs'ında dava açtı. Eylül ayında da Avusturya, Fransa, Polonya ve Lüksemburg bu davaya müdahil oldular. Davanın konusu neydi? 2004 yılından itibaren Avrupa Birliği'nde kademeli olarak insan tedavisinde kullanılacak antibiyotik direnç geni taşıyan GDO'lu ürünlerin tarımının yapılmasının kademeli olarak yasaklanacağı oybirliğiyle karar altına alınmıştı. 2010 yılında bu şartlara uymayan patatese, insan tedavisinde kullanılan antibiyotik direnç geni taşıyan bir patatese izin verildi! Bu davalar sürerken, sonuçlarını bile beklemeden, aynı tarihlerde biz bu patatese ithal izni verdik.

GDO'lu ürünlerin bir diğer olumsuzluğu ise gen kaçışıdır. GDO'lu mısır tarlasının olduğu mekanda diğer tarlalardaki mısırların da polenlerin taşınması yoluyla genetik yapıları değişmekte ürün kirlenmektedir. Diğer bir sorun da GDO'lu ürünlerden yabancı akrabalarına genetik bulaşımın olmasıdır. İngiltere üniversiteleri GDO'lu kanoladan akrabası hardala gen geçişinin olduğunu saptamışlardır. Bu da hardalın kanola tarlasına inmesi durumunda atılan tarım ilacından etkilenmeyecek ve tarlayı istila edecektir.

Biyogüvenlik Konusu

Ülkemiz açısından baktığımızda ülkemizde 2009 yılı Ekim ayında GDO'yla ilgili bir mevzuat çıktı. O mevzuattan önce doğru bir mevzuat çıkması için büyük mücadeleler verildi. Bu ülkeye GDO girdiğini ve durdurulması gerektiğini ilk olarak 1998 yılında Ziraat Mühendisleri Odası kamuoyuna duyurmaya çalıştı. Süreç içerisinde biyoteknoloji şirketlerinin hükümetler üzerindeki

gücü dikkate alındığında bu mücadelenin yaygınlaştırılarak geniş bir cephe-
de yapılması gerektiğinden hareketle 2004 yılı başında GDO'ya Hayır Platfor-
mu kuruldu. 2005 yılında Meclis gündemine bir Biyogüvenlik Yasa taslağı
getirildiğinde ODA'mızın da içerisinde yer aldığı bu platform, 16 ilde düzen-
lediğı GDO'ların ülkemize girişini istemiyoruz şeklinde bir kampanya ile top-
lanan yaklaşık 100 bin imza TBMM Dilekçe Komisyonuna ilettiler. Ardından
Ziraat Mühendisleri Odasında Tarım Orman Köyişleri Komisyonu üyeleriyle
Meclis'teki veteriner, gıda ve ziraat mühendislerine GDO'ların zararlarına yö-
nelik olarak iki kere panel düzenlendi. Sonuçta 2006 yılı başında yasa taslağı
konunun ciddiyetinden dolayı tekrar dikkatlice gözden geçirilmek üzere Ta-
rım ve Köyişleri Bakanlığı'na iade edildi.

Taslakla ilgili hatırımda kalan bir noktayı sizlerle paylaşayım; 2008 yılı
sonuna kadar insan tedavisinde kullanılan antibiyotik direnç geni taşıyan
GDO'lu ürünlerin ithaline izin veriyordu. Bu, insanda antibiyotik direncin
oluşabilmesi riskidir, tedavilerinde antibiyotiklerin etki gösterememe riski-
dir. Sonuçta taslak geri gönderilince biz de sevindik, düzeltilecek de iyi bir
şey gelecek, biz de korunacağız diye.

2009 yılında kadar biyogüvenlik konusunda hiçbir hareket olmadı. Bu
geçen sürede GDO sever akademisyenler bizleri biyoteknoloji lobisinin adam-
ları olduğumuz, onlardan finanse edildiğimiz yönünde de bir yandan suçla-
maya başladılar. Çünkü gelen GDO giriyor, geçen GDO ülkeye geçiyordu.
Hiçbir engel olmadığından, mevzuat bulunmadığından, mevzuatın çıkması-
nın önündeki engel sanki bizmişiz gibi bir de böyle suçlandık. En sonunda
2009 yılı Ekiminde yasa yerine bir yönetmelik çıktı, onun da tartışmalarını
basından, televizyondan mutlaka izlemiştinizdir. Sonuçta o yönetmeliğe göre
kurulan bilimsel komite bu ülkeye 32 tane GDO'nun girişine izin verdi. Hangi
ürünlerde? Soya, mısır, patates, pamuk, kanola, şeker pancarı, iki tane de
hayvan yemi katkı maddesine ait olmak üzere toplam 32 GDO'ya izin verildi.
Bu izne esas talimata ve 32 tane GDO'ya Ziraat Mühendisleri Odası, Ekoloji
Kolektifi Derneğı ve bir tüketici derneğı ile dava açtık.

GDO'ya Hayır Platformu

Biyogüvenlik Yasası ise 2010 yılında çıktı. Bu yasaya göre Biyogüvenlik
Kurulu oluşturuldu. Bu kurul da GDO'lu üç soya çeşidine hayvan yemi

olarak kullanılmak üzere izin verildi. Yasaya göre bu üç soya çeşidi ile ilgili hazırlanan bilimsel risk ve sosyo-ekonomik değerlendirme raporlarının Biyogüvenlik Kurumu web sayfasında halkın görüşüne açılıp da Kurulun değerlendirme yapması gerekiyordu. Ancak böyle bir yol izlenmedi, yasaya aykırı davranıldı. Buna da dava açtık.

Sonuç olarak, GDO'lar tarım ilacı kullanımını azaltmadı. Dünyadaki açlığın nedeni tarımsal üretim yetersizliği değil ki GDO çözüm olsun ve olmayacağına da verim analizleriyle burada belirttik. GDO'lu ürünler tüm dünya çiftçilerinin ve tüm dünya halklarının tarımda, tohumda ve tarım ilacında birkaç biyoteknoloji şirketine bağımlı hale gelmeleri, dünyaya açlığa ve tokluğa bu şirketlerin karar verici bir mekanizma oluşturmalarının mükemmel projesidir. Bu mükemmel proje de koydukları lisans anlaşmasıyla istedikleri gibi şekillendirilmektedir. GDO'lu tarım biyoçeşitliliğin daraltılması demektir.

Ülkemizin GDO'lu ürünlere ihtiyacı yoktur. GDO'lu ürünleri savunmak, ülkemizin tarımsal ürünlerde ithalatçı konumda kalmasını istemektir. Zira GDO'lu ürünlerin tarımı ülkemizde yasaktır. Mısır, soya, pamuk ve kanola ülkemiz coğrafyasında son derece rahatlıkla yetişebilen ürünlerdir. Ülkemizin asıl ihtiyacı olan kendine yeterliliği hedefleyen bir tarım politikasıdır.

Ziraat Mühendisleri Odası ve GDO'ya Hayır Platformu GDO'lu ürünlerin ülkemize girişini durdurana kadar mücadelesini sürdürecektir.

Av. Reşat ERKUL- Ziraat Mühendisleri Odası İstanbul Şube Başkanı Sayın Ahmet Atalık'a bizi aydınlatıcı açıklamalarından dolayı teşekkür ederiz. Değerli katılımcılar, Hocamıza konuyla ilgili sorusu olanlar için ayrılmış bir zaman var, soru sormak isteyen arkadaşlar varsa sorabilir. Ben izin istiyorum, öncelikle Hocama ben bir soru sormak isterim. Düşündüğüm şu, kendi alanında bir tüketici hukukçusu olarak dünyada bugün GDO'yu yönlendiren küresel tekellerin yaptıkları işin hukuki altyapısını oluşturmuş olmaları sebebiyle bizim çalışma alanımız içinde hukuksal olarak olaya engel olmak bakımından yapabileceğimiz çok fazla bir şeyin olmadığını düşünüyorum. Ancak şöyle mi olabilir, tüketici bilincini geliştirerek, tüketici bilincinin yaygınlaşmasını sağlayarak bu gibi etkinliklerle bunun önüne bir nebze geçilebilir düşüncesindeyim. Bu konudaki fikirlerinizi rica ediyorum Hocam.

Ahmet ATALIK- Biz daha ziyade bu konuyla da bağdaştıracağım, şu soru geliyor, mısır ve soya yemezsek, hani pamuğu tekstil diye düşünüyorlar, kanola bizim toplumumuzda pek yaygın değil, mısır ve soya yemezsek GDO'dan kurtulabilir miyiz şeklinde bir düşünce var halkta. Arkadaşlar, bu soya ve mısır binlerce gıda maddesinin içerisinde, meyve sularından tutun diğer içeceklerle, hazır sanayide yapılmış tüm gıda maddelerinin içerisinde. İçindekileri okuduğunuzda bunların bulunduğunu görüyorsunuz. Dolayısıyla sınırımızdan girdikten sonra GDO'lu ürünler bunların tüketiminden kaçınmak mümkün değil ki bugüne kadar hiçbir gıda maddesinin üzerinde ki binde 9'un üzerinde bir gıdada yer aldıklarında içerisinde GDO'ludur ya da içindekiler kısmında GDO'ludur ya da GDO'lu şundan üretilmiştir ibaresinin bulunması gerekiyor. Daha hiçbir gıda maddesinde içindekiler kısmında -aklıma geldikçe okuyorum ben- göremedim. Dolayısıyla bir de şu var, tabii ki tüketici bilincini oluşturmak bu noktada çok önemli. Zira biz tüketmezsek, onlar satamazlarsa belki inat etmeyebilirler bu konuda, ama o zaman da kanunları uygulayıcılar üzerinde etkide bulundurarak içindekiler kısmına yazdırmıyorlar.

Bizim gibi açlıktan bebekleri ölen ki açlıktan ölmüştür diye karakolda tutanak tutup sürülen polislerin olduğu, toplum yapısının olduğu, zihniyetin olduğu bir ülkede de GDO ülkeye girdikten sonra insanların fakirliğini gideremediğimiz ölçüde onları yine GDO'dan uzak tutmak zor gibi gözüküyor bana. Çünkü yaygınlaştırmak üzere, etiketinde yazdığına yaygınlaştırmak üzere daha ucuz fiyatlarla piyasaya bir müddet sürebilirler. Diğer gıdalar piyasadan çekilene kadar, sonra eskisinin de üstüne çıkar fiyatları. Bence bu konuda en önemli mücadele şekli bunların sınırlarımızdan girişini durdurabilmek, bu da hukukçuların hukuku daha iyi bilmesi, bizlerin tekniği konusunda ve Avrupa'daki uygulamalar konusundaki desteklerimizle tüm mesleklerin, doktorlarımızın sağlık açısından olumsuzluklarını ortaya koymasıyla, tüm mesleklerin bir disiplin içerisinde tek vücut olarak mücadelesi ve savaşıyla ancak gerçekleşebilir. Sınırlarımızdan sokmamız gerekiyor.

Bir de sunumunda kaybolan slaytlar var dedim. Şunu da söyleyeyim hazır tekrar mikrofonu yakalamışken. Arkadaşlar, bu izinler verilirken bilimsel komitemiz Avrupa gıda güvenliği otoritesini baz alıyor. Avrupa gıda

güvenliği otoritesindeki bir tek püf noktasından bahsedeceğim. Ona gelen gıdalarda, kısa adı da EFSA'dır Avrupa gıda güvenliği otoritesinin, EFSA'ya gelen müracaatlarda mantık şudur. Gıda suçludur, suçsuzluğu ispat edilir, ondan sonra kullanımına izin verilir. Konu GDO'ya geldiğinde efendim GDO suçsuzdur, varsa bir suçu ispat edip bize de bildirin ki biz de ona göre karar verelim. Peki, bu hinliğin altında doğruya ulaşmak mümkün mü? Hayır, hemen lisans anlaşmasını hatırlayacağız, bağımsız çalışmalarından kullanamazsın. O çalışmaların, bilimsel değerlendirmelere esas çalışmaların hepsi biyoteknoloji şirketlerinden gidiyor arkadaşlar. Bağımsız çalışmada kullanamazsın, benimle çalışırsın, sonuçları beğenmezsen yayınlamazsın lisans anlaşmasının olduğu bir durumda EFSA'nın verdiği bu cevap çok manidardır. Şüpheleniyorsanız siz şüphelerinizi ispat edin şeklinde.

Av. Reşat ERKUL- Ben teşekkür ederim Hocam. Kendi hayatımdan çok kısa bir örnek vereyim. 15 Mart dünya tüketiciler günü dolayısıyla yaptığımız etkinlikte Saygıdeğer Hocam Kenan DEMİRKOL'un açıklamalarından sonra arkadaşlar, ben 65 yaşındayım, 35 yılı aşkın süredir hukukçuyum. Herkes gibi yoğurda gidip marketlerden alarak tüketiyordum. Hocamın açıklamalarından sonra Cihangir'deki bir satıcıdan Kanlıca yoğurdu almaya ve Fatih'teki Barbaros Yoğurtçusu'ndan yoğurt almaya başladım ve aradaki farkı kullanmaya başladıktan sonra gördüm. Titizlikle ve özellikle herkese tavsiye ediyorum arkadaşlar. Yani bilinç geliştirme açısından bunu size arz etmeyi uygun gördüm. Buyurun Esat Bey, herhalde sorunuz var konuşmacılara.

Esat ERYILMAZ- Başta söylediğiniz, aktardığınız tespit beni çok rahatsız etti. Yani siz söylediğiniz için değil, bu firmaların, bilimin bağımsızlığını ortadan kaldıracak şekilde buna müdahil olan firmaların, uluslararası tekellerin sanki her şeyi hukuken bağlamış durumda olmaları. Bizim de yapacak çok bir şeyimizin kalmaması düşüncesi beni çok rahatsız etti, ama kendiniz örnek verdiniz, siz bilinçlenmeye başladınız, Kenan Beyi dinlediniz, başka benzer gelişmeler var. Hukuk tarafında yapılması gereken çok şey var, ben hukukçu değilim, yani sağlık hukuku konusunda çok yakın çalıştığım arkadaşlar var, ama oradaki durum da daha fecaat, Kenan Hocam kabul edecektir herhalde. 20-24 Nisan arasında Ulusal Kanser Kongresinde bu konuların özellikle gündeme gelmemesi için özel bir program

stratejisi izlendiğini gözledim. Şimdi benim sorum şu Ahmet Beye, hukuken bir şeyler yapıldıktan sonra bu işten bu kadar büyük ölçüde etkilenen tüketici grubunun, tüketicilerin baştan farkındalık yaratılması, daha sonra daha bilinçli olarak hem ürünlerin pazardaki paylarını azaltacak ya da yok edecek şekilde davranmaları için acaba gereken yapılmıyor mu, yoksa o da mı bastırılıyor? Bunun hukuki bir dayanağı var mı, buna karşı çıkışın hukuki bir dayanağı var mı?

Ahmet ATALIK- Neye karşı çıkışın?

Esat ERYILMAZ- Yani tüketici tarafının bilinçlendirilmesi konusunda çok değişik kurumlar üzerlerine düşeni gerektiği kadar yapıyorlar mı, sorgulamak anlamında söylemiyorum, ama öbür taraftaki umursamaz dememde bir sakınca yok, sizleri tenzih ediyorum, orada daha ağırlıklı çalışmalar yapılması gerekiyor gibi geliyor bana. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Ahmet ATALIK- Tabii bir kere şunu sunumumda da söyledim basın yoluyla halka ulaşmanın önü tıkanmış vaziyette. Televizyonlarda Kenan Hocamla birlikte çoğu olmak üzere Yavuz Dizar Hocam da arkada oturuyor, birlikte çok mücadeleler verdik kısa bir süre. Ondan önce konu bulamadıklarında hadi gelin de bir GDO konuşalım türünden, işte konu, gündem pek olmadığı günlerde GDO konuşulan ülkede...

SALONDAN- Konu olmadığına değil, margarin veya diğer şirketlerle reklam mukaveleleri bittiğinde.

Ahmet ATALIK- Bittiğinde, evet, çağrıldığımız ve ilk bu mevzuat çıktığında da hararetli birkaç gün ekran gündemlerine ve gazetelerde gündeme oturmuştu, ondan sonra tekrar bitti. Yani basını maalesef ilgi duymaması ve ticari amaçlı kullanılmasından dolayı kullanamıyoruz, kullanılmıyor. Diğer araçlar kitlelere giderek, ulaşarak oluyor ve hala biz Türkiye'ye davet edildiğimiz, kendi zorlayarak oluşturduğumuz ortamlarda gidip GDO'lar konusunda, bugünün önemli konularından hidroelektrik santraller ve çevre konusunda, yine nükleer santraller konusunda konuşan arkadaşlarımız var. Bunların hiçbirisi basında yer almıyor, bütün Türkiye'de böyle ortamlarda, ulaşabildiğimiz ortamlarda özellikle sivil toplum örgütü temsilcileriyle konuşuyoruz. Bu mücadeleler sonucundadır organik pazarlar gündeme geldi ve yaygınlaşmaya başladı. Olanaklar çok kısıtlı, ben devlet memuru-

yum, ama devlet memuru olmama rağmen Türkiye'nin birçok yerine bu konularda hemen hemen her hafta bir gün gidebiliyorum, gidiyorum, Hocam da dolaşıyor zaten her gün bir yerde, Yavuz Hocam da sürekli dolaşıyor, muhakkak sizler de dolaşıyorsunuz. Ben ikisini yakından tanıdığım için sürekli örnek veriyorum. İsa Başkanımız da nişasta bazlı şekerler konusunda çok mücadeleler veriyor. Dolayısıyla bu şekilde çalışan insan sayısı biraz az ama çalışanlar da güçlerinin yettiği kadar koşturuyorlar. Devede kulak da olsa bir şeyler olabildi.

Av. Reşat ERKUL- Değerli Hocam, Esat Hocam, sizi rahatsız eden şeyler elbette ki beni de çok fazla şekilde rahatsız ediyor. Benim kastım konuşmada şuydu, 4077 Sayılı Yasa'nın düzenlediği alanda çalışan insanlar biz İstanbul Barosu Tüketici Hakları ve Rekabet Hukuku Merkezi olarak. Bu toplantıyı üç merkez birlikte düzenledik, Sağlık Hukuku Merkezi var bunun yanında ve diğer tarafta da Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu var. Belki yaptırımlar o merkezler açısından daha fazla devrede olabilir. Tabii ki Bergama'da Eurogold'a, Alliano'i'deki sular altında kalan tarihi eserlere, tabii ki HES'lere, tabii ki kanallara hepimiz karşıyız. Ancak karşı olmak yetmiyor, siyasi iradenin bu konuda denetlenebilir olmasını sağlamak gerekiyor büyük ölçüde zannediyorum.

Alev TUNA- Sayın Hocama sunumundan dolayı çok teşekkür ediyorum. Benim sorum sevio diye bir bitki, şeker ve tatlandırıcı yerine Avrupa'da uzun yıllardır kullanılan bir bitki var. Bu büyük ihtimalle teknolojik değişikliğe uğramış bir bitki, hatta ilaç yerine dahi kullanıldığını duydum. Bu Türkiye'de yetişen bir bitki midir? Şu anda bizim ülkemizde de birtakım yerlerde kullanılıyor mu, açıkçası bunu çok merak ediyorum ben şeker ve tatlandırıcı yerine olduğuna göre. Bu bitki hakkında bir bilgi vermeniz mümkün mü acaba, krizantem familyasından bir bitki olduğunu biliyorum sadece.

SALONDAN- Onu öyleden sonra konuşalım mı, şeker daha çok orada konuşulacak, ben orada cevaplayayım.

Alev TUNA- Tamam, size o yönüne soracaktım, ama bitki açısından mı, bitkinin burada yetişip yetişmediğini merak ettiğim için Ahmet Beye sordum.

SALONDAN- Yetiştiriliyor.

Alev TUNA- Öyle mi, peki, o kısmı size öğleden sonra soracağım.

Neşe BİLGİN- Merhaba benim bir sorum var sadece. Ahmet Bey, konuşmanızın ne kadarı ziraat odalarının genelini yansıtıyor, ben açıkçası merak ediyorum. Yani kendi Odanızı içerisindeki ziraat mühendislerinin genel tutumu açısından bize rakamlar vermeniz mümkün mü, yani genel tutum nedir? Çünkü ben hakikaten bilmediğim için soruyorum.

Ahmet ATALIK- Ziraat odaları mı, ziraat mühendisleri mi?

Neşe BİLGİN- Ziraat mühendisleri odaları açısından, yani benim gördüğüm kadarıyla ziraat mühendislerinin, yani sahada gördüğüm ziraat mühendisleri açısından bakınca çok farklı şeylerle karşılaştım. Dolayısıyla Ziraat Mühendisleri Odası şu andaki görüşlerinizin ne kadarını içselleştirebiliyor, yani bir yüzde açısından ne durumdayız, sadece merakımdan soruyorum.

Prof. Dr. Kenan DEMİRKOL- Ahmet Beyin buna cevap vermesi taraflı olur. Ben tarafsız, Ziraat Mühendisleri Odası'yla ilişkisi olmayan biri olarak gözlemlerimi söyleyeyim. Çünkü Türkiye'de neredeyse ne kadar ziraat mühendisliği odası varsa hepsinin davetlisi olarak konuşmacı olarak katıldım. Yüzde 100 Ahmet Beyin görüşleri ziraat mühendisleri odalarının görüşüdür. Ancak bütün ziraat mühendislerinin görüşü değildir.

Ahmet ATALIK- Bir de şu örneği vereyim. Hocam, sizi Boğaziçi'nde bir kere dinlemiştim, doğru. Hocam, GDO konusunda biz bunları söylediğimizde bazen tek tük arkadaşlarımızdan maillerle o da bazı eleştiriler geliyor. Efendim ziraat mühendisliğinin kazanacağı bir alanın önünü tikiyorsunuz, bizlerin para kazanmasını engelliyorsunuz. Düşünüyorum da ben hangi ziraat mühendisinin ne para kazanmasının önünü engeller arkadaşlar bunlar? Tohum satıcılığı yapacaksan GDO'lu tohum satma zaten hibrit tohumun satışını ki bu ülkedeki birçok dünya çapında tanınan bitki ıslahçıları o şirketlerin çantacısı dediğimiz tohum pazarlayıcı haline dönüşmüş vaziyetler. Tohum satmaksızın amacın tabii ki, git sen de çantacılık yaparak para kazanabilirsin. GDO'lu tohum satınca daha çok mu kazanacaksın gibi biz de cevap veriyoruz. Yani birtakım şeyleri hala çok yanlış düşünüyorlar ya da genetik aktarımı kendisinin yapabileceğini mi acaba düşünüyor, o kısmı bilmiyorum, o da mümkün değil zaten. Meslektaşlarımız arasında bu konuda bu kadar Türkiye'ye anlatmaya çalışmamıza, üyelerimize de yazdıklarımızı

zı göndermemize rağmen yüzdesini bilmiyorum, ama karşı çıkışlar bu ve buna benzer konularda oluyor.

Neşe BİLGİN- Bir soru daha sorabilir miyim bununla ilgili olarak? Odanızın ziraat mühendislerine yönelik bir eğitim çalışması var mı ya da ziraat mühendisliği eğitiminin içerisine bu konuların direkt olarak konmasıyla ilgili bir çalışmanız var mı?

Ahmet ATALIK- Ziraat Mühendisleri Odası şu anda Türkiye gerçeğinde meslek alanımızla ilgili tüm eğitimleri veriyor. Ancak GDO konusunda kendi üyelerine yönelik panel, konferans ve söyleşiler şeklinde, örneğin İstanbul Şubesi olarak bir, bir buçuk senede bir bu konuyu kültür merkezlerinde üyelerimizi de davet etmek üzere ki aramızda üyelerimizden de var şu anda, çağırıyoruz, ilgi duyanlar geliyor. Ancak bizim önümüzü tıkiyorsunuz diyen bir tanesi o toplantılara dahi gelmiyor, gelse karşılıklı tartışıp daha güzel bir sonuca ulaşmak mümkün olabilir elbette ki o GDO'yu sevenler dediğim de benim meslektaşım profesörler birçoğu.

Av. Aydeniz Alisbah TUSKAN- Her şehirde odanız var değil mi?

Ahmet ATALIK- Yok, 26 tane ilde şubemiz var. Odamız derken tüm illerde

Av. Aydeniz Alisbah TUSKAN- Şimdi tabii basından söz ettiniz, basın maalesef gündeme getirilmesi gereken şeyleri tam olarak getirmiyor tabii bu siyasi bir politika nedeniyle. Burada Tarım Bakanıyla aranızda durum nasıl, onun bakış açısı nedir? Yani siyasi olarak, bir o konuda bilgi almak istedim sizden. Bir de bu konuları şu şekilde yaygınlaştırabiliriz. Yani bizim Baro olarak da yaptıklarımız, mesela küçük el ilanlarıyla bütün Türkiye'ye bunu odalar vasıtasıyla, o nedenle sordum, yani çok kısa olarak halkın anlayacağı bir şekilde bunu yaygınlaştırabilirsek veya gazete ilanlarıyla, biz bazen işte yayınlanmıyor, yayınlanmadığı için de genelde Baro olarak gazete ilanlarıyla fikirlerimizi bildirmeye, basına da duyurmaya çalışıyoruz.

Ahmet ATALIK- Oradan başlayayım, GDO'ya Hayır Platformu dedim, içerisinde Ziraat Mühendisleri Odası da var ve 70 küsur dernek, platform ve aktivist de dahil olmak üzere, illa bir örgüt olmanız gerekmiyor. Örgütüm yok, ama Ahmet Atalık olarak ben bu konuda koşturmak istiyorum diyen

kişiler de var. Kurum olarak 70 kusur kurum olmakla birlikte tabii ki hepsi bu konuyla ilgilenmiyorlar, ama gönüllerinden destek vermek suretiyle isimleri orada. Dedğiniz şeyleri platform olarak zaman zaman yapıyoruz Türkiye'de birçok ilde. Tarım Bakanıyla ilişkilerimize gelince şöyle bir örnek anlatayım arkadaşlar, arada bir tarım fuarları düzenlenir biz de İstanbul Şube olarak o tarım fuarında şu Florya'daki fuar merkezinde standımızı açmıştık. Sayın Tarım Bakanı isimlere baka baka koridorumuzda gelirken 15 metre kala bizim Şubemizin ismini gördü, bir daha dikkatli baktı doğru görüyor mu diye. Doğru gördüğüne kanaat getirdikten sonra, hâlbuki gelseydi biz çok memnun olacaktık bizim standımızın önünden geçmesinden dolayı da, bizim adımızdan emin olduktan sonra döndü öbür koridordan geçti arkadaşlar. Biz standımızın önünden geçen kimseye, tartıştığımız kişiler de dahil olmak üzere argo bir üslup kullanan kişiler değiliz, sizler de, hepimiz kurumları temsil ediyoruz, bir öğrenim görmüşüz.

Oradan da şunu düşünelim, haklı olan kişi kaçır mı? Ben haklı olduğum hiçbir yerde kaçmam ve Bakanın bu konuya bakış açısına elince GDO'ya Hayır Platformu soya, mısır, pamuk ve kanolanın bulunduğu bir erzak paketi yaparak, ürünlerinin bulunduğu bir erzak paketi yaparak Sayın Tarım Bakanına *"İyi günlerinizde ailenizle birlikte tüketmeniz dileklerimizle"* diye göndermişizdir. Tarım Bakanı kamuoyuna şunu deklare etmiştir, "GDO'yu ben yemem." Sayın Başbakanın eşi AKP Kadın Kolları Toplantısında Ankara'da şunu deklare etmiştir *"Evime sokmam."* Sen Bakan yemeyeceksin, sen Başbakanın evine sokmayacaksın, bizim suçumuz ne?

Av. Reşat ERKUL- Değerli arkadaşlar, yine 15 Marttaki etkinliğimizde Ahmet Atalık Hocam HES'ler ve nükleer projelerinin terk edilerek enerji üretimi konusunda güneş ve rüzgârla enerji üretimine geçilmesi çalışmalarını hususunda Ziraat Mühendisleri Odasının yaptığı uyarıların resmi mercilerce dikkate alınmadığını ifade etmişti. Eğer yanlışım varsa düzeltsin lütfen kendisi, işte bütün mesele siyasi iradenin denetlenebilir olmasında. Oy verenler, o insanları oraya getirenlerin o iradeyi denetleyebilir olmasında, hesap verebilir olmasında düğümleniyor arkadaşlar, mesele bu zannediyorum.

Ahmet ATALIK- Yalnız bu konuda bir şey diyeceğim, tam hatırlayamıyorum o konuda ne söylediğimi, o zaman bir revizyon yapayım tekrar

söylediklerimde. Arkadaşlar, enerji konusunda asıl dikkat edilmesi gereken konu enerjiyi çılgınca nereye harcadığımızın irdelenmesi, enerji kullanımında tasarrufa gidilmesidir. Zira belki demişimdir, çünkü hatırlayamıyorum, rüzgâr enerjisi ve güneş enerjisi diyoruz ya hani yenilenebilir kaynakların kullanılması, bu çılgın enerji tüketimi devam ettiği sürece dünyanın tüm yüzeylerini güneş panelleriyle kapatsak da enerji ihtiyacını karşılamak mümkün değil. O pervaneleri her tarafla donatsak da bu sefer kuşların göç yollarının değişmesinden kaynaklı ekolojik dengenin bozulması, yarattığı rüzgâr dalgalarının bitkilerin döllenme verim ve kalitesi üzerine olan olumsuzluklarını konuşuyor olacağız. Yani enerji tüketimi ve üretimi konusu çok tehlikeli ve hassas bir konu, günümüzde gelinen bu noktada çılgınca bir enerji tüketimine dayalı hayat tarzını benimsemiş vaziyetteyiz. Bu dünyanın bunu kaldırabilmesi ne rüzgârla, ne güneşle, ne de hidroelektrik, hani alternatif olarak sunulan, ne de nükleerle mümkün değil.

Av. Reşat ERKUL- Teşekkür ederim Hocam. Tanrı insanlığı her türlü çılgınlıktan korusun.

Övgü SAKA- Tüketicileri bilinçlendirmek adına, daha çok gençleri ve çocukları bilinçlendirmek adına okullarda paneller düzenlemeyi düşünüyor musunuz? Çünkü diyoruz ki, işte soya birçok gıdanın içinde var, bisküvilerde var, GDO'lu şekerler, şekerlemelerin içinde var, gofretlerin içinde var ve bunları en çok tüketen de çocuklar ve gençler. Bunları bilinçlendirmek adına bu tip panellerin ben okullarda, üniversitelerde yapılması gönlümden geçiyor onu belirtmek istedim.

Ahmet ATALIK- Sizin mesleğiniz neydi?

Övgü SAKA- Ben gıda mühendisiyim.

Ahmet ATALIK- Tamam, şimdi İstanbul Barosu'nun düzenlediği etkinliklerde Şükran Hanım, TÜKODER'in Başkanı da hukukçu olması dolayısıyla sürekli yer alıyor. Dediğiniz şeyin tüketici derneği üzerinden bizlerin de katılımıyla olması daha bir doğru olacak gibi geliyor bana. Neden? Çünkü Ziraat Mühendisleri Odası doğru bildiğini hiç çekinmeden ve dümdüz söyleyen bir odadır. Bu nedenle Bakan fuarda bizim standımızı gördüğü yerde koridorunu değiştirmektedir. Biz gitsek ki bir okul müdürüyle konuşup çocuklara şu GDO'yu anlatalım dediğimizde o okul müdürünün başı

gelecekte sıkıntıya girebilir. Ben bunları çok düşündüm, ama bizim böyle bir işe kalkıştığımız Ankara'da duyulduğunda o müdürlere siz ne yapıyorsunuz böyle deneceğinin de kaygısını taşıdığımından hiçbir adım atamadım. Ancak tüketici derneği böyle bir işe soyunursa yardım istediği herkes gider gerekli yardımı sunar.

Av. Aydeniz Alisbah TUSKAN- Zannediyorum Şükran gelecek, konuşması var. Onlar bir programa başladılar, okulları dolaşıyorlar. Hatta dün de Kartal'a gitti. Okullarda tüketici bilincini geliştirmek için toplantı yapılıyor, direkt olarak üç beş kişi buna da katılıyor. Zannediyorum bunları da gündeme getiriyorlar.

Ahmet ATALIK- Zaten TÜKODER'in Başkanı kendisi GDO'ya Hayır Platformunun da üyesidir.

Av. Reşat ERKUL- Ben de bir şey söylemek istiyorum, bunun o kadar kolay olacağını zannetmiyorum. Çünkü Tüketici Hakları Derneği genel bir başlık olarak bunu sunarsa davet edebilir, ama GDO derse **biliyorsunuz** her okuldaki toplantı için Milli Eğitim Müdürlüğünden izin alınıyor.

Av. Aydeniz Alisbah TUSKAN- Milli Eğitim Bakanlığıyla onlar anlaşma yaptılar, tüketici bilincini geliştirmek için toplantılar yapıyorlar.

Av. Reşat ERKUL- Genel başlık olarak bu olur, ama GDO başlığı altında siz bir toplantı düzenlemek istediğinizde kesinlikle Milli Eğitim buna izin vermez.

Av. Aydeniz Alisbah TUSKAN- Yapamazlar, ama bu arkadaşlar zannedirim Şükran Hanım ne yaptığını anlatır. Yani o paragraflarda da bunu açıklıyorlar.

SALONDAN- Ben bir şey daha söylemek istiyorum, Tarım Bakanlığı bir şey çıkardı, işte binde 9 GDO bulaşığına izin vereceğiz diye, yani bu gündemde bu aralar. Bunun çalışmalarını yapan ben hiçbir laboratuvar bilmiyorum, nasıl tespit edecekler? Şenlikköy'deki yapılan GDO analizlerinde de bu miktar tayininin yapıldığını zannetmiyorum. Çünkü çok maliyetli ve zaman gerektiren bir iş.

Ahmet ATALIK- Arkadaşlar, GDO'ya Hayır Platformunun içerisindeki bir tüketici derneğinin 2006 yılında yaptırmış olduğu analizlerde bebek mamasında dahi GDO tespit etmiştik. Ziraat Mühendisleri Odasının yaptırmış

olduğu tohum analizleri de dahil olmak üzere, o tüketici derneğinin analizleri de dahil olmak üzere yaptırdığımız analizlerde analize şu imzayı atarak, şu taahhünameye imza atarak alabiliyorsunuz. Bu sonuçları kamuoyuyla paylaşmayacağımı taahhüt ederim, bunu imzalamadan alamıyorsunuz. Yani hani bilimin üstü nasıl örtülmüş dedim ya, bir de binde 9 meselesine gelince arkadaşlar, binde 9 meselesinin hiçbir bilimsel kriter eşik değeri yoktur. Bu oran yanlış hatırlamıyorsam Rusya'da yüzde 3, Japonya'da yüzde 5 gibi, bazı ülkelere göre değişen bir orandır. Amerika'da hiç yoktur. Bu Avrupa Birliği Parlamentosunun bir toplantısında, yüzde 3 mü olsun, 2 mi olsun, 0,9 mu olsun toplantısı sonucunda üstünde birleşilmiş bir eşik değerdir. Bu eşik değer üzerinde olursa etiketlenecek, altında olursa etiketlenmeyecek diye bilimsel kurulumuz Avrupa Birliği'nin o gıda güvenliği otoritesini örnek alarak karar vermektedir. Üzerinde olursa insana ne yapar, altında olursa insana ne yapar sağlık yönünü Hocam anlatacak. İnsan üzerinde yapılmış hiçbir çalışma olmadığını bugüne kadar ben biliyorum. Dolayısıyla bu eşik değer öyle mi olacak, böyle mi olacak, yazacak mı, yazmayacak mı, binde 9 ve üzeri yazılmasını gerektirecek kadar önemli bir eşik değerse onun bir altı binde 8 olduğunda bu çok mu zararsız oluyor acaba diye sormak gerekiyor.

Bir de bu binde 8, binde 9 meselelerinde bir televizyon programında şu anda Biyogüvenlik Kurulunda yer alan bir zatı muhterem, bir genel müdür yardımcısı Tarım Bakanlığında şöyle bir diyaloga girmişti spikerle. Spiker diyor ki, efendim yüzde 0,9'luk eşik değer, yüzde 0,9 binde 9 demektir değil mi? Hemen karşıda genel müdür yardımcısı itiraz ediyor, efendim yanlış söylüyorsunuz, binde 9'luk eşik değer diyor. Evet, efendim, yüzde 0,9 diyorum işte. Bakın, gene yanlış söylediniz diyor. İşte efendim, ülkemizde GDO'lara karar veren, bilimsel komitelerin kararlarını değerlendirip açıklayan Biyogüvenlik Kurulumuzun hali bu. Hocamın da Biyogüvenlik Kurulu başkanlığını yapan akademisyenle yaşadığı bir anısı var, kanomisin meselesini anlatırsınız siz de Hocam.

Av. Reşat ERKUL- Ahmet Hocamıza çok teşekkür ediyoruz. Gıda Mühendisleri Odası Başkanı Sayın Bilge Ölmez geleceğini, mazereti olduğunu bildirdiği için zamanı geniş tuttuk arkadaşlar. Şimdi sözü İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğretim Üyesi Profesör Doktor Kenan DEMİRKOL'a, Sayın Hocamıza veriyorum. Buyurun Hocam.

Prof. Dr. Kenan DEMİRKOL- (İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi) Merhaba, İstanbul Barosuna bu güzel etkinli tertiplelediği için ve bütün katkısı olanlara teşekkür etmek istiyorum. Bilge Hocama ben hemen bir şey söylemek istiyorum. Hitit Üniversitesinde gıda mühendisliğinde benim yazdığım şu GDO kitabı ders kitabı olarak okutuluyor. Umarım diğer ziraat fakültelerinde ve gıda mühendisliği fakültelerinde de başka arkadaşların GDO hakkında yazdığı kitaplar da ders konusu olur inşallah. Yani maalesef bireysel gidiyor işler, kurumsal hiçbir şey olamıyor, ama hiç olmazsa Hitit Üniversitesi gıda mühendisliğinde bir davette orada konuştuktan sonra ders konusu oldu ve bu kitap da ders kitabı oldu. Çok çoğalmasa gerekiyor bu örneklerin, ama zamanla çoğalacaktır diye düşünüyorum.

Şimdi programda benim konuşma metnimin ne olacağı yazılı değil, başlık yok. Bu çok hoşuma gitti, çünkü özgür bıraktı beni. İzin verirseniz Ahmet'in zaten çok güzel topladığı konuşmasından yola çıkarak bazı hukuki sorularla da ilgili olarak Avrupa'da olaylar nasıl oluyor, hukuki açıdan Avrupa'da durum ne, biraz onlardan söz edelim. Bu arada Sevgili Ahmet Polonya'da da GDO yasaklandı, Polonya'da da artık GDO tarımı yok. Kaçak ekim var, ama resmi ekim yok ve resmi ekimi de yasaklamalarında gerekçe dini gerekçe, siz tanrının tohumlarıyla oynayamazsınız gerekçesiyle Polonya'da yasaklandı. Yani başka herhangi bir gerekçeyle değil, dini, koyu Katolik bir toplum olduğu için dini gerekçeyle yasaklandı ve şu anda resmi GDO tarımı yok.

Şimdi EFSA Ahmet Atalık'ın da bahsettiği EFSA, yani European Food Safety Authority'nin nasıl işlediğini bilmek bizim açımızdan çok önemli. Çünkü geçen sene Eylül ayında çıkmış olan Biyogüvenlik Yasasından sonra atanmış olan başkanının da televizyonlarda veya toplantılarda defalarca söylediği bir şey var, biz EFSA'yı kendimize kıstas sayıyoruz. Dolayısıyla EFSA da ne olursa bizim toplumumuzu da yakından ilgilendiriyor. Peki, EFSA nasıl kurulmuştur? Deli dana hastalığı Avrupa'da baş gösterdikten sonra 2000 yılında Avrupa toplumu bir daha böyle bir felaketle baş başa kalmasın diye gıda güvenliğinde beyaz kitap diye bir kanun teklifi sunulmuştur. Gıda yasası nasıl olmalıdır sorusuna yönelik bir teklif kitapçığı sunulmuştur ve orada tamamen bağımsız bir gıda denetim otoritesinin olması gerektiğini, en küçük bir siyasi erkin altında olmaması gerektiği kararına

varıldı ve gerçekten de Avrupa Birliği'nin en üst yönetsel unsuru olan Avrupa Komisyonu'na bağlı, ama kararlarında bağımsız, bütün raporlarını Avrupa Komisyonu'na veren bir otorite kuruldu.

Avrupa Birliği'nde herhangi bir GDO'lu tohumun Avrupa Birliği'ne girmesine veya girmemesine en üst kurum olan komisyon karar verir. O kadar üst düzeydedir bu ve daha sonra çıkan, 2002 yılında çıkan Gıda Güvenliği Yasasıyla da GDO'lu bir ürünün veya herhangi bir gıda ürününün Avrupa'da serbest olması için kıstas ne olmalıdır konusunda EFSA'nın raporu, kamuoyu beklentisi şartı yerine geldikten sonra komisyon karar verir diye kanunda açıkça yazar. Bir de üçüncü madde yazar, mutlaka ihtiyat ilkesi çalıştırılır. Nedir ihtiyat ilkesi? Eğer herhangi bir gıda maddesinde kuşku varsa izin verilmez. Şimdi bakıyorsunuz, madem böyle o halde Avrupa'da hiçbir GDO'lu ürünün serbest olmaması gerekiyor. Çünkü kuşkuyu gideren çalışmalar bugüne kadar yapılmış mıdır tohumlarda, bunu da tanımlıyor 2002'de çıkan Gıda Güvenliği Yasası. Diyor ki, bir gıda maddesi piyasaya çıkmadan önce akut zehirleyici etki, kronik zehirleyici etki, birikimli zehirleyici etki ve gelecek nesilleri zehirleyici etki açısından irdelenmek zorundadır, kanun bunu şart koşuyor. Avrupa Birliği Gıda Güvenliği Kanunu bunu şart koşuyor.

EFSA ve Eksik Denetim

Şimdi hukukçularımıza burada iş düşüyor, Avrupa Birliği Komisyonu Avrupa Birliği'nin kanunlarını GDO konusunda çiğniyor. Çünkü bugüne kadar hiçbir GDO'lu tohum veya ürün 90 günden daha uzun bir hayvan deneyine tabi tutulmamıştır ruhsat aşamasında. Bilimsel aşamalarla Viyana Üniversitesi'nin daha uzun yaptığı çalışma var, ama ruhsat aşamasında, yani EFSA'nın önüne elen belgeler açısından baktığınızda hiçbir GDO'lu ürün bugüne kadar 90 günden daha uzun tetkik edilmemiştir. Ancak yasa neyi şart koşuyordu? Akut, kronik birikimli ve gelecek nesil etkilerini, akut etki için 30 günlük bir çalışma yeterli, kronik etkiyi araştırmak için 100-150 günlük bir araştırma gerekli, birikimli etki için bir yıllık, farelerde gelecek nesilleri araştırmak için de en az üç nesil, yani 18 aylık bir araştırma gerekli. Şimdi kanun kronik etki ve birikimli etki ve gelecek nesillere etkiyi şart koştuğu halde EFSA bugüne kadar bilimsel değerlendirmesini yapar-

ken hiçbir tohumda önüne konulan 28 günlük veya 90 günlük araştırma raporlarından daha fazlasını talep etmediğinden ve bu eksik araştırmaya istinaden komisyon karar verdiğinden ve komisyon bu kararı verirken kamuoyu beklentisini de hiçe saydığından Avrupa Birliği Komisyonu açıkça kendi yasalarını çiğnemiştir.

Şimdi biz Türkiye olarak EFSA'yı örnek aldığımıza göre biz de zarar ören olduğumuz için Avrupa'daki hukukçular uyuduysa da biz bu konuda uymamak zorundayız ve hukuki açıdan EFSA'nın bu açığını kullanarak dava etme cihetine nasıl gidebileceğimiz irdelemek zorundayız. Şimdi EFSA oluyor da o halde ya da Avrupa Komisyonu bu kararları alıyor, hani EFSA bağımsız bir kurumdu? Çok doğru, siyaseten tamamen bağımsız, ama siyaseten o kadar bağımsızlığa itilmiş ki şirketlerin kucağına oturmuş. Yani bağımsızlığı siyasetendir EFSA'nın. Değerli dostlar, Brüksel'de, Avrupa Komisyonu'nun kararlarını aldığı ülkede kaç tane lobi firması var biliyor musunuz? Brüksel'de kaç tane lobi firması var Avrupa Birliği Komisyonu üyelerini etkilemek için? 15 bin firma. İşte dünya böyle yönetiliyor değerli dostlar ve 15 bin lobi firmasının olduğu bir merkezde Avrupa Komisyonu kendi yasalarını da rahatlıkla çiğneyebiliyor. Ben gerçekten İstanbul Barosu'ndan bu hukuki açmazın veya açık hukuk ihlalinin peşine düşmesini talep ediyorum. Yani Avrupa Birliği Gıda Güvenliği Yasası oldukça sarıh bir yasadır, tıpcı olarak benim bile anlayabileceğim bir yasadır. Son derece açık yazılmıştır ve bu ihlal edilmektedir, hem Avrupa Birliği ülkeleri zarar görmekte hem de biz EFSA'yı kıstas aldığımız için biz de zarar görmekteyiz.

Binde 9 Eşik Değer

Gelelim binde 9 meselesine; Sevgili Ahmet Atalık çok haklı olarak binde 9 kavramının tamamen yazı turayla bulunmuş bir kavram ya da eşik değer olduğu konusunda ben de hemfikirim, ama şu var: Avrupa Birliği Gıda Güvenliği Yasası'nda istiyorsa 10 milyonda bir ya da 100 trilyonda 9 GDO içersin, bu etikette belirtilmek zorundadır. Yani etiket yasasında Avrupa Birliği'nde bir eşik değer kavramı yoktur. Binde 9 kavramı başka bir şeydir, bizim hukukçular bize bunu yutturuyor, daha doğrusu bizim bakanlık bize bunu yutturuyor. Avrupa Birliği'nde ısrarla tekrar söylüyorum, eğer GDO'lu

bir ürün üretilmişse eşik değer kavramı yoktur, mutlaka etikette belirtilme zorunluluğu vardır. Peki, Avrupa Birliği Gıda Güvenliği Yasası'ndaki binde 9 o halde ne işe yarıyor? Şu işe yarıyor değerli dostlar: Bir üretici, diyelim ki bir çikolata üreticisi bütün hammaddelerini organik veya geleneksel tarım ürünü kullandığını belgeleyerek ürettiyse, yani aldığı soya lesetinin de genetiği değişmemiş soyadan olduğunu, sütün aynı şekilde olduğunu veya ne hammadde o çikolataya giriyorsa tüm hammaddelerini GDO'suz tarımsal ürünlerden ürettiğini belgeliyorsa işte bu insanın ürününde teknik nedenlerle olan bulaşma olup da GDO saptanırsa zarar görmesin diye binde 9'a kadar bir eşik değer vardır. Bu Avrupa Birliği'nde GDO'suz tarımı korumak amacıyla yapılmış bir eşik değerdir. Türkiye'de GDO üreticilerini korumak için eşik değer vardır, Avrupa Birliği'nde bu eşik değer GDO'lu tarım yapmayı korumak için mevcuttur. Ancak normal tarımsal ürün kullandığını belgelemeyen üreticiler istiyorsa 100 trilyonda 9 GDO içersin bunu etiketinde belirtmek zorundadırlar.

SALONDAN- ...

Prof. Dr. Kenan DEMİRKOL- Kazayla, teknik nedenler veya kazayla. Çünkü maalesef 30 kilometreye kadar GDO'lu bir tarladan normal tarlalara bulaşabilmektedir.

Peki, Ahmet Atalık sunumunda GDO'lu ürünlerin verimi konusunda ayrıntılı bilgi bize verdi, teşekkür ederim. Hiç bu kadar vermesine gerek yoktu. Çünkü sonunda Monsanto'nun CEO'suna "*Sen verim artışı yapıyor, verim artışı yapıyor diyorsun, ama verim pek de artmıyor.*" diye gazetecilerin soru yöneltmesi sonucunda Monsanto CEO'su "*Biz verim artsın diye bunları üretmedik ki*" yanıtını vermiştir. Peki, o halde niçin üretildi bu? Ahmet Atalık buna da değindi, Lifosat denen bir tarım ilacı Monsanto Şirketi tarafından üretiliyor ve patent hakkı 30 yıl boyunca onun elinde ve akıllı kafalar oturuyor diyor ki, Lifosat'ı biz yabancı otu öldürsün diye biz ürettik. Ancak yabancı otun üzerinde ben Lifosat severim diye yazmıyor ki postacı gibi adres bulsun, her bitkiye zararlı etkisi oluyor. O yüzden çiftçi Lifosat'ı ihtiyatla kullanıyor, kendi ekinine, para kazanmak istediği ekine zarar vermek için ihtiyatla kullanıyor. O halde biz Lifosat'tan çok iyi para kazanıyor, Monsanto'nun bütün gelirinین yüzde 50'si Lifosat denen tarım ilacından,

yani yabancı ot öldürücü ilaçtan oluyor. Biz gelirimizi nasıl arttırırız, 90'lı yıllarda genetiği organizmalarla bazı proteinler elde etmek başlamış. Biz öyle bir protein yerleştirelim ki bitkimize serptiğimiz Lifosat'tan zarar görmesin. Çiftçi de gıdım gıdım değil, avuç avuç bu ilacı kullanabilsin.

Obama'nın seçim döneminde, yani en son Amerika başkanlık seçiminde Obama'nın seçim sayfasında Lifosat kullanımının 1996, 2007, 2008 yılları arasında 16 kat arttığı yazılıydı. Obama'nın seçim sayfasında yazılıydı bu, Türkiye Ziraat Mühendisleri Odası'nın sayfası değil, Obama'nın sayfasında 16 kat arttığı yazılıydı. Peki, ne fark eder canım, Lifosat kullanılsın, şu fark ediyor: Bugün Arjantin'de Lifosat'a dirençli ve çapraz direnç dolayısıyla diğer yabancı ot öldürücü ilaçlara karşı da dirençli kolum kalınlığında yabancı otlar mevcut ve bunlar elle toplanma dışında hiçbir şekilde yok edilemiyor ve bu nedenle Arjantin tarım topraklarının yüzde 40'ını kaybetmiş durumda. Artık tarım yapılamıyor yabancı ot ormanı olduğu için. Peki, Lifosat'ın insan sağlığına zararını hiç konuşmuyoruz, yani biz genetiği değiştirilmiş ürünün yaratabileceği sağlık sakıncalarını konuşuyoruz, ama o genetiği değişmiş ve özellik kazanmış ve bu özellik kazanması sonucu daha fazla tarım ilacı kullanımının ek sakıncaları ne? Onlar bile bugüne kadar tamamen bilinmiyor, ama göz hasarı, kanser gibi, alerji gibi birçok sağlık sakıncası Lifosat kullanımını fazlalığının nedeniyle olduğu artık herkesçe bilinmekte.

GDO'lu İçme Suyu

GDO'ların insan sağlığına etkisi; şimdi biz herhangi bir et, herhangi bir bitki yediğimiz zaman o bitkinin genetik şifresini de yiyoruz. Yani biz sürekli beslenirken gen yiyoruz. Üretici şirketler diyor ki, sen zaten habere gen yiyorsun, hayvan da habere gen yiyor ve insan vücudu bu genleri hazmediyor. Doğru, adamlar haklı, biz her gün gen yemiyor muyuz, yiyoruz. O genleri büyük abdestle aynı gen olarak mı atıyoruz? Hayır, onları sindiriyoruz ve protein yapıtaşlarına bölünüyor ve bu insan vücudunda yeni protein üretiminde de kullanılıyor. Doğru da püf noktası şurada, bitkideki siyah noktacığın sağlayan proteinle gözbebeğimizdeki siyah noktayı sağlayan protein aynı protein, dolayısıyla yüz binlerce, milyonlarca yıldır aynı genetik özellik mevcut ve bir bitki içindeki veya hayvansal ürün içindeki

gen dizilimi onun algılanıp sindirilmesi açısından çok önem kazanıyor. Siz bu dizilime, yüz binlerce yıldır, milyon yıldır var olan bu dizilime dışarıdan müdahale ettiğiniz zaman o genin o geni bizim vücudumuzda algılayacak reseptörler tarafından algılanmasının önüne geçmiş oluyorsunuz. Dolayısıyla artık o gen sindirilmiyor.

Münih Süt Enstitüsü Avrupa'nın en büyük süt araştırma enstitüsü, GDO taraftarı bir enstitüdür ve Greenpeace sütlerde GDO saptandığında çingar çıkmıştır. Bunun üzerine GDO lobisi Münih Süt Enstitüsüne, Münih Teknik Üniversitesi Süt Enstitüsüne “bağımsız bir araştırma” yapmasını önermiştir. Bu araştırma sonucu sütlerde GDO yoktur sonucu çıktı, daha başka bir sonuç da beklenemezdi, ama şapşallıklarına mı geldi nedir, bilemiyorum, şunu da açıkladı bu araştırma. İneklerin yediği bin tane yabancı gen varsa bunun 600'ü değişmeden dışkıyla atılıyor, aktif formuyla atılıyor. Yani şirketlerin yıllardan beri iddia ettiği biz bu yabancı genleri sindiriyoruz lafı lağım oldu. Ancak bu ne demek? Şimdi siz aydın, bilinçli bir Türk çiftçisi olarak organik tarım yapıyorsunuz, organik tarımda yabancı kimyasal gübre kullanmamak için hayvansal gübre kullanıyorsunuz. Ancak hayvan yemi olarak yurtdışından gelmiş soya yediriyorsunuz. O soyadan ineğin vücuduna geçen genetik yapısı bozuk genlerin yüzde 60'ı dışkıyla aktif bir şekilde tezekte bulunuyor ve siz o tezeği toprağınıza döküyorsunuz. Hani GDO'lu tarım yapmıyorduk Ahmet Bey, işte GDO'lu tarım bu. Yani bugün Türkiye'de artık GDO'lu tarım yapmıyoruz ki kamuya açık alanlarda ben de hep GDO'lu tarım olmadığını söylüyorum. Çünkü bir GDO'lu domates veya biber tohumu ithali yok Türkiye'ye, ama siz hayvan yemi olarak GDO'lu ürün kullandığınız zaman ve o hayvan gübresini tarlanıza attığınız zaman sizin tarlanız ve ürününüz artık GDO'ludur. Çünkü bu genler topraktaki bakterilere geçiyor. O bakterilerden böceklere geçiyor, bitkilere geçiyor, oradan içme suyuna geçiyor. Yağmur suyuyla ya derelere ya da yeraltı sularına geçiyor. Dolayısıyla bizim Ahmet Atalık'ın da ısrarla vurguladığı gibi tüketici bilinçlenmesi çalışmasının yanı sıra çok ciddi bir şekilde bu ürünlerin ülkemize girmesini engelleme çalışmamız olması gerekiyor. Çünkü bu ülkeye girdikten sonra veba gibi bir şeydir, çıkarmak artık ne yazık ki mümkün değildir.

Peki, bizim Tarım Bakanı “Biz artık küresel bir oyuncuyuz, tek başımı-

za değiliz. O yüzden dünya kurallarına uymamız gerekiyor.” gibi bir lafı vardı, “Biz herhangi bir ticareti engelleyemeyiz.” diye bir lafı vardı. Ancak gerek Avrupa Birliği'nin Gıda Güvenliği Yasası, gerekse de Dünya Ticaret Örgütü'nün Bitki ve Sağlık Yasası bize bu imkânı veriyor, sokmama imkânı veriyor. Bakın, ben her ikisini okumamak için Dünya Ticaret Örgütü'nün Sağlık ve Bitki Sağlığı Tedbirlerinin Uygulanması Hakkında Anlaşmanın 5. maddesinin 7. fıkrasını okumak istiyorum. “Yeterli bilimsel kanıtın olmadığı durumlarda bir üye ülke uluslararası örgütlerden ve diğer üye ülkelerin aldığı sağlık ve bitki sağlığı tedbirlerinden elde edilenler de dahil olmak üzere mevcut verilere dayanarak geçici olarak sağlık ve bitki sağlığı tedbirleri alabilir. Böyle bir durumda üye ülke daha objektif bir risk değerlendirmesi için gerekli ek bilgiyi sağlamalı ve buna göre sağlık ve bitki sağlığı tedbirlerini uygun bir süre içinde gözden geçirmeli.” Avrupa Birliği yasası buna ilave olarak şunu söylüyor, “Sizin koymuş olduğunuz engeller uluslararası ticareti engellemeye yönelik haksız bir unsur taşıyacak boyuta gelmemeli.” Yani siz sağlık riski görüyorsanız bu gerçekten sağlık riski dolayısıyla bir engelleme olsun, rekabet gerekçesiyle olmasın.

Reklam Bombardımanı

Şimdi hem Avrupa Birliği Gıda Güvenliği Yasası'nda hem Dünya Ticaret Örgütü'nün Sağlık ve Bitki Sağlığı Sözleşmesi'nde ülkelere böyle bir hak tanımıyorken Türkiye'nin “Ben bu ürünleri alayım, ama benim biyoçeşitliliğim çok önemli. Bütün dünya insanlığı için ben buğdayın bekçisiyim. Buğdayın anavatanı benim ve bütün dünya buğdayı genetik formu benim topraklarımda bütün insanlık için saklanıyorken ben ezbere bu GDO'yu ülkeme sokmak istemiyorum.” diyemedi. Gelsin dedi, hâlbuki rahatlıkla ben bunları araştırmadan sokmam deme hakkı vardı ve işte o zaman bilim adamlarının engelleri de aşılmış olurdu. Nitekim Avusturya'da piyasaya girmek isteyen GDO şirketlerine Avusturya Sağlık Bakanlığı dur, ben bunları araştırmadan olmaz dedi ve Viyana Üniversitesi'nde hepinizin bildiği dört nesil boyunca sürdürülen fare deneyleri yapıldı ve farelerde en geç üçüncü nesilden itibaren kısırlık, ölü doğum, düşük tartılı yavrular ve karaciğer ve böbrek olmak üzere organ hasarları tespit edildi ve Avusturya ben bu tohumları ülkeme sokmam dedi. Tüketici hakları açısından çok hoş bir örneğini de Avusturya şu açıdan gösterdi. Tüketici olarak değil ürün sunucu olarak

büyük perakende zincirlerinin tümü bir araya gelerek centilmenlik anlaşması çerçevesinde biz GDO'lu ürün raflarımıza koymayacağız dediler. Madem Dünya Ticaret Örgütü ülkelere rekabet haksızlığı çerçevesinden baskı uygulayarak ürünlerin girmesini şart koşuyor. Adamlar ben satmayacağım dedi ve bütün gıda zinciri mağazalar bir araya geldi ve prensip kararıyla. Bizde niye Migros veya diğerleri böyle bir şey yapamaz? Bunun da açık, yüksek sesle toplumla paylaşılması gerekir, ama toplumla paylaşmak gerçekten kolay değil. Televizyonlara bir iki marjinal dışında kitle yayını yapan televizyon kanallarına inanın ki gerçekten o kanalın bizden bir çıkarı olduğu oranda biz çıkabiliyoruz. Bu çıkar da genellikle, biraz önce şaka değildi o söylediğim, reklam mukaveleleri bittiğinde bizleri çıkarttığına inanılmaz bir şekilde bisküvi reklama, dondurma reklamı, margarin reklamı alabilmekteler. Biz üç lafı toplumla paylaşma uğruna kendimizi kullandırtmış oluyoruz onlar para kazansın diye, ama başka türlü de toplumla bir şey ne yazık ki paylaşamıyor.

Konuşacak çok şey var, isterseniz bir antibiyotik direnç geni meselesini ve ülkelerin aslında antibiyotik direnç konusunda her bir ülkenin kendi adına karar almasına yönelik Avrupa ilaç dairelerinin kararına bir değinebiliriz. Şimdi antibiyotik direnç geninin soyada işi ne? İş şu, genetik değişiklik kolay bir yöntem değildir. Siz bitki hücresi içine gen tabancası denen minicik tungsten kürelerinin üzerine kaplanmış olan değiştirilmiş gen solüsyonunu sürüyorsunuz o tungsten küreciklere, gen tabancasına bu kürecikleri koyuyorsunuz. Bir su havuzunda bulunan bitki hücrelerine rasgele ateş ediyorsunuz. Bu ateş etme sonucu aşağı yukarı yüzde 2-3 oranında bitki hücresine bu yerleştirmek istediğiniz gen gidiyor, ama hangi bitkiye istediğiniz gen gitti, hangisine gitmedi, bilemiyorsunuz, görülüyor. Her hücreyi de bir sonraki aşamada tetkik etmek ve süreci sürdürmek çok pahalı bir yöntem olduğu için siz arzu ettiğiniz örneğin Lifosat direnç geni yanında bir antibiyotik direnç geni de koyuyorsunuz. Maya tuttuysa, yani sizin gen transferiniz gerçekleşmişse o zaman o bitki hücresi belli bir antibiyotiğe karşı direnç oluyor. Alıyorsunuz bütün bitki hücrelerini ilgili antibiyotikli bir suya atıyorsunuz. Ölen bitki hücreleri genetik değişikliğe uğramamış olanlar, sağ kalanlardaysa genetik değişikliğin gerçekleşmiş olduğu hücreler, işte o hücreleri çoğaltmaya başlıyorsunuz. Bu nedenle bir işaret

genidir antibiyotik geni. Başka işaret genleri de kullanılıyor, ama hala en yaygın kullanılan antibiyotik direnç genleridir işaret geni olarak ve burada kullanılan antibiyotikler Neomisin Kanamisin grubu antibiyotiklerdir ağırlıklı olarak ve işte insan sağlığında çok az kullanılıyor. Doktor olmayanlar varsa aramızda ki var, hiç size herhangi bir doktorun Kanamisin reçetesi yazdığını herhangi biriniz hatırlamaz, gerçekten de öyle, az kullanılan antibiyotiklerdir, ama Dünya Sağlık Örgütü Kanamisin'i dirençli tüberküloz olgularında son ilaç olarak yedek saklamaktadır. Dünyada her yıl sekiz milyon yeni tüberküloz vakası ortaya çıkmakta ve bunların artık büyük bir çoğunluğu bildiğimiz Treptomisin gibi klasik tüberküloz ilaçlarına direnç olan ilaçlar. Bunların tek tedavi imkânı Kanamisin'le.

Şimdi dört hayvanında biri tüberküloz olan bir ülkede Kanamisin direnç geni içeren soya fasulyesi yedirmek hangi akla hizmettir, bunu biri bana anlatsın Allah aşkına. Dört inekten biri Türkiye'de tüberküloz ve bunun tek tedavisi Kanamisin'e karşı direnç oluşturuyoruz biz. Diğer taraftan Kanamisin kimyasal silahla atılan birçok bakterinin de tedavisinde tek ilaçtır. Yani insan ister istemez bu Amerikalılar tepemize kimyasal silah attığında biz patır patır ölelim, Kanamisin'le tedavi olmayalım diye mi bu GDO'ları bize kakalıyor diye düşünmekten kendini alamıyor. Antraks'ın tek tedavisi Kanamisin'dir. Yani başka kanser yapar mı, burun kıllarını uzatır mı ihtimaline gitmemize hiç gerek yok. Sadece Türkiye tüberküloz ülkesidir hala, sadece tüberküloz bile bu ürünlerin ülkemize sokulmasının bir cinayet olduğunun kanıtıdır. Elimizde böyle bir done varken eminim ki hukuken bir şey yapılabilecektir ve yapılmalıdır. Ben daha fazla uzatmak istemiyorum, soru cevapla birkaç dakika daha konuşmayı tercih ediyorum.

SALONDAN- Hocam, şunu tekrar eder misiniz, kronik etki üç dediniz.

Prof. Dr. Kenan DEMİRKOL- Akut etki, kronik etki, birikimli toksik etki ve gelecek nesillere toksik etki.

SALONDAN- ...

Prof. Dr. Kenan DEMİRKOL- Bilmiyorum, ama streptomisin olması gerekiyor aynı insanda olduğu gibi, ama araştırmak lazım. Ancak genellikle hayvanın cinsi değil bakterinin cinsi antibiyotik seçiminde etken oluyor. O yüzden streptomisin olma olasılığı yüzde 99.

SALONDAN- ...

Prof. Dr. Kenan DEMİRKOL- Hayır, yok. Siz hayvanı ahıra tıktığınız anda antibiyotik vermek zorunda kalıyorsunuz. Merada otlayan hayvanların hiçbirine antibiyotik gerekli değildir, ama ne yazık ki ahır hayvancılığında o birlikte yaşamının getirdiği daracık ortamda ve kendi dışkısı ve çişinin olduğu ortamda yaşama zorunluluğu maalesef antibiyotiği zorunlu kılıyor. Antibiyotik sadece hastalıktan korumak için değil, sütteki bakteri miktarını azaltmak için. Şimdi düşünün, hayvan uzunluğu boyunca genişliği boyunca, yani kendi eksenini etrafında bile dönmeyecek bir mekânda boynundan zincirli yaşıyor. Uykusu geldiğinde daha önce dışkısını yaptığı yere memelerini gömüyor. Bunda bakteri olmaması mümkün değil. Hâlbuki açık dolaşan hayvanın üstünde siz asla tezek izi görmezsiniz. İşte bu yüzden antibiyotik veriliyor, sütteki mikrop sayısı düşük olsun diye, ama o da bir aldatmaca. Çünkü enfeksiyona bağlı mastit, yani meme iltihabına bağlı enfeksiyon sonucu meme hücreleri de öldüğü için sütte bol miktarda meme hücresi -buna somatin hücre deniyor- bulunuyor. Zaten oradan kirli bir süt olduğu da belli oluyor.

Av. Reşat ERKUL- Evet, arkadaşlar, o halde sabahki panelimizin birinci bölümünü sonuçlandıracağız. Ancak çok değerli konuşmacılarımızın bizi panel konumuzla ilgili aydınlatmış olmaları ve bizim davetimizi kırmayarak bizimle birikimlerini paylaşmaları sebebiyle Sağlık Hukuku Merkezi Başkanı Avukat Halide Hanımı konuşmacılarımıza plaketlerini vermek üzere buraya davet ediyorum.

Av. Halide SAVAŞ- Şunu söylemek istiyorum izninizle, Kenan Hocamla bu konuda gerçekten hukuken yapılabilecek bir şeyler var mı diye, aynı zamanda işte Ümit Başkanımızın da etkisiyle çok konuştuk. Kenan Hocam sağ olsun bize uluslararası mevzuatı gönderdi ve biz onun çevirisini yaptırдық. Şu anda Sağlık Hukuku Merkezi olarak bir üyemiz, Avukat Bilge Hanım bunun çevirisini yaptı, Merkezimizin Genel Sekreteri Nuriye Hanım da bu konuda çalıştı. Bu konuda bir konuşmamız olacak, ama bu konuda çalışacağımızı da hem Kenan Hocama, hem size söylemek isterim.

Av. Reşat ERKUL- Ben de Halide Hanıma katılıyorum. Kenan Hocama, Ahmet Hocama, sizlere ve özellikle de Esat Hocama da endişelerini gidermek bakımından bu konunun üzerinde çalışacağımızı ve icap eden hukuksal girişimlerde de bulunacağımızı, bu konuda da bize Değerli Başkanımız Avukat Doçent Doktor Ümit Kocasakal'ın sınırsız desteği olduğunu da burada ifade etmek istiyorum.

SALONDAN- Madem hiç soru olmadı, ben bir küçük katkıda bulunmak istiyorum. Ahmet Beyin bahsettiği 32 tane ürün izni verilmişti. Bunlardan iki tanesi hayvan yemi olarak geçiştirildi. Bunlardan bir tanesi maya kültürü, bir tanesi de bakteri kültürü. Şimdi eski yönetmeliğe göre bu 32 ürünün ithalatına izin verilmişti ve o eski yönetmelikte diyordu ki EFSA'nın onayladığı ve üretici ülke tarafından en az üç yıldır kullanılan ürünleri ithal edeceğiz. Şimdi patates 2010'da piyasaya çıktı, üç yıllık kural daha henüz dolmamıştı. Bakteri biyokütlesi ve maya biyokütlesi, maya biyokütlesi bir Danimarka ilaç şirketinin ensülin ürettiği mayaların ölülerini yıllarca domuz yemi olarak kullanmıştır. Ta ki Avrupa Birliği'nde geçen iki üç yıl öncesi bir uyanık "*Sen bunu domuz yemi olarak pazarlıyorsun, ama bu GDO'lu, bunun için özel izin alman lazım.*" diyor. Bunun üzerine firma EFSA'ya müracaat ediyor izin için, ama henüz EFSA bilimsel raporunu dahi sunmadığı halde, Avrupa Birliği'nde izinli olmadığı halde Türkiye buna ithalat izni verdi. Bakteri biyokütlesi bir Fransız şirketinin bakteri biyokütlesiydi, EFSA'ya müracaat etmiş. EFSA gönderdiğin belgeler yetersiz, sen bana daha fazla bilimsel bilgi gönder dediği için şirket müracaatını geri çekmiş ve bu ürün Türkiye'ye ithal edildi.

(Ara verildi)

Prof. Dr. Kenan DEMİRKOL- Bu ilk günün öğlenden sonra programını açmak istiyorum. Açmadan önce bu programın yarın da devam edeceğini hepimiz biliyorsunuz, ama ben yeniden duyurmak istiyorum. Yarın aranızda olamayacağım için de özür dilemek isterim, daha önceden Fethiye'de Diş Hekimleri Kongresi'nde bir sunum kabul etmiştim. O yüzden yarın orada olacağım için aranızda olamayacağım. Birinci konuşma için ben Sayın Şeker-İş Sendikası Başkanı İsa GÖK'ü mikrofonu davet ediyorum. Buyurun efendim.

İsa GÖK- (Türkiye Şeker-İş Sendikası Genel Başkanı)

TÜRKİYE'DE ŞEKER PANCARI ÜRETİMİNİN KISITLANMASI VE ŞEKER GERÇEĞİ

Ben yapay tatlandırıcıların ve nişasta bazlı şekerlerin sağlık üzerine etkilerini irdeleyecek kadar bilim insanı değilim, ama sektörümüzün içinde olması nedeniyle ilgilenmek ve bazı şeyleri bu yolla öğrendiğimi de sizlerle paylaşmak istiyorum. Değerli Hocamla da bazı programlara katıldık, biz de Şeker-İş Sendikası olarak neler yaptığımız NBSŞ konularında sizlere dağıttığım notlarda var. Aynı zamanda özelleştirmeye etkileriyle ilgili konular da var. Ben nişasta bazlı şekerlerle ilgili bazı dipnotlar sunmak istiyorum.

Son günlerde kamuoyunun yoğun ilgisini çeken ve dolayısıyla yazılı ve görsel basında kendisine geniş yer bulan ve ağırlıklı olarak sağlık boyutu tartışılan nişasta bazlı şekerler, NBSŞ'ler ve ülke şeker sektörüyle ilgili görüşlerimizi sizlerle paylaşma fırsatı verdiğiniz için öncelikle yeniden teşekkür ediyorum. Artan dünya nüfusunun yanı sıra toplumların refah düzeylerindeki gelişmelere paralel olarak insanların beslenme sorununun çözümü ve değişen beslenme alışkanlıklarına yönelik çalışmalar geçmişten günümüze kadar hızlı bir şekilde devam etmektedir. Bunların arasında ürünlerin raf ömrünü uzatmak ve uzak mesafelere taşınabilmesini sağlamak için genetik çalışmalar sonucu ortaya çıkan çeşitli gıda maddeleri yer almaktadır. Ürünlerin ve gıda maddelerinin doğal yapısını bozan bütün bu çalışmalar insanların güvenli gıda tüketimi hakkını sınırlamakta, bununla beraber dünyada ve ülkemizde sağlıksız kuşakların oluşmasına neden olmaktadır.

Yaşanan tüm bu gelişmeler başta gelişmiş ülkeler olmak üzere dünya genelinde kamuoyu bilincini arttırmıştır. Bu bilince sahip ülkeler tarafından doğal ve organik ürünlerin üretimine ağırlık verilmesi ve ileri tarım uygulamalarının teşvik edilmesinin yanı sıra güvenli gıda üretimi açısından da sınırlama getirilmektedir. Ülkemizde glikoz şurubu ve izoglikoz, fruktoz şurubu olmak üzere iki ana gruptan oluşan nişasta bazlı şekerler mısırdan üretilmektedir. Dünyada sadece mısırdan üretilen nişasta kökenli tüm şuruplara glikoz dahil mısır şurubu, fruktoz içeren şuruplara da yüksek fruktozlu mısır şurubu denilmektedir. Mısırdan elde edilen nişasta bazı şekerler şekerlemelerden şekerli ve unlu ürünlere, bisküvi ve geleneksel tatlılardan

baklava bu buna benzerlerine, dondurma, helva, reçel ve marmelat, alkollü ve alkolsüz içeceklere kadar geniş bir yelpazede kullanılmaktadır.

Şeker Pancarı Faydaları

Fazla miktarda fruktoz ihtiva eden beslenmenin sebep olduğu sağlık tehlikeleri arasında başta obezite olmak üzere pankreas kanseri, diyabet, kalp damar hastalıklarının yanı sıra alerji ve kısırlık problemleri de bulunmaktadır ve böyle iddia edilmektedir. Bu bağlamda Avrupa Birliği'nde şeker rejimi genel pazar organizasyonu kapsamında düzenlenmiştir. Rejimde pancar şekeri ve nişasta bazı şekerin üretim kotaları çok sıkı kurallara bağlıdır ve detaylı olarak kontrol edilmektedir. Bu rejim çerçevesinde tüm dünyada pancar şekeri stratejik bir ürün olarak kabul edilmekte, korunmakta ve desteklenmektedir. Alternatifi olmayan bir ürün olmasına rağmen bu ürünü dünya üzerinde desteklemeyen tek ülke Türkiye'dir. Bu bağlamda şeker fabrikalarının özelleştirilmesi konusunda dünyada şeker sektörü gelişmelerine ve yapılanmasına yakından bakmak, ayrıca AB şeker rejimi reformunu titizlikle incelemek gerekmektedir. Dünyanın en liberal ülkesi Amerika Birleşik Devletlerinde şahıslara ait bir tane şeker fabrikası bulunmamaktadır. AB ülkelerindeyse özelleştirmeleri gerçekleştirmiş ülkeler şeker üretiminden tamamen çekilmek zorunda kalmış olup bugün AB fabrikalarının da yüzde 65'i çiftçi kuruluşlarına aittir. Buna en çarpıcı örnek Fransa'yı göstermek mümkündür. Önce özelleştirilmiş, sonra devletleştirmek suretiyle pancar üreticilerine devri yapılmıştır. Şu anda yüzde 67 civarında pancar üreticisinin sahip olduğu şirketlerdir.

Şahısların tekeline bırakılmayacak kadar önem arz eden şeker pancarına bu ülkeler akılcı devlet politikalarıyla sahip çıkmaktadırlar. Bu nedenle ülkemizde acilen yeni ve dünyayla uyumlu bir pancar şeker sektörü politikası oluşturularak pancar üreticisi, şeker işçisi ve kamunun yer aldığı yeni bir yapılanmanın hayata geçirilmesinin büyük önem arz ettiğini düşünmekteyiz. Şeker sanayi tarıma dayalı sanayiler arasında verimlilik, kârlılık, sosyal boyut ve katma değer yönünden karşılaştırmalı bir üstünlüğe sahip bir sanayi dalıdır. Bu çerçevede ülkemizde şeker fabrikaları üretim ve sosyal amaçlı olmak üzere varlıklarını sürdürmektedir. Pancar tarımı ve şeker sanayinin yarattığı faydalar zinciriyle ülkemizin hemen hemen her bölgesinde

insanımıza tarım ve endüstri kesiminde geçimlerini sağlama fırsatı sunan fabrikalarımızın ilişiği bulunan yan sektörlerle birlikte yöresel ekonomik gelişmenin ve bölgesel kalkınmanın öncüsü konumundadır. Şeker pancarı tarımı ve sanayisi ileri teknoloji gerektirmesi nedeniyle üreticilerimizin tarımsal bilgi ve kültür düzeylerini yükselten, ailenin tüm fertlerine çalışma imkânı ve istihdamı sağlayan, nüfusun kırsal kesimde tutulmasına, iç göçün yavaşlatılmasına ve bölgesel kalkınmışlık farklarının azaltılmasına en büyük katkıyı sağlayan ürünlerin başında pancar gelmektedir. Bunun yanı sıra pancar tarımı hayvancılık, ilaç, et, süt, nakliye, alkol, yem, maya ve kozmetik sektörleriyle iç içe geçmiş durumdadır. Pancar, şeker sektörünün yıllık ekonomik büyüklüğü 4,8 milyar lira, yani 3,2 milyar dolar olup doğrudan ve dolaylı olarak 10 milyon insanı yakından ilgilendirmektedir.

Nişasta Bazlı Şekerler (NBS)

Hâlihazırda Şeker Kanunu kapsamında kota tahsisi yapılan yedi şirkete ait 33 şeker fabrikası pancar, şeker kurulu üretim kapasitesi bugün yılda 3,1 milyon tondur. Yedi şirketin biri kamuya ait olan ve özelleştirme kapsamında bulunan Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi olup diğer altı şirket özel statüdedir. Şeker Kanunu kapsamında üretim yapan NBS'deyse bugün yapılan beş şirkette fabrikaların toplam kapasiteleriyse 900 bin tonlar civarındadır. 4634 Sayılı Şeker Kanunu'nun yurtiçi talebin yurtiçi üretimle karşılanması ve gerektiğinde ihracata yönelik olarak şeker üretimi istikrarının sağlanması ve korunması, sektörün iç piyasada rekabet kurallarına göre yönlendirilmesi hususunda Dünya Ticaret Örgütü ve AB uygulamalarının temel alınmasının esas olduğu belirtilmektedir. Ancak ülkemizde 2001 yılında itibaren yürürlüğe giren Şeker Kanunu'nun 3. maddesinde yer alan NBS kotaları için Bakanlar Kurulu'nda verilen yüzde 50 oranında arttırma ve eksiltme yetkisi kotaların bugüne kadar sürekli arttırılması yönünde uygulanmış ve NBS sektörüne avantaj sağlanmıştır ve şeker sektörüne, pancar şeker sektörüne dezavantaj olmuştur.

Sendikamız Şeker-İş her yıl pancar şekeri aleyhine haksız bir şekilde yapılan kota artışları karşısında 2005–2006 pazarlama yılından itibaren Danıştay nezdinde sürekli dava açmış ve bu kararların hemen hemen tümünde yürütmenin durdurulmasını sağlamıştır. Danıştay nezdinde başla-

tilan hukuk mücadelesi süresince kota oranları 2006–2007 yılında yüzde 50, 2007–2008 yılında yüzde 35, 2008–2009 yılında yüzde 25 ve son olarak 2009–2010 yılında yüzde 50 olarak gerçekleştirilmiştir. Yani sonuç olarak Bakanlar Kurulu yüzde 50 arttırma eksiltme yetkisini her yıl artış yönünde kullanmıştır. Bu haksız uygulama karşısında her yıl pazarlama yılı başında açıklanan kota artış oranlarına karşı açtığımız davalarda hukuki süreç devam ederken NBSŞ firmalarının kota miktarları kadar üretim yapmaları ve hukuki olarak alınan kararların hayata geçirilmesi ne yazık ki mümkün olmamaktadır. Tehdit altında bulunduğumuz unsurların yetki alanını sınırlandırmaması karşısında Şeker-İş Sendikası konuyu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne taşımak zorunda kalmıştır. Zira yargı mercileri söz konusu kararların genel gerekçesinde 4634 Sayılı Kanun'la yurtiçinde şeker talebinin yurtiçi üretimle karşılanmasını ve Türkiye'deki şeker rejimine istikrar getirilmesini, ülkenin makro düzeydeki tarım ve sanayi politikalarıyla sosyal ve ekonomik dengesi gözetilerek şeker üretiminin ülke ekonomisinin yararına düzenlenmesinin gerektiğini belirtmektedir.

Obama da Tüketmiyor

Dünyadaki nişasta bazlı şeker üretimi ve kota oranlarına bakıldığında Avrupa Birliği 27 ülkesinde toplam kota üretimi 690 bin 440 ton izoglikoz şeklindedir. Yani Avrupa ortalaması yüzde 4,92'dir. Almanya'da bu oran yüzde 1,92'dir Almanya'da pancardan şeker elde ediliyor, bu konuya dikkatinizi çekmek istiyorum. Fransa ve Hollanda'da pancardan şeker elde ediliyor, burada yüzde 0'dır, yani üretimi bir şekilde yok edilmiştir. Türkiye'de baktığımızda 2009–2010 pazarlama yılı itibarıyla 406 bin 501 bir ton NBSŞ üretimi gerçekleştirilmiştir. Bunun kota karşılığıysa yüzde 15'e tekabül etmektedir. Burada Türkiye neredeyse Avrupa Birliği kota ortalamasının Bakanlar Kurulu kararıyla yüzde 3'ünü geçmektedir. Yüzde 10 olarak uygulansa bile Avrupa Birliği ortalamasının tam iki katını tek başına üretiyor demektir veya 600 milyon nüfuslu Avrupa Birliği'nde üretim 600 milyon tonlar civarında, 70 milyonluk Türkiye'de 406 milyon tonlar civarında. Bu korkunç bir rakam diye düşünüyorum.

AB ülkelerinde NBSŞ üretiminin bu kadar az olmasının nedeni bu ülkelerde yaşayan insanların sağlıklı beslenme adına daha bilinçli bir tüketim

tercihine sahip olmaları ve bu bağlamda ülkelerin iç piyasaya ihtiyacı olan şekeri pancardan üretilen şekerden karşılama tercihini görüyoruz. Zira bu konuda ABD Başkanının Eşi Bayan Obama'nın çocuklarına nişasta bazlı şekerden üretilen ürünleri tükettirtmediği yönündeki açıklamaları da dünyada kamuoyunda yerini bulmuştur. Aslında Türkiye'de sanayinin ihtiyacı olan sıvı şekerin pancardan üretilebilmesi için belli bir yapılanma mevcuttur. Sağlıklı nesiller adına NBS kotasının her yıl yüzde 50 oranında artırılması yerine mevcut şeker fabrikalarımızda pancar şekerinden sıvı şeker üretiminin gerekli modernizasyon sağlanarak yapılması mümkündür. NBS üreticileri 634 sayılı Şeker Kanunu'nun kabulünden sonrası kotaların belirlenmesinde kendilerine haksızlık yapıldığını, 4634 sayılı Şeker Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden önceki satış rakamlarının üzerinde kota verilmesi gerektiğini, bunun hakkaniyet ve anayasal eşitlik ilkesinden uzak olduğunu ifade etmektedirler. Bu yaklaşım söz konusu grubun kanunu delme gayretinden başka bir şey değildir. Yürürlükte olan bir kanun vardır, eğer kendilerine kanun dışı bir uygulama yapılmış olsaydı rahatlıkla bu konuyu uluslararası platformlara taşımakta tereddüt etmezlerdi.

Biyo Etanol Kullanımı

Burası Türk halkı adına 2005 yılından bu yana Sendikamızca NBS kota oranlarının arttırılmasına istinaden açtığımız tüm davalarda verilen yargı kararlarına rağmen Bakanlar Kurulu kararıyla NBS kotalarının her yıl ısrarla arttırılması üzerine Şeker-İş Sendikası olarak konuyu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne taşımak zorunda kaldığımızı belirtmek isterim. Şeker pancarının üretiminin daha da önem kazandığı bugünlerde artan petrol fiyatları ve fosil yakıtların ömrünün az kaldığı dünya gerçeği ülkelerin yenilenebilir enerji arayışına girmesine sebep olmuştur. Bu kapsamda alternatif güç kaynağı olarak hammadde şeker pancarı olan biyoetanol üretiminin ön plana çıktığı görülmektedir. Dünyada biyoetanol üretimine yönelen ülkeler en verimli hammadde olarak şekerpancarı üretimine ağırlık verirken ülkemizde neden en verimli hammadde olan bu ürünün varlığı göz ardı edilmektedir, bu soruyu sizlerle paylaşmak istiyorum. Türkiye biyoetanol üretimine 2004 yılında başlamış olup kullanım oranı Maliye Bakanlığı izniyle yüzde 2'dir. Benzinde ÖTV'den muafiyet ancak yüzde 2 oranında katkı yapıldığında geçerli olmaktadır. Dünyada en çok biyoetanol üreten ve

tüketen ülke olan Brezilya'da yüzde 26 olan biyoetanol kullanımını yasalarla alt sınır olarak belirlenmesine rağmen yüzde 85 oranında kullanım görülmektedir.

Biyoetanol kullanımının yaygın olduğu diğer bir ülke olan ABD'deyse son iki yıldır biyoetanol üretimi büyük bir ölçüde arttırılarak Brezilya'nın önüne geçmiştir. Brezilya'nın ürettiği biyoetanolün üçte ikisini Amerika Birleşik Devletleri ithal etmektedir. 2005 yılında ABD yönetiminin çıkardığı yeni yasayla biyoetanolün 2012 yılına kadar mecburi kullanımı 500 milyar galondan, yani 18,9 milyar litreden 7,5 milyar galona, yani 28,4 milyar litreye çıkartılmıştır. Bu açıdan ülkemizde şeker pancarı ekim alanlarının korunması ve kota baskısından kurtulmasıyla sağladığı istihdam akaryakıt ithalatından kaynaklı dış ticaret açığının kapatılmasına verdiği destek ve enerjide dışa bağımlılığın azaltılması açısından sağladığı katkılardan dolayı şeker pancarı üretiminin desteklenmesi gerektiğini düşünmekteyiz.

Ülkemiz şeker sanayinde maliyetlerin yüksek olduğu ve oluşan fiyatın rekabetçi olmadığı tüketicinin ve şeker mamul ihracatçısı sanayicinin yüksek fiyatla şeker tükettiği eleştirilerini sıkça duymaktadır. Öncelikle şunu ifade etmemiz gerekir ki şeker sanayinin hammaddesi olan şeker pancarı verimi karşılaştırmasında ülkemizin Avrupa'yla ya da şeker pancarı üreticisi ülkelerle rekabette bir sıkıntısı, üretimde bir sıkıntısı yoktur. Hatta bazı bölgelerimizde birim alanda şeker pancarı veriminde ülkemizle yapılan kıyaslamalarda ülkemizin avantajlı bir konumda olduğunu görmekteyiz. Avrupa'ya göre en avantajlı olduğumuz ürünlerden birisinin şeker pancarı olduğunu böylece söylemek mümkün olur diye düşünüyoruz.

Şeker Kurumu

Ürün maliyetini, yani hammadde fiyatını arttıran hususlar tarımsal faaliyeti etkileyen, ancak tarım dışı kabul edilen hususlardır. Bunlar girdi maliyetlerinin yüksekliği, tarımsal işletme büyüklüklerinin ölçek ekonomisine uygun olmaması gibi yapısal etkenlerle özellikle AB ülkelerinde şeker pancarı tarımına uygulanan desteklerin ülkemizde uygulanmamasıdır. Şöyle bir baktığımızda AB ülkelerinde 2010 yılında tarım sektörüne sağlanan desteklerin toplamı 57,2 milyar Euro'dur. Şeker sektörüne sağlanan desteğin toplamıysa 1,72 milyar Euro'dur. AB'de üretilen şekere isabet eden

destek miktarıysa ton başına 108 Euro'dur. Tüm bunlara rağmen söylenenlerin aksine ülkemiz dünyanın pahalı şeker tüketen ülkelerinden biri değildir. 2011 yılı başından bu yana borsa fiyatlarıysa navlun ve vergiler hariç ton başına 725'le 763 dolar arasında seyretmektedir. Ancak Londra borsasında oluşan fiyatlar ister kamış şekeri, ister pancar şekeri olsun sanayici ve bireysel tüketici açısından şeker tüketim fiyatlarına yansıtılan rakamlar değildir. Söz konusu borsa fiyatına ulusal vergiler ve navlun bedelleri dahil olmamakta ve dünyanın hiçbir ülkesinde tüketim borsa fiyatı üzerinden yapılmamaktadır. Şeker Kurumu'ndan teyit edilebileceği üzere tüketici açısından ülkemizdeki şeker fiyatları Avrupa ortalamasının altındadır. Örneğin dünyanın en pahalı şekeri Zambiya'da tüketimde ve tüketici şekere kilo başına perakende 3,75 dolar ödemektedir. Türkiye illa ki bu ülkeyle karşılaştırılmaz, doğru da değildir. Ülke olarak içinde yer almak istediğimiz, bu amaçla yıllardır görüşmelere devam ettiğimiz AB'yle kendimizi kıyaslamak durumundayız. Her konuda örnek aldığımız AB ülkelerindeyse tüketicinin bir kilogram perakende şekere ödediği KDV hariç fiyatlar şöyledir. Fransa'da 1,91 dolar, Almanya ve Avusturya'da 1,59 dolar, Belçika'daysa 1,47 dolardır. Türkiye'de hâlihazırda şeker fabrikalarının çıkış fiyatı kilogram başına 1,21, tüketim fiyatları da 1,42'dir.

Görüldüğü üzere Türkiye gibi pancardan şeker üreten AB ülkelerinde iç piyasa perakende fiyatları belirlenirken dünya borsa fiyatları esas alınmakta AB şeker rejiminde belirlenen kurallar minimum fiyat politikaları dahilinde üretim maliyetleri ve pancar şeker üretimini sürekli kılacak fon ve vergiler dahil edilerek belirlenmektedir. Şeker Kanunu ülkemizin şeker ihtiyacının hangi kaynaktan, ne kadar karşılanacağını belirlemesinin yanı sıra piyasada da belli bir düzeni hâkim kılmak amacıyla çıkartılmıştır. Oysa Türkiye'de kanunla belirlenen NBS kotası daha önce de dediğimiz gibi Avrupa Birliği ülkelerinin kotalarının yaklaşık iki katıdır. Söz konusu yüksek NBS kotası nedeniyle kamu şeker fabrikalarının kapasitesi yüzde 50 oranında kullanılmaktadır. Bu nedenle pancardan şeker üreten fabrikalarımızda her pazarlama ayının sonunda stok oluşumu gerçekleşmektedir.

Ülkemizde NBS kotalarının AB normlarının aksine fiilen her yıl toplam şeker kotasının yaklaşık yüzde 15 oranında uygulanması neticesinde 2003 yılında bu yana sekiz pazarlama yılı itibariyle pancar şeker üretimine et-

kisi toplam 2 milyon 194 bin 725 bin tondur, üretimin daralması şeklinde olmuştur. Bu daralmadan dolayı 300 bin hektar alanda pancar tarımı yapılamamış, bir diğer ifadeyle ülkemizde bir pazarlama yılında hiç pancar şekeri üretilmemiş demektir. Bu durumunsa yan sektörlerle birlikte milli ekonomimize maliyeti yaklaşık 3,2 milyar dolar civarında bir kayıp demektir. Bu kaybın bir diğer etkisi istihdama olmuştur. Şöyle ki, kapasite kullanımındaki düşme neticesinde doğrudan istihdamın ve nakliye sektörünün yaşadığı daralmayla beraber kriz ortamında işsizlik konusunda ülkemize nefes aldırın tarımsal istihdam da bu tercihle yaklaşık 60 bir tarım işçisi işsiz kalmıştır. Düşük kota üretimin daralmasıyla üretici ve sanayi bazında ölçek ekonomisi göz önüne alındığında önemli kayıpları da beraber getirmektedir. Bu durum fabrikaların düşük kapasiteyle çalışmasına ve doğu bölgelerimizdeki sosyal amaçlı kurulan fabrikaların etkisiyle maliyetlerin artmasına sebep olmuştur. Daha net bir ifadeyle ülkemizde son sekiz yılda yapılan nişasta bazlı şeker uygulamaları neticesinde kayıplarımızı bir defa daha tekrarlamak istiyorum. 1,8 milyar tonluk şeker üretim kaybı, 3,2 milyar dolarlık katma değer kaybı, 300 bin hektar alanda pancar ekilememesi, 4,5 milyon ton küspenin ve 600 bin ton meratızın üretilmemesi ve dolayısıyla 150 bin tonluk et açığının oluşmasına sebep olmuştur. Pancar şeker sanayinin yüzde 47 kapasiteyle çalışması neticesinde maliyetlerin artmasında etken olmuştur. Ortaya çıkan bu tablo AB uygulamalarıyla çelişmekte, sektörün uluslararası alandaki rekabetini oldukça zora sokmaktadır.

Meyveden Reçel, Pancardan Pekmez

Sektörümüzü ilgilendiren bir diğer sorunsa Türkiye Şeker Fabrikaları tarafından dahilde işleme rejimiyle Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'nin stoklarında ihraç kayıtlı olarak satılabilecek şeker stokunun bulunmadığı dönemler de dahil ithalata meydan vermemek için yurtiçine dünya fiyatları satımından gerçekleştirilmiştir. İhraç kayıtlı olarak düşük fiyatlı şeker satışlarından kaynaklanan zararın 2002'ye kadar Hazine tarafından karşılanmasına karşın, bu tarihten sonraki zararlar Türkiye Şeker Fabrikaları'nın kendi özkaynaklarından karşılanmıştır. 2003 yılını ikinci yarısından itibaren Hazineye yük getirilmeden yaklaşık 950 bin şeker teslim edilmiştir. İmalatçı, ihracatçı firmalara yabancı firmalarla rekabet imkânı sağlanarak ülkemizin ihracat artışına katkısı bulunmuş, ithalatı denetim altında tuta-

rak şeker kaçakçılığını da böylece önlemiştir. 2008 yılı sonuna kadar 481 milyon lira menfi fiyat farkı Türk Şeker bünyesi kendiliğinden karşılamıştır. 2009 yılındaysa A kotası kapsamında üretilip C şekerine aktarılmak suretiyle imalatçı, ihracatçı firmalara dünya fiyatından teslimat yapılan 176 bin ton şekerin 139 milyon lira zararı da dahil olmak üzere toplam bilânçosu 8,8 milyon lira zararla kapatmıştır. 2009 yılında oluşan 139 milyon liralık 2010 yılındaysa teslimatı yapılan 86 bin ton şekerle karşı menfi fiyat farkıyla birlikte Türk Şeker tarafından üstlenilen zararın toplamı 679 milyon, eski parayla 679 trilyon liraya ulaşmıştır. Bu durum kurumu içinden çıkılmaz bir darboğaza sokmakta, bu sektörün de devamlılığı açısından tehlike arz etmektedir. Burada altını bir kez daha çizmek istiyorum ki ülkemizde şeker fabrikalarında halen 20 bin civarında işçi istihdam edilmekte ve binlerce işçi ailesinin geçimi pancar tarımından sağlanmaktadır.

Sonuç olarak şunları ifade etmek istiyorum. Konunun sağlık boyutu bilim adamlarının ve uzmanların işidir. Ancak bu konuyla ilgili olarak bizim de verebileceğimiz en çarpıcı ve açık örnek şu olacaktır. Elma, erik, meyveler kaynatıldığında reçel yapabilirsiniz. Pancarı kaydattığınızda pekmez elde edebilirsiniz, ama mısırı kaydattığınızda hiç böyle bir tatla veya böyle bir olguyla karşılaşmayacaksınız diyorum. Sağlık boyutunu da kamuoyuna bırakıyor, hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Prof. Dr. Kenan DEMİRKOL- Ben bir iki katkıda bulunmak istiyorum, o yüzden oturmanızı istedim, ayakta bekletmeyeyim diye. Bir kere başlık olarak GDO ve yapay tatlandırıcıların insan sağlığına ve çevreye zararları NBS'ler konuştuğumuzda yanlış bir başlık. Yapay tatlandırıcıyla tamamen laboratuvar ortamında elde edilmiş sakarin gibi tatlandırıcılar kastedilir. Nişasta bazlı şeker doğal bir şekerdir her ne kadar üzerinde oynansa bile, o yüzden toplantının başlığını GDO ve NBS'lerin insan sağlığına diye yazmak daha doğru olurdu. Yani yapay tatlandırıcı değildir NBS, teknik olarak bundan sonraki çalışmalarda, raporda da bunun bu şekilde belirtilmesinde yarar var. Çünkü bu bile tek başına yapay tatlandırıcı deyip de NBS'den söz ederken kendi başına bir tenkit unsuru olur. Bizi ilgilendirmez, bu yapay tatlandırıcı diye geçiştirilir. Sandviç ekmeğinde bile NBS vardır, yani sadece bildiğimiz şekerli şeyler yediğimizde değil, bilmediğimiz kaynaklarda da, bir sürü sosta da yapay tatlandırıcılar vardır. Yani gerçekten de tüketici alda-

ılmaktadır bu alanda da.

AB'nin bu iki ay önceki süreçte İsa Başkanım ile birlikte yaşadığımız NBS tenkit sürecinde NBS üreticileri sanayinin buna ihtiyacı var, hatta bunun iki katına ihtiyacı var. Bu kotalar bizi engelliyor dediğinde gerçekten ihtiyacı var mı diye baktığımızda Avrupa Birliği gıda sanayisi 4 milyar Euro'luk bir sanayidir. Türkiye gıda sanayisi bunun 1/15'i kadardır. Hâlbuki Türkiye'de üretilen NBS 320 bin ton, Avrupa'da üretilen 600 bin tonun da altında. Dolayısıyla Avrupa Birliği gıda sanayisi bizim 1/8 NBS'yle o gıda sanayini yürütebildiğine göre burada dile getirilen ihtiyaç bir kâr maksimizasyonu talebinden doğmaktadır, yoksa bir üretim talebi değildir. Bunun bu şekilde bilinmesi gerekir diye düşünüyorum. Yani kesinlikle böyle bir ihtiyacı yok sanayinin, bu geliri daha da arttırmak için kapitalist bir taleptir, yoksa bir üretim talebi değildir.

Sizin sorularınıza yanıt aldıktan sonra sizden izin verirse arkadaşlar ben sevgili lisedaşım ve meslektaşım Yavuz DİZDAR'ın da insan sağlığına zararları konusunda bir beş dakika bizi aydınlatmasını rica edeceğim konu bütünlüğü içinde olsun diye. Şimdi size olan soruları alalım, buyurun efendim.

Av. Şükran EROĞLU- Ben sorudan çok ... çok geniş arazilerde biliyorsunuz pancar tarımı yapıyor Iğdır'da, ama bu yıl özellikle, daha doğrusu birkaç yıldır ben tam bilemiyorum, ama verilen hibrit tohumlar nedeniyle pancarda verim maalesef ki düştü. Çok yapraklı, ama pancarın şu yumruk kadar olduğu ve çoğunun da çürük çıktığı bir pancar üretimi başladı Iğdır'da. ... geçen yıl sekiz yıl pancar ekmeme gibi bir karar alınmış. Ben şimdi sizin bütün bu anlatmalarınızdan NBS'nin önünü açmak ve pancar üretiminin verimini düşürmek, hem pancardaki üretimin verimini düşürmek hem azaltmak amacıyla bunların oluşturulduğunu düşünmeye başladım, siz ne diyorsunuz?

İsa GÖK- Şimdi ben pancar tohumlarında böyle bir olgunun olduğunu ilk defa sizden duyuyorum. Ancak Türkiye'de şeker fabrikalarında pancar şeker üretiminin kısıtlandığıyla ilgili tespitiniz doğru. Nişasta bazlı şekerlerle ve dünyayla entegrasyonu baktığımız zaman Türkiye'de şeker sektöründe alınması gereken bazı siyasal kararların alınmadığı söylemek mümkün.

Ancak tohumlarla ilgili bir şey söylemenin doğru olduğunu düşünmüyorum. Böyle açıktan ekmeğin demiyorlar, kota veriyorlar, ama bunlar maliyetlerle birbirini dengeleyen unsurlar olduğu için bazı bölgelerimizde pancarın satış maliyetlerine çok yakın yani çiftçinin kâr marjının düşmesinden dolayı ekim alanlarında daralmalar oluyor, bazı bölgelerimizde daralmalar oluyor. Ancak Türkiye'deki üretim amaçlı fabrikalarımızın kapasitesi daha büyük ve pancar ekim kültürünü almış bölgelerimizde, öncelikle Orta Anadolu'da pancar üretiminin birim alanda çok yüksek şekilde alınabildiği ve daha kârlı olarak ekme talebinin daha çok olduğunu görüyoruz. Ancak Kars gibi, Çarşamba gibi bazı bölgelerimizde poları düşük olan, yani pancarda şeker oranı düşük olan bölgelerde polara dayalı pancar parası ödemesi hasebiyle bazı düşüşler görülmüyor, ama bunlar bazı tedbirler alınmasıyla çözülecek konular diye düşünüyorum. Onun için Türkiye'de de pancar şeker sektörünü bitirmeye yönelik bir operasyon var diye düşünüyorum ve bunlara çözüm getirilmekten uzak hareket edildiğini düşünüyorum.

Avrupa Birliği şeker rejimiyle bunları bağlamak çok mümkün, onun için Türkiye'de pancar şeker sektörüyle ilgili insanların biraz daha fazla aydınlatılması gerektiğini düşünüyorum. Burada da kendimizi eksik gördüğümü de itiraf etmek istiyorum.

Prof. Dr. Kenan DEMİRKOL- Zihniyet farkı şuradan çok basit anlaşılıyor Türkiye'de bir tek pancar enstitüsü var Ankara'da, Almanya'da altı tane var. Yani bu bile tek başına şekere bakışı, ülkelerin şekere bakışını gösterebilmekte. Buyurun Abdullah Bey.

Abdullah ...- Sorum olmayacak, ama izin verirlerse katkı sunarım. Bir kere şeker pancarı ekolojik bir üründür. Bir dekar şeker pancarının ürettiği oksijen üç dekar çam ormanından daha fazladır. Dolayısıyla şeker pancarının azaldığı oranda bu ülkenin de oksijenin azaldığını kabul etmemiz gerekiyor. İkinci olarak da ben özellikle bir çiftçi olarak ve ürettiğim ürünle ilgili olarak şeker pancarından sonra buğday ektiğimizde yüzde 20 oranında da bir verim artışı elde ederiz ve bizim için bu çok önemlidir. Ancak bu azaldığı oranda bu ülkenin temel gıda maddesi olan buğday konusunda da böyle bir kayba uğruyoruz. Çiftçiler de hem yoksullaşıyor hem yoksunlaşıyor. Ülke ekonomisi açısından baktığımızdaysa şeker şirketleri makine yapan

makine sanayisine sahip bir sektördür. Dolayısıyla sadece Türkiye'de değil, Afrika'da, Türkî devletlerinde anahtar teslimi fabrika yapıp teslim eden bir sektörden söz ediyoruz. Öyle çok kolayca üzerinden atlayıp elimiz tersiyle iteceğimiz bir sektör değil.

Bir başka şey şu gerçekliğin altını çizmek lazım, Türkiye bir medeniyet gelmişse şeker pancarıyla birlikte gelmiştir. Çünkü ilk kez şeker fabrikalarının oluşturduğu salonlarda sinema salonları ve tiyatrolar oynanmıştır ve o güne kadar büyük duvarların arkasında saklı, saray duvarlarının arkasında saklı kalan o bahçeleri insanlarla buluşturup bir park bahçe kültürüyle Türkiye'yi buluşturmuştur. Daha böyle birçok şey sayabiliriz ve işte sulu tarımı, makine münavebe, münavebeli ekim gibi birçok yararı olmuştur.

Prof. Dr. Kenan DEMİRKOL- Türkiye'de ilk tenis sahası Eskişehir Şeker Fabrikası bahçesinde 1935'de açılmıştır. Bu seneki, yani 2010-2011 Türkiye Futbol Şampiyonası playoff'a kalan 18 takımın ikisinde hala şeker adı vardı. Yani şeker spora da, kültürel yaşama da, eğitime de pek çok katkıda bulunmuş, her şeker fabrikasının yanında mutlaka bir de ilkokul yapılmıştır. Belki de cumhuriyetin değerlerini taşıyan bir bitki olduğu için ve bir sanayi olduğu için bunu yok etmek istiyorlar. Başka soru? Stevya konusu, Başkanım çok teşekkür ederiz, arzu ederseniz böyle buyurun. Yavuz izin verir misin, bir beş dakika bizimle paylaşır mısın NBS'lerin sağlık sakıncalarını? Sen gelene kadar da stevya doğal bir bitkidir, özellikle Kızılderililerin yüzyıllardan beri kullandığı, tatlandırmak için kullandığı bir bitkidir. Aşağı yukarı 40-50 yıldır Japonya'da bu bitki tatlandırıcı olarak kullanılmaktadır ve 500 yılı aşkın süredir Kızılderililer tarafından kullanıldığı için sakıncasız olarak lanse edilir. Ancak değerli dostlar, her bitki, her insan çevresiyle bir bütündür. Kızılderili'ye 500 yıldır kullanıyor ve sakıncası yoktur, ama bunun Türk halkına da sakıncası yoktur demek yanlıştır. Bunun araştırılması gerekir, ancak araştırıldıktan sonra bu kaniya varılabilir. O yüzden stevyadan da olabildiğince gerekli araştırmalar yapılmadan uzak durulması gerektiği kanısındayım.

Yavuz DİZDAR- Yeni bir teknoloji, bizim bugün sağlık alanında karşılaştığımız sakıncaların büyük bir kısmı yeni teknolojiden kaynaklanıyor. Çünkü sağlık alanının endüstrileşmesi demek beraberinde bozulmaz gıdalar, daha ucuza üretim, aslında kullanılmayan kaynakların bir şekilde kullanıma sokulması, ama doğru mudur yanlış mıdır, ölçmeden sokulması anlamına geliyor. Buna bağlı olarak da nişasta bazlı şekerin üretimi ilk kez teknik olarak 1957'de yapılmış, daha öncesinde böyle bir kavram yok mısırda şeker elde edilmesi gibi. 57'deki bu üretim ilk tanımlandıktan sonra 1975'de bir Japon bunun endüstriyel anlamda üretilebileceğini göstermiş, Japonya Bilim Enstitüsünün eski başkanlarından bir tanesi. Ondan sonra da Amerika Birleşik Devletlerinde bu endüstriyel olarak kullanıma girmiş.

85-90'a kadar aşağı yukarı çok geniş bir alanda kullanıma sahip olmuş ve beraberinde de Amerikan toplumundaki hep özü edilen, kampanyalar düzenlenen şişmanlık, diyabet, kalp hastalıklarıyla karakterize metabolik sendrom ortaya çıkmış. İşin aslında gidişatı böyle bir yandan da trajikomik, yani bir yandan bir hastalık oluşturulurken beri yanda da o hastalığa karşı farkındalık kampanyaları şeklinde süslü birtakım programlar düzenlenmekte. Bugün için nişasta bazı şekerin öyle ya da böyle birtakım metabolik yollarla, çünkü mevcut olmayan bir şey insanlara geniş miktarda kullanıldığı zaman bunun ister istemez klinik sonuçlarını görüyorsunuz. Metabolik sendrom yaptığı açısından fikirler aslında net. Benim gördüğüm biraz evvel Sayı Gök'ün sözünü ettiği Amerika Birleşik Devletleri Başkanının Eşinin ben bunu evden kaldırdım mesajı da aslında anlamsız bir mesaj değil, son derece anlamlı ve yerinde bir mesaj, bir işaret. Bundan sonra bundan vazgeçilecek anlamında ya da en azından vatandaşlara bakın, biz rol modelsek eğer biz bunu kullanmıyoruz, siz de kullanmayın şeklinde ifade edilen bir mesaj.

Nişasta bazı şekerin kanser yapabileceği, pankreas kanserine neden olabileceği konusundaki verilerinse olgunlaşması 2000'li yılların sonuna doğru artık benim gördüğüm kadarıyla, izlediğim kadarıyla tamamlanıyor. Bu konuda yapılmış üç dört tane çok büyük araştırma var. Araştırmaların şöyle bir kısıtlılığı var, bunların hepsi insanlar üzerinde daha çok ankete dayalı araştırmalar ve pankreas kanseri olup olmama ya ucu açık bir araştırma şeklinde yıllarca sürdürülen bir çalışma ya da mevcut veriler üzerinden geçmişe yönelik taramalar tarzında. Bu ikinci dediğimi daha çok endüstri

karşıt görüş geliştirmek amacıyla kullanmış, ama çok fazla bir başarı elde edememiş. Esas büyük olan çalışmalar nişasta bazlı şeker eşitir pankreas kanseri diyebilecek kadar açık veriler söylüyor. En son bu konuyla ilgili ben bu hafta bir yazı yazdım. Geçen hafta ya da bir önceki haftaydı New York Times'tan alıntı olarak Milliyet Gazetesinde bir haber olarak çıktı bu. California Los Angeles Üniversitesinden bir profesörün beyanatı üzerine New York Times da geri biraz eleştirel olarak vermiş, ama Youtube'a konulmuş, uzun bir süre insanlar tarafından da izlenmiş. Veriler aşağı yukarı bir grup bilimsel camiada karşılığı bulmuş durumda. Bundan daha fazla kesin veri elde edilmesi tartışılabilir bir konu, bunların mekanizmalarının ne olduğu, nişasta bazlı şeker az evvel Sayın Demirkol söyledi, doğal bir şeker olarak aslında görölmekte, bu nasıl olur da böyle bir şey yapabiliyor sorusunun şu an için benim anladığım kadarıyla biraz insülin üzerinden mekanizmalar dışında çok açık karşılığı verilememiş durumda. Verilemeyebilir de, onu da söyleyeyim. Yani bu her zaman için birebir bağlantı kurulamayabilir, daha büyük bir teoriye ihtiyaç vardır bu durumda. Oraya gitmeye çalışıyoruz, onu da söyleyeyim size, ama beri yandan baktığınızda eldeki veriler bunu destekler nitelikte, ciddi anlamda destekler nitelikte.

Diğer endüstriyel gıda hatalarıyla da birleştirirseniz şu an benim gördüğüm özellikle büyük şehirlerde ciddi bir beslenme sıkıntısı var. Buna yarın detaylı olarak değineceğim, bugün sabahleyin oturumu yöneten arkadaşımız vurguladılar bu yoğurt meselesini örneğın. Evet, gerçekten şu an İstanbul'da özellikle bir yoğurt sıkıntısı var. Gıdaların yapıtaşı dışında başka özellikleri olup olmadığđ konusu çok ciddi olarak düşünölmeli gereken bir durum. Bunun içerisinde fruktozun da fruktoz olarak kendisinin de bir etkisi olup olmadığđ konusu açık bilinmiyor. Bazı şeyler bilimde, hayatımızda da öyledir, yıllar boyu içerisindesinizdir, hiçbir şekilde fark etmezsiniz, bir anda başka bir taraftan ışık tutulabilirse ancak görölebilir hale gelir.

Prof. Dr. Kenan DEMİRKOL- Lütfen bir dakika kalkmayın, ben buna bir iki katkıda bulunmak istiyorum. Bir de Sağlık Bakanlığı'nın NBS'ler zararsızdır açıklamasına nasıl gelindiğini de sizlerle paylaşma ihtiyacı duyuyorum. Çünkü bu tam bir ironi örneğidir. şimdi karaciğer yağlanması çok önemli bir unsurdur ve nişasta bazlı şekerlerin normal şekere göre çok daha fazla karaciğer yağlanması yaptığı kesin. Bu sonunda siroza yol aa-

biliyor ve bu siroza bağlı karaciğer kanseri riski ya da oranı Amerika'da NBS'ler çıktığından bu yana tam üç kat artmıştır. Bunun hiçbir tartışması yok ve bunun NBS üzerinden karaciğer yağlanması ve karaciğer yağlanması üzerinden siroz ve kanser olduğu da kesindir. Yani birkaç çeşit karaciğer kanseri nedeni vardır, ama karaciğer yağlanması üzerinden kanser olduğu da kesindir ve üç kat artmıştır.

Şimdi Sevgili Yavuz DİZDAR'ın NBS'ler pankreas kanseri yapıyor yazısını bakanlığa gönderdikten sonra bir çingar koptu. Bakanlık tabii ki sanayinin bakanlığı, Türk halkının bakanlığı olmadığı için bunu bir şekilde örtbas etmek zorundaydı. Örtbas edemeden önce başka faktörler devreye girdi, Habertürk özellikle bu konuyu benimsedi, uzun süre haber yaptı. Bunun üzerine Sağlık Bakanlığı bir bilim heyeti, bu konuda bir bilim heyeti kurma kararı aldı ve Sevgili Yavuz'u, benim eşimi, beni, İzmit'ten bir doktor arkadaşşı ve İstanbul Üniversitesinden Temel Bey diye bir diyabetoloğu, bunun yanında da bazı gıda profesörlerini ve diyetisyen öğretim üyelerini davet etti. Yavuz ne yazık ki o toplantıya gelemedi, ama biz dört doktor, altı tane mühendis Sağlık Bakanlığında toplantı yaptık. Bu dört tıp profesörünün üçü bunun ne kadar sakıncalı olduğunu anlattı, biri sakıncasız olduğunu söyledi ve gıda profesörleri özellikle ve diyetisyen profesörü ki o diyetisyen profesörünün bir dondurma üreticimizin dondurmasını ilkokullarda tanıtmaya gezileri yaptığını biliyoruz. Gelen gıda profesörlerinden birinin NBS Derneğinin müdavim gıda profesörü olduğunu biliyoruz ve büyük bir kavga çıktı. Kavga sonunda biz o günkü toplantıda bir karara varamadık, Sağlık Bakanlığı temsilcisi ikinci bir toplantı yapacağımızı, o toplantının bize duyurulacağını, onda karara varacağımızı söyledi.

Günler geçti, ikinci toplantı duyurusu gelmedi. Bakanlıktan telefonla arandım, Sayın Bakan şahsen benden yazılı rapor istediğini bana iletiler. 18 sayfa, 104 ya da 105 literatür kaynaklı bir rapor gönderdim bakanlığa ve bütün sağlık sakıncalarını anlattım. Orada öğrendik ki ikinci bir toplantı olmuş ve biz davet edilmemişiz ve de bizlerden konunun tarafları olarak toplantı sonrası bildiriye söz edilmiş. Farklı düşünen insanları da biz dinledik anlamında dile getirilmiş, hâlbuki yazılı davet elimde, bilim heyeti üyesi olarak davet edilmiştik. Böyle bir çirkin komediden sonra, bu arada bazı Beslenme Bilim Platformu diye bir platformun NBS'leri destekleyici

açıklamalarıyla ki bu platform Ülker tarafından kurulmuştur, bilim değil, film platformudur, bilimle hiçbir ilgisi yoktur. Onların NBS'lere destek yazıları çıkmıştır ve sonuçta bakanlık asli görevi olan emperyalistleri koruma görevini layığıyla yerine getirmiş ve NBS'lerin sakıncasız olduğu raporunu yayınlamıştır, vatana millete hayırlı olsun.

Yavuz DİZDAR- Arka plan aynen bu şekilde gelişti, bunun içerisinde hangi roller ne mantıkla dağıtıldı, onu ben de net olarak bilmiyorum, ama Sağlık Bakanlığı bu konuda çok çok rahatsız oldu, çok iyi biliyoruz. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı çok çok rahatsız oldu, çok iyi biliyoruz. Bu yakından ifade edildi, her şey değil sadece, benim de arkadaşlarım var, işte akşam bakanla bir araya geleceğiz, ne dersin sorayım mı, vesaire diyorlar. Yavuz, inanılmaz derecede sinirleniyor bu konuyu duyduğu zaman dediler. Çünkü bu konunun açığı olduğunu zaten biliyorlar, bu konuda ciddi bir sorun var. Fakat bu konuyu da aynı şekilde gayet güzel bir yalancı bilim kurulu, vesaire oluşturarak uyuttular. Türkiye Bilimler Akademisi konusunu belki anlatmak istersin, bu da çok ilginç bir durumdur.

Prof. Dr. Kenan DEMİRKOL- Türkiye Bilim Akademisi Türkiye'deki bilimsel faaliyetin en zirvesindeki kurum, NBS karşıtı tutumunu korudu ve benim yazdığım ve benimle birlikte Ankara'dan farmakolojiden bir öğretim üyesinin NBS'ler aleyhine yazdığı yazıları internet sayfasına aldı, hala oradadır. Arzu ederseniz www.tuba.gov.tr'den o raporları okuyabilirsiniz. Yani bir oyun oynanıyor ve çok aptalca ve çirkince oynanıyor, acemice oynanıyor. Beni ne çağırıyorsun bilim kuruluna, sen zaten kararını baştan vermişsin, bu kadar acemilik yapma. Yani çok çirkin bir süreç yaşadık.

Yavuz DİZDAR- Şimdi sabahleyin de aynı şey birleşince Ulusal Kanser Kongresi yapıldı geçtiğimiz günler içerisinde, yani bu konuların bu kongrelerde de aslında tartışılması gerekiyor. Çünkü biz şöyle söyleyeyim, hakikaten bu samimi bir itiraftır, bir yandan da eleştiridir, bulunduğumuz mekânda da bir cins yaratık pozisyonundayız. Söylemek doğru, bu şekilde.

Prof. Dr. Kenan DEMİRKOL- Yaratık veya kobay.

Yavuz DİZDAR- Yani bu pozisyondayız, çünkü etrafımızdaki arkadaşlarımızın da bu konuda çok fazla bir şeyi yok, hiç merakları yok. Yani bir şeyler oluyor, bir şeyler konuşuluyor, hararetli tartışmalar yapılıyor, ama

akademik camia da buna ne kadar ilgi gösteriyor bilmiyorum. O yüzden kongrenin içerisinde yer bulmasını beklerdim, yapmadılar.

Prof. Dr. Kenan DEMİRKOL- Bu arada kurumlar diye bahsedince Yavuz, biz NBS'ler aleyhinde konuşmaya başladığımızda ben Türk Tabipler Birliği Tarım Gıda Beslenme Komisyonu başkanıydım ve Habertürk hiç ben Habertürk'e bu unvanımı hatırlatmadan geçen yıldan bunu bildikleri için adımın altına bu unvanımı yazdıklarında Tabipler Birliği beni aradı, kesinlikle o unvanını kullanma dedi. O zaman beni görevden azledin dedim ve sonradan bir önceki Tabipler Birliği Başkanından öğrendim ki Cargill'in baskılarına boyun eğmiş Tabipler Birliği.

Yavuz DİZDAR- Cargill miymiş? Buna üzüldüm. Çünkü biz şey diye düşünmüştük doğrusunu isterseniz daha iyi niyetli düşünüp, gıda mühendisleri.

Prof. Dr. Kenan DEMİRKOL- Hayır, resmen avukatlık aracılığıyla boşuna başınıza dava açılmasını tehdidiyle unvanımın kullanılması engellendi.

SALONDAN- ...

Prof. Dr. Kenan DEMİRKOL- Bir şey söyleyeyim mi, Türk Tabipler Birliği ne yazık ki ne ilk sınıfta kalışıdır bu, ne de son. Yani Yavuz'un çok örtülü bir şekilde söylediği etrafımızdaki arkadaşlar da ilgisiz dediği ne GDO'yla doğru dürüst ilgileniyor, ne suyla doğru dürüst ilgileniyor, ne NBS'yle ilgileniyor. Ben sizi sabahki oturumda hayvan yemleri konusunda yasaya aykırı ithalat yapıldığını ben rapor olarak hazırlayıp Tabipler Birliği'nin dava açması talebim reddedildi Tabipler Birliği tarafından. Dolayısıyla ben Tabipler Birliğine her türlü güvenimi kaybetmiş durumdayım, bir şeyin de olacağını zannetmiyorum.

SALONDAN- Hocam, amacım siyaset tartışması açmak değil ama o zaman bu bir ülkenin bağımsızlık sorunu mudur? Küresel sermayenin yerli işbirlikçileriyle birlikte oynadığı bir rant oyunu mudur ya da demin söylediğiniz gibi bilgisizlik mi var? Belli bir yerdeki karar vericiler durumunda olan insanlarda ve onların oluşturduğu kurullarda bilgisizlik mi var, buna bir isim koymak gerekiyor.

Prof. Dr. Kenan DEMİRKOL- Ben bilgisizlik olduğunu hiç zannetmiyorum. Çok ciddi bir şekilde küresel emperyalizm uygulanıyor, biz de emperyalizmin uygulandığı ülkelerden biriyiz. Sayın Başkan konuşmasında beş

şirket altı fabrikada NBS üretiyor dedi, ama o beş şirketin çoğu hissedarı tek bir şirkettir. Türkiye'de NBS'nin yüzde 80'i tek bir Amerikan şirketi tarafından üretilmektedir ve ne yazık ki ne şimdiki iktidar, ne de buna alternatif olmak üzere soyunan diğer partiler Amerikan çıkarlarını zedeleyecek en küçük politikaları programlarına alamıyorlar.

Yavuz DİZDAR- Şunu da söyleyeyim, tabii bunlar büyük fabrikalar. Onun dışında mesela Hayrabolu'ya gittiğimizde gördük, bahsedildi, Başkan çok daha iyi bilecektir, bir de küçük üretim yapan hiç denetimi olmayan tesisler var. Küçük olmakla birlikte sayıları çok onların ürettikleri de hatırı sayılır bir nişasta bazlı şeker var.

Prof. Dr. Kenan DEMİRKOL- Yani merdiven altı NBS var ülkemizde, belki merdiven üst üretim kadar.

İsa GÖK- İhtiyaç kadar şeker üretilmediği halde şeker stoklarının oluşmasının sebebi Yavuz Hocamın, sizlerin söylediği gibi merdiven altı bazı üretimler olduğu gerçeğini ortaya getiriyor. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ndeki gibi 37-40 kilolarda şeker tüketmesi ve 35 kilo şeker tüketmesi halinde 74 milyon nüfuslu Türkiye'de 2 milyon 300 bin tonlarda şeker tüketmesi gerekirken Türkiye bu kadar şeker üretmiyor ve şeker stokları oluşuyor. Bu çok yönlü bir sarmal, tabii yarım saatte ifade edilebilecek bir konu da değil. NBS'yle özelleştirmeyi harmanlayarak ve ... .. Tabii burada sizler gibi bilim adamları, bilim insanları, hukukçularımızın olması, bu işlere girmesi beni hakikaten çok sevindirdi. Son zamanlara kadar sektörle ilgili çok yalnız hissediyordum kendimi, daha sonra sizleri tanıdım, ama inşallah bu ülkenin milli menfaatleri doğrultusunda bir şeyler yapmak isteyen insanları gördükçe umudum artıyor diyor, teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Kenan DEMİRKOL- Bu bölümü biraz uzattım, ama kamuoyunda bu son aylarda oluşmaların bakanlık düzeyinde arka planda neler oynandığını sizlerle paylaşma ihtiyacı hissettim ve Şükran Hanım eminim ki bakanlığın toplumu aldatması konusunda tüketici hakları açısından hukuken de bu konunun üzerine gidilebileceğini tahmin ediyorum. Şimdi sırada Öncü Çiftçi Dayanışma Derneği Yönetim Kurulu Başkanı Sayın Esat Eryılmaz bu GDO ve NBS'lerle ilgili bir sivil toplum örgütünün neler yaptığıyla ilgili bize bilgiler verecek.

Esat Nadir ERYILMAZ

(Öncü Çiftçi Dayanışma Derneği Başkanı)

GDO VE NBŞ İLE MÜCADELE

Bu güzel ve son derece anlamlı toplantıyı düzenlediği için İstanbul Barosuna ben de teşekkürün dışında şükran duygularımı iletiyorum; çünkü bu konu, içinde bulunduğumuz dönemde önemi giderek artan ve ortaya koyduğu tehdit her geçen gün büyüyen bir alan halini aldı. Şimdi ben genelde oturarak konuşmayı sevmiyorum. Kenan Hocam da söyledi çok sessiz gibisiniz diye, bugünkü sessizliğimi ve durgunluğumu yorgunluğuma verin lütfen. Bir aydır oldukça yoğunum, yoğunluğumuz devam ediyor. Dernek faaliyetleri bunun bir tanesi, diğeri Yavuz Beyin bahsettiği toplantıda benim bir konuşmacı olmam ve bana nasıl bir konuşma yapacaksın dedikleri zaman ben ezberlerinizi bozan, oldukça provokatif bir konuşma yapacağım demiştim ve o misyonumu da yerine getirdiğimi zannediyorum orada, ama buradaki konuşmanın konusu o değil.

Benim de bu işleri zaman zaman iyi becerdiğim söyleniyor. Sunumlarımı Powerpoint'le yapmayı da seviyorum bazı örnekleri taşımak adına, ama sizin huzurunuzla getirmek istediğim bir tane örnek vardı, onu hazırladığım için beni bağışlayın süre kısalığından dolayı. Olumsuz o kadar çok örnek var ki yani iler tutar tarafı yok, bunu hepimiz biliyoruz. O örnek de şu, Ayaş'ta bir hanımefendinin çeyiz sandığı, bunu duyduğunuzu sanmıyorum, hiç basına yansımıyor böyle şeyler. Bir vesileyle bu çeyiz sandığına ulaşıyor, işte bazı malzemeler anneden babadan, atadan o geline intikal eden varlıklar, kültürel varlıklar gözden geçirilirken sandığın bir tanesinden bir tuz kabağı çıkıyor bazı yerlerde su kabağı da denilen. O tuz kabağının içerisinde gelini evlendirirken ileride yuvasını kurduğu zaman topraklarını işlerken saflığını korumuş tohum kullanabilsinler diye dokunulmamış Ayaş domatesi çekirdekleri, tohumlar konuyor ve bunlar bulunuyor. Sonra bir belediye başkanı bunu alıyor, patentini alıyor. Bunlar pek basına yansımıyor, biliyorsunuz basının dikkatini neler çekiyor. Biz bunu duyduğumuz zaman çok sevindik. Bu arada adını anmadan geçemeyeceğim, birlikte çalıştığımız arkadaşım kurucumuz ve liderimiz Profesör M. Halil Bölükoğlu, o tarımcıdır, tarım kökenlidir, tarım sistemleri analisti, onun da saygı

ve sevgilerini iletiyorum. Böyle kıpırtılar var bir yerlerde, ama öbür tarafta hukuksuzluk giderek tırmanırken böyle şeylerin de olduğunu dikkatinize getirmek istedim. Biz bunları nasıl sahipleniriz, bunları nasıl sürdürülebilir kılarız tarzında çabalar da var, bunu bilmenizi istedim. Derneğimizin üzerinde durduğu ve yoğun çaba harcadığı konuların başında sürdürülebilirliği sağlamaya dönük işleyiş modellerini hayata geçirmek geliyor.

Öncü Çiftçi Derneği

Bu önemli toplantıda konuşmak üzere çağrıldığımda, ben hangi konuyu ele alayım dediğim zaman ben de Tarım Bakanlığında iki yıl kadar çiftçi kayıt sisteminin oluşturulması sırasında diğer arkadaşımın birlikte teknik tarafta yaptığımız danışmanlık çalışmalarından bazı kesitleri aktarmanın uygun olacağını düşündüm. Bu çalışmaların dışında, o görev bittikten sonra konuyla ilgimin nasıl olduğunu anlatmak açısından buna değinmek istiyorum, bir RASFF konusu var biliyorsunuz, gıda ve yemde hızlı uyarı sistemi projesi var güya işleyen. İşletilirse insanların ve hayvanların sağlıklarının koruma altına alınacağını iddia edildiği bir proje... Bununla ilgili de Tarım Bakanlığı Koruma Kontrol Genel Müdürlüğü'nde 11, 12 tane bağımsız proje yürüyor. Yürütülen projelerin içerisinde gıda güvenliği var, bu hızlı uyarı sistemi var başka şeyler var, Türkiye'ye düşen şeyler neler, yürütülen bu projeler içerisinde benim başında olduğum, ama özel sektör tarafında başında olduğum ve sorumlusu olduğum grup gıda güvenliği sisteminin Türkiye'de oluşturulması, bunun hukuki boyutu, altyapısı nasıl olmalı? Biz teknik altyapıyı çözümlayıp sonra hukuki tarafı aktaracaktık, ama Hocamın da Yavuz Bey'in de dile getirdiği gibi bu alanda düzgün oyun oynamak isteyen, oyun kurmak isteyen kimse yok. Ben orada üç dört ay sonra istifa ettim. Yani Türkiye'de ülke genelinde gıda güvenliği projesinden sorumlu kişi olarak da bu işlere bulaştım. Çok üst düzeyde insanların neler dile getirdiğini, nasıl cümleler kurabildiğini aktarmak istemiyorum. Yani onları da aktarırsam zaten yorgunluktan dolayı olan gerginliğim farklı boyutlara ulaşacak.

Hastalar Rencide Ediliyor

Adına burada olduğum dernekte, Yönetim Kurulu Başkanı olduğum Öncü Çiftçi Dayanışma Derneği'nde ne yapıyoruz, biz ne yapıyoruz bu bağ-

lamlarda? Bu konuda bilinçlendirme deyip geçmek bana çok basit geliyor. Çünkü biz sorunun, temel sorunun insan olduğuna hükmettik. Hangi insan? Karar verenler, tepki koyanlar, hakkını arayanlar, yani bu bir vatandaş ve davranış profili oluşturulması gereken bir alan. Peki, kimi hedefleyeceğiz, bu kadar çok sivil toplum kuruluşu var, bu ülkenin bu kadar çok kurumu var, doğru bir şeyler yapmaya başladığınızda, biraz öne çıkmaya başladığınızda hemen birtakım infaz mekanizmaları oluşuyor, ama bunun alternatifi de kaçak dövüşmek değil. Biz değişim alanımızı nereye odaklayalım, bizim değişim alanımız ne olmalı? Biz bunu 11-15 yaş grubu çiftçi çocukları olarak tespit ettik. Aslında derneğin çıkışı Tarımsal Enerji Mekanizasyon Araştırma ve Eğitim Vakfı. Vakıfların hareket mekanizması çok hantal olduğu için küçük çalışan, üreten grupların daha anlamlı işleri kısa sürelerde başarabilmesi için, halkla, çiftçiyle daha kolay yüz yüze gelmek, eğitim faaliyetleri düzenlemek, kamplar düzenlemek daha pratik olduğu için bu derneği oluşturduk ve bu dernekte biz bugüne kadar 1800-2000 civarında çiftçi çocuğunu (11-15 yaş grubu) belli kurallara, belli kriterlere göre seçilen çiftçi çocuklarını kamp eğitimlerinden geçirdik.

Bunun uygulama detayları şu anda çok önemli değil, çadırlarda yatıp kalkmak zorundalar. Bu grupların yarı yarıya kızlı erkekli oluşmasına dikkat ediyoruz. Bunu yaparken, bu öğrencileri ilköğretim okullarından, yatılı bölge okullarından Milli Eğitimin bilgisi dahilinde seçiyoruz, ama kurallarımızdan ödün vermiyoruz. Ödün vermemeye çalıştıkça, ödün vermemekte direndikçe bizim bu faaliyetleri ülkenin değişik noktalarında yapmamız her geçen gün biraz zorlaşıyor. Yani şöyle yapiverin böyle yapiverin tarzında birtakım talepler geliyor. Sağlık kurumlarında akreditasyon diye bir konu var, bilirsiniz; ama benim görüşüm o yöndedir ki bir hastaneyi akredite ettiğiniz zaman, bu durum sizin hastanenizde tıbbi hataların olmayacağı anlamına gelmiyor. Çünkü bir tanesini örnek vereyim, Joint Commission diye bir akreditasyon kuruluşu var, Amerika'daki uygulama felsefesiyle buradaki uygulama felsefesi aynı değil. Amerika'da bilgi güvenliğini sağlamadığınız zaman akredite olmuyorsunuz, ama Türkiye'de o kısmı görmüyorlar, siz bilgileri istediğiniz gibi paylaşabilirsiniz. Ben aynı zamanda hem tarım kayıt sistemleri, hem sağlık bilgi sistemleri ve klinik sistemler alanında çalıştığım için bunları çok iyi karşılaştırabiliyorum. Türkiye'de istediğiniz bilgiyi

istediğinizde paylaşırsınız. Bazen da olay hukukun tecellisi anlamında davaya, mahkemelere yansıdığı zaman siz bu bilgileri elde etmekte bayağı bir zorlanırsınız, size verilmez. Özel hayatın gizliliği hükümlerine aykırı, hasta haklarına aykırı, uluslararası sözleşmelere aykırı, bunların hepsi gerçek, öyle değil mi, bilgi ve/ya işe yarar belge elde etmekte zorlanıyorsunuz. Ancak bakarsanız ben bugün size bir suç duyurusunda bulunmak istiyorum, insanların bütün tanı bilgileri doğru ya da yanlış kimlik bilgileriyle birlikte SGK'nın üç tane sunucu bilgisayarında duruyor. Burada insanların bilgilerini tutuyorsunuz. Hastane ortamlarında uzun süre çalıştım kayıt sistemlerini geliştirirken, oralarda da bu bilgilerin nasıl paylaşıldığı konusunda çok olumsuz, insan haklarını rencide edici, hastaların hastanede bulunuşunu rencide edici olaylarla karşılaştım, bunları burada örneklemek istemiyorum.

Gıda Güvenliği

Daha önce de değindiğim gibi bizim çalışma alanımız 11-15 yaş grubu çiftçi çocukları, başka birisi değil. Çünkü bunlardan birini yaptığımız, bir faaliyeti yürüttüğümüz dönemde Bursa, İnegöl, Yenice civarında bu işi yaparken bize çeşitli kesimlerden baskı geldi. Önce rica, sonra baskıya dönüştü. İşte bilmem arkadaşımızın çocuğu var, onu da bu kamplara sokuversek, o da bir yerlere göndermek istiyordu, ben de kuralları önüne koydum. Çiftçi çocuğu olacak, çiftçilik yapmak istemese de, kararı o yönde olmasa da.

Programlardan azıcık bahsedeyim, bu programlar çerçevesinde çocuklarımız haftanın ilk günü, pazartesi kampa giriyorlar. İkinci Cuma günü gün içinde kamptan ayrılıyorlar. Özetle kamp dönemlerimiz 12 günlük sürelerde gerçekleşiyor. Yüzme havuzu var, kamplarda yaşıyorlar, günde beş öğün yemek yiyorlar ve onların beslenmelerinde biz en azından gıda güvenliği kurallarını en iyi şekilde uygulamaya çalışıyoruz, kampa katılan öğrencilerimizin doğru beslenmeleri adına. Bunların gerekçeleri de kendilerine anlatılıyor. Eğitimde drama tekniklerinden yararlanıyoruz. Oraya geldiğinde turnağını yiyen, karşısındaki gözüne bakamayan çocuklar, soru sormayı ve cevabını kovalamayı/irdelemeyi belli ölçüde öğrenmiş olarak kamplarımızdan ayrılıyorlar. Bu kampların büyük bölümünü GAP bölgesinde yaptık. Bu eğitimleri, kendine güveni olan, soru soran, evine gittiğinde anne ve babasını zorlayan; bak biz kaymakama gidip şunu soruyoruz, sen niye gidip şunu sormuyorsun, niye

validen, tarım ilçe müdürlüğünden talepte bulunmuyorsun diyen çocuklar yetiştirdik bir anlamda. Ya da bu süreci tetikledik demek daha olur.

Merdivenaltı Tesis

Kamp faaliyetlerini belli bir hiyerarşi içinde kurguladık. Yani birtakım faaliyetler olacak, bu eğitimlerden geçilecek, sonra dağılacaklar, hayır, öyle değil. Bir hiyerarşimiz var, bu hiyerarşide bu kamplara ilk kez katılan çocukların konumuna tohum adını veriyoruz. Tohumdan başlıyoruz değişim ajanı olarak. Eğer bunlar ilişkilerini dernekle bir elektronik portal üzerinden -ki o alt-yapıyı da kurmuş durumdayız- sürdürebiliyorlar. Ama çeşitli nedenlerle diğer aşamalar istediğimiz etkililikte sürmüyor, ancak bizlertekrar tekrar bütün varlığımızı, bütün kaynaklarımızı, bütün çabamızı, hatta bütün hayatımızı buna hasrediyoruz. Dönüp gelenler ve burada aldığı eğitimin hayatta nasıl işe yaradığını anlatma olgunluğuna erişmiş öğrencilerimiz fidan oluyorlar. Sonra bunlar ilişkilerini sürekli bir noktaya taşırlarsa, önerilerle gelirse, işte değişik bahçe uygulamaları, ben işte iki tane keçi yetiştirmek istiyorum, şöyle yapmak istiyorum, böyle yapmak istiyorum tarzında görüşlerle kendilerini geliştirip bize dönerlerse ve ekibin içerisinde varlıklarını sürdürürlerse bunlar çınar oluyorlar. Bu işin de en son aşaması artık planlama, vizyon belirleme gibi konularda görev alacak olgunluğa erişmiş bireylerimiz. İlla o çocukların aralarından çıkması gerekmiyor, bu Kenan Hocam da olabilir, bu sizlerin arasında Ahmet Bey olabilir, ilgi duyanlar olursa onlar da ulu çınar oluyorlar. Bir anlamda seçtiğimiz alanda bilgelik düzeyine ulaşıyorlar ve bizim amacımız, çocuklar için amacımız -çünkü bütün değişim alanını biz oraya yöneltmişiz- sorgulayan, irdeleyen, yediğinin, içtiğinin, çevrenin ne kadar bozulduğunun, eğer babası böyle tarım yapmaya devam ederse hayvancılığın nasıl biteceğinden bahsedebilen bir bakış açısı ve yetkinlikler geliştirebilmek. Mesela kıl keçisi bitti, yok oldu, sebepleri belli. Diğer bir örnek de, biraz önce bahsetmiştim, üç gün önce bir doğum seyrettim, o yavru buzağıyı çıkardılar, ne kadar sevimli olduğunu hiç yakından gördünüz mü bilmiyorum, veteriner arkadaşımız elinden geleni yapıyor. 12 tane inek vardı bulunduğumuz yerde, aldı götürdü, yerdeki gübrelerin, pisliklerin üzerine buzağıyı yatırdı. Yani onun altına iki metrelik bir lira, bir buçuk lira, iki liraya mal olacak bir şeyi koyma çiftçinin aklında değil. Onların da bu anlamda yetişmeleri gerekiyor. Bu, onların sorunu olduğu kadar sizlerin de sorunu.

Çocuk Eğitimi

Bizim yetiştirme mekanizmamız böyle ve biz burada devletin değişik kurumlarıyla, ama doğru işlesin, ama yanlış işlesin bu çocuklarımızı, 24 çocuktan oluşuyor bunlar, o kurumlarla karşılaştırıyoruz. Bir şartla, o kurumun başındaki en yetkili kişi kampımıza geliyor, sonra o çocuklar ertesi gün ya da uygunsuzsa aynı gün iadeyi ziyarette bulunuyor. Çünkü doyurmak, yedirmek, içirmek, bunun dışında bir yerden bir yere taşımak, bunlar bayağı külfetli işler, çok büyük mali kaynakları olan bir dernek değiliz. Kendimizin ve yakın çevremizin sınırlı kaynaklarını zorlayarak bu işleri yürütmeye çalışıyoruz. Bu bağlamda, tarım ilçe müdürlüğüne gidiliyor, varsa, yakınsa şeker fabrikasına gidiliyor, başka yere gidiliyor. Mesela ben isterim ki NBS üreten bir merdiven altı ya da merdiven üstü tesise de onları götürebilelim bundan sonra. Bu faaliyetlerimiz böyle devam ediyor, bir taraftan çocukları sosyal değişim ajanı olarak bu şekilde hedefledik ve faaliyetlerimiz bu şekilde devam ediyor, 1800 çocuğu bu şekilde eğittik. Bunlara program olarak internet imkânı sağlıyoruz, isterse dağın zirvesinde olsun internet eğitimi alıyorlar. Bunun için yetkinliği olan arkadaşlarımızı üniversitelerden ve ilgili çevrelerden gönüllülük esasıyla temin ediyoruz. Biraz önlerini açmak ufuklarını genişletmek anlamında İngilizce eğitimi veriyoruz. Bol bol davranış değişikliği, saygı, etik değerler, kaybedilen değerler, bu konudaki eğitimlerimizin öncelikli konularını oluşturuyor. Zaten bizim eğitimlerimizden geçmemiş hiç kimse o kamplarda eğitici olarak görev alamıyor. Belli değerleri olan, nereye kadar ve hangi düzeyde akademik çalışma yaptığı, hangi akademik unvana sahip olduğu önemli değil, onlar orada rehber öğretmen oluyorlar ve çocuklarla birlikte kamplarda yatıp kalkıyorlar. Çocuklar orada yatarken başka yerde gecelemleri söz konusu değil.

Bu çocukların sağlık eğitimlerini, sağlık kontrollerini de planlıyoruz. Çünkü yöreden yöreye farklı durumlar söz konusu olabiliyor. Bir yerde akrep oluyor, başka bir yerde başka bir tehdit ortaya çıkıyor. Çocukların bilmediğimiz yönleri ortaya çıkıyor, hastalıkları, belki bu eğitimlerin bazılarında çocukların babası eğer doktora götürmezse, annesi doktora götürmezse hiç ortaya çıkmayacak hastalıkları bu basit kontroller sırasında farkedilebiliyor. Biz onlar için önlem alıyoruz, yönlendiriyoruz ve gidiyorlar. Önce bir direniş oluyor bu konuda, sonra gelip katılıyorlar. Son günlerdeki

çalışmalarımızın çoğunda da gıda güvenliği konusu ön plana çıktı. Tabii bunu halka anlatmaktan bahsediyoruz birçok platform var diyoruz. İşte hastalıkların ortaya çıkışıyla diğer ilişkileri çok basit düzeyde, bir anlamda üniversitelerin psikoloji bölümlerinde bu konuya, çocuk eğitime, kavram gelişimine zamanını ayıran arkadaşlardan istifade ediyoruz ve faaliyetlerimiz böyle devam edip gidiyor.

Anlattıklarımın dışında, sürdürülebilir tarım faaliyetleri konusunda çalışmalarımız var. Bunların içerisinde en ciddiye aldığımız konu süt keçiciliği. Hayvanın beslenme sürecinde gıda güvenliğinden başlayarak, gıda zinciri bizim kontrolümüzde olan sistemleri kurguluyoruz ve bilgilerimizi ihtiyaç duyanlarla paylaşıyoruz. Endişe ettiğimiz bir dizi nokta var. Çünkü hiçbir şey mükemmel değil, Keçi projelerinde süt verimleri, ırkların seçilmesi, bunların gelmesi, getirilmesi, uygun ağıllara yerleştirilmesi, suni tohumlama yapılması vb ... Ancak bu faaliyetin bilimsel anlamda yürütülmesi için gereken her türlü bilgi, birikimve yetkinlik bizim erişebildiğimiz insan kaynakları profilinde gönüllülük esasında var. Son zamanlarda işlediğimiz konu da gıda güvenliği zincirinin değişik aşamalarındaki yanlışlar.

Organik Tarım

Anlattıklarım dışında bir örneği dikkatinize getirmek istiyorum: Ben Derneğimiz adına bize sağlanan bu fırsat için teşekkür ediyorum. Çünkü bu yolla, yaptıklarımı çok farklı kesimlerden duyarlı insanlara aktarmış oluyorum. Bir internet sitemiz var, oraya eriştiğinizde başlangıçta her şeyi görmüyorsunuz. Tanıtıcı temel bilgiler ve bazı mesajlar bu ara yüzde yer alıyor. Bize talepte bulunduğunuzda, sizin için gerekli düzenleme yapılıyor ve sizler daha ayrıntılı bilgi ve belgelere ulaşabiliyorsunuz. Böylelikle, belli düzeyde mahremiyeti sağlıyor olduğumuza inanıyoruz. Tamamen insanların özel hayatının mahremiyetinin korunmasıyla ilgili ilkelere biz bu öğrencilerimiz için uyuyoruz. Bir örneği aktarmak istiyorum, sonra da birkaç cümle daha söyleyeceğim ve izninle konuşmamı sonlandıracağım. Ankara'ya yakın bir yer, buğday, nohut üretimi son derece güzel yapılıyor, kaliteli, bunu herkes biliyor. Kendileri güvenerek yiyorlar, minimum ilaç atıyorlar, iyi tarım uygulaması yapıyorlar, organik değil. Ahmet Bey burada, organik tarımı gerçekleştirecek çevresel faktörler henüz belki oluşmadı veya kalmadı, ama iyi tarım teknikle-

riyle giderseniz ülke bazı alanlarda, bazı topraklarda belli bir tarihten sonra, bazılarında üç beş yıl geç bazılarında üç beş yıl önce bu koşullara ulaşacağız. Ancak anlatılanlar bunun böyle çok kolay olmayacağını gösteriyor. Bilinçsiz, gereksiz ilaç kullanımı önemli engellerden biri. Nasıl olsa veriliyor, niye atmayayım diyen çiftçilerimizin sayısı hiç de az değildir. Gerekmese devlet bana vermez diyor. Toprak analizi doğru ve gerektiği şekilde yapılmıyor, nem analizi yapılmıyor; İlaç bilinçsizce kullanılıyor sonra da çeşitli çevre felaketlerine maruz kalıyoruz. Televizyonlarda görmüş olabilirsiniz, Bolu'da galiba Mudurnu civarında bir yerde, suyun bol aktığı yerde her taraf balık ölüsü doldu. Neden öldüğünü kimse açıklamadı, tam bir çevre felaketi idi.

Kekliğime Dokunma!

Benim vermek istediğim ve önemli bulduğum en yakın örnek de şu: tarım ilçe müdürünün son derece duyarlı, iyi niyetli bilgili bir insan olduğu bir ilçemizde, süne nedeniyle kullanılan ilaçların dekar başına dikkatli olunması gereken miktarları var. Bunları aşmamaya çalışıyorlar ve gayet mantıklı bir şekilde o tarım ilçe müdürü arkadaşımız, ürün daha sağlıklı ve güvenilir/güvenli olsun diye bunun miktarını analizlere dayanarak düşürmeye çalışıyor. Ancak bu arada o civardaki arazide keklik avı yapılıyor. Kekliği avladığınız zaman oranın ekolojik dengesi içerisinde süneyi yiyemez duruma geliyor, süne miktarı artıyor ve siz ilaç miktarını iki kat, üç kat, dört kat arttırmak zorunda kalıyorsunuz. Şimdi bunu tarım ilçe müdürü bu bilinçle anlatıyor, köylülere de anlatmış, köylüler de, çiftçiler de ikna olmuşlar, tamam, biz burada, bu civarda keklik avlatmayız. Üç beş tane, Ankara'ya yakın yerler hep öyledir, 8-10 kişilik bir grup gelip biz burada avlanacağız diye tutturmuşlar. Köylü de demiş ki, yok, avlanamazsınız, bu bizim tahıl üretimimize zarar verecek, gıda güvenliğimize, ürün kalitemize olumsuz etki yapacak diye karşı durmuşlar. Sonra da bu çiftçiler tarım ve çevre ile ilgili üst kurumlarda bir güzel azarlanıyorlar, neden konuklarımıza böyle yapıyorsunuz diye.

SALONDAN- Çevre Bakanlığı Avcılık Dairesi.

Esat ERYILMAZ- Evet, artık neyi avlıyorlarsa onları getiriyorlar ve olayı da anlatıyor kendisi. Yani arkadaş dokunsanız ağlayacak, diyor ki, geldiler avlandılar gittiler. Sonra dadandılar, Ankara'ya yakın, kimse ruhsat sormuyor, devletin gözetiminde avcılık yapıyorlar, gözetimi sağlayan kuruluş da

Devlet'in kurumu olunca keklğin bir güzel kökü kuruyor, yok olma noktasına geliyor. Onun arkasından da o sene kullanılan tarım ilacı miktarı iki, iki buçuk kat artıyor. Hatta tek tip ilaçla durumu kurtaramıyorlar ve böyle devam ediyor. Biz bunlarla mücadele edip bunları eğitim programlarımıza alıyoruz ve böyle devam ediyoruz. Yaptıklarımızı daha detaylı olarak vizyonumuzla, misyonumuzla sizlerle paylaşmaya hazırım.

Kırsalda Bilgi Toplumu

Hocamın baştan söylediği gibi bağımsız bilimin bittiği yerde; müziği, dili, bilimi yozlaştırılan bir ülkede tarımın, sağlığın, ticaretin yozlaşmaması bence şaşırtıcı olur. Her şey birbirine bağlı, nasıl o genleri yerken, yutarken, çıkarırken böyle şeyler oluyor, diğer konular da hepsi birbirine bağlı. Bir yerden başlangıç noktası yakalamayı biz hedefledik.

Bizim özetle tek cümle halinde vizyonumuz kırsalda bilgi toplumunu gerçekleştirmek. Sanıyorum bence yeterli, yani bilgiyi sorgulayan, bilgiyi toplayan, değerlendiren ve ona göre faaliyetlerini düzenleyen bir çiftçi topluluğu olma yönünde devam ediyoruz. Derneğimizin, yukarıda özetleyerek sunmaya çalıştığım vizyonu ve misyonu doğrultusunda iki tane projemizi Eskişehir İlinde İş-Kur'dan geçirdik. Kaynaklarımız var, gelin proje yazın, kimse proje getirmiyor dediler. Projelerimizi götürdük. Götürdüğümüz projelerden biri sade yaşam felsefesi, insan değerleri, biraz mesleki anlamda ahilik kriterlerini hayata geçirmekle ilgiliydi.

Yani söyleyebildiğim söylemek istediğim ve özetlediğim: insanın gelişimine katkı sağlayan, cesaretini arttıran, irdeleme sorgulama yeteneğini körukleyen, bunları geliştiren eğitim ve öğretim teknikleriyle faaliyetlerimizi sürdürüyoruz. Son üç yılımızın, dört yılımızın, burada ben konuşmak istemedim, çünkü hem Kenan Hocam hem Yavuz Bey sağ olsun olayın sağlık boyutunu anlattı. Ben bir toplantıda çıkıp Türkiye'deki hasta sayıları, bunların nedenleri konusunda, kanser sayılarını toplayıp verdiğim zaman bir hanımefendi bir gün fenalaştı. Meğer kanser hastalığını yenmiş, yenmeye çalışmış, bunları tekrar duyunca içim daraldı dediği için otelin dışına çıkardılar.

En feci örneği de verip teşekkür ederek konuşmamı kapatmak istiyorum. Bu projeyi güneyde yapmak istedik, daha doğrusu bize teklif geldi,

gelin bunu Alanya'da yapın diye. Biz düşündük, değerlendirdik, dedik ki, memleketin bu kadar ücra köşesi var, yoksun, yoksul köşesi var, oralarda bu işi yapmak varken biz Alanya'ya niye gidiyoruz? Orada yaşamasına rağmen sahilin 4,5 kilometre yukarısında denizin kenarına 12 yaşına kadar inmemiş bir dolu çocukla karşılaştık. Bunlar Alanya'daki mağarayı bugüne kadar görmemişler. Bu çocukları aldık, ilk program çok güzel tuttu, yani amaçlarımız, ilkelerimiz doğrultusunda yapacağımızı yaptık. Sonra dediler ki bir daha yapalım, hatta çok geniş kapsamlı yapalım, iki tane, üç tane. İlçe Milli Eğitim Müdürü dedi ki, bu benim yapmak isteyip de yapamadığım şey, siz gelin buraya. Peki, gidelim dedik, gittik ve sonunda şöyle bağladık. Olayı Antalya Valisine yansıttılar, o da Antalya Tarım İl Müdürüne dedi ki, bu çok güzel bir faaliyet, buna destek olun. Okulun havuzunu tahsis edin, yataklarını tahsis edin, bu programı mutlaka yapalım, bir, iki, üç, beş yapalım. Hatta tarım sözleşmeli tarım danışmanları vardı. Kaymakamın bizzat kendisinden büyük destek gördüğümüzü vurgulamadan geçmemem gerek. Sonunda, önce hafiften kendini gösteren sonrasında da dozu giderek artan engelleme süreçleri devreye girdi ve biz o bölgedeki çalışmalarımızı iptal etmek durumunda kaldık.

SALONDAN- ... (Mikrofonsuz konuşma)

Esat ERYILMAZ- Tarım Danışmanlarının eğitimleri sırasında yetişenlerin bir kısmı veteriner olduğundan bahisle, ben aldığım sorumluluklar çerçevesinde şunları şunları yapmak istiyorum, ama doğru ve güvenilir ilaç bilgilerine ulaşamıyorum, hangi durumda ne kullanılır bilmiyorum. Okul eğitimimizden kaynaklanan eksikliklerimiz var, bunları nasıl giderebiliriz? Dernek olarak biz, benzer sorular yönelten arkadaşlarımıza bilgi desteği sağlama sözü verdik. Demek istediğim, biz, bilginin yayılması, dağıtılması, uygun yere yöneltilmesi yönünde hayatımızı ortaya koymuş üç beş insanız. Baktığınız zaman 15 milyonluk İstanbul'da da bu katılımcı sayısı çok az, ama sayı o kadar önemli değil, gönül vermiş olmak, nitelikli olmak, bu işin arkasında olmak önemli. Ben bana tanınan süreyi kullandım. Bir süre kısıtlaması söylemedi Hocam sağ olsun, ama süne zararlısını da anlattım. Avrupa Birliği'nde yürüyen bir projede insanlarda ilaç kullanımının yan etkilerinin önceden kestirilmesi konusunda bir projenin içerisinde değilim, sadece onlar da benden zaman zaman yazı istiyorlar. Bir nokta boştaydı

Avrupa Birliği'nde, normalde bir ilacı vereceğiniz zaman her ilaç için bu olmuyor, ama tecrübeli hekimlerin elinde özellikle kemoterapi ilaçlarında veya bazı ağır ilaçlarda, başka şeylerde bu oluyor. Bunları verirken insanların elinin altında birtakım enformasyon sistemleri oluyor, kayıt sistemleri kullanıma sokulmuş oluyor.. İlaç besin etkileşmesi diyorlar, önce ilaç ilaç etkileşmesi Finlandiya'da iki ilacın etkileşmesi takip edilemiyor. Yani teker teker takip ediliyor, iki ilaç dediğiniz zaman sistem çöküyor.

Umarım bu toplantı sonunda bir konsensüs belgesi çıkar. Her tarafta yaygınlaştırılabilecek küçük kitapçıklara ihtiyacımız var. Biz zaman olarak yetmiyoruz, bunları yapıyoruz insanların eline bırakmak üzere, kitap hediye ediyoruz, okullara götürüp Nutuk seti koyuyoruz, başka şeyler götürüyoruz. Kompozisyon yarışması açıyoruz, çevrenizdeki en önemli tarım sorunu nedir diye. Bilgisayarda, vesairede olması gerekmiyor böyle kargacık burgacık yazılarla da bile olsa insanları yazmaya itmiş oluyorsunuz. O çocukları değerlendiriyoruz, sonra onlara ödüller veriyoruz. O ödüller kitap setleri oluyor, başka bir şeyler oluyor, yaşam kalitelerine katkıda bulunucu bir şeyler oluyor, ama bizim üzerinde durduğumuz en önemli şey insani değerleri ön plana çıkaran, 11-15 yaş arası gruptaki çiftçi çocuklarını etkileme ve onlar aracılığıyla da bugün değişmemekte direnen kesimi yavaş yavaş içeriden dürtükleme. Yöntemimizin doğru olduğunu sanıyoruz, önerileriniz olursa bekleriz. Ziyaret etmek isterseniz ilk yürüteceğimiz faaliyette koordinatlarımızı bildiririz. Çünkü Türkiye coğrafyasının herhangi bir noktasında, her yerde bu işe kucak açan her kurumda bu işi yapıyoruz.

SALONDAN- Yanlışım varsa lütfen düzeltin, belki benim hissiyatımdan da kaynaklanıyor olabilir. Sanki köy enstitülerinin günümüze vurmuş bir uygulaması gibi eldi bana sizin içinde bulunduğunuz çalışma. Yani sorgulayan, içinde bulunduğu ortamın farkında olan, uygulayan bir kuşak yetiştirme, acaba kelimeleri doğru kullandım mı bilemiyorum, bir gençlik yetiştirme projesinin ilk adımları gibi geldi bana, sizi kutluyorum.

Esat ERYILMAZ- Cevap vermeme izin verir misiniz?

Prof. Dr. Kenan DEMİRKOL- Hayır, cevabı ben vereceğim. Minimize lafi doğru değil, çağımızın gereği hızlandırılmış ve böylece maksimize edilmiş örneği demek daha doğru.

Esat ERYILMAZ- Teşekkür ederim. Yaptığımız her işte, her parçasında kaliteyi gözettiğimizi söylemiştim. Buna devam edeceğiz. Bir konuya daha değinmek istiyorum izninizle. Ekonomik bir çıkış yolu olarak gösterilen süt keçiciliğinde ırk denetimsizlik nedeniyle tamamen mahvolmuş. Herkes diyor ki ne güzel hayvan, üç beş tane, on tane ben de alayım;hatta babasına 10, 12 tane götürüp ben babama bir jest yapayım, üç dört tanesi de hamile olsun deyip bu keçileri getiriyor. Ancak eksik olduğu tek olay ne biliyor musunuz? Böyle davrananlar, hayvanın psikolojisini bilmiyor, biz kendi aramızda bile bireysel psikolojiye o kadar önem vermiyoruz. Hayvan, bakıcısını değiştirdiğiniz zaman yavruyu atıyor, mekânını değiştirdiğiniz zaman yavruyu atıyor. Dolayısıyla bu işe başlayacaksanız hamile keçiyiyle başlamayacaksınız. Ama çabuk sonuç almak –artık o çabuk sonuç neyse- adına çok sayıda hayvan telef ediliyor ve bu hayvanlar düşük yapmış olarak gelecekle rinin belirsiz süreçlerine yol alıyorlar. Sizin de takdir edeceğiniz gibi problemin kökeninde değerlerini yitirmiş, tembel, kolaycı ve bilgiyi umursamayan insan karakteri yatmaktadır.

SALONDAN- Aslında Hocam, konu şu, akli ve bilimi önümüze koyarak çalışmak. Minimizeden kastım da tabii söylediğim ... .. şunu bunu düşündüğünüzde daha uzun soluklu bir çalışmaydı o, o açıdan söylemiştim ben.

Prof. Dr. Kenan DEMİRKOL- Esat Hocama çok çok teşekkür ediyorum ve kahve arasından önce keçi sütünün değerini çok iyi bilen, çünkü annesini reddedip keçi sütüyle büyüyen Abdullah Aysu'yu mikrofona davet ediyorum. Abdullah Çiftçi Sendikaları Federasyonu Başkanı olarak Esat Hocamın çocuklarla yaptığı eğitime paralel Çiftçi Sendikalarında kimyasız tarımın nasıl uygulanabileceğini öğreten, bütün Türkiye'de örgütlenmeye çalışan, bunun için çok büyük savaş veren, hukuki savaş da veren benim çok sevdiğim, saydığım bir arkadaşım ve zannediyorum Çiftçi Sendikaları Federasyonu Türkiye'deki sendikacılığa örnek olabilecek bir uygulama içinde. O yüzden aramızda olması beni çok mutlu etti, çünkü sabah yoktu. Hem belki Esat Hocanın eğitim faaliyetlerini tamamlamak açısından çiftçilere yönelik yaptığınız eğitimlerden belki bize söz edersiniz. Bir de GDO'nun Türk çitçisini nasıl baltaladığını da isterseniz dile getirebilirsiniz.

Abdullah AYSU

(Çiftçi Sendikaları Federasyon Başkanı)

GDO VE TOHUM

Çok kısa bir biçimde tohumdan bahsedeyim. Tohum tarımın ve gıdanın olmazsa olmazıdır, eğer tohum olmazsa tarım ve gıda olmaz. Bu çok basit bir biçimde söyleniş tarzıdır, ama toprağa eğer tohum atmazsanız istediğiniz kadar ilaç atın, istediğiniz kadar gübre atın ya da sulayın, oradan bir şey elde etmeniz mümkün değildir. Ancak toprağa tohumu atar da gübre, ilaç, sulama yapmazsanız bile çok verim almanız dahi bir miktar verim alırsınız. Bunun için tohumsuz bir tarım ve gıda düşünülemez. Bu çerçevede de baktığımızda tohumu ele geçiren tarımı ve gıdayı ele geçirmiş olur. Bunun için de işte tohum şirketleri bu nedenden dolayı saldırır. Tohumu ele geçirdiği andan itibaren tarımı ele geçirir, tohumu ele geçirdiği andan itibaren gıdayı ele geçirir ve gıdanın egemenliğini ele geçirir. Dolayısıyla burada tam bu gıda emenliğinden söz etmişken çokça yanılısına yaratan ya da işte bizi yanlışlara sürükleyen bu iki terimi birbirinden ayırmak lazım, gıda güvenliği mi gıda egemenliği mi? Şimdi birisi İngilizce food sovereignty, birisi food security.

Şimdi bu çerçevede baktığımızda biz daima gıda güvenliğini gıda egemenliğinin 10 tane ana başlıklarının aşağı yukarı ortalarında sayarız. Gıda güvenliğini o anlamda çok fazla önemsemeyiz, ama Tarım Bakanlığı çıkar konuşur, her ortaya çıkan ilkönce bir gıda güvenliği kelimesini kullanmayı adet edinmiştir. Şimdi ben toprağa alabildiğine kimyasal gübre atıyorum, alabildiğine ilacı da atıyorum ve attığım ilaçlar bakırlı ilaçlar. Size de bu sebzeleri veriyoruz ve tüketiyorsunuz. Ondan sonra o sebzeleri aldınız çok güzel, ambalajladınız, jelatinlediniz, makyajladınız, çeşitli kutuların içine koydunuz, şimdi bu güvenli mi oldu? El değmedi, eldivenlerle bunları doldurdunuz, şimdi bu gıda güvenli mi oldu? Tohumun üretiminden itibaren eğer siz GDO'lu tohumla üretim yapıyorsanız zaten gıdanın güvenliği gitmiştir, bunu benden önceki arkadaşlar uzunca söz ettiler. Onun akabinde eğer GDO'lu bir tohum kullanıyorsanız zaten fazla ilaç kullanacaksınız, fazla gübre kullanacaksınız ve onların da bitki tarafından alınabilmesi için de çok su kullanmanız gerekir. O zaman demek ki gıda güvenliğiyle gıda

egemenliği çok farklı şeyler. Biz neyi savunacağız? Gıda egemenliğini savunacağız, biz çiftçiler olarak kendimiz için bunu uygun görüyoruz.

Organik Tarıma da Hayır!

Şimdi çiftçiyle ilgili GDO'lu tohum ya da normal tohum, işte şimdi bir hibrit tohum, GDO'lu tohum diye fazlaca söz edildi ki bu gerçektir. Hibrit tohum tohumun özelleştirilmesidir arkadaşlar, GDO'lu tohum da sahip olmaktır. Özelleştirmenin ötesinde bizatihi sahibi olmaktır artık işin. Dolayısıyla her ikisini de reddediyoruz biz. Tabii bunu sizlere söylüyorum, çiftçi arkadaşlarıma söylesem kahvede beni döverler. Çünkü hibrit tohumu kullanıyor ve hatta ve hatta organik tarım yapan birçok kesim hibrit tohum kullanır ve bunun doğru olduğuna da inanır.

Biz çiftçiler olarak organik tarıma cepheden karşıyız. Neden karşıyız, izinle onu da hemen kısaca anlatayım. Şimdi tabii organik tarıma karşı olduğumuzda iyi tarıma çoktan karşıyız, o bölümü bir geçelim. Organik tarıma neden karşıyız? Çünkü biz şirket tarımcılığına karşıyız. Bir yandan siz kalkmışsınız kimyasal ilaç kullanmışsınız, kimyasal gübre kullanmışsınız, işte hibrit tohum kullanıyorsunuz, bir sürü sağlıksız gıdayı üretmişsiniz, insanlar hasta oluyor. İşte çeşitli kanser vakalarından söz ediliyor, çeşitli hastalıklardan söz ediliyor ve ortalıkta bir panik yaratmışsınız. Hemen arkasından dönmüşsünüz bu paniği ranta dönüştürmek istiyorsunuz, organik tarım. Organik tarımda bir yanıla organik tarımı kullananlar bir statü elde ediyor, diğer yanıla da organik tarımla birlikte gene ilaç firmaları çıkıyor ortaya, organik ilaç, organik gübre, organik tohum, organik bilmem ne, böyle birtakım şeylerle tekrar hayatımıza giriyor, tekrar bir egemenlik kuruyor, tekrar yönlendiriyor, tekrar belirleyici oluyor. O yetmiyor, bir ülkede 81 tane il var, il tarım müdürlükleri var, 10 binin üzerinde elemanı var, ama bunların organik tarım sertifikası verme yetkileri yok. 13 tane şirketin 190 tane elemanının bunu para karşılığı verme yetkisi var.

Dolayısıyla biz bunun yerine üretimden pazarlama zincirinin çiftçiler ve tüketicilerde olacağı bir sistemi savunuyoruz ve burada da biz buna organik tarım demiyoruz, bilge köylü tarımcılığı diyoruz. Bilge köylü tarımcılığının temeli hayvancılıkla bitkisel üretimi bir arada yapmaktır. Zaten her ne hikmetse bizim ülkemizde bir de böyle bir şey vardır, Tarım ve Hayvancılık

Bakanlığı, tarım ve hayvancılık diye söz edilir. Tarımın tarifi şudur arkadaşlar, bitkisel üretimle hayvan yetiştiriciliğinin bir arada yapıldığı işin adıdır. Bunu birbirinden ayırdığınız andan itibaren hayvanın çıktısını bitkiye, bitkinin çıktısını da hayvana kullanmazsınız. O kullanmadığınız alanlara şirketler girer, size yem satar, şirketler girer gene hayatınıza size gübre satar. Bunun yarattığı problemlerin ardından çok su kullanırsınız, çok su kullandığınızda haşere çoğalır, haşere çoğaldığında ona ilaç atmanız lazım. Bu sefer haşerelerin biriktiği yabancı otları ortadan kaldırmak için onlara ilaç atmaya başlarsınız ve hayatınızda hızlı bir biçimde ilaç, gübre ve tekrar şirketlerle el ele, diz dize bir aşk yaşarsınız.

Şimdi bütün bunlardan dolayı biz bunu, bu söylediğimiz sözü elbette böyle bir fantezi olarak söylemiyorum. Kesinlikle hobislere bırakılmayacak bir tarzdan söz ediyorum, devlet politikası, merkezi devlet politikası haline getirilmesinin mücadelesinin verilmesi lazım. Merkezi devlet politikası haline getirilmeyen, çeşitli hobist ilişkiler içerisinde götürülen her şey devleti o görevlerden alıkoyan, hadi yapın canım, şu şöyle yapıyor, bu böyle yapıyor diye örneklendirmelerle başka bir yöne doğru yönümüz değiştirilmeye çalışılıyor. Şimdi Hocamın söz ettiği şey var, işte Sağlık Bakanlığı'ndan çağırıldılar, bilim kurulları, vesaire, giderseniz sonunuz böyle olur. Niye biliyor musunuz arkadaşlar? Küresel kapitalizmde bir demokrasi anlayışı vardır ve bu demokrasi bizim bildiğimiz demokrasi değildir. Bunun adı yönetişimdir, çok kullanılır bu kelime, hemen hemen bütün hobistlerde ve STK'larda bunu duyarsınız. Yönetişim kelimesini hemen duyarsınız ve ticaret odasında da duyarsınız, sanayi odasında da duyarsınız, birçok yerde duyarsınız. Yönetişim şudur arkadaşlar, üç tane ayağı sacayağının üçü, şirket, devlet, STK. Şimdi bunların birlikte çalışmasının adı yönetişimdir. Üçü bir arada çalışır, bu yönetişimi kurarlar. Şimdi bir STK düşünün ki devletle birlikte çalışıyor, peki, devletin yaptığı yanlış politikayı eleştirme hakkını kaybediyor mu, etmiyor mu? Kaybediyor.

Doğanın Dili

Aynı zamanda o yönetişimin içinde şirket de çalışıyor, STK'nın görevi nedir? Devlet, yanlış yapma demektir. Şirkete de ne demesi lazım? Şirket, yanlış yapma, devlet, şirket yanlış yapıyor, yaptırma. Bunu demesi gere-

kirken birlikte çalışıyor. Şimdi bunu birlikte yapınca bunun adı küresel kapitalizmde katılımcı demokrasi oluyor. Hocam gitti katıldı, demokrasisini gördü, geldi. Yani katılımcı demokrasi budur. Şimdi bunu şöyle örneklen- direlim, şimdi Bitki Koruma ve Biyoçeşitlilik Yasası var gündemde, işte se- çim sonrasına ertelendi. Şimdi orada tuhaf bir işleyiş var, SİT alanlarından kurulmuş olan HES'lerin iptal davaları sonucunda tekrar inşaatına devam edebilmesi için gibi gözüküyor, doğrudur. Ancak biryanıyla da biyoçeşitlili- ğin şirketlere devredilmesi planlanıyor. Yani Türkiye ait hakların şirketlerde olması da düşünülüyor. Bunun için de 20 kişilik bir kurul oluşturuluyor. Şimdi bu kurulun içerisinde 14 tanesi devletin bürokratlarından oluşur diyor, dört tanesi de devletin belirleyeceği akademisyenlerden oluşur diyor ve iki tanesi de devletin belirleyeceği STK temsilcileri olur diyor. Yani bilim insanlarını ve STK'ları biz akredite ediyoruz, şimdi oraya gönderiyoruz ve cümle nasıl bitiyor biliyor musunuz arkadaşlar, kararlar salt çoğunlukla alınır. Kanunun şeyi bu, işte yönetim, Hocamın katıldığı katılımcı demok- rasi, küresel kapitalizmin işleyişi de bu.

O zaman demek ki sevgili arkadaşlar, şöyle bir farklılığımızı koymamız lazım. Biz benim söylediğim söz, sizin söylediğiniz söz, Tayyip'in söylediği söz, Bahçeli'nin söylediği söz, Kılıçdaroğlu'nun söylediği söz aynı. Kelime- lerimiz aynı, kelimelerimiz ve sözlerimiz kredisini kaybetmiş durumda. Bu- nun için yeni farklı bir sistem kurmak durumundayız, yeni, farklı bir dil kurmak durumundayız ve bu dil doğanın dili. Başka bir şey kullanacağız, yani kalkıp kaynak demeyeceğiz. Kaynak dediğin andan itibaren ticarete konu edilebiliyor. Doğal varlık dediğin zaman sıkıysa o zaman ticarete konu etsin. Yani biz nasıl kavga edeceğimizi bilmiyoruz, bir kere nasıl kavga ede- ceğimizi bilmemiz lazım. Dilimizi ve kelimeleri doğru kullanmamız lazım. İsa Başkanım gitti, söylemeyi unuttum, biyoetanol diye bir şey yoktur arka- daşlar, yapmayın böyle şeyler. Biyo dediği zaman jelatinlenmiş, parlatılmış, hoş görülebilecek bir kılıf sağlanmış demektir. agroetanol vardır, dünyanın kullandığı kelime bu, yani bitkisel etanol, bitkisel dizel. Yani bitkilerden elde ettiğin bir şeyi savunuyor tarım kökenli şeylerden söz ediyoruz. Şimdi dolayısıyla biz bunu kullandığımız zaman, biyo dediğimiz zaman hepimizin hoşuna gidiyor değil mi? Hava güzel olacak, egzozlardan temiz gaz çıkacak, vesaire. Dönemin birinde bir partinin birisi de çıkmıştı seçim bildirisinde,

yüzde 10 biyodizel, bu ülkede biyodizeli hedefliyoruz, vesaire. Hiç hesabını yapmıyor, yüzde 10 biyodizele geç Türkiye'de, tarım alanlarının yüzde 64'ünü ona ayırman lazım. Yani şimdi arabaların deposunu düşüneceğiz, ama insanların midelerini bir kenara bırakacağız. Şimdi bütün bunların adı biyo olduğu zaman çok hoş, hava temiz olacak, her şey güzel olacak. Peki, o süreçte, biz o üretimi yaptığımız süreçte monoekime geçiyoruz. Monoekim de ne yapıyor? Çok fazla kimyasal gübre gerektiriyor, çok fazla kimyasal ilaç gerektiriyor. Şimdi bunları alt alta topladığın zaman zaten daha fazla kirletiyoruz.

Şimdi bir de sıkça Türkiye gündemine giren bir iyi tarım var. İyi tarımı istemiyoruz arkadaşlar, zaten iyi bir şey olsaydı niye vazgeçildi? 1980 yılına kadar bu ülkenin Tarım Bakanlığında Teknik Ziraat Müdürlüğü vardı, buna da bağlı bir yayımcılık sistemi vardı. Bu yayımcılık sisteminde de işte bilgelik, öncülük, önderlik devletin göreviydi. Şimdi bundan IMF ve Dünya Bankası marifetiyle vazgeçildi, devlet bunu yapmıyor, ondan sonra çıkıyor birilerine iyi tarım, kurs verelim, vesaire, bunu yapan şu dernek, şu kurum, şu bilmem ne diye böyle bu tür şeylere giriyor. Hayır, devletin kendi politikasıdır, bunu yapmak zorundadır. Zirai Mücadele Karantina Genel Müdürlüğü'nü kapatmayacaktı, Gıda İşleri Kontrol Genel Müdürlüğü'nü kapatmayacaktı, Veteriner İşleri Genel Müdürlüğünü kapatmayacaktı, Su Ürünleri Genel Müdürlüğü'nü kapatmayacaktı. Bu ülkenin üç yanı denizle çevrili, yeni kanal açacağız, adamız olacak, ama bizim hala Su Ürünleri Genel Müdürlüğü'müz yok, kapatıyoruz. Toprak Su Genel Müdürlüğü'müz kapatıldı. Arkadaşlar, Toprak Su Genel Müdürlüğünde bizim birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü sınıf haritalarımız vardı. Cumhurbaşkanı dahil kimse o haritaya göre çivi çakma yetkisine sahip değildir. Özal 83'de Toprak Su Genel Müdürlüğünü kapattı, toprağa istediğin gibi saldırabiliyorsun artık.

Çokuluslu Şirketler ve Avrupa

Şimdi bütün kaybettiklerimizi yeniden istemek ve bu tarım ve gıda olayının kendisini ciddi olarak düşünüp Kissenger'in sözünü bir kez daha hatırlayarak, *'Dünyadaki ülkelerin enerjilerine sahip olursan o ülkeleri yönetirsin, gıdaya sahip olursan tek tek insanları yönetirsin.'* O zaman gıdanın ve tarımın yeni baştan yeterli esas alacak biçimde bizzat devlet politikası haline

getirip merkezi devlet politikası haline getirilmesi için mücadele etmekten başka bir yolumuz yoktur. 40 bin tane köy var 40 bin tane köy altı ünite var, toplam 80 bin tane yerleşim var. Üç tane, beş tane, 10 tane, 10 bin tane insanları değiştirip dönüştürmekle Türkiye tarım politikasını değiştirmemiz, gidasını değiştirmemiz mümkün değildir. Bu gerçekliği görelim ve kaldı ki bu kadar dünya üzerinde abluka varken ve bütün çokuluslu şirketlerin hepsi saldırırken bütün bunları görelim. Size bir örnek vermek istiyorum, arkadaşlarım da oradan bahset demişlerdi. Geçen hafta Brüksel'deydik, Brüksel'de ekme biçme hakkı, hasat hakkı diye bir takas şenliğine gittik. 50'nin üzerinde örgüt bir aradaydık ve işte Monsanto'ya gittik, Bayer'e gittik, Tohumcular Birliğinin önüne gittik, tiyatrolarla eylemlerimizi koyduk, sonra Avrupa Birliği Parlamentosunun önüne geldik, mitingimizi yaptık, konuşmamızı yaptık. Orada bir şey gördüm arkadaşlar, Avrupa Birliği Parlamentosu tam ortada, etrafında sözünü ettiğim çokuluslu şirketler, böyle ikinci daire bunlar ve ne diyorlar biliyor musunuz, burası için özel bölüm diyorlar, Avrupalılar diyor ki özel bölüm.

Şimdi parlamento bu çokuluslu şirketlerin tam ortasında ve kuşatılmış vaziyette. Hani biz de şu otelin bilmem nesine oturalım da kahve 5 lira ya da 10 lira diyoruz, orada da işte bir kahve içmek öyle arkadaşlar. O çevreye girebilmek için, kahvesine oturmak için bile o yükseklikte bir para vermeniz gerekiyor. Geldik biz o firmaların önüne, yahu bu kadar güzel şeyler söylüyorsunuz, gelin inin aşağı bize anlatın, inanın ki hiçbir şey yapmayacağız, size söz diyoruz kimse inmiyor aşağı. O zaman buradan gidin diyoruz, giden yok, gelin diyoruz gelmiyorlar. Yani hırsız misali bir durumla karşı karşıyayız. Galiba bana beş dakika denildi, ama çok uzattım, ama çok da söz edilir böyle sıkıştırırız birbirimizi, zaman zaman hakaret niteliğinde kullanırız şeyi, ama size bir de şeyden söz etmek istiyorum çok kısa, öz, Hocam izin verirse.

Fransa'da konfederasyon peyza'nın genel kurulundayız, iki tane konuşmacı, açılış konuşmacısı, biri benim, biri de Fransa Tarım Bakanı ve kongre olacak, seçim olacak. Tarım Bakanı geldi, ben şimdi bekliyorum Tarım Bakanı konuşacak beş dakika, ondan sonra benim işim var, ben gidiyorum diyecek diye bekliyorum. Geldi konuştu, oturtular, dışarı çıkmak yok, ama bütün köylüler, 300 kişinin 50 tanesi soru sordu ve çok kibar, çok net bir

soru soruyorlar. Diyorlar ki, siz bunu yapacağız demiştiniz, yapmadınız, ama hala o koltuktasınız, rahat mısınız, mutlu musunuz ve geldiniz bizim yüzümüze bakabiliyorsunuz, ne kadar güzel. 2,5 saat sürdü bu konu ve küçük böyle nüans farklılığı halinde demokrasi farklılığından söz ettim, çok iyi bir demokrasi değil tabii ki o da, yanılısama var, ama daha çok demokrasiye ihtiyacımız var.

Prof. Dr. Kenan DEMİRKOL- İsa Başkanın söylediği gerçekten ülke boyutlarına uygun olmayan tarım arazileri konusu tehlikeli bir konu, Sevgili Abdullah'ın da söylediği gibi biz pancar üreticisini koruyacağız diye Amerikanvari monokültür tarıma topraklarımızı terk edemeyiz birincisi. İkincisi ciddi bir toprak erozyonu olan bir ülkede pancarı yakıt unsuru olarak kullanmak çok da arkasında durabileceğimiz bir şey değil. Üç, mısır C4 bitkisidir, pancar C3 bitkisidir, aradaki fark nedir? Güneş enerjisini biyokütleyle dönüştürme kabiliyeti mısırdan pancardan daha fazladır. O yüzden kalkıp birileri sen pancardan enerji elde etmek istiyorsan o zaman mısır ek der. O nedenle de İsa Başkanın o pancar şekeri enerji bağlantısının çok desteklenmemesi gerekir diye düşünüyorum ben.

Prof. Dr. Kenan DEMİRKOL- Bu bölümde daha çok tüketici hakları ve rekabet konuları gündeme gelecek. İlk konuşmacımız Tüketiciyi Koruma Derneği Başkanı Sayın Şükran EROĞLU.

Av. Şükran EROĞLU

(TÜKODER – Tüketicuyu Koruma Derneği Genel Başkanı)

TÜKETİCİ HUKUKU VE GDO

Ülkemiz GDO'lu Gıdalarla 14 yıl önce tanıştı. O tarihlerde kulakları çınlasın, Profesör Doktor Şeminur Topal Hocamız bize ilk defa GDO'lardan bahsettiğinde nasıl oluyor, bir şeyin genetiği nasıl değiştiriliyor, bu mümkün mü demiştik. Çünkü o tarihlerde genetikle oynanması diye bir kavram çok bildiğimiz şey değildi ,ama bir süre sonra GDO.lu ürünlerbirdenbire Dünya'nın ve Türkiye'nin gündemine oturdu. Çünkü bilim insanlarıGDO. lu ürünlerinin insan yapısındaki bağışıklık sistemlerinde vesantral sinir yapılarında tahribatlar yaptığı,mikroplu hastalıklara karşı kullanılan antibiyotiklerin etkilerini azalttığı yönünde açıklamalar yapmaya başladılar. Kanser ve alerjik reaksiyonlara neden olabileceğini anlattılar ve giderek daha vahim tablolar çizmeye başladılar. Bu ürünlere de Frankenstein ürünler ismini verdiler. Dolayısıyla tüketicilerbirdenbire yedikleribir sürü ürünününde GDO var mı, yok mu diye araştırma yapmaya başladılar, ancak yine bilim insanları bunu normal olarak kullanımında ayırt edilip, anlaşılmasının mümkün olamayacağını , ayrıca birçok türevinin olduğunu açıkladılar. Örneğin mısırın 600-700, soya fasulyesinin 600- 800 arasında türevi olduğu ve birçok gıdada kullanıldığı söyleniyor. Dolayısıyla tüketicilerin bu GDO'ludur, yemem diyebilme gibi bir şansı olmadığı ortaya çıkmıştır. Bize soruyorlar nasıl ayırt edeceğiz, ayırt edemezsiniz ne yazık ki. Böyle bir şansımız yok diyoruz. Dolayısıyla burada tek yapılacak olanın GDO.lu ürünlerin yurdumuza girişinin yasaklanması olduğunu yıllardır bizler ve bilim insanları söylüyoruz, ama aksine yapılanlar GDO'ya yasal zemin hazırlayıp bir de üstelik izin vermeye dönüştü ki ülkemiz bu sayede bir GDO'lu ürünler cenneti haline de gelecek. Yıllardır farkında olmadan GDO.lu gıdalarla besleniyoruz, bundan böyle yasal zeminde durum meşrulaştırılmış oldu.

Bunun haricinde biraz önce Kenan Hocamızın açıkladığı gibi birçok aşının da hammaddesinde ve mayalarda GDO olduğu ve işin kötü tarafı bunu denetimcilerinde bilmediği söyleniyor. Yani ülkemizde yetersiz bir denetim-ve üstüne üslük bilgisiz denetimciler var. Öyle olunca tablo hakikaten tü-

ketici açısından daha da vahim hale geliyor. Bir yandan tüketici GDO'lu gıdaları yemektensnasıl kurtulurum diye düşünürken buna Fruktozlar ve NBS'ler de eklendi. Birkaç programda biz bütün bu konudaki açıklamaları izledik, yine Türkiye'de NBS tüketiminin kişi başına 6 kilogram civarında olduğu söyleniyor. Demek ki biz şekerli ve nişasta bazlı ürünlerişeyleri seviyor ve oldukça yüksek oranda da tüketiyoruz.

Tüm konuşmalardan ortaya çıkan tabloya göre giderek kotalar arttırılıyor, davalar kazanılmasına rağmen Bakanlık bu davalardaki kararları uygulamıyor, yani yargıyı da dinlemiyor. Avrupa İnsan Haklarını dinleyecek mi, bence o da şüpheli, dolayısıyla ortada bir kaos ortamı var, ama bir taraftan da Sağlık Bakanlığı bir bilim kurulu topluyor, bilim kurulu NBS'ler zararsız diyor. Öteki taraftan Ulusal Sağlık Platformu açıklama yapıyor,” bunlar yeterli düzeyde kullanılırsa zaten çok zararlı olamaz, aşırı kullanılan her şey zararlıdır “ gibi açıklıyor. Sağlık Bakanı, “ Sağlık Bakanlığı'nın yapacağı bir şey yok, ben de şişman bir insanım, ne yapacağız, beslenme alışkanlıklarımızı değiştireceğiz “ diyor ve tüketiciler şöyle bir soru soruyor;

Peki, biz ne yapacağız?

Gerçekten tüketicilerin çaresizlik içerisinde ,çünkü bu bilimsel bir konu, bilimsel konularda kişisel çözümler, kişisel düşünceler, kişisel eylemlerin bir önemi olmadığını hepimiz biliyoruz . Bizim toplumsal alışkanlıklarımız içerisinde de bir şeyi boykot etmek, ona karşı çıkmak, yememek, içmemek gibi bir kültür ve davranış biçimi maalesef ki bulunmamaktadır. Biz yemez içmezsek ölürüz diye düşünen bir toplumuz . Biliyorsunuz bir gün sokağa çıkma yasağı konuluyor, bütün marketler boşalıyor. Dolayısıyla yemeyin , almayın demek çok etkili olmuyor. Biz bu boykot çağrılarını çok yaptık, ama hiçbir netice alamadık. Yani yemeyin, içmeyin, vesaire demekle bir yere varamadık. Şimdi ne yapıyoruz? Yıllardır biraz önce Esat Bey' in söylediği gibi bu işin artık bilgiden, bilgilenmeden, bilinçlenmeden ve ortak hareket etmekten geçtiğini söylemekteyiz, ancak artık söylediklerimizi hayata geçirecek projeler üretmek yolunda adımlar atıyoruz. Biz bu yıl İl Millî Eğitim Müdürlüğü ile bir protokol imzaladık ve 3 bin 500 sınıf öğretmenini “ Tüketici Hakları ve Bilinçli Tüketici “ konusunda eğitmeye başladık, eğitimlerimiz devam ediyor ve bu projeyi İstanbul ilindeki tüm sınıf öğret-

menlerinin eğitimi tamamlanana kadar sürdüreceğiz. Eğitimizde Gıdalar konusunda da bilgilendirme yapıyor, özellikle GDO'lu ürünler, Fruktoz ve NBS'ler hakkında bilgi verip, aydınlatıyor ve bilinçlendiriyoruz. Dolayısıyla şu anda öğretmenlerimizin hepsinde bu konuda bir bilinç uyandırma çalışmasını yapmaya başladık. Bu projeye gelecek yıl çocukların da eğitiminin eklenmesi şeklinde bir önerimiz var, İl Milli Eğitim Müdürlüğü buna sıcak bakıyor . Bu eğitimin tüm yurttta yapılması için Milli Eğitim Bakanlığı'na öneride bulunacağız. Böyle böyle gideceğiz diye düşünüyorum, dediğim gibi birtakım kitlesel eylemleri maalesef ki bu ülkede gerçekleştiremiyoruz.

Bakın, bir panel yaptık, biraz önce bütün merkez başkanı arkadaşlarımızla onu konuştuk, her merkezin yürütme kurulunda onar kişi var, onlar gelse şu anda bizim 30 kişi zaten kendi merkezlerimiz olacak, ama kimse yok. Biraz önce Yavuz Hoca bilim insanlarının meraksız ve duyarsız olduğunu söyledi, aslında bu tespit tüm insanımız için geçerli bir tespit. İzlenen eğitim politikaları ve çok uluslu şirketlerin bütün dünyada yarattığı politikalar sonucunda ülkemizde ve tüm Dünyada tek tip insan modeline doğru gidiliyor. SORMAYAN, MERAK ETMEYEN, SORGULAMAYAN VE KENDİSİNE ANLATILANA İNANAN insan tipi.. Duyarlı insanlar olarak bizlerin görevi toplumu tekrar kendi haklarını savunur, ne yapacağını sorgular ve örgütlendirir hale getirmek. Bunun için de adımlar atmamız gerekiyor.

Biz geçtiğimiz aylarda meslek odalarıyla, Kanser Hastaları ve Hasta Yakınları derneğiyle bir araya gelerek gıda üzerine bir çalışma yapmayı planladık. Bunu da hayata geçireceğiz. 3 Mayıs' ta TÜKODER (Tüketiciyi Koruma Derneği) olarak İl Tarım Müdürlüğü' nün önüne siyah çelenk bırakacağız ve Bilgi Edinme Yasası çerçevesinde yaptıkları bütün denetimleri, hani firmalarda ne bulduklarını, denetim sonuçlarını . bildirmelerini ve kamu sağlığına zararlı gıdaları üreten ve satanları teşhir etmelerini istediğimiz bir dilekçe vereceğiz. .Şayet bu bilgileri bize vermezlerse onları teşhir edeceğiz ve bu konuda eylemlerimizide devam ettireceğiz. Sağlık Bakanlığı' na ve Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'na dava açmaya kadar gideceğiz. Çünkü eğer bizler aktif hareket etmezsek hakikaten biraz önceki konuşmacıların söylediği gibi bugüne kadar çok şey kaybettik, böyle devam edersek kaybetmeye de devam edeceğiz, bunları tekrar geri alabilmek için çok çalışmamız, çok mücadele etmemiz ve çok ciddi anlamda örgütlenmemiz gerekiyor, hepimize

büyük görev ve sorumluluklar düşüyor.

Biz kısa kısa şöyle çözümler önereceğiz. Tüm Dünya’da kabul edilen 8 Temel Evrensel Tüketici Hakları vardır. Bunlar Temel Gereksinimlerimizin karşılanması, Sağlık ve Güvenliğimizin korunması,Ekonomik Çıkarlarımızın Korunması,Sağlıklı bir çevrede Yaşama, Temsil edilme, Tazmin Edilme,Bilgilendirilme , Eğitilme haklarımızdır.Anayasamızın 172. maddesinde“ Devlet tüketicileri koruyucu ve aydınlatıcı tedbirleri alır.” denilmektedir.Yine Anayasa'nın birçok maddesinde sağlığı koruyucu tedbirler, aileyi koruyucu tedbirler, çocukları koruyucu tedbirler vb. bütün tedbirlerin devlet tarafından alınması gerektiği vurgulanmaktadır.Dolayısıyla bunu yapmayan bir devleti artık sorgulamamız gerekiyor. Biz bu anlamda şunu önereceğiz, bunları yapmayanlar ya da uygulamayanlar hakkında da şahsi sorumlulukların getirilmesini talep etmeliyiz. Çünkü bir kuruma karşı dava açtığınızda hiçbir sonuca varamıyorsunuz ama şahsi sorumluluk gerçekleşirse - ki Hocam daha iyi bilecektir, birçok ülkede bu var- sonuca ulaşmak daha kolay olacaktır. Ancak biliyorsunuz Haberal davasından sonra tazminata mahkum olan hâkimleri kurtarabilmek için Ceza Kanunu’ nda bir değişiklik yaptılar ve görevi ihmalden dolayı varolan şahsi sorumluluğu bile kaldırdılar. Ancak biz yılmadan bu konuda bir şahsi sorumluluk getirilmesini, çok ağır müeyyideler ve cezalar konulmasını istemeye devam etmeliyiz.Çünkü gıda direkt sağlığımızı ve bireysel sağlığın yanında KAMU SAĞLIĞINIilgilendiren bir konu. Yani bizi ölüme kadar sürükleyen bir süreç bu. Sağlıklı yaşamakve ölmek için, sağlıklı bir çevre için taleplerimizden vazgeçmemeliyiz. Biliyoruz ki GDO’ların çevreye de çok büyük zarar vereceği sürekli olarak söyleniyor. Faunayı, mikroorganizmaları, florayı, hepsini değiştireceği, biyoçeşitliliği yok edeceği, yani dünyayı yok edeceği söyleniyor .Dolayısıyla sadece insan sağlığına değil, doğaya ve doğadaki tüm canlılara zarar verecek olan GDO'lara karşı çıkmamız ve bu konuda sorumluların yargılanmasını talep etmemiz ve yargılanmalarını sağlamamız en önemli görevlerimizden birisidir.

Biraz önce Abdullah Bey’ in devletin **bilge insan tarımı** konusunda gerekli eğitimleri verip, düzenlemeleri yapması ve ülkemize özgübir tarım politikası oluşturulması gerekiyor . Bütün bunlar zamanında yapılmış ve maalesef ki yapılanlaryok edilmiştir. . Şimdi tekrar bunların yeniden yapı-

lanması, yapılması gerekiyor, başka türlü kurtuluşumuz mümkün değil. Bütündünya kapitalizmin ve uluslararası şirketlerin eline geçti, halkların mücadele ederek kaptırdıklarını geri alması giderek daha zorlaşıyor. Onun için de çok ciddi bir evrensel dayanışmaya da ihtiyacımız var. Yani bir yandan kendi ülkemizde bunun mücadelesini verirken, diğer yandan bütün dünyada bu mücadeleyi veren örgütlerle birlikte hareket etmemiz ve ortak politikalar oluşturmamız , ortak eylem planları yapmamız gerekiyor.

Ülkemizde her alanda yapılan denetimlerin yetersiz olduğunu biliyoruz. Denetim konusunda özellikle meslek odalarının çok baskıcı birtakım yöntemlerle hareket etmelerini istiyoruz. Biz de bu anlamda dernek olarak tabii ki gereğini yapacağız. Sağlıklıve güvenli gıda tabii ki çok önemli. Ceza Kanununda sağlıksız gıda üreten v ehalksağlığıyla oynayanlar hakkında hüküm var. Tarım Bakanlığı (onlar pek sevmiyorlar bu köy işleri işini, onun için ben de Tarım Bakanlığı diyorum)ama Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı bu konuda bir denetim yapmakla görevli Bakanlık. Nitekim muhtelif zamanlarda yaptığı denetimlerin sonuçlarını açıklıyor ve “ örneğin balda şu zararlı madde var “ diyor. Pekala bu denetimlerde sağlığa zararlı gıdaları üreten ve satanları tespit etmesine karşın neden teşhir etmiyor. Haklarında ceza davası açmıyor. Bu sorularımıza hiçbir zaman cevap alamıyoruz. Aslında bugün burada Tarım Bakanlığı yetkililerininin de olması gerekirdi, ama davet etmemize rağmen şimdi olduğu gibi hiçbir zaman gelmediler. Çünkü burada sorulacak sorulara verecek cevapları yok

Yıllardır Bakanlığa sağlıksız gıda üreten ve satanları tespit edin ve kamuoyuna açıklayın diyoruz. Aldığımız cevap bu ticari sırdır, açıklayamayız, bize dava açarlar şeklinde oluyor. Ancak biz de diyoruz ki kamu sağlığı ve güvenliğinin söz konusu olduğu yerde başkaca bir konu düşünülemez, nitekim Bursa’da Cargil’e karşı açtıkları davayı kazanan meslekdaşlarımızın aldığı Danıştay kararında da “ kamu sağlığının tüm ticari ilişkilerin ve ticari sırların önünde geldiği” vurgulanmıştır. Eğer burada bir kamu sağlığından söz ediliyorsa ki tabii ki esas olan kamu sağlığıdır,bu konuda asla bir ticari sır gizlenemez. Bu sır değildir, kamuyu ilgilendirdiği için sır olarak düşünülemez. Biz 3 Mayısta vereceğimiz dilekçede isimlerin ve firmaların mutlaka açıklanmasını, teşhir edilmesini ve nasıl vergi dairelerinde bir ara vergi kaçıranlar için kara listeler vardı,aynı şekilde kara listelerin oluşturulmasını

isteyeceğiz. Dediğim gibi hep birlikte duyarlı insanlar olarak, duyarlı kuruluşlar olarak, dernekler olarak el ele vermemiz ve ortak şeyler yapmamız gerekiyor. Bu anlamda da ben bütün bu konuda duyarlı insanları, kuruluşları, STK'ları bizimle ortak hareket etmeye çağırıyorum. Hep birlikte bir şeyler yaparsak ancak bir yere varabiliriz.

Evrensel Tüketici Hakları arasında temsil edilme hakkımız da var. Ancak Hükümetler tüketici kanunları yaparken, tüketici politikaları oluştururken bize sormuyorlar, fikrimizi ve görüşlerimizi almıyorlar. Bu ayın 12'sinde Tüketici Konseyi va toplantısı yapılacak. Abdullah Bey, az önce hafif esprili bir söylemde bulundu ya Kenan Beyin başına gelenler bizim de başımıza gelecek. Biz de her yıl gidiyoruz katılımcı demokrasi adına, katılıp dönüyoruz. Orada bir sürü şeyler söylüyoruz, bir sürü kararlar alınıyor, çok enteresandır ilk defa bu yıl iki tane karar uygulandı ve biz hayretler içinde kaldık. Yine de katılmamaktansa gidip görüşlerimizi bildirmemiz, taleplerimizi dile getirmemiz gerekir diye düşünüyoruz. Yıllardır ürünlerin geliştirilmesi aşamasında tüketicilerin görüşleri alınsın, özellikle hükümetler tüketici politikalarını oluştururken tüketicilerin seslerini dinlesinler diyoruz, ama ne yazık ki dediğimizle kalıyoruz.

Bütün bu olumsuzluklara rağmen ben tekrar örgütlü mücadeleye geleceğim, mutlaka örgütlü bir mücadeleyle başarıya ulaşabiliriz, ne kadar çoğalsak ve sesimiz ne kadar gür çıkarsa o denli dinleniriz diye düşünüyorum ve bu anlamda herkesten destek istiyorum.

Sözlerimi bu toplantıyı düzenleyen İstanbul Barosu Tüketici Hakları ve Rekabet Hukuku Merkezine, Sağlık Komisyonuna, Çevre Komisyonuna ve burada bulunan herkese teşekkür ederek bitirmek istiyorum.

Prof. Dr. Kenan DEMİRKOL- ... Zaten kanunen bir zorunluluktur bu. Fakat Avrupa Komisyonu Avrupa'da halkın yüzde 82'si GDO'lara karşı olduğu halde bunu kaale almayı GDO'lara izin veriyor, o nedenle de yasayı çiğniyor. Yani sadece EFSA'nın yetersiz araştırması açısından değil, kanunda açıkça belirtilen kamuoyu talebi gözetilir maddesi de çiğneniyor. O yüzden ne olur gerçekten sade hukuki savaşınızı Türkiye'yle sınırlı görmeyin. Yani Avrupa Komisyonu'nun da nasıl teknik olarak yapılır bilmiyorum, ama mutlaka dava edilmesi gerekiyor. Çünkü biz de bugün bununla bu kadar

boğuşuyorsak Avrupa Komisyonu'nun aldığı hatalı kararlar sonucu bunu alıyoruz.

Abdullah biraz önce söyledi, Komisyon binasının Parlamentosunun etrafı şirketlerle dolu. Ben de sabah söyledim, Brüksel'de sadece 15 bin lobi şirketi var. Artık sağlık, kamu sağlığı lobi şirketlerinin önüne geçmeli. Bunun için sadece ülke içinde değil, ülke sınırlarını aşan hukuki bir savaş olması gerektiğini düşünüyorum.

Esat ERYILMAZ- Yaşadığım için size aktarmayı düşündüğüm bir durum var. Çok büyük firmalar, isimleri açık edilmemişti o zaman, yapılan gıda denetimlerinde sağlığa aykırı üretim yaptığı tespit edilmiş. Benim konuştuğum insanlar da benim tanıdığım insanlar. Peki, bunları sizin açıklamak gibi bir sorumluluğunuz var mı, yok mu dedim. Diğer bahsettiğiniz işte ticari sırdır, şöyledir, böyledir dayatmaları, dayanakları dışında en önemli beni şaşırtan konu şuydu. Benim itibarım zedelenir, açıklamayın. Bunun yasal dayanağı var mı, yoksa bu başka kanallardan mı böyle bir karar alınıyor?

Prof. Dr. Kenan DEMİRKOL- Maalesef var. Yani markaya zarar vermek ticari yasaya göre suçtur.

Av. Şükran EROĞLU- Ama şimdi dediğim gibi markaya zarar vermek mi, yoksa kamu sağlığına zarar vermek mi önde tutulmalı, işte biz diyoruz ki kamu sağlığına zarar vermek önde tutulmalı. Burada artık markayı düşünemezsiniz.

Prof. Dr. Kenan DEMİRKOL- Bunun Avrupa Birliği'nde de böyle olduğu her zaman iddia edilir, ama ilgisi yok. Mesela Almanya'da Footwoch diye bir kuruluş var ve her hafta raporlarını açıklar ve her hafta en azından üç beş tane bebek mamasında sorun olduğunu deklare eder, hiçbir şey de olmaz. Yani hep Avrupa Birliği'nde de bu böyle diye bizim önümüze koyuluyor, bu böyle değil, ama Türkiye yasalarında bir insan çocukları zehirleyen bir mamayı üretse, ben onu bilim insanı olarak deşifre etsem o adama bir şey olmuyor, ben markaya zarar vermektan hapsi boyluyorum. İşte aynı Şükran Hanımın dediği gibi marka mı, insan mı, bu ikilemi çözmek zorundayız.

Av. Şükran EROĞLU- Şimdi tabii bizdeki yasa hazırlama tekniğinden

de kaynaklanıyor bütün bunlar. Yani yasalar hazırlanırken bizlerden görüş alınıyor güya, birçoğunda alınmıyor da bir kısmında alınıyor, ama onlar sadece görüş olarak kalıyor. Yani hiçbir zaman için sizin görüşünüz doğrultusunda yasalar bu ülkede çıkmıyor.

Esat ERYILMAZ- Sağlık mı diğeri mi dediğiniz zaman diğer sağlık alanından bir örnek vermek istiyorum. Özellikle yaşlı nüfusun fazla olduğu Kanada'da kalça kırıklarında kurumları değerlendiriyorlar, gereken yapıyor ve hastayı gönderiyorlar. Kalça kırığının tam anlamıyla iyileştirilmeden eve gönderilmesinden dolayı eğer ... ya da yeniden yatışlar söz konusu olursa, bu da belli sayıyı aşarsa Ulusal Sağlık Enstitüsü vergi yüzsüzleri gibi onları tamamen duyuruyor, ama bunu önlemek için yapmaları gereken stratejiler ve teknik bilgi de kendilerine sağlanıyor. Bunu ben güzel bir örnek olarak değerlendiriyorum.

Av. Şükran EROĞLU- Biz şimdi o dilekçeyi verdiğimizde eminim bize çok üstü kapalı bir cevap verecekler, biz de o zaman onları teşhir edeceğiz. Yani biz bunları bunları sorduk, verilen cevap da budur diye kamuoyuyla paylaşacağız bunu.

Prof. Dr. Kenan DEMİRKOL- Yalnız bir hekim olarak bir şeyi söyleme ihtiyacı duyuyorum, biz GDO ve NBS'leri konuşuyoruz, inanın ki gıda sağlığı, insan sağlığı açısından gıdanın aslında sadece binde birini konuşuyoruz. Yani sadece Avrupa Birliği'nde olup da Türkiye'de olmayanlar bile ayrı tam bir ünü toplar. Mesela beş tane gıda boyası Avrupa Birliği'nde çocuklarda dikkat eksikliği hastalığı yaratabilir ibaresiyle ancak kullanılabilir, etikette bu yazmak zorundadır. Tarım Bakanlığı'na kamu önünde, televizyon kanalında defalarca sordum niye bu yasa yok, bizim çocuklarımız Avrupalı çocuklardan daha mı az değerli diye. Araştırıyoruz biz, merak etmeyin dediler, bir sene geçti veya bisfenol a'lı çocuk biberonları yasaklandı Avrupa'da, hala bizde serbest. Yani bu konuştuğlarımız maalesef gerçekten çok küçük bir bölüm. Yani aslında belki bir kere daha toplanmamız ve gıdda oynanan diğer oyunları da anlatmamız lazım. Yani şimdi bu gündemde olduğu için GDO ve NBS'leri konuşuyoruz, ama inanın en az bunun bin katı daha kanser yapıcı olduğu kesinleşmiş bir sürü şey var. Bugün taksikle sabah gelmek zorunda kaldım, şoför plastik şişeden su içerken şeytan dürttü,

bunu kullanma, içme, kanser yapar dedim. Ağabey, vesaire dedi, geçiştirdi. Sonra bak evdeki 19 litrelikler daha da beter dedim. Hamile bir kadın bundan su içerse bisfenol a karnındaki yavrunun beynindeki cinsiyet ayırım merkezine giderse erkek çocuk homoseksüel olabilir. Tabii homoseksüeli anlamaz diye Türkçesini o kelimenin kullandım, bu adam kaza yapıyordu neredeyse, karısı hamileymiş ve erkek çocuk bekliyormuş. Artık içmez, ama bakın, bisfenol a 1930 yılından beri meme kanseri yaptığı bilinen bir madde ve bizim 19 litrelik su bidonlarımızın hammaddesi. Yani bu konuda daha hiç bir araya gelemedik. Yani ambalaj, gıda ambalajı, o nedenle bugün iyi bir başlangıç olduğunu düşünüyorum Baronun yaptığı bu süreç, ama asla yeterli bir başlangıç değil. Konuyu çok daha genişletmek lazım.

Av. Nuriye SAVAŞ- Şükran Hanım, size şunu sormak istiyorum. Hem Biyogüvenlik Kanunu'nda hem de GDO Yönetmeliğinde ayrıntılı olarak etiketlemeye değiniliyor. Ancak yıllardır aslında kanun yeni, ama GDO'lu ürünlerin piyasada varlığı yeni değil. Yıllardır gerek kanundan önce gerek kanundan sonra ben hiçbir etikette GDO'ludur ibaresine rastlamadım.

Av. Şükran EROĞLU- O zaten yeni yazılacak diye geldi, daha önce yazılamıyordu.

Av. Nuriye SAVAŞ- GDO'suzdur yazılamaz.

Av. Şükran EROĞLU- O da yazılamıyordu, GDO'suz zaten yazmıyorlardı. Şimdi yeniden yazacaklar, ama ne zaman yazacaklar, ben çok merak ediyorum. Hani bekliyoruz, biz de bekliyoruz, yasa çıktı, yönetmelik çıktı.

Prof. Dr. Kenan DEMİRKOL- Şimdi bakanlığın bir iddiası var, bakanlığı iddiası şu, şu ana kadar Ahmet Atalık'ın sabah seansında söylediği 32 tane ürün ithal edildi, bunu yazılı soru olarak bakanlığa sorduk biz ve gerçekten ithal izni çıkmış. Ancak bakanlık ithalatın gerçekleştiğini yalanlıyor ve iddiaya göre şu ana kadar sadece Biyogüvenlik Kurulu kurulduktan sonra üç tane hayvan yemi ithal edildi, gıda sanayisinde kullanılan GDO yok şu anda iddiaya göre. İddia böyle olunca etikette de yazma gerekliliği ortaya çıkmıyor, ama bu iddianın ne kadarı doğru, bunu denetleme imkânı yok. Bunu ancak kim denetleyebilir? Futwoch gibi Almanya'daki gıda denetim sivil toplum örgütü gibi bir örgüt veya bunun belki karşılığı olabilecek tüketici derneklerimiz bunu piyasadan topladıkları ürünleri bağımsız labora-

tuarlarda test ettirerek ancak yapabilirler. Yoksa bakanlıktan gerçek doğru bir bilgi almayı hayal etmeyin.

Av. Şükran EROĞLU- Tüketici derneklerinin bunu yapabilecek maddi koşulları ne yazık ki yok, ama yeni bir şey türedi biliyorsunuz, helal gıda sertifikası veriyorlar. O konuda ben de birçok yazışma yapıyorum, şu ana kadar da Rekabet Kurumu dahil hepsiyle yaptım, ama onun yanı sıra biz bizi ücretsiz olarak laboratuvarlarınızdan faydalandırın dediğimiz zaman böyle bir imkân tanınmıyor. Diğerleri de çok pahalı olduğu için derneklerin zaten böyle bir imkânı yok, ama devletin laboratuvarlarından da faydalanabilme şansı yok. Biz yine bunu da isteyeceğiz, yani derneklere en azından işte devletin, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığının laboratuvarlarında bunları yaptırabilme yetkisinin de verilmesini, ama tabii çok hayal gibi.

Prof. Dr. Kenan DEMİRKOL- Fakat bu ayrı bir sorunsalı da hatırlatıyor bakın, birkaç tane firma, ağırlıklı olarak dünyada üç beş firma GDO üretiliyor. Bunlar para kazansın diye kamu vergilerinden denetimler yapılmak zorunda kalınıyor ve aşağı yukarı tam bir palet GDO tahlili 1000 lira ve yüz binlerce yapmanız gerekiyor ve bizim paramızla yapılıyor. Yani devlet GDO'ya izin vererek kendi bütçesini de eksiltiyor aslında. Niye? Üç beş şirket, çoğu da yabancı, para kazansın diye. İşte GDO'lar niye var sorusunu tekrar sorarsak sömürölmek için var, başka hiçbir gerekçesi yok. Başka katkı, buyurun efendim.

Songül TANRIVERDİ- Ben bir önceki şeye dönmek istiyorum suyla ilgili, şimdi pet şişelerde suların sağlıksız olduğunu söylüyorsunuz, ama içme sularında başka şansınız yok, nereden temin edebiliriz, birinci sorum bu olacak. Bir diğeri de bu İsmail Tokalak diye bir kişinin ben Gıda ve İlaç Terörü diye bir kitabını okudum. İşte bununla alakalı şeyler yazıyor, dünyada bütün ölkelerde gıda ve ilaçlar üzerinde oynanan oyunlar GDO'larda da bu var, peki, biz kendimizi nasıl koruyacağız? Yani ben o kitabı okuduğumda dehşete düştüm, ne şekilde bir sağlık çemberi içerisine gireceğiz?

Prof. Dr. Kenan DEMİRKOL- Şükran Hanım bunun cevabını verdi zaten, asla kendinizi koruyamazsınız dedi, ama ben bir örnek ya da ben bir öneride bulunayım. Gıdayla ilgili markete girmeyin, markete ayak basmayın. Bugün birkaç aydan beri, Abdullah şimdi çıktı, ama o daha ayrıntılı

tarikh verebilirdi, zannediyorum sekiz ay çıkmış olan yeni Pazarcılık Kanununda her semt pazarının yüzde 20 kadarı köy pazarına ayrılmak zorundadır. Bir kere belediyenizden bunu talep edin. Köylü yoksa sizin pazarınızda belediyeden köylünün gelmesini talep edin. İki, onlardan alışveriş yapın, temel besin maddelerinden evde ne pişirebiliyorsanız onu kullanın. Onun dışında kendinizi koruma şansınız yok.

İçme sularına gelince kesinlikle İstanbul içme suları en pahalı ambalajlı sudan daha sağlıklıdır. Amerika'da yapılmış şişe suyu ve içme suyu analizlerinde şişe sularındaki bakteri sayısının içme sularından katbekat daha fazla olduğu Amerika'da bile saptanmıştır. Dolayısıyla gönül rahatlığıyla İstanbul'da ağzınızı musluğa dayayın için.

Songül TANRIVERDİ- Bir de bu bağlamda bir şey daha sormak istiyorum. Kendi gıdamızı evimizde yapacağız, ama yoğurtların çok sağlıklı olduğunu, yoğurdumuzu yapacağız, ama sütlerin de çok sağlıklı olduğunu, tetra kutuların çok sağlıklı olduğunu, içindeki koruyucu maddenin sağlığa zararlı olduğunu...

Prof. Dr. Kenan DEMİRKOL- Bu yanlış bilgi, yani Tetra Pak sağlıklı bir ambalaj değil. Tetra Pak'ta sunulan sütün sağlıksızlığı sütün homojenize edilmesinden dolayı kaynaklanıyor. Yoksa Tetra Pak'ın iç katmanını örten plastik malzeme polietilen. Polietilenin bugüne kadar insan sağlığına zararı kanıtlanmış değildir aynı polipropilen gibi. O nedenle mesela yoğurt satın aldığınızda ricainklink üçgeni içinde beş numarasını ve altında da pp harflerini görmeye çalışın. Polipropilen Greenpeace'in de dünyada tek önerdiği su borusu malzemesidir. Yani polipropilen ve polietilenden korkmayın. Tetra Pak'ın iç kısmını kaplayan da polietilendir. Yani şu mutfakta folyo olarak kullandıklarımız da polietilendir, onlardan korkmayın.

Ancak süt homojenize edildiği için denatürüle ediliyor. İkincisi o kutuyu Abdullah çok güzel örnek verir, hatta bugün de kısaca değindi, kutuya süt girene kadar o süt ne? Yani ahırda yapay yemle beslenen, dolayısıyla bütün yağ asit bileşimi bozulmuş, benim de sabah dediğim gibi yarım saat önce pislettiği yere memelerini gömen bir hayvandan elde ettiğiniz sütü kristal bardakta da sunsanız pistir, süt değildir artık. O nedenle süt konusu yine apayrı bir konu ve hayvancılıkta hayvanlar özgürleştirilmedikçe, meraya

dönmedikçe sağlıklı süt ve süt ürünleri yeme şansımız yok. Bu da yine ayrı bir tüketici hakları veya hukuksal bir süreçtir, çok büyük bir süreçtir, çok büyük bir kavgadır. Ayrıca tam gün bir panel olacak bir konudur.

SALONDAN- ...

Prof. Dr. Kenan DEMİRKOL- Sağlıklı sütünüz yoksa sağlıklı yoğurt elde edemezsiniz madde bir. Madde iki, aynı süt gibi artık yoğurt da homojenize edildiği için altı ay balkonda bekletin bozulmuyor. Ayrıca Çukurova Ziraat Fakültesinin yaptığı araştırmaya göre, ama yayınlanamayan, yayınlarsa başına dava açılacağını bildiği için oradaki öğretim üyesiyle konuştum ben, gerek meyve sularında gerekse de yoğurtlarda ambalajda yazmadığı haleden mantar ilacı var küflenmesin diye. Yani siz yoğurt yemiyorsunuz, bir sürü kimya da yemiş oluyorsunuz. O yüzden yine de eğer çevrenizde bir açık süt satan köylü varsa onun sütünü alın, ama çok iyi kaynatın, ondan sonra yoğurdunuzu kendiniz yapın.

Çok teşekkür ederim Şükran Hanım. Şimdi günün son konuşması için İstanbul Barosu Tüketici Hakları ve Rekabet Hukuk Merkez Başkanı Sayın Reşat Erkul, buyurun efendim.

Av. Reşat ERKUL- Ülkemizde yapılan yasaların insan odaklı olmadığına öncelikle inanıyorum. Olanların da siyasi iradenin engellemesi dolayısıyla gereği gibi uygulanmadığına, uygulama zorlukları içinde olduğuna sosyal kurum ve kuruluşların inanıyorum. Mesele aslında sadece uluslararası tekelilerle uğraşma meselesi değil. Siyasi iradeyle de savaşmak zorunda kalıyorsunuz. Siyasi irade bizim eylemlerimizi ve söylemlerimizi teşvik etmek, kolaylaştırmak yerine engel koyuyor, mani oluyor, onu da aşmak zorunda kalıyoruz, ona karşı da bir savaş vermek zorunda kalıyoruz. Sabahtan beri bilinç bilinç diyoruz, bu bilinci sandığa da yansıtmamız gerektiğini düşünüyorum ben ve esas orada tecelli edecek iradenin derdi vatandaşlarının, derdi ülkesinin problemlerinin derdi olan siyasetçileri karar verme makamına getirdiğimiz zaman işimizin daha kolay olacağını düşünüyorum. Yine Şükran EROĞLU'nun söylediği gibi evrensel tüketici hakları var elbette ki, bu hakların ihlal edildiği her yerde biz varız ve olmalıyız, kendimizi de hissettirmeliyiz.

Bu vesileyle bu bağlamda diyorum ki, ciddi bir ekolojik tahribata se-

bep olduğu bütün çevrelerde kabul gören siyanürle altın çıkaran uluslararası tekellere karşı mücadele veren Türk köylüsünün Bergama'daki Türk köylüsünden Hasankeyfe, İkizdere'den Kaz Dağına, Kozak Yaylasından yine Uşak Eşme'ye, Kastamonu Küre köylülerine, Sinop'tan Akkuyu'ya ve Bursa'da Orhangazi'ye, Alliano'nin sular altında bırakılmasına, İstanbul Boğazına yeni köprü ve kanallar yapılmasına, tarihi SİT'lerin su ve toprak altına gömülerek üstüne inşaatlar yapılmasına, büyük kentlerdeki kentsel dönüşüm girişimlerine insanlarımızın sağlığına ve çevreye tehdit oluşturduğu sürece, tehdit oluşturduğu oranda tabii ki karşıyız. Hepinize tekrar teşekkür ediyorum, gerek konuşmacılara gerek katılımcı arkadaşlara yürekten teşekkür ediyorum, saygılar sunuyorum.

Prof. Dr. Kenan DEMİRKOL- Yasa gücüyle ülkenin nasıl sömürüldüğüne, bu toplantının ana motor gücü İstanbul Barosu'nun Sağlık Komisyonu olduğu için onları da ilgilendireceğini zannettiğim için bir örnek de kendi meslek alanımdan vermek istiyorum. Sayın Başbakanın fakir de zengin de aynı hastanede tedavi görecektir lafını sizlere hatırlatarak yasa gereği acilen hastadan, kalp tedavisi gören hastadan ve bazı kanser tedavileri gören hastadan ek ücret talep edilmesi yasaktır. Ayrıca özel hastaneler beş sınıfa ayrılmıştır, en kalitelisi de devletin ilgili uygulama için verdiği paranın yüzde 70'ini ancak talep edebilmektedir, mükemmel. Fazla talep ederse veya haksız talepte bulunursa 50 bin lira para ceza kesilmektedir, harika. Bir alt madde ne diyor, ceza fatura döneminde bir kez kesilir. Fatura dönemi nedir? Aynı yönetmeliğin daha önceki maddelerinde yazıyor, ayın birinden ayın son gününe kadardır. Yani arkadaşlar, bazı memurların rüşvetçi olduğunu biliyorduk, ama devletin rüşvetçi edilmesi de ilk kez başımıza geliyor. Özel hastane her ayın başında 50 bin lira cezayı ödüyor, ondan sonra da milyonlarca lira para alıyor. İşte hukuk bu şekilde ayaklar altında çiğneniyor, hukuk bu şekilde birilerine memleketi peşkeş çekmek için kullanılıyor.

Dünyada toplu iğneden atom bombasına ne üretiliyorsa yarısı gıdayla ilgilidir. Geri kalan yarısı enerji, ilaç ve silahtır. O yarının üçte biri olan enerji için burumuzun dibinde 1,5 milyon insan katledildi. Üretimin yüzde 50'si olan gıda için kimler ne yapmaz, siz bir düşünün. Sigarayla mücadele gibi bir bence ortaoyunu oynanıyor Türkiye'de, Almanya'nın en büyük gıda tedarikçisi kim biliyor musunuz? Philips Morris. Almanya'nın en büyük 10

gıda tedarikçisinin beşi tütün firması. O yüzden birtakım oyunlar oynanıyor, ama ne yazık ki bu oyunlara dur diyecek hiçbir, Abdullah'ın da söylediği gibi hiçbir siyasal irade yok Türkiye'de.

Av. Halide SAVAŞ- (Sağlık Hukuku Merkezi Başkanı) Bu acillerdeki tedavilerle ilgili tarafımıza şikâyette bulunuldu. Bunun üzerine biz de bakanlıkla iletişime geçti. Bakanlık da aynı sizin söylediğinizi söyledi, işte biz gereken cezayı veriyoruz, ama ayın başında cezayı ödüyorlar, aynen bunu, sizin söylediğinizi söyledi. Ayın başında maksimum cezayı ödeyip gereğini kendileri gibi yapıyorlar dediler, ama bunun değişmesi için sizin Anayasa Mahkemesi'ne başvurmanız ya da Danıştay'a başvurmanız gerekiyor, yasa değişikliği gerekiyor dediler, o öyle kaldı. Yani sonuçta bir şeyler yapabilmemiz için hukuka başvurup dava açmamız gerekiyor. Orada da Şükran Hanımın dediği gibi davayı kazansak da uygulamadığımızdan orada sıkıntı yaşıyoruz, nasıl çözeceğiz bilmiyoruz. Yani biz hukukçu olarak böyle olunca nasıl olacak bilmiyorum.

Prof. Dr. Kenan DEMİRKOL- Değerli Başkan, istedikleri zaman istedikleri yasayı bir dakikada çıkarıyorlar.

Av. Halide SAVAŞ- Bunu Sağlık Bakanlığı'nın yetkilisinden duymak beni çok üzdü. Yani ayın başında ödüyorlar parayı, bir ay istedikleri gibi para alıyorlar.

SALONDAN- Bunu bu insanların söylemek gibi bir hakkı yok. Bir vatandaş söyleyebilir, ama oradaki idarecinin ya da yönetimde olan insanların böyle bir ifadede bulunmaması gerekir.

Abdullah AYSU- Şimdi ben konuşmalarında bir şeyden söz etmiştim kavramları diğerinden ayırt etmek için farklı kullanmamız gerekir diye. Bu genelde bizim dilimizde çok kullanılan bir şey var, insan odaklı, zaten bütün dünyayı mahveden insanlar. Şimdi insan odaklı yerine canlılar odaklı. 21. Yüzyıl'ın Anayasasını hazırlayan Ekvator yanlış hatırlamıyorsam 2. ya da 3. maddesi doğaya zararlı olabilecek hiçbir kanun teklifi yapılamaz diyor. Onun için biraz bunları savunan bir yerde durursak, biraz kendimizi ayırt edersek kavramlarımızda daha iyi olur. Teşekkür ederim.

(İKİNCİ GÜN)

Av. Halide SAVAŞ- Arkadaşlar, değerli misafirlerimiz, panelimize hoş geldiniz. GDO ve yapay tatlandırıcıların ve NBS'lerin insan sağlığına ve çevreye zararları konulu sempozyumumuza hoş geldiniz. İlk oturumu Oturum Başkanımız Alev Hanıma bırakıyorum.

Av. Alev Seher TUNA- Günaydınlar, hepinize hoş geldiniz diyorum, saygılar sunuyorum.

Şimdi GDO'lar ve NBS'lerin insan sağlığı ve çevreye verdikleri zararlar hakkında dün iki oturum yapıldı, çok detaylı bilgiler sunuldu. Değerli katılımcılarımız da vardı. Bugün aynı konuda devam ediyoruz, bugünkü ağırlıklı olarak tarım politikaları, GDO'ların genetik değişime uğramaları ve hukuki yapılan çalışmalarla ilgili konular gündeme gelecek. İlk konuğumuz Boğaziçi Üniversitesi Öğretim Üyesi Profesör Doktor Neşe BİLGİN Hocam olacak. Buyurun Hocam, söz sizin. Ben bu arada diğer katılımcıları da kürsüye davet edersem daha rahat olacak diye düşünüyorum. Baturay Bey, sizi alabilirim, Tayfun Hocam oradan izlemek istiyor, buyurun.

Prof. Dr. Neşe BİLGİN

KOCA CAN ARMUTUN SUÇU NE?

GDO'lar Sonucunda Kaybolan Biyoçeşitlilik ve Sürdürülebilir Yaşam

Benim başlığım “*Koca Can Armut’un Suçu Ne*” Çünkü bizim bir Koca Can armudumuz var, oraya geleceğim. Bu bizim projemizle ilgili Koca Can armudumuz. Alev Hanım benden GDO’larla ilgili olarak biyoçeşitliliğin kaybı ve sürdürülebilir yaşamla ilgili bir konuda konuşmamı istedi. Ben de onun için iki konuyu bir şekilde birleştirmeye çalıştım. GDO’lar sonucu kısmını parantez içine aldım, çünkü bu konuşacaklarım sadece GDO’ları içermiyor, diğer şu anda yapılan modern tarım yöntemlerini de bir anlamda içeriyor. GDO’ların bağlamında da düşünülebilir, dışında da düşünülebilir, onun için parantezi orada oluşturdum.

Şimdi bir kere en azından bu GDO’yu konuştuğumuz için benim sadece GDO’yla ilgili bir tane transprans’ım var. Neden GDO yapılıyor? Zaten durumunu öncelikli olarak konuştuk, işte bir kere herkes patent yapmak istiyor. Çünkü herkes olduğu, yaptığı, kendi üzerine emek verdiği bir şeyden sonunda para kazanmak istiyor. Para kazanmanın yolu patentlemek, GDO yaparsanız patentleyebiliyorsunuz, ama normal dedenizden, atanızdan kalmış olan tohumu patentleyemiyorsunuz, bu kadar basit. Yani bence buradan çıkıp herkes evine giderken GDO bunun için yapılıyor, biz buna başka bir ... bulabilir miyiz diye düşünürsek mesele halloluyor. Tabii gene dün konuşuldu, özellikle bu aynı GDO’lu tohum firmalarının, GDO’lu tohumları yapan firmaların aynı zamanda büyük ilaç şirketleri olduğunu konuştuk, altını çizdik ve buradaki konuşmacılar bunu dile getirdiler. Dolayısıyla eğer siz mesela pestisit dirençli bir GDO’lu tohum yaparsanız hem tohumunuzu satacaksınız, üstüne üslük ilacınızı satacaksınız. İşte ne derler buna, açık bir kâr durumu var burada. Üstüne üslük bu firmalarımızın şu andaki konumu bütün Türkiye gibi ülkelerin politikalarını, tohum politikalarını da etkilediği için, kendi Tohum Kanunumuz zaten çiftçinin kendi tohumunu satmasını da hazır yasaklıyor. Çok güzel patentlenmiş hazır GDO’lu tohumlar var, adamlar zaten tarım ilaçlarını da veriyorlar, işte ekelim gitsin. Yani böyle bir durumla karşı karşıyayız.

Dolayısıyla ana fikrimiz bu, yani buradan nereye gidiyoruz? Şimdi bura-

dan nereye gidiyoruz, biyoçeşitliliği kaybediyoruz tabii ki, ben o kısmı üzerinde durmak istiyorum özellikle. Hatırlarsanız ya da en azından biyoloji kitaplarınızdan belki hatırlarsınız, 65 milyon yıl önce çok büyük bir mesastinsion dediğimiz toplu bir kayıp var. Dünya üzerindeki pek çok organizmanın aynı anda kaybolduğu bir dönem yaşamışız. İşte dinazorlar da aynı dönemde kaybolmuşlar ve inanılmaz büyük sayıda organizma bu dönemde yok olmuş gitmiş. Şu anda bulunduğumuz 21. Yüzyıl'ın içerisindeki kayıp bu 65 milyon yıl önceki büyük kayıptan çok daha fazla. Şu an itibariyle fazla ve yüzyılın sonuna kadar üçte ikisinin de kaybolacağını şu andaki rakamlar gösteriyorlar. Bunlarla ilgili olarak ciddi rakamlar var eğer şey yapmazsak. Yani buradaki asıl problemimiz biyoçeşitliliği bir şekilde geri kazanmak mümkün mü, ne yapacağız, bir şey yapmamız, yani silkinmemiz lazım sonuç olarak.

Şimdi biz biyoçeşitliliği nasıl ölçüyoruz, tabii bu da belki konuşulabilecek bir şey. Bir kere öncelikle tabii ki taksonomistlerimiz var, sistematik botanikçilerimiz var. Bunlar ortamda bulunan bütün organizmaları genetik olarak morfolojik özelliklerine bakarak tanımlama işini yapıyorlar. Tabii ki evrimsel biyoloji yapan arkadaşlar var, biyocoğrafya yapanlar var, bunlar da belirli coğrafyalarda belirli ekosistemlerin içerisindeki ilişkileri, evrimsel dönüşümleri inceliyorlar. Tabii ekoloji bizi şu anda en fazla ilgilendiren kısmını oluşturuyor, gene ekosistemlerin içerisindeki biyolojik olaylara bakıyor. Yepyeni bir alan var dikkatinizi çekmek istiyorum, bu da bitki koruma ve restorasyonla ilgili olan çalışmalar. Bunlar niye çok önemli? Çünkü biz aslında inanılmaz bir hızla biyoçeşitliliğimizi kaybediyoruz ve bunları bir şekilde artık geri kazanmakla ilgili bir biyoloji yapmamız lazım. Yani şimdiye kadar ders kitaplarında çok az olan, bizim eğitim sistemlerimizin içine girmeyen bir restorasyon biyolojisi öğrenmeye başlamamız lazım ve bu sadece ekolojiyle başa çıkabileceğimiz bir şey değil görüldüğü kadarıyla.

Tarımsal Biyoçeşitlilik

Ekolojik restorasyonda da tabii ki ana fikir şu, dünyadaki ekosistemlerin tamamının ortadan kalkması aslında insan eliyle yapılan tarım ya da doğaya müdahale üzerinden olmakta ve bu en önemli etken olduğu için de bizim bir şekilde tabii ki öncelikli olarak olan ve hala mevcut olanların korunmasını düşünmemiz gerekiyor. Mevcut ekosistemleri korumaya çalış-

şacağız işte ne kaldıysa şeklinde, ama bu yeterli değil, kaybolanları da bir şekilde geri kazanabilecek birtakım çalışmalar yapılması gerekiyor. Bu ben- ce işin ana fikrini oluşturmaya başlıyor, restorasyon çalışmalarına girmek zorundayız. Tabii bunun içerisinde en basitinden bir örnek vereyim, mesela bir yerde bir taş ocağı var, taş ocağında bir dağın yarısını yok etmişsiniz, onun restorasyonu da bunun içinde, oradaki ekosistemin de beraberinde değişimi ya da bir yerde kocaman bir kanal açmışsınız, etrafında yarattığınız ekosistemin nasıl geri kazanılacağı da bunların parçalarını oluşturuyor tabii ki. Bu da yepyeni, çok gelişmekte olan yeni bir bilim dalı.

Şimdi mesela çok yakında, hatta bu ayın içerisinde yapılan bir çalışma var. Şöyle bir şeydi, yani dikkatinizi çekmek istediğim bir şey, mesela bilin- king ... .. diye bir makale var. Bu hatta bu ayın içerisinde çıkmışlardan bir tanesi aslında şunu söylemeye çalışıyor. Biz hep böyle biyoçeşitlilik diyoruz, bitkiler diyoruz, tarım diyoruz, GDO'lu bitkilerimiz, vesaire diyoruz, ama biz bunlara bakarken aslında hep toprağın üstüne bakıyoruz, ama altında ne- ler oluyor bakmıyoruz. Yani aslında görmediğimiz inanılmaz bir dünya var ve bunların kendi aralarında birbiriyle olan bir ilişkisi var. O alan tamamen boşta ve bizim en çok şu anda, yani en azından benim şahsen üzerinde dur- maya çalıştığım kısımlardan bir tanesi de o. Tarımsal biyoçeşitlilik, mesela doğal olarak yetişen bitkilerimizin korunması için çalışan çok sayıda sivil toplum örgütü olduğu halde tarımsal biyoçeşitlilik kamu ya da sivil toplum örgütlerinin öncelikleri arasında değildir. Yani bunu açık olarak vurguluyo- rum, çünkü etrafımızda doğa dernekleri var, işte kuşçularımız var, vesaire, ama bizim doğadan bize gelen, yani geçtiğimiz 10 bin sene içerisinde tarım- la atalarımızın yaptığı ve geliştirdiği çeşitleri koruyan hiçbir örgütümüz yok. Ben bir örgüt çağrısı yapmak istiyorum. Yani söylemeye çalıştığım bunla- rı koruyan, korumak isteyen bir örgütümüz olması lazım. Tabii öncelikli olarak belki devlet eliyle olması lazım, ama sivil toplum örgütlerimizin de olması lazım diye düşünüyorum. Bu konuda çalışan hiçbir örgüt yok. Doğa dernekleri genellikle söylediğim gibi doğada natürel olarak kendiliğinden bulunan örnekler için bu çalışmaları yapıyor, ama tarım ürünlerine gelince bunlarla ilgili o bizim işimiz değildir diye bakılıyor. Sistemik botanikçiler de öyle, onlara da bakarsanız işte çok ... bitkimiz var kayboluyor habitatta diye kıyametler kopartıyoruz. Tabii çok haklı olarak kopartıyoruz, ama aynı

anda kaybolmakta olan bir meyve türümüz için ya da kaybolmakta olan bir buğday türümüz için kimse sesini çıkarmıyor ya da bu çok az konuşuluyor. Dolayısıyla ben burada bir örgütlenme gerektiğini düşünüyorum.

Toprak Mekanik Değildir

Bu kültür çeşitleri tamamen insana bağımlı doğal bitkilerle karşılaştırdığımızda, çünkü doğal bitkiler bazen çok endemik, belirli bir yörede olmakla birlikte aslında fırsat oldukça başka yerlere yayılma özelliği gösteriyorlar. Hâlbuki kültür bitkilerimiz, yani buğdayımız, mercimeğimiz bazen çok açık bir şekilde belirli bir yöreyle alakalı. Niye yöreyle alakalı? Demin söylediğim konuya geleceğim, çünkü aslında onların buldukları yerlerde toprak üzerinde o bitki varken toprak altında da onlarla beraber yaşayan, onlarla simbiyos halinde yaşayan küçük organizmalar var, tek hücreli canlılar var, minik hayvancıklar var, işte bir milimetre boyutlarında küçük hayvancıklar var, mikroorganizmalar var, mantarlar var, bunların hepsi bir bütün. Biz aslında toprağın üzerinde tarım yapıyoruz diye ilaçlarımızı koydukça ya da toprağa belirli bir şekilde müdahale ettikçe bunları kaybediyoruz. Bunları kaybettikten sonra onu yerine getirme imkânımız yok. Yani restorasyonumuz asıl burada gerekecek bize. Biz toprağın üzerinde bu mekanik bir şeymiş, o toprak sanki bitkinin köklerini tutan bir şeymiş gibi davranıyoruz. Hâlbuki onun altında dışarıdakinden çok daha büyük bir biyoçeşitlilik yatıyor ve biz aslında bitkiyle beraber gelişmesi gereken ya da bitkinin bütün o özelliklerini vermesi gereken bir şeyi oradan kopartıyoruz ve aradaki ilişkiyi kesiyoruz.

Burada üzerinde durmak istediğim bir başka husus tabii ki bu kültür bitkileri insana bağımlı ve eğer biz onları ekmezsek kaybolacaklar. Yani geçtiğimiz 10 bin sene içerisinde bize bırakılan bu miras yok olup gidecek. Neyle yok olup gidecek? İşte GDO'lu olarak önümüze konulan ya da işte ticari amaçlarla patentlenerek önümüze konulan tohumları ekmeye devam edersek gidecek. Bu mirasa sahip çıkmanın bizim için tek yolu bu atadan kalma geleneksel kültür bitkileri, kültür bitkisi derken kastettiğim kültüre edilmiş bitkiler. Yani mercimeğimiz, nohudumuz, buğdayımız, bunlardan bahsediyorum. Bunları mutlaka tutmak zorundayız ve bunların bazıları gerçekten çok az, çok dar alanların içerisine sıkışıp kalmış durumdalar. Bunlarla ilgili hiçbir koruma çalışmamız yok, tam tersine Tarım Bakanlık-

larımız bunlarla ilgili hiçbir şekilde bir teşvik vermiyor. Yani tam tersine siz ticari bir türü bahçenizde ekmek istediğiniz zaman ticari teşvik alabiliyorsunuz, Ziraat Bankası size kredi veriyor, ama siz dedenizden kalma bir buğday çeşidini ekmek istediğiniz zaman bir kere tohumu nereden geldi diye engelleniyorsunuz, daha da önemlisi hiçbir şekilde teşvik alamıyorsunuz. Dolayısıyla aslında tarım bu patentlenmiş tohumlara ve kültür türlerine, yani bize atadan kalanlara değil, patentlenmiş olarak bizim önümüze sunulanları ekmemiz için bize baskı yapıyor sonuç olarak.

Yerel Çeşitler

Ben kendi konuma dönmek isteyeceğim buradan, biz meyvelerle çalıştığımız için, incelediğimiz şeylerden bir tanesi Yalova'daki Atatürk Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü oldu ki bu Türkiye'de meyveyle çalışmak isterseniz ilk gideceğiniz, ilk başvuracağınız enstitülerden biri, başlangıçta Atatürk'ün emriyle açılmış zaten. Bir katalogları var, 2000 katalogundan ben örnek vereceğim, daha sonraki görmedim. 147 çeşit var bunların içerisinde, yani mesela bir meyve bahçesi oluşturmak istiyorsunuz. Bu meyve bahçesinde ekmek istediğiniz türlerin isimleri var, hangilerini istiyorsanız onları seçebiliyorsunuz içerisinde. Böyle bir durumda bir bakıyorsunuz içerisinde mesela bu 16 meyve türü dedim, bir tanesi elma, bir bakıyorsunuz içinde bir tane Amasya elması var. Armutlara bakıyorsunuz, bir tane mustabey armudu var, bir tane deveci armudu var, bir de Ankara armudu var, onun dışındakilerin tamamı yabancı. Santa maria, işte sparking, vesaire gibi yabancı isimli, yabancı tescilli türler. Yani siz satın almak isterseniz de bunları alamıyorsunuz ya da çok az sayıda alabiliyorsunuz, öyle diyeyim. 47 tanesi yerlidir, verdik rakamı, üstüne üyelük Ziraat Bankası da size kredi vermiyor bunları ekmek istediğiniz zaman. Yani biz gerçekten bir yere sıkışmış vaziyetteyiz.

Örneğimi meyveden veriyorum, çünkü bu projemi anlatmak istiyorum aynı zamanda, ama yerli çeşitlerimizin tescili ve sertifikasının olmaması önümüzdeki en büyük engel. Yani bunların hiçbir şekilde hukuki bir korumaları yok. Hukuki korumadan kastettiğim bunlardan para kazanmak anlamında olan bir şey değil, ama bu bize miras olarak verilen ve bir şekilde korumamız gereken bir şey. patentleyerek değil, ama olduğunu, varlığını, coğrafi olarak hangi bölgede olduklarını tescil edebileceğimiz ve kullanabileceğimiz, hatta bunlar

için özellikle teşvik almamız gereken türler olduğu için bunu söylüyorum.

Niye yerel çeşitlere dönmeliyiz? Tabii öncelikle olarak biz dışarı olan bağımlılığımız gittikçe artıyor bu demin söylediğim politikalardan dolayı, gıda güvencemiz azalıyor. Çünkü bize hani örneğin önümüze gelip konulacağını bilmiyoruz. Bunun en önemli örneklerinden bir tanesi yaşadığımız problemlerden bir tanesi mesela patatesten yaşandı. Patatesten zaten enfekte olmuş bir patates tohumu Türkiye'ye getirildi patates ekilmeye başlandı. Ondan sonra bu enfekte olmuş patatesin ortaya çıkarttığı sorunlardan dolayı şu anda inanılmaz büyük miktarlarda alanlar tamamen karantina altına alınmış durumda ve önümüzdeki 30, 40 sene içerisinde oraya hiçbir şey ekilemeyecek durumda. Bu niye? Çünkü bize tamamen yurtdışından getirilmiş, hatta kontrol edilmemiş bir patates var. Tabii ki patates başında Türkiye'ye geldi, Amerika Kıtasından ilk geldiği zaman da bizim kendi bitkimiz değil, ama buraya yerleşmiş, bu topraklara adapte olmuş, buranın ekosisteminin içinde yer bulmuş bir türden bahsediyoruz. Şimdi biz onu bir kenara bırakıp yeni bir türü ithal ediyoruz ve ithal ettiğimiz tür bizim başımıza böyle sorunlar açıyor. Onun için şu anda çok ciddi sorunlar yaşıyoruz.

Bir de söylediğim gibi bu yabancı türlerin büyük çoğunluğu demin söylediğim ilişkiden dolayı, yani tohum, ilaç, gübre üçgeni hep aynı firmalar tarafından empoze edildikleri için bunları ciddi bir şekilde kullanıyoruz. İşte fazla ilaç gerektiriyor, fazla su gerektiriyor, fazla gübre gerektiriyor. Dolayısıyla kendi çevremiz ve tarım yapılabilecek alanlarımızı da bu yoldan kirletiyoruz. Dolayısıyla yerel çeşitlere dönebilirsek yerel çeşidin zaten adapte olduğu bir sistemimiz var, onun içerisinde yerel çeşitliliğin en uygun şartları bulunup ya da bir toprakta olabilecek en iyi şartı o yöre için önererek, yani yapacağımız çalışmayı gene tarım çalışması yapacağız. Bir şeyi başka bir yerde büyütmek için empoze etmeyeceğiz, ama hangi toprakta hangi yerel türümüz daha iyi yaşayabilir, bunun çalışmasını yaparak yapabiliriz diye düşünüyorum.

Datça Pazarı

Bizim kendi projemize dönecek olursam tabii bu demin söylediklerimin hepsi şikâyet, ama şikâyetle iş bitmiyor, iş yapmak gerekiyor. Bizim kendi çapımızda yaptığımız iş meyvelerle ilgili bütün Türkiye'nin meyvelerini tek başımıza yapamayacağımız için de biz sadece Muğla bölgesinin yerli mey-

ve çeşitleriyle ilgilenen bir küçük grup oluşturduk. Bu küçük grubumuz sadece beş tane hanımdan oluşuyor. Yani aranızdaki her beş hanım şöyle bir proje yapabilir diye düşünüyorum örnek olması açısından söylüyorum. İsimler görünmüyor galiba orada, Elizabeth Tüzün, Füsün Ertuğ, Mary Işıl Esin Işıl ve Neşe Bilgin grubumuz. Yaptığımız çalışma aslında son derece basit bir şey, neyimiz var? İşte yerli meyveler hızla yok oluyor, demin söylediğim gibi Ziraat Bankası kredi vermiyor, biz ekmiyoruz. Zaten yöre itibariyle yapılaşmaya açık olan yörelerde bu çeşitlerin yerine işte binalar yapılıyor, oteller yapılıyor, pansiyonlar yapılıyor, hepsi yok oluyorlar ve bizim kendi kültürümüzle ortaya çıkan meyveler bir şekilde kayboluyor gidiyor. Biz bunlar için bunları saptayalım, olanları koruyalım, bunlara bir veritabanı yapalım, genetik analizlerini yapalım, tescilini yapmak için elimizde yeterince bilgi biriktirelim. Tescilden kastım patent değil, tekrar altını çiziyorum, ama bunların kayıt altına alınması ve dolayısıyla kayıt altına alınarak ticareti ya da ekilmesi için en azından teşviklerin sağlanabileceği bir sistem için tescilini konuşuyorum burada. Yani kayıt altına almak açısından bunu yapmak için bir proje yaptık.

Şu örneğe tekrar gelecek olursam mesela şurada gördüğünüz amca Datça pazarından, gördüğünüz gibi orada beş altı tane badem var. Hepimiz için badem, biz badem der geçeriz. Amca onların her birine bakıp bunların ne bademi olduğunu çok iyi bir şekilde biliyor. Kerem Nene payamı diyor, acılı payam diyor, yazılı payam diyor, ismini tek tek söyleyebiliyor. Hâlbuki bizim için bir tane badem var, nasıl pek çoğumuz için marketlere gittiğimiz zaman iki tane elma var, işte görüyoruz orada, belki bir Amasya elması görüyoruz, bir sparkin görüyoruz, ikisini birbirinden ayırabiliyor, o kadar. Ancak onlar bunun gibi çok fazla çeşidi birbirinden ayırabiliyorlar ve biz bu ayrımları bir şekilde tutmak istedik. Burada gördüğünüz örnekte Muğla'da yaptığımız çalışma, bütün yıldızlar çalıştığımız bölgeleri içeriyor. Aslında Bodrum Yarımadasının, Datça Yarımadasının tamamını kapsadı, bir tek Dalaman ekşimiz var kendi projemizde. Ne yapıyoruz? Mesela pazarlarda yerli ürünleri takip ediyoruz. Bütün pazarlara gidiyoruz, neler var onlara bakıyoruz. Kimin bahçesinden gelmiş, teyzelerin adını not ediyoruz. Sonra gidip o köylere onların bahçelerini dolaşıyoruz tek tek ve bir tek tek konuşma projesi, herkesle bir ilişki kurma projesi. Bizimle bilgilerini payla-

şıyorlar ve mesela öyle bir şey ki bazı armutlar var sadece yemek için bazısı saklamak için, bazısı kurutmak için, bazısı pekmez yapmak için, biz bu bilgileri kaybetmiş vaziyetteyiz. Çünkü bu insanlar bunu ekmeye devam etmedikleri için biz bu bilgiyi de kaybediyoruz. Bazen bir armut bakıyorsunuz son derece kötü, bunu saklamaya değer mi, ekmeye değer mi diyorsunuz, ama mesela onun pekmezi hepsinden çok daha iyi olabiliyor. Dolayısıyla bu bilginin de korumaya çalıştığımız meyveyle birlikte bilgisinin de korunması gerekiyor. Onun için bu cins bilgileri bir arada toplama çalışıyoruz, veritabanımız bunları içeriyor.

Mesela başka bir şey yapıyoruz, ilkokullara gidiyoruz, ilkokullardaki çocuklarla konuşuyoruz. Onlardan kendi çevrelerinde, işte etraflarındaki dedelerinin, ninelerinin bahçelerindeki meyvelerin neler olduğunu öğreniyoruz. Mesela bizim yaptığımız çalışmadan başka sadece bu çalıştığımız okullarda daha önce adını hiç duymadığımız ya da bizim görmediğimiz bir sürü çeşidi çocuklar üzerinden bulduk. Hem çocuklara bir farkındalık yaratabildik hem de aynı zamanda bizim daha önce görmediğimiz çeşitleri de onlar bize ulaştırdılar bir şekilde. Bu çalışmalarımız devam ediyor.

146 Armut, 105 de Üzüm

Sonra ne yaptık? Bu yaptığımız çalışmalarda ortaya çıkan, mesela burada bir armut örneği var, Bodrum'un, Milas'ın armutları diye bir posterimiz var, mesela buna benzeyen posterleri yapıp ilkokullara asıyoruz, Muğla'nın ilkokullarına. Çünkü herkes kendi köyünün meyvesini bir şekilde bilirse onunla ilgili bir farkındalık olur ve en azından onları korumak için bir çaba olur diye düşünüyoruz. Bu cins posterlerimiz var yaptığımız çalışmalarda. Tabii en önemli çalışmalarımız veritabanımızda gördük ki bazı çeşitler bir köyde bir taneye inmiş çeşitler var. Yani 1, 10, 20 civarında olanlar var, başka hiçbir yerde yok, sadece o köyde var, mesela iki tane ağaç kalmış birisinin bahçesinde, başka hiçbir yerde yok. Özellikle o çeşitler için hemen çalışmalara başladık, yani onların sayılarını arttırma çalışmalarına başladık. Kovayla, çelikle üreyebilenleri Bodrum Park ve Bahçeler Müdürlüğü bize yardımcı oldu, onların fidanlığında bir çelikle üretilmeye geçtik. Ondan sonra bazı yerlerde gene belediyenin bize gösterdiği bazı yerlerde aşılama çalışmaları yaptık ahlamların üzerine armutlar için özellikle. Bunlar arasın-

da soyları son derece azalmış olanlar vardı demin söylediğim gibi, mesela şu Dereköy'de gördüğümüz bir ağaç var. Son derece eski, bir tarafı tamamen kurumuş, neredeyse paramparça olmak üzere, bu gibi olan ağaçlardan da son dakika aşıları aldık. Bu ağacın üzerinde gördüğümüz amcamız Ünye'de aslında fidancılık yapan birisi, Orhun Güven. Kendisi 74 yaşında, ama bizden önce ağacın en tepesindeki en sağlıklı dalı aşı kalemi almak üzeri bizden önce tırmanmış vaziyette. Gördüğünüz gibi ağacın dip tarafında bir yerde bayağı parçalanmış bir vaziyette, muhtemelen bir sene sonra yıkılıp gidecek durumda. Aynı durumda olan bir başka ağaç vardı, kaydını almıştık. Orhun Beyi aldık, köye gittik, ağaç yerinde yok. Daha önce Bodrum'da bizden önce bir fırtına olmuş, ağaç fırtınada devrilmiş gitmiş. Biz ağacı arıyoruz, yok, sonra baktık yerde dalları var. Şubat ayıydı, alalım dedik, belki de hala yaşıyordur, çünkü su yürümemiş ağaca dedik. O tamamen yıkılmış, paramparça olmuş ağacın dallarından kurtardık iki tane, bir ceviz armuduydu ve biz o armuttan şu anda elimizdeki iki aşı kaleminden iki tane büyümüş yeni fidanımız var tamamen. Yani bazen o kadar şeyin dibine giriyorsunuz ki sıfırdan, sıfıra inip sonra tekrar sıfırdan doğuyorsunuz durumları oluştu elimizin altında.

Mesela bunlar arasında sayıları çok azalmış, onun altına inmiş olan bazı çeşitlerden 16 tane armut vardı, bazı elmalar var, bir erik vardı. Bunların hepsini söylediğim gibi bu aşıyla ve kalemlerle, üzümleri ve tabii incirleri çelikle çoğalttık, ama diğerlerini çok sayıda arttırdık sayılarını, yeni genç fidanların üzerine aşıladık. Bu fidanları ilkönce bir koruma altına almak istedik. Çünkü asıl koruma yerimiz tabii ki kendi yeri olmak zorunda, ama kendi yerinde kime götüreceğiz, nereye ekeceğiz, hani belediyeye güveneceğiz, kimin bahçesine güveneceğiz gibi bir durum olduğu için bizim imdadımıza burada tabii ki önce bir botanik bahçesi yetişti. Nezahet Kök Botanik Bahçesine Ataşehir'de, karşı tarafta bilenler var mı bilmiyorum, mesela bu 16 armudun her birinden birer tane ektik. Çünkü orası korumalı bir alan, başında insanı ver, kontrolü var, hayvan girmiyor, vesaire. Bu 16 armudu şu anda mesela buraya dikmiş durumdayız. 46 tane çeşidimiz de Bodrum Gümüşlük Akademiyeye ektik. Bilenleriniz var mıdır bilmiyorum Bodrum'da, Latife Tekin'in yöneticiliğini yaptığı bir Gümüşlük Akademi var, onun bahçesinde bir yer vardı, 46 fidanı oraya diktik. Amacımız aslında Muğla'nın içerisinde bir koleksiyon bahçesi oluşturmak ve bu koleksiyon bahçesinde aslında Bodrum Muğla Bölgesinde bul-

duğumuz yaklaşık 550 çeşidi ekmek. 550 çeşit diyorum, bunların arasında 146 tane armut var, demin gördüğünüz örnekler sadece sayıları çok azalmış olanlardı, ama elimizde 146 armut var, 105 tane üzüm var.

Dolayısıyla bunların bir örneğini şöyle vereceğim size, mesela burada gördüğünüz bademlerin hepsi tek bir köye ait, 38 tane bademi var bu köyün, Sindi Köyünün. Bunlarla ilgili yaptığımız çalışmalar var. Bu çalışmaların şu anda laboratuvarında benim mastır öğrencim genetik olarak çalışıyor, görüleni ayırtmalı. Zaten görüyorsunuz, yapraklarından, büyüklüklerinden ayrılıyor da birbirlerinden, ama biz onları söylediğim gibi genetik olarak ayırıp bir şekilde tescil ettirmenin yollarını buluyoruz. Çalışmalarımız şu anda bu durumda, benim önerim artık hatıra ormanı dikmeyin arkadaşlar, ben Baroya da öneriyorum, lütfen İstanbul Barosu İstanbul meyvelerini ya da bitkilerini, İzmir Barosu İzmir'dekileri ekerek bence kendilerine meyve bahçeleri yapsınlar. Çünkü ormanlarımızı koruyanlarımız var meyvelerimiz ve diğer kültür çeşitlerimizi koruyanlarımız yok.

Tayfun ÖZKAYA- Şimdi Hocam, şu konuya biraz az bilgi verdiniz galiba, bu yerel çeşitlerden ticari olarak neredeyiz? Yani eskiden hiç ticareti yapılmıyordu da şimdi yapılıyor mu? Çünkü birileri bunları alıp satmadığı müddetçe kimse bunları dikmeyecek, o alanda ne oldu?

Prof. Dr. Neşe BİLGİN- Bu çeşitler için söylüyorsunuz değil mi, hemen gösteriyorum. Kısa kestim zaman yetmeyeceği için, yaptığımız bir çalışma var. Tabii ki bu çeşitleri eğer alan olmazsa, bir talep olmazsa bunları kimse ekmeye devam etmeyecek, bu çok önemli bir şey yerelde. Dolayısıyla yaptığımız çalışmalardan bir tanesi bunlarla ilgili bir farkındalık yaratmak. Yaptığımız şu oldu, Bodrum cuma pazarı vardır, büyük bir pazardır. İstanbullular da çok giderler Bodrum pazarına, Bodrum yöresinden de çok gelen olur. Belediye bize bir yer verdi ve onun üzerine biz bir tezgâh açtık. Bu tezgâhın üzerinde Muğla yöresinin atadan kalma lezzetleri yazıyor. Para vermiyoruz, belediyenin katkısıyla yapılıyor bu. Burada gördüğünüz gibi şu anda tezgâhın üzerinde yerel çeşitler var. Yerel kabaklar, domatesler, başka şeyler de var gördüğünüz gibi, ama asıl meyveler için başladı. Ancak meyvelerle başlayıp arkası geldi.

Burada beraber çalıştığımız şu anda sekiz köylümüz var. Bu köylüler dönüşümlü olarak bu tezgâhın üzerinde duruyorlar, ama pazara gelen her köylü

kendi bahçesindeki meyveyi buraya getirip bırakıyor. Mesela bir teyze geliyor, işte gıcı gıcı armudunu getiriyor, bu tezgâha bırakıyor. İşte beş kilo Ayşe Teyzenin gıcı gıcı armudu diye birisi oraya not ediyor. Sonra siz burada görüyorsunuz, burada her şeyin üzerinde ismi yazıyor normalde. Birisi geliyor oradan, bu güzelmiş, neydi adı gıcı gıcı, bir daha hafta geliyor yine gıcı gıcı armudu var mı diye sormaya başlıyor ve biz bunu yaşamaya başladık ya da işte tilki-kuyruğu üzümü gene böyle yayıldı. Bu şekilde bir farkındalık yaratma projesi başlattık ve bu devam ediyor. Yerel ya da başka şeylere de atlamasını bekliyoruz, ama şu anda Bodrum pazarıyla sınırlıyız. Yani benim buradaki asıl önerim bir şeyi alırken nereden olduğunu, ismini sorarak almak. Biz bunu en azından kendimiz bu şekilde yapmaya çalıştık. Böyle bir talep oluşursa o talep üzerinden en azından sorulduğu zaman arkası gelecek diye düşünüyoruz. Tabii büyük ölçekte belki gene bir başka pazarlara ulaştırılması için çalışmalar yapılabilir. Mesela birkaç beş yıldızlı otel ilgilendi son zamanlarda, Bodrum'un birkaç yaylası var, armutları, elmaları ayet iyi olan yerler. Onlar siz getirin, biz alalım, özellikle reklamını yaparak kendi müşterilerimize sunalım dediler. Ben bu kısmıyla ilgilenmiyorum, Esin ilgileniyor. Şu andaki durumunu bilmiyorum, ama mümkün olduğu kadar o yörenin içinde tüketilebileceği ve farkındalık yaratılabilecek bir şeyin peşindeyiz şu anda.

Av. Tunay GÜRSEL- İstanbul Çevre Konseyi Federasyonu Genel Başkanım efendim, öncelikle teşekkür ediyorum verdiğiniz bilgiler için. Şimdi efendim, hep Muğla ve Bodrum çerçevesinde kaldık, doğru, aslında geçtiğimiz hafta üç günlük süre boyunca biz de 18 sivil toplum kuruluşu olarak Sivil Toplum Geliştirme Merkezinin davetiyle Muğla'nın bazı ilçelerini dolaştık. Özellikle Köyceğiz'de ve bu arada Yatağan'da bir termik santral, çimento fabrikası kurulacak, ona karşı durduk. Orada onun zehirlenmesiyle oradaki Deştin Köyünden özellikle bahsetmek istiyorum. Bunlar Türkiye'de görülmemiş güzellikte, evsafa fasulye ve bilmiyorum duydunuz mu Hocam, gübek dedikleri mantar çeşidini yetiştiriyorlar ve ben inanmadım. Hayatımda ilk defa böyle güzel çeşitli bir mantar türüne rastladım ve bunları ihraç ediyorlar. İşte biz mahvolacağız bu şey çalışırsa, yapılırsa şeklinde. Sözüm ona biz de elimizden geldiği kadar Çevre Federasyonunda, bizim Federasyonda 18 çevre örgütü var, bunların birçoğu yerin üstüyle, altıyla ilgileniyor. Ancak söylediğiniz gibi spesifik olarak bahsettiğiniz konuda ça-

lışan yok. Eğer siz öncülük ederseniz ben de teşvikte bağlantılı yapabilirim ve birlikte bir dernek kuralım ve özellikle spesifik olarak bu konuya ilgi duysun. Çünkü depremle, suyla, hayvanla ilgili çeşitli derneklerimiz var, haliyle bunlarla ilgileniyor çeşitli dernekler.

Bunun dışında ben Bodrum Gümüşlük Akademisinde bulundum, onlar da bir sivil toplum kuruluşu. Fakat bu tür şeylerde fazla çalıştıklarımı da görmedim. Kısa bir süre bulundum, bir konuşma yaptık orada, ayrıldık altı aylık bir süre içerisinde. Örneğin ondan bahsediyorum, tabii Türkiye'nin geneline de bakmakta yarar var, doğru, Bodrum Muğla çerçevesi gerçekten sebze ve meyve açısından fevkalade önde. Bu arada etçiğimiz günlerde Değerli Çevre Komisyonu Başkanı arkadaşımızla birlikte burada bir HES konusu vardı. Ona da kısaca değinmek istiyorum, gitmişken bulunduk orada. Yuvarlak Çay, bilmiyorum duydunuz mu, yine çok yakın, Köyceğiz'in bir ilçesi. Orada HES durduruldu. Neden durduruldu? Köylü gece gündüz nöbet tuttu, oraya da gittik, köylülerle konuştuk, muazzam bir şey oldu. Bunu da Baro'nun bu çevre ve sağlıklı ilgili kurul başkanlarına da arz etmek istiyorum durumu. Yapmak isteyen Afken Grubu da İngiltere'de çevre çok öndeydi, onları mahvetmek istemedik, onun için durdurduk dedi, bir puan yapmak istedi. Oysaki daha sonra öğrendik, Afken Grubu İngiltere'ye açmış bütün şirket bonolarını, satmak istiyor. Fakat başka yerlerde yapıyor.

Av. Halide SAVAŞ- Ben şu tescil konusuna takıldım, eminim diğer hukukçu arkadaşlarımız da bu konuda düşünmüşlerdir. Mesela biz ticaret sicilimiz var, tapu sicilimiz var, bunun gibi bir meyve sicili mi kurulması gerekiyor ya da nerede kurulması gerekiyor, nasıl, yani tescili nasıl yapacağız?

Prof. Dr. Neşe BİLGİN- Aslında bir tescil sistemi var Tarım Bakanlığı'nın içinde, bunlar daha çok belli bir çeşidi geliştiren, yani kendisi bir tür geliştirenlere bir hak verebilmek amacıyla yapılmış. Yani siz diyelim birkaç meyveyi hibritlediniz, yeni bir çeşit yaptınız, bunu kendi adınıza tescil ettirmek istiyorsunuz, o zaman çalışan bir sistemimiz var.

Av. Halide SAVAŞ- Ama eskiler için yok.

Prof. Dr. Neşe BİLGİN- Evet, bunlar için yok.

Av. Halide SAVAŞ- Ben gelip de yeniden, mesela siz yeni bulduk dediniz, bir tane ağaç buldum dediniz. O ağacı şimdi yeni buldum deyip götürüp tescil ettiremiyor musunuz?

Prof. Dr. Neşe BİLGİN- Bunların hiçbirinin hiçbir kaydı yok maalesef.

Av. Halide SAVAŞ- Peki, şimdi yaptırıyoruz mu?

Prof. Dr. Neşe BİLGİN- Şimdi şöyle yaptırıyoruz, bunların bir şekilde kayda geçmesi için bunu ancak sizin diğer geliştirdiğiniz çeşitler gibi olan işleminden geçmesini istiyor Tarım Bakanlığı. Biz de diyoruz ki, bunlar zaten geçmiş, bunların sahipleri yok, bunlar zaten ortak mirasımız, siz bunları bir şekilde kayıt altına alın. Biz burada onu geliştireni haklarını korumak gibi bir sicil ya da bir patentleme sistemi gibi değil, bunun tam tersine bu ülkenin mirası olduğu ve o yöreye ait bir şey olduğunun tescil edilmesini istiyoruz. Diyorlar ki, siz bize verin bunları, işte Tarım Bakanlığı'nın bazı yerlerde enstitüleri var, işte oralarda bunlar deneme çalışmasına alınacak sanki diğer çeşitler gibi, birkaç sene incelenecekler. Ondandır evet, bunlar farklı türdür ya da farklı bir şeydir diye bir şekilde yazılacak gibi bir öneride bulunuyorlar, ama o zamana kadar zaten bu çeşitlerin arkasında koşan başka, bunları gen kaynağı olarak kullanmak isteyen başka ticari firmalar var, onlar da bunu alabiliyor. Yani bunlarla ilgili hiçbir kayıt yok.

Kaydın olmamasının bir de şöyle bir sorunu var, biz tabii bu çalışmalara başlarken ilkönce gittik mesela meyveyle ilgili Menemen'de çok büyük bir enstitü var, hatta bir gen kaynağı enstitüsü olarak çalışıyor aynı zamanda. Dedik ki, bakın, biz Muğla'da bir çalışma yapıyoruz meyvelerle, sizin elinizde hangileri var ya da bizim bulduklarımızın hangileri acaba sizde yok dedik. Bununla ilgili hiçbir çalışma yapamadık, yani hiçbir bilgi bize Menemen'den gelmedi. Niye gelmedi? Çünkü aramızda şöyle bir fark var, şimdi biz korumacı bir grubuz ya da ben biyolog olarak düşünürsek ben biyoçeşitliliği korumak için bir çalışma yapıyorum. Ancak öbür çalışmayı yapan insanlar ziraat mühendisleri, **onlar yeni** bir çeşidi geliştirmek için bunu gen kaynağı olarak düşünüyorlar. Yani bu nereden geliyor, kimin mirası, hani köyün gibi bir bilgiyi taşımayı kendileri görev olarak görüyorlar. Şimdi mesela diyelim Menemen'in bir ziraat mühendisi gidiyor bizim bu gittiğimiz köylerden birinden bir çeşidi bu değişikmiş diyor, alıyor Menemen'e getiriyor. Ekiyor, ama

defterine yazmıyor hangi köyden aldığını, kimin bahçesinden aldığını yazmıyor, yerel ismini yazmıyor, Menemen 6986 diye bir numara veriyor üzerine. Bu kadar ve bitiyor. Yani bizim o zaman o yöreyle, hani yöreden gelmiş, hani diyorum ya bir ilişkisi var geldiği yerle, bu sadece kişiye ait olan, kişinin haklarıyla ilgili olan bir şey değil. Ancak nasıl bir Malatya'nın kayısı var, biz biliyoruz, Malatya'nın kayısını İstanbul'da ektiğimiz zaman aynı tat olmaz gibi bir durum var, demin söylemeye çalıştığım bu.

Yani her şey kendi içinde bir bütün, yeri toprağı, altı, toprağın içindeki kimyasalları, toprağın içindeki mikroorganizmalarıyla oluşan şey bir bütün. Dolayısıyla o bilginin birlikte saklanması lazım. Bu hiçbir şekilde yapılmamış şimdiye kadar, biz bu bilgiye ulaşmak için çok çaba sarf ettik, hiçbir şekilde ulaşamadık. Ankara'ya kadar gittik konuştuk, vardır efendim, nasıl olmaz, size vermiyorlardır dediler, ama bu bilgi hiçbir şekilde çıkmadı. Biz daha sonra diğer enstitülerle ilişki kurduk, mesela Yalova'daki enstitüdeki- lere bulduğumuz elma ve armutların önemli bir kısmını verdik. Tekirdağ'da bir Bağcılık ve Şarapçılık Enstitüsü var, bizim bulduğumuz 105 üzümden 65 tanesi ellerinde yokmuş, hâlbuki kocaman bir Türkiye koleksiyonları var. Geldiler, o 65 üzümü alıp götürdüler. Benzer şekilde sanırım Mersin'de bir başka enstitüde birkaç tane bulduğumuz narenciye gene aynı şekilde verdik. Ancak söylediğim gibi bakış açılarımız çok değişik. Biz korumacı ve miras bir şeye sahip çıkmak ve onu bir sonraki jenerasyona nakledebilmek amacıyla bir çalışma yapıyoruz, ötekiler şey olarak bakıyorlar. Yani bir gen, ben alırım onu istediğim gibi karıştırırım diye bakıyorlar. Ancak onu yaparken bile söylediğim veritabanını oluşturmadıkları için zaman içinde kaybediyoruz. Bir de zaten genel tarım politikası onları ekmek, diğerlerini ekmek üzerine olduğu zaman da kaybolmaya gitmeye mahkûm hale geliyorlar.

Av. Yeter KILIÇ- Ben kısa bir gerçek olayı anlatacağım, sonra onun üzerinden bir soru sormak istiyorum. Benim çocukluğum Kars'ta geçti, biz o dönemde buğday arpa, yulaf, bir sürü mercimek de dahil tüm mercimek çeşitleri, artı patates, vesaire, birçok şeyi kendimiz üretiyorduk. Sonra bu sekiz yıl içinde genel politikaya bağlı olarak bir grup insan Kars'ın birçok köyüne gidiyor, elinizdeki buğdayları tüketin biz size başka bir tohum vereceğiz. Onu ektiğinizde bire beş alacaksınız diyorlar ve köylüler de buna ina-

nıyor ve her aile reisine de 10 milyar veriyorlar. Köylüler o yıl üretmiyorlar, tüketiyorlar ve ertesi yıl da İsrail'den getirilen tohumu ekiyorlar. Tabii asıl şeyi anlatmıyorlar, yani sadece bir yıl ürün verdiğini, ertesi yıl tohum elde edilemeyeceğini söylemiyorlar. Köylülerin bir kısmı, birçoğu daha doğrusu eldeki bütün ürünleri tüketiyorlar bir dahaki sefere de ekiyorlar, ama ertesi yıl ekmek istediklerinde tohum olmuyor o gelen asıl tohumdan. Tabii isyan ediyorlar bu sefer, neden gerçek bize anlatılmadı da bizim elimizdeki var olan şeyler yok edildi.

Şimdi bir tarafta gerçekten güçlü bir taraf var, bir tarafta da olayı tam bilmeyen, gerçek de anlatılmadığı için onların sözüne inanıp bir kısım şeyler, elimizde var olan şeyler tüketiliyor. Acaba bu durumda mesela siz Boğaziçi Üniversitesindesiniz, bunu daha çok işte özellikle medya aracılığıyla, çünkü insanlar her ne kadar çok okumasa da Türkiye'de daha çok televizyonlarda belli şeyler izleniyor, ama son dönemde mısır mesela çok fazla tüketiliyor ki dün ben birisini gördüm, geçerken zararlı diyor, ama buna rağmen alıp yemeye devam ediyor. Bu mesela halka özellikle nasıl anlatılmalı, birçok insan bilmiyor bu durumu, gerçi halk başka şeylerle ilgileniyor, ama gerçekten bu var olan bizim elimizde küçük, ama ileride yine büyütebileceğimiz birçok şey var. Gerçi bir tarafta güç var, bir tarafta sadece gerçekten değerlerin kaybolmasını istemeyen bir grup var, az bir grup var. Bu dengeyi nasıl sağlayabileceğiz?

Prof. Dr. Neşe BİLGİN- Ben tabii eğitim diyeceğim, ama biraz kolay bir yol olacak herhalde. Şimdi kendi çalışmamamızdan olan bir kısmını söyleyeyim sadece, mesela bir köye gittik, diyelim bir şey bulduk, özellikle Datça'da çok başımıza geldi, işte bir badem bulduk. Çok ilgilendik, onun resimlerini çektik, GPS kaydını aldık, örneğini aldık, vesaire, hatta bu Sındı Kooperatifinin 38 tane bademini poster yaptık, o kooperatife astılar. Şimdi bunu yaptınız, sadece çalışmayı yapıp gidip sorduğunuz zaman bile insan bir anda bunlar demek ki kıymetli bir şeymiş, değerli bir şeymiş, saklanması gereken bir şeymiş, tamam, ben bunu kesmeyeyim diyor. Yani sadece bu kadarı bile, sadece sormuş olmanız bile. 38 tane bademin fotoğrafını oraya asan kooperatif o ağaçları kesmeyecek ben biliyorum ya da bizim o eğitim çalışmasını yaptığımız ilkokuldaki öğrenciler kendi köylerindeki üç beş tane ağaca sahip çıkacaklar. Bizim tabii vizyon olarak bakarsan ben bu

çalışmanın Türkiye'nin her köyünün her okulunda, her okul bahçesinde o köyün üç tane meyve ağacının birer tane fidanı olmasını istiyorum. Benim projemin gelmesini istediğim nokta aslında o, çünkü benim köyümün şöyle bir dutu vardı, o da okulun bahçesinde derse okulun bahçesinde o ağaç kalır, o çocuğun hayatı boyunca devam eder, böyle bir yol izleyebiliriz diye düşünüyorum. Talep tabii başka bir şey, ama bir kısım şeyleri taleple karşılamayabiliriz diye düşünüyorum tabii ki burada. Onun için eğitim çok önemli, ilgi çok önemli.

Anlatabilmek, yani medyaya biliyorsunuz biz sahip değiliz ve demin bahsettiğiniz şirketler medyayı daha fazla idare ediyorlar bizden. Dolayısıyla orada şansımız çok az. Onun için biz daha küçük, daha yöresel olarak çalışıyoruz. Yani mesela bizim projeyi duyup ben de işte bizim köyde ya da şu bölgede aynı çalışmayı yapmak istiyorum diyenlere biz metodoloji olarak yardımcı oluyoruz, nasıl örnek topladığımızı, nasıl bilgi topladığımızı, nasıl bir çalışma yaptığımızı anlatmaya çalışıyoruz. Böyle yayılabilir diye düşünüyorum, ama tabii ki önce bir örgütlenmemiz lazım, söylemeye alıştığım o. Yani bu kültürel miras olan tarım mirasını, kültürel tarım mirası diyorum. Çünkü tarımın kendisi bir kültür, çünkü bir bütün, demin söylediğim gibi sadece dutu ekmek değil, o dutun gelişmiş hali değil, ondan yapılan pekmez, vesaire bu bütünün bir parçası.

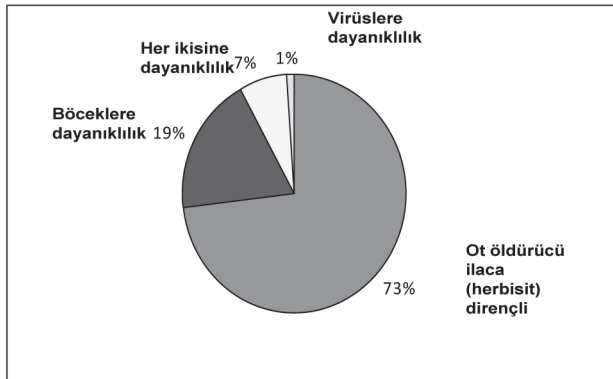
Prof. Dr. Tayfun ÖZKAYA

(Ege Üniv. Ziraat Fak. Tarla Blm.)

YEREL TOHUMLAR, GDO VE TARIM POLİTİKASI

Ben önce şundan bahsetmek istiyorum. Bu GDO konusunda dünyada çok ciddi bir lobi faaliyeti var ve bunlar çok sistematik olarak yürütülüyor. Örnek olarak Stefan Miloy adındaki kişi GDO taraftarı bir insan ve bir merkez kurmuş. Güvenilir Bilim İlerleme Merkezi diye çevirebileceğimiz bir merkez ve halen daha bu merkez akciğer kanseriyle sigara arasında bir ilişki olmadığını savunuyor. Bunun gibi artık bilim dışı savları ileri süren başkaları da var. Böyle listesini çıkarabiliriz bunların. Bunların arkasında gerçekten kimin olduğunu biliyoruz. Mesela hem GDO lobicisi, hem de sigara lobicisi olan bu kişinin arkasında önemli sigara şirketleri var. Paralar böyle birtakım şekillerde akıyor ve onun merkezine gidiyor. Bunu hakikaten teşhis edebilmek uluslararası çalışan deneyimli gazeteciler için bile kolay olmuyor, çünkü bu merkezler kapanıyor, yenileri açılıyor, vesaire. Böyle bir kafa karışıklığı içinde bizlerin çıkar çevreleri ile bu kişiler arasındaki ilişkinin farkına varmamız çok zorlaşıyor. Bu aynı kişi “GDO’lar iyidir” de demekte.

GDO açlık sorununu çözer mi? Çok net bir şey var ki, GDO’lu tohumların çoğunluğu başta mısır, aslında yakıt yapmak üzere de üretiliyorlar. Mı-sırdan tarımsal-yakıtlar yapılıyor (metanol) ve arabalarda kullanılıyor. Bir depo biyo-yakıt (biz tarımsal yakıt terimini tercih ediyoruz) elde etmek isti-

Ekim alanına göre GDO Uygulamaları

Kaynak: James C. 2001, ISAAA (International Service for the Acquisition of Agri-biotech Applications)

yorsanız, bir insanın bir yıllık yiyeceği miktarda tarım ürünü kullanmak zorundasınız. Bu demektir ki, bir insanı bir yıl boyunca aç bırakarak bir depo yakıt elde ediyorsunuz. Siz eğer her hafta bir depo yakıt kullanıyorsanız yılda 52 insanı aç bırakıyorsunuz. Eğer tarımsal-yakıt kullanımı artarsa dünyada açların sayısı çoğalacak. Ayrıca GDO'lu mısırları üretmek için Brezilya'da yağmur ormanları katlediliyor. Ormanları kesiyorlar ve mısır ekiliyorlar. GDO'lu ürünlerin açlığa çözüm olmayacağı, açlığı derinleştireceği kesin.

Yukarıdaki grafik şunu gösteriyor: Dünyada GDO ekim alanlarına göre GDO uygulamaları hangi konularda yapılıyor? (Bu istatistiği yayınlayan ISAAA adlı kuruluşun GDO yanlısı olduğunu da kaydedelim.) Ot öldürücü ilaçlara (herbisit) dayanıklılık gösteren uygulamalar tüm GDO ekiliş alanının %73'ünü kapsıyor. Herbisit ne işe yarar? Ot öldürücü ilacı attığınız zaman ana bitki de, ot da ölebilir. Ama ana bitkinin içine öyle bir gen katılıyor ki, herbisiti attığınız zaman ana bitki ayakta kalıyor, yabancı otlar ölüyor. Bu insanlara çok güzel gibi görünüyor, ama bunun birçok sakıncaları da var. Bu ot öldürücüleri kanser oluşturuyor, toprağı öldürüyor, çevreyi bozuyor. Ayrıca bir süre sonra yabancı otlarda direnç geliştiği için daha yoğun herbisit kullanımı gerekiyor, ek olarak daha da zararlı herbisitler kullanılıyor. GDO'lu bu üründe kullanılan markalı herbisit, tohumu satan aynı şirkete ait. Amaç aynı zamanda herbisit satışını arttırmak.

Alan olarak % 19 uygulama ise bazı böceklere dayanıklılık sağlıyor. Bt geni denilen ve bakteriden alınan bir gen bitkinin genetik yapısına katılıyor ve güya bunlar böceklere karşı bir korunma sağlıyor. % 7 uygulamada ise her ikisine de dayanıklılık gösteriyor. Yani hem Bt, hem de ot öldürücülere dayanıklılık gösterecek genlere sahiptir. % 1'den az uygulamada ise virüslere dayanıklılık amaçlanıyor. Demek ki, birinci kategori ile üçüncüyü toplarsak % 80 oranlarında yapılan bu iş, aslında ot öldürücülere dayanıklılık kazandırmak için yapılmaktadır. Peki, bu ot öldürücüleri kim satmaktadır? Yine bu tohum firmaları satmaktadır. Yani olay aslında ot öldürücülerini pazarlamak için yapılan bir oyundur.

Türkiye'de Adana'da bir deneme yaptılar bunlar seneler önce, Araştırmanın sonuçları açıklanmadı. Neden açıklanmadı? Sonuç olumsuz, halen de açıklanmış değil. Bunu buradan ilan edebiliriz, her zaman her yerde açık-

lasınlar bu araştırma sonuçlarını ve açıklayamıyorlar.

Bundan evvel GDO şirketleri bir toplantıda “biz bu araştırmayı BT pamukla da yapalım” demişler. Araştırma Enstitüsünden uzman bir arkadaşımız ise “BT pamuğa hiç gerek yok. Çünkü pembe kurt ile mücadele çok kolay” demiş. Nedir olay? Pembe kurt pamuk tohumu yani çiğit içinde larva olarak kalıyor. Mart sonunda, Mayıs başında kelebek olarak çıkıyor ve etrafa yayılıyor. Eğer mart sonuna kadar kütlü pamuk çırçırlandırırsa, yani tohumu ayrılırsa, bu işlem sırasında çarpma veya sıcaklıktan dolayı larvalar ölüyor. Yani 31 Marttan önce eğer pamuk çırçır işleminden tamamen çıkarsa bu sorun çözülüyor. Tarım Bakanlığı bunun için kararname yayınlıyor ve bu tarihte kadar çırçırılama işleminin bitirilmesini şart koşuyor. Bununla mücadele etmek son derece basit, uzman bunu söylemiş. GDO şirketleri “sağ kolumuzu kestiniz” demişler. Yani böyle bir insan karşısına çıkmasa onu da demeyecekler. Neyse sonunda Türkiye şu anda GDO’lu üretim yasaklandı, ama böceklerle karşı başka teknolojiler de var.

GDO şirketleri üç yönden kazanıyorlar. Birincisi GDO’lu tohum fiyatları muazzam bir artış gösteriyor. İkincisi kullandıkları ot öldürücü (herbisit) fiyatları artıyor. Üçüncü bir nokta herbisit (tohuma uygun marka herbisit) kullanımını artıyor. Firmanın ürettiği tohuma uygun herbisit kullanmadığınızda işe yaramıyor. Uygun marka herbisit kullanımı (bunun etkin maddesi glyphosate) 1994- 2005 arasında 15 kat arttı. Bunu üreten şirketler kârlarını anormal bir şekilde büyütüyorlar.¹

Aşağıdaki tabloda solda tohum firmaları var en önemli onu, sağda da en önemli on ilaç firması var, bu tohum firmalarının aynı zamanda ilaç firmaları olduğunu, ilaç ürettiklerini ortaya koyuyor. Zaten bazılarına baktığınız zaman da bunların aynı zamanda beşeri ilaçlar da ürettiklerini görüyorsunuz, isimlerini tanıyorsunuz. Dolayısıyla ne güzel, başlayın tohum satın, ondan sonra ilaç satın, ondan sonra kanser mi oldular, ne güzel, ilaç satmaya devam edin ve böylelikle aynı şirketler kârlarına çok çok büyük kârlar katsınlar. Tabii ki bu şirket hem GDO tohum fiyatını hızlı bir şekilde

1 Friends of the Earth, 2009, Who Benefits the GM Crops-Feeding the Biotech Giants, not the Worlds Poor, Amsterdam, (<http://www.foei.org/en/resources/publications/food-sovereignty/2009/gmcrops2009full.pdf>)

arttırıyor mesela 2006–2008 arasında yüzde 50 bunun fiyatı artıyor. Bu marka herbisitinin gene iki yılda yüzde 134 fiyatı artıyor ve aynı zamanda marka ilacı almış oluyorsunuz. Yani başka bir ürün, başka bir herbisit kullanamıyorsunuz. İle de bunu kullanacaksınız. Dolayısıyla şirketlere için şahane bir şey, müthiş bir bağımlılık yaratılıyor. GDO'nun verimi arttırdığını kendileri açıklıyorlar.

Dünyada tohum ve tarım ilaçlarında tekelleşme

Tohum Firmaları	%	Tar.ilaç Fir.	%
Monsanto+Delta Pine	20	Bayer	17
Dupont	12	Syngenta	17
Syngenta	8	BASF	12
Groupe Limagrain	4	Dow	10
Land O'lakes	3	Monsanto	9
KWS AG	3	Dupont	6
Bayer Crop Science	2	Koor	4
Takii	2	Sumitomo	4
Sakata	2	Nufarm	3
DLF Trifolium	2	Arysta	2
10 Firma Toplamı	57	10 Firma top.	84

Kaynak:ETC Group

http://www.etcgroup.org/en/materials/publications.html?pub_id=656

Peki, GDO'lu ürünler verimi artırıyor mu? Amerika'nın gıda ve ilaç kuruluşu FDA ve çevre koruma kuruluşu EPA'nın uzmanı Sherman şunu söylüyor; “verimi artıran hiçbir GDO ürünü yok. Aynı şekilde susuzluğa dayanıklı, gübre kirlenmesini önleyici bir tek GDO'lu ürün yok”². Ayrıca ABD Tarım Bakanlığı GDO'lu hiçbir ürünün verimi arttırmadığını açıklamıştır.³

2 Dog Gurian Sherman, 2009, Failure to Yield, Evaluating the Performance of Genetically Engineered Crops, Union of Concerned Scientist, <http://tiny.cc/eqZTS>

3 Fernandez-Cornejo, J. and D. Schimmelpennig, February 2004. Have Seed Industry Changes Affected Research Effort? USDA's Economic Research Service, Amber Waves, :14-19.

Peki, neden GDO ekiliyor? Amerika’da, Brezilya’da, Arjantin’de hatta Hindistan’da... Bu ülkelerin sayısı çok fazla değil ama bu ekim yapıyor. Sebep aslında şu; aşağıdaki resimde GDO’lu bir tarlada herbisit uygulaması görülüyor. Büyük işletmeler işçiyi sevmiyor. İlacı seviyorlar. Bir örnek verelim; Gustave Grobocopatel denilen bir işletme var. 80.800 dekar büyüklüğünde çok büyük bir işletme... Bu işletme sahibinin açıklamaları; GDO’lu olmayan soyadan daha fazla verim alındığı halde işçi tasarrufu nedeniyle GDO’lu herbisite dayanıklı soya ektikleri yönündedir. Çünkü işçi kullanmıyor, onun yerine herbisit kullanarak bu olayı bitiriyor. Hâlbuki yabancı otun zarar vermesini engelleyecek birçok agroekolojik yöntem var. Çapa bunlardan sadece birisidir. Büyük işletmeler işçiyi dışlayarak zehirleri seviyorlar. Ama bunun yanında herbisitlerin kanser yaptığı da unutulmamalıdır.

İkinci bir nokta daha var. Latin Amerika ve Amerika’da köylü tarımı ortadan kalkmakta, buralarda tarım büyük işletmeler tarafından yapılmaktadır. Bu patronlar işçi sevmiyorlar. Dolayısıyla her şeyi ilaçla yapmak istiyorlar. Bunun sonu ne oluyor? Brezilya’da ve Arjantin’de gördüğümüz sefalet manzaraları ortaya çıkıyor. İnsanlar şehirlere sürülüyorlar. Orada tuvaleti bile olmayan yerlerde yaşamak zorunda kalıyorlar.

Yani tabii ki bu insanlar, bu kapitalistler çevreye, insan sağlığına hiçbir duyarlılıkları olmadığı için, hatta muhtemelen de bu ticareti, yani bu tarımı bir ticaret olarak görüyorlar, daha kısa vadeli olarak gördüklerinden, yani birisi onlara “20 sene sonra burada tarım yapamayacaksın” dese. Onlar “olsun, ne yapayım, ben de buradan kazanacağımı kazanayım, belki sonra başka bir alana yatırım yaparım” diye de düşünüyor olabilirler. Dolayısıyla bunlar böyle bir yola gidiyorlar. Dolayısıyla çok çok büyük işletmeler böyle bir yoldan gitmek zorunda olduklarını hissediyorlar.

Peki, dünyada işçi açığı mı var? Hayır, en büyük gelişmiş ülkelerde de dahil olmak üzere işsizlik var, bunu biliyoruz, Avrupa ülkelerinde de var bu. Dolayısıyla neden tek yol herbisit olsun. Hatta Ege’de otlar mesela düşman olarak görülmez. İşte biber sıraları arasında otlar çıkar, semizotu mesela, bunları da alırsınız yersiniz Ancak tabii ki kapitalizm en yüksek kârı her seferinde hedeflediği için onlar böyle bir yolu tutmaktadırlar.

GDO'dan zarar gören Hintli çiftçilerin yürüyüşleri

Çek ve it teknolojisi ile böceklerle mücadele

Dolayısıyla büyük tarım işletmeleri GDO'ları seviyor ve Brezilya, Arjantin, Amerika ve Kanada'da bunlar da çok çok olduğu için GDO buralarda yayılıyor. Tabii ki sorumlu çiftçiler, üreticiler var, veya küçük ve orta işletmeciler, bunu istemiyorlar, böyle bir çelişki söz konusu.

Hindistan'da, GDO'lu Bt pamukta birçok çiftçi verim düşüklükleri nedeniyle intihar etti.

Acaba dünyayı besleyebilecek başka seçenekler var mı? Yani biz GDO'lara muhtaç mıyız? "Entegre ürün yönetimi" (ICM) veya "entegre zararlı yönetimi" (IPM) denilen bir yöntemle pamukta veya başka ürünlerde hiç ilaç atmadan üretim yapmak mümkün. Bunu kabaca böceği böceğe yedirmek diye tarif edelim. Ancak bakteri veya kültürel önlemler gibi başka uygulamalar da var. Entegre ürün yönetimi İzmir'de pamukta da uygulanmış idi. Ancak çok küçük ölçülerde oldu. Hâlbuki başka ülkelerde örneğin Endonezya'da milyonlarca çiftçi bu yöntemi başarı ile uyguluyor. Bu konuda yapılmış araştırmalar pamukta % 21 daha fazla verim alındığını gösteriyor.⁴

Bir başka uygulama da çek-it teknolojisi (push-pull technology) adını alıyor. Mısırlarda ekilen alanın dışına böcekleri çekici bir bitki yetiştiriyorsunuz, içine ise bu böceği ittirecek başka bitkiler yetiştiriyorsunuz. Mısırı kurtarıyorsunuz.

GDO'lu tohumların hegemonyası var, bir iki kelime de şunu söylemek istiyorum. Küçük işletmelerde gelişen tek bir şey var, Hindistan'da pa-

4 Grain, 2007, "Bt cotton the facts behind the hype" Seedling içinde, January,2007, <http://www.grain.org/seedling/?id=457>

muk. Orada da devlet muazzam bir şekilde GDO'lu pamuk lehine ağırlığını koyuyor ve GDO'lu olmayan tohum üretimini bırakıyor. Büyük şirketler davalar açarak GDO'lu olmayan üretimleri yapan kişileri yıldırıyorlar. Amerika'da ve Kanada'da özellikle çok büyük davalar açılıyor. Yani mesela sizin tarlanız var, yanında GDO'lu ekiliyor, bu tarafta siz GDO'suz ekiyorsunuz. O GDO'lu tohumdan bir polen sıçraması veya tohumun bizzat kendisinin sıçraması, taşınırken rüzgârla gitmesi, vesaire gibi şeyler arasında tarlanızda mesela kolza -bu çok yaygın Amerika'da- çıktığı zaman Monsanto'nun müfettişleri geliyorlar, "bir dakika, sen bizim tohumumuzu çaldın. Çünkü bu patentli bir tohum, seni mahkemeye veriyoruz" diyorlar. Al sana 1 milyon dolar tazminat içeren bir dava. Şimdi 1000 dekarı bile olsa orta çiftçi, Amerika'da büyük bunlar, bu adam nasıl böyle bir dev firmayla baş edebilsin ve çoğu "tamam, vazgeçtik, biz bu tohumu yetiştirmiyoruz, gelin bir anlaşma yapalım, ya sizin tohumunuzu ekelim ya da bu ürünü, bu kozayı, yerel tohumu ben yetiştirmeyeceğim" artık diyorlar. Monsanto gibi firmalar genellikle böyle uzlaşmalara gidiyorlar. Direnenlerin üzerine gidiyorlar. Ancak böyle bir örnekte Percy Schmeiser adında bir çiftçi Monsanto'ya karşı dava kazandı.

Türkiye'de en son bir Biyo-Güvenlik Yasası kabul edildi. Yasa tartışmaları öncesi yöneticiler GDO taraftarı idiler. Ancak GDO'ya Hayır Platformu'nun, Ziraat Mühendisleri Odası'nın ve daha birçok örgüt ve kişinin katkılarıyla ve çabalarıyla kamuoyu aydınlandı ve halk GDO'lu ürünlere karşı bir tutum aldı. Bunun üzerine kamuoyu baskısıyla GDO'lu ürünlerin üretimi

Türkiye’de bu yasa ile yasaklandı, ancak yasa ithalatı serbest bıraktı. Fakat hem ithalatın, hem üretimin yasaklanması gerekir.

2008 yılında 400 uzmanın yapmış olduğu bir raporda GDO’lu ürünlerin açlıkla, yoksullukla mücadelede çok az bir potansiyel gösterdiği söylenmişti ve GDO şirketleri bu çalışmayı terk ettiler. Türkiye’de 2006 yılında çıkan Tohumculuk Kanunu’nun çok benzeri Irak’ta Paul Bramer tarafından zorla Irak’a dayatılmıştı, Türkiye’de de bu benzeri kanun var. Şimdi şöyle bir fotoğraf göstererek değerli arkadaşlar, Neşe Hanım da anlattı, ona biraz ekleme de olabilir. Tohum Kanununda iki şey var, birincisi çeşit listesi, ikincisi de genetik kaynaklar listesi. Şimdi bir şeyin çeşit olması için, (çeşite Latince varyete diyoruz), şöyle özellikler gerekiyor: farklı, bir örnek ve kararlı olması lazım. Kanunda bunlar tanımlanıyor. Şimdi farklı ne demek, bir örnek ne demek, şu fotoğraf güzel anlatıyor. Torbalı’da tohum şenliği sırasında köylere gezerken bulduğumuz bir patlıcan tohumu, yerel tohum. Buna çeşit diyemeyiz, varyete diyemeyiz, buna köy popülasyonu denebiliyor. İngilizcede böyle şeylere heirloom deniyor, Türkçede de atalık tohum gibi bir karşılık önerilmekte. Köylüler şirket tohumlarına satım tohum diyorlar, kendi tohumları da tohum zaten.

Yerel Patlıcanlar (aynı tarladan)

Şimdi burada dikkat ederseniz aynı tarladan elde edilmiş bu patlıcanların ne renkleri birbirine benziyor, ne boyları birbirine benziyor. Bu bir yerel tohum, şimdi bunlar bir örnek, homojen olmadığı için, bunlar çeşit olamaz, çeşit listesine giremez. Giremediği için satılamaz, yani tohumu satılamaz, ürünü değil de tohumu satılamaz veya bir çiftçi bunlardan fide yaptığı takdirde o fideleri pazarda satamaz. Bu nedenden dolayı başka özellikler de var, işte farklı olması, başka bir çeşitten farklı olması veya kararlı olması. Yani bu sene ektiniz, gelecek sene ektiniz, aralarında fark olmayacak. Hâlbuki bu bizim yerel tohumlarımız farklı olabiliyor, bir dinamizm gösteriyor. Bu yüzden bunlar ne yapıyorlar, tohumluk ticaretiyle ilgili maddede de diyor ki, yurtiçinde sadece kayıt altına alınmış çeşitlere ait tohumlukların ticaretine izin verilir. Şimdi Tohum Yasasını açtığınız zaman hiçbir yerinde yerel tohum yasaktır demiyor. Yani istediğiniz kadar okuyun, yok böyle bir şey, ama burada bu madde 7’nin girişi bunu ispatlıyor. Çeşit listesine giremezse o zaman ne oluyor? Madde

12'de ve devamlarında 10 bin lira Türk parasıyla cezalandırma gibi cezalar var. Yani düşünün, bir köy pazarında bunu satmaya kalktığı zaman veya fidesini satmaya kalktığı zaman çiftçinin yakasına yapışıp nedir bu, öde bakalım 10 bin lira, bir daha tekrar ederse tekrar ve daha cezalar artıyor.

Şimdi bu yasa tabii ki kesinlikle bir zulümdür, ama Türkiye'nin daha bundan haberi yok, köylülerimizin de yeterince haberi yok. Neden? Yasayı daha tam uygulamıyorlar, ama yavaş yavaş bunu uygulayacaklar, böyle bir durum. Başka dünya ülkelerinde de var maalesef bu, Avrupa ülkelerinde de var aynı durum, ama enteresan bir şey Amerika'da yerel tohum satmak serbest. Ama orada yerel tohumlar büyük ölçüde kayboldu.

Şimdi bu arada tabii bu yerel tohumların besin değerleri bakımından çok zengin olduklarını biliyoruz. Buna karşılık çiftçilerle birlikte araştırmacıların birlikte araştırma yaptığı katılımcı ıslah dediğimiz bir yöntemi öneriyoruz. Burada tabii ki şu var, bir hegemonya içindeyiz bir kere, bunu kabul etmemiz lazım. Yani mesela köy tohumlarını yaymaya çalıştığınız zaman, siz mesela ova köylülerine gittiğiniz zaman insanlar ne diyecekler? Diyecekler ki, bunun verimi düşük. Evet, doğru, yani bunlar tarla bitkileri de olsun, sebze tohumları da olsun verimi düşük olabiliyor, ama koşul da değil bu. Mesela bamyada bunlar gayet güzel verim alabiliyorlar, hatta buna karşılık rekabet edecek şirket tohumları yok. Ancak yapılmış bazı çalışmalar yerel tohumlarla daha yüksek verim alabileceğimizi gösteriyor ve giderek bu küresel ısınma oldukça bu iş tersine dönecek.

Şimdi bu hegemonyayı yenebilmek için yapmamız gereken çok işler var tabii. Hegemonyayı da şöyle tanımlıyorlar: Tabii olanların bile sorgulamadığı yaşam içine gömülü güçlü egemenlik. Böyle bir durumla karşı karşıyayız. Yani bunu söylediğiniz zaman, işte yerel tohumları savunduğunuz zaman, işte dünyada açlık var, bunlar olmaz, vesaire gibi köylülerce söyleniyor. Şimdi buna karşı tabii çok şeyler yapmak lazım, çok mücadeleler vermek lazım, ama ben kısaca İzmir'deki tohum şenliklerinden söz edip bitireceğim konuşmayı. Değerli arkadaşlar, İzmir'de iki tane tohum şenliği yaptık geçen Eylülde ve Şubat ayında. Bir tanesi Torbalı Tohum Şenliği ve burada onun tohum paketi görünüyor. Küçük bir paket, üzerine isimler yazılıyor. Bu tohum şenliğine köylü kadınlar geliyor. Burada da şunu da söyleyeyim, başarı elde etmek istiyorsak kadınlarla çalışmamız lazım. Bu konuda bir tohum derneği de var,

biz onlarla ilişkiyoruz, bir yüksek lisans çalışması, doktora çalışması yapılıyor, ben yardımcı oluyorum, danışmanlık yapıyorum. Torbalı'nın Karaot köyünde bir tohum derneği var, onun da problemleri var, ama tohumları saklıyor, tohumlar topluyor, bu tohum şenliklerinde bizle beraber çalışıyor şimdilik. Kadınlarla ilişkisi çok zayıf. Görüyorsunuz tohumlar alınıp veriliyor, takas ediliyor dolayısıyla korunuyor. Seferihisar Belediyesi şimdi bir serada ve bir açık alanda bu tohumları ekerek diğer köylülere bunları dağıtacak.

Şimdi burada şu var değerli arkadaşlar, dağ köylerinde bir kere bu yerel tohumlar yaşıyor, rakipsiz olarak yaşıyor, ama ova köylerinde iş kötü. Ova köylerine geldiğimiz zaman genellikle sadece yerel tohum olarak kabak, bamyaya vesaire gibi kısıtlı sayıda türde yerel tohumla ekilen ürünler görüyorsunuz. Bazı çiftçiler, Trakya'da da bu var, ikili üretim yapıyorlar. Yani sattıkları çeşitler farklı, kendi aileleri için kullandıkları farklı. Yani kendi aileleri için tamamen ilaçsız, kimyasal gübresiz yerel tohumlarla ürün yapıyorlar, satmak için farklı ürünler yetiştiriyorlar. Biz tohum şenliğini örgütlerken köylerde toplantılar yapıyoruz ziyaret ediyoruz, kadınları ayrı erkekleri ayrı, bazen birlikte ve şu yönde çalışıyoruz doktorlarla da birlikte. Bir kere kesinlikle bu ilaçların kanser yaptığı ve kanser dahil bir sürü hastalıkları neden olduğu, yani bir korkutuyoruz köylüleri, bu doğru. Ondan sonra ikincisi bu yerel besinlerin daha lezzetli ve daha besleyici olduklarını, ayrıca kendilerini bu çeşit hastalıklardan da koruyabileceklerini söylüyoruz ve böylelikle bunlar daha bir sıkı sarılıyorlar yaptıkları işe. Yavaş yavaş ekenlerin sayısı dağ köylerinde artıyor Yavaş yavaş ova köylerinde de buna istekli olanlar çıkıyor. Seferihisar'da yapmış olduğumuz tohum şenliğine yaklaşık 2 bin civarında insan geldi hem kentten hem diğer köylerden 500 civarında köylü masalara oturdu ve tohum takası yaptı. Panel oldu, panelde güzel konuşmalar oldu, köylü kadınları da konuştular, böyle bir hareket.

Seferihisar Belediyesi bunun videobantları ve dokümanlarını CD olarak hazırladı. Yani bu düşünceyi yaymak ve tohumu sağlama alabilmenin yollarından biri de tohum şenlikleri, keşke Türkiye'nin 300, 500 yerinde böyle tohum şenlikleri yapılırsa her sene.

Av. Alev Seher TUNA- Sorular varsa kısaca alalım, yalnız cevapları da, süremiz biraz kısıtlı geç başladığımız için.

Av. Tunay GÜRSEL- Demin de bahsettiğiniz global ısınma, yani iklim değişikliğinin çok büyük etkisi olduğunu bu tür hububatlarda, tabii bunun üzerinden öğrenmek istediğim bir şey var. Tabii karbondioksit salınımının azalması açısından dünya, sanayileşmiş dev ülkeler geliştirmekte olan ülkelere parasal yardımda bulunmak için en son Cancun'daki, Meksika'daki toplantıda da karar vermişlerdi. Ne kadar ediyorlar bilmiyorum, ama burada gördüğüm kadarıyla bu iklim değişikliği ülkemizde çok etkin özellikle kuraklığın, güneşin, suyun, toprağın verimliliği açısından. Siz üniversitedeki yaptığınız çalışmalarda mahalli idarelerden yardım aldığınızı gördüm. Merkezi teşkilat, merkezin taşra teşkilatı, vilayet gibi, Tarım Bakanlığı özellikle, onlarla işbirliği gündemde mi, nasıl bir işbirliği oluyor veyahut tamamıyla ilgisiz mi kalıyorlar?

Prof. Dr. Tayfun ÖZKAYA- Evet, şöyle bir durum, maalesef ciddi bir işbirliği olmuyor. Seferihisar Tohum Şenliğini yaptığımızda bir gün önce bir telefon geldi bakanlıktan valiliğe, valilikten kaymakamlığa, oradan tarım il müdürlüğüne, oradan tarım ilçe müdürlüğüne ve “siz suç işliyorsunuz. Bu toplantıyı yapmaktan, Seferihisar Takas Şenliğini yapmaktan vazgeçin” dediler. “Neden” diye sorduk? Dediler ki “bu çeşitlerin tescil edilmesi gerekiyor”. Şimdi biraz evvel anlatmıştım, çeşit listesi var ve Türkiye de işte UPOV denilen bir anlaşmaya imza attı. Yani bu büyük şirketlerin tamamen çeşitlerinin sağlama alınması, korunması için yapılmış bir anlaşma ve maalesef Meclis'ten farkına varılmadan geçti. Yani hiçbir muhalefet olmaksızın UPOV Anlaşması geçti.

Şimdi olaya tekrar döneceğim ve böyle bir baskı yaptılar. Biz de dedik ki, “bu sertifikasyon çeşitler içindir, yani ticari çeşitler içindir ve satmak içindir. Biz tohum satmıyoruz bu takas şenliğinde, sadece değiştiriyoruz ve yasada da çiftçilerin birbirleriyle tohum değiştirebilecekleri, takas edebilecekleri geçiyor, sözleri geçiyor. Dolayısıyla yaptığımız yasal bir şeydir, siz bunu gelin yasaklayın, çok güzel bir şey yaparsınız. Biz bunu halka anlatamamıştık, nasıl olsa bundan sonra gene yarın oraya epeyce çiftçi gelecek, bunu engelleyemeyiz, ama siz jandarmanızla buraya gelir basarsanız bunu biz de bunu güzel bir şekilde anlatırız” dedik. Tarım ilçe müdürlüğü vazgeçti böyle bir yasaklama yapmaktan. Şimdi bu yerel tohumlar için bir genetik kaynaklar listesi var, fakat ben bunu çok iyi takip edemedim, belki Neşe Hanım daha iyi bilir, bu konuyla ilgili bir yönetmelik çıkacaktı. Fakat bu yönetmeliğin böyle bir ilk taslağını gördüm, çok problemlidir, bakanlık bu genetik kaynakları, yani yerel çeşitliliği veya

yerel tohumları bunu tescil eden insana veriyor ve onun birtakım haklarının olabileceğini iddia ediyordu ilk taslakta. Şu ana kadar hiçbir şey yapılmadı ve mesela tescil yenilenmezse bunun hakları bakanlığa geçiyordu. Bunu o zaman bir şirkete de satabilir, yani yerel tohumları, böyle bir durum söz konusu. Gen merkezlerinde de benzer bir problem var, gen merkezlerindeki bütün çeşitler veya kaynaklar yabancı şirketler veya üniversiteler tarafından kolaylıkla alınabilir. Yani transfer materyal anlaşması denilen bir şeyle, bir kâğıt imzalanıp bunlar alınabilir ve yerel çeşitlerin içine bu bazı genler katılabilir ve sonra da bu tohumlar patentlenebilir. Tabii biz patente karşıyız, hayat patentlenemez diyoruz, ama bunların kullanılmasına karşı değiliz tabii, yanlış anlaşılmasın. Başkaları bunları kullanabilir, ama patentlemeden kullansınlar. Dolayısıyla bu Türkiye'de ilan edilen, dünyanın dördüncü büyük gen merkezi denilen şey propaganda amaçlı yapıldığı düşüncesindeyim ve bunlar pek bir koruma yapmayacak, tam tersine hırsızlığı organize edecek. Yani bakanlık topluyor, güzel, bir araya getiriyor, ne güzel, birisi de gidip onu kolayca oradan alıyor.

Av. Alp Tekin OCAK- Hocam, başını kaçırdım, kusura bakmayın tekrar olacaksa, ama temel olarak o tohum şenliğinde hedeflenen şey neydi? Bir de Torbalı'daki sonuçları itibarıyla bilgilendirirseniz sevinirim.

Prof. Dr. Tayfun ÖZKAYA- Torbalı daha küçüktü, Seferihisar daha büyük bir şenlik oldu. Amacımız şuydu, bir kere bu tohumlar yayılsın, daha çok insan bunları yetiştirsin, hem köylüler birbirlerinden tohumları alsınlar, hem de hobistler bunları alıp yetiştirsinler, saklasınlar. Bunu takip etmeye başladık, yani Torbalı'da pekiyi olmadı da Seferihisar'da kim kimden tohum alıyor, adresi telefonu, vesaire de kaybedildi. Dolayısıyla burada bir tohum kaybolursa onu alan kişiden dönüp bunu bulma şansı ortaya çıkıyordu. Burada tabii panel oluyor, insanlar konuşuyor, dolayısıyla bilgileniyorlar. Yani mesela ben de bir şeyler öğrendim, Hititler buğdaya ziz derlermiş, Kastamonu'daki bir yerel buğday çeşidine de ziza diyorlarmış. Yani 10 bin yıldır bir isim yaşıyor, bırakın tohumun yaşamasını.

Esat ERYILMAZ- Ben şunu sormak istiyorum. Şimdi insanda bağışıklık sistemi çöktüğü zaman başımıza neler geldiği belli. Dün Çevre Bakanlığı gözetiminde yapılan bir katliamı örnek vermiştim. Bugün siz dediniz ki, işte bizzat Tarım Bakanlığı yasaklar, yapmayın tarzında görüşlerle ortaya çıkıyorlar. Bence bu toplumun bağışıklık sisteminin çökmesi, toplumsal çürümenin başlangıcı, buna

karşı çıkmış yasalar var, bir de bizim bütün ayrıntılarını bilemediğimiz, Baro'yu tenzih ediyorum, gelişmeler var, yönetmelikler var, tüzükler var, başkalarının dayatmasıyla, direktmesiyle bir şeyler ortaya çıkıyor. Buna karşı güçlendirici bir yapı bu tohumların korunması, kayıt altına alınması için çok sistematik bir şekilde kime ne gibi görevler düşebilir, nereden başlamalı? Ben bu konuda somut bir şey alırsak iki hafta sonra bu konuda girişimde bulunacağımdan emin olun.

Prof. Dr. Tayfun ÖZKAYA- Bugün sabahtan beri gördünüz, işte Neşe Hanım orada güzel bir çalışma yapmış, buna benzer çalışmalar olabilir. Biz de işte İzmir'de başka bir yönden sebze ve tarla bitkilerini sağlama alabilmek için belediyelerin desteğiyle hem değiş tokuşuna hem insanları bilgilendirme bir şenlik ortamında, dünyada bunlar çok güzel yöntemler, uygulanıyor. Biz de bunları uyguladık. Hindistan'da 20 yıldır bu tohum takas şenlikleri yapılıyor, Yunanistan'da aynı şekilde, Türkiye'de ilk defa bu sene başladı. Dolayısıyla bunları salık veriyoruz, ama şu var, tabii bu hegemonya, bu karşımızda güçlü bir hegemonya duruyor. Bu hegemonyayı yenebilmemiz için sadece laf değil, somut örnekler göstermemiz lazım. Yani köylerde çiftçiler üretmeli bunları ve daha başarılı olduğunu ortaya koymalı. O zaman insanlar özenecektir. Yani bu şöyle bir yerde, bir duvar var önümüzde, o duvarda bazı delikler açmak ve arkasında güzel bir hayatın olduğunu insanlara göstermek. O zaman insanlar bu hegemonyayı yenmek, o duvarı tamamen ortadan kaldırmak konusunda motivasyon edineceklerdir diye düşünüyorum.

SALONDAN- Berlin Duvarı gibi bir duvar var.

Prof. Dr. Tayfun ÖZKAYA- Berlin Duvarı var. Evet, o duvar yıkıldı, başka yerlerde duvarlar çıktı.

Av. Alev Seher TUNA- Evet, GDO'lar Avrupa'da ve Türkiye'de birkaç boyutuyla tartışılmakta. Avrupa ülkelerinde dahi kısmi çekinceler konmakta, ülkeler bunu kısmen yasaklamakta, üretimini, satımını veya kullanımını. Bu çekincelerin sebebi meşru nedenlerle konmuştur. Bu meşru nedenler de insan ve çevre sağlığına risk oluşturma durumudur. Türkiye'deki kabul edilen 5977 sayılı Biyogüvenlik Kanunu da Avrupa Birliği müktesebatına uyum amacıyla çıkarılmış bir yasa. Bu yasayla ilgili konularla çalışmalarını Sayın Meslektaşımız Ankara Barosu Avukatlarından Avukat Emre Baturay Altınok bizi bilgilendirecek. Buyurun Emre Bey.

Av. Emre Baturay ALTINOK- (Ankara Barosu)

GDO'LARA KARŞI YÜRÜTÜLEN HUKUKİ SÜREÇ

Hem meslektaşlarımız olarak sizler hem de diğer katılımcılar açısından daha anlaşılabilir bir düzeyde Türkiye'deki ve dünyadaki hukuki gelişmelerle ilgili bir kısım bilgileri aktarmak istiyorum.

Tabii ki önce GDO'lar meselesini anlamadan hukuki mücadeleye ilişkin bir kısım değişiklikleri ve gelişmeleri anlatabilmek ve anlayabilmek çok mümkün değil. Aslında işin hukuki boyutunu anlatmadan önce işin aslında kapitalist üretim ilişkilerini sorgulamadan, meselenin politik arka planına ilişkin genel bir değerlendirme yapmadan GDO'lar meselesini anlayabilmek ve anlatabilmek çok mümkün değil. Dolayısıyla mücadelenin de salt hukuki bir çerçeve içerisinde Türkiye gibi bir hukuk sistemi içinde ve Türkiye'nin kendi içinde bulunduğu bir hukuk devleti sistemi içerisinde hukukla bir başarı elde edebilmek maalesef ki birazdan anlatacağım meseleler dolayısıyla çok fazla mümkün değil. Dolayısıyla aslında bizim için verilen hukuk düzeninin ilişkilerini ve düzenlemelerini değiştirebilecek, kendi hukukumuzu oluşturabilecek yeni bir yasal düzlem için bir toplumsal mücadelenin gerekliliğine vurgu yapmak istiyorum. Bunun için dünya örnekleri çok fazla, özellikle Güney Amerika ülkeleri merkezli Bolivya, Ekvator ülkelerindeki birtakım anayasal düzlemde yapılan çalışmalar doğayı bir süje olarak anayasal metinler içerisine alan ve aslında kendi hukukunu uluslararası şirketler ve bu anlamda gıda egemenliği üzerindeki tekel hakkını doğuran sermaye gruplarına yönelik birtakım anayasal korumalar getiren hukuki düzenlemeler de geçtiğimiz bir yıl içerisinde bazı ülkeler açısından gerçekleşti. Dolayısıyla aslında önümüzde bir 12 Haziran seçimi var, bu seçim sonrasında yapılacak yeni Anayasa'nın içerisinde doğa ana hakkını bir süje olarak tanımlayabilmek, Bolivya ve Ekvator anayasalarından da bir çerçeve içerisinde Türkiye'de anayasa merkezli bir çalışmanın hukuk örgütlerince bayraktarlığının yapılması gerektiğini düşünüyorum. Bu anlamda İstanbul Barosu'nun da mevcut, dünya baroları içerisindeki mevcut konumu ve Türkiye üzerindeki etkisi açısından diğer barolar ve Barolar Birliğiyle böyle bir çalışmanın öncüsü olmasını temenni ediyorum.

Aslında burada yayınlar olarak çıkardığım, bir örnek olarak da İstan-

bul Barosu'nun ilgili arşiv merkezine sunmak üzere getirdiğim bir kısım yayınlar var. Özellikle bizim çalışma yürüttüğümüz, ben Ankara Barosu Kent ve Çevre Komisyonunun son üç dönem başkanıyım, bu dönem için çalışmalardan ayrıldık. Yine Türkiye Barolar Birliği Kent ve Çevre Hukuku Komisyonunun da Ankara Barosu temsilcisiydim, yeni dönemde orada da görev almıyorum. Dolayısıyla biz daha yerel bir çalışma olan aslında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi içerisinde doğal Ekoloji Kolektifi Derneğinin hukukçuları olarak hem toplumsal anlamda hem de hukuksal bir mücadelenin içerisindeyiz diğer enerji, iklim, gıda ve diğer meselelerle ilgili olarak. Dolayısıyla çıkardığımız bir yayın var, yayının içerisinde özellikle GDO yaklaşık 10 yıldır çalıştığımız bir konu, dolayısıyla biz yaklaşık 2000 yılında bir çalışma başlatmıştık ve 2004 yılında GDO'ya Hayır Platformunu kurarken üç kişiydik ve yaşam patentlenemez metnini bir taslak halinde çıkarıp yayınladık ve platformun kuruluşuna aslında bir öncü oldu. O konuya ilişkin de yayınları burada getirdim, incelemek isteyen sayın meslektaşlarıma sunuyorum. Özellikle Ekoloji Kolektifin çıkardığı bir dergi var, bu derginin içeriğinde de son sayıda Ekvator Anayasasının doğa merkezli ilgili hükümleriyle ilgili bir fasikül çevirimiz var, onları da sunacağım.

Ekoloji Kolektifi

Anayasa merkezli dedik, birazdan hukuki davalara da geçeceğim, 1982 Anayasasının 56. maddesinde getirilen düzenleme aslında dönemin yine bir meslektaşımız öncülüğünde bir çalışma grubunun amiyane tabirle Milli Güvenlik Konseyini kafalaması, daha politik bir jargonun içerisinde de ikna kabiliyetiyle 82 Anayasasının ilgili maddesi olarak girdi. Tabii bugün çevre alanında sağlık alanına ilişkin yapılan tüm hukuki mücadelelerin dayanağını 56. madde oluşturuyor. 56. madde bildiğimiz gibi sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamın bir hak olduğunu ve bu hakkı korumaya yönelik olarak tüm yurttaşların görevli olduğunu düzenliyor. Fakat bundan iki üç yıl önce çıkarılan şu andaki mevcut hükümet tarafından hazırlanan bir taslak anayasa çalışmasında Anayasa'nın 56. maddesinin ciddi anlamda bu hak ve görev tanımına ilişkin düzenlemelerinin ortadan kaldırıldığını gördük. Önümüzdeki 12 Haziran seçimlerinden sonra çıkacak olan anayasa çalışmasında da 56. maddenin tamamen kaldırılması veya çok basit bir dille bu hak ve görev tanımı içerisinde çıkarılması gündemde. Dolayısıyla bugün

açılan davaların dayandığı en temel noktanın müdafaası açısından hukuk örgütlerine çok ciddi anlamda görev düşüyor.

Biz Ekoloji Kolektifi Derneği içerisinde 11 hukukçu yaklaşık bir 10 yıldır genetiği değiştirilmiş organizmalarla ilgili çalışmalarını yürütüyoruz. Ankara Barosu bünyesinde yaptığımız çalışmalar içerisinde 2008 yılında devletin ilgili idari teşkilatı içerisindeki görevlilerle birlikte, hukukçularla birlikte bir çalıştay yapmıştık. O çalıştayın çıktıları, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, onun eki niteliğindeki ve Türkiye'nin Anayasa'nın 90. maddesi uyarınca en üst hukuk normu olan uluslararası anlaşmanın eki niteliğindeki Cartagena Biyogüvenlik Protokolünün de içinde bulunduğu ve bugüne kadar genetiği değiştirilmiş ürünlerle ilgili olarak çıkan 5977 sayılı Biyogüvenlik Kanunu, ilgili yönetmelikler, konuya ilişkin çıkarılmış talimat, yönetmeliklerle ilgili açılan davalar, davalara da verilen bir kısım ara karar ve nihai kararlar ve bu çalıştay metni ve birkaç tane de işin çevresel, tarımsal ve sağlık boyutu yönünden değerlendiren makalelerle birlikte bir kitap yayınladık. O kitabı da “Görünmez Elin Ekolojisi” adı altında Ziraat Mühendisleri Odası'yla birlikte Ekoloji Kolektifi Derneği olarak yayın olarak çıkardık.

Bakan Bile Tüketmiyor

Bunlardan niye bahsediyorum? Çünkü aslında hukuki mücadelenin dayandığı temel bilgi birikimi bir kısım bilimsel bilginin değerlendirilmesi ve bunun ilgili hâkimler ve diğer meslektaşlarımız arasında yaygınlaşabilmesi açısından ciddi anlamda bilimsel materyal eksikliği var. Bunu da nasıl anladık, aslında birazdan bahsedeceğim Türkiye'deki çok uzun yıllardır Biyogüvenlik Kanunu'nun çıkması gündemde, fakat ilk yönetsel düzenleme, genel düzenleyici işlem niteliğindeki ilgili yönetmelik 26 Ekim 2009 tarihinde çıktı ve aslında bizim 2004'den 2009 yılına kadar yaptığımız tüm farkındalık çalışmaları içerisinde bir anda Türkiye gündemine oturdu. Aslında bunun birazcık daha arka planı var. Çünkü 2009 yılından önce ne hukukçular ne halkımız GDO'lara ilişkin herhangi bir hukuki düzenleme olmadığının, bunun genel bir düzenleme içerisinde bulunmadığından bahsediyordu. Oysaki biz bu mücadeleyi, hukuki mücadeleyi biraz daha eriyeye yürütürsek 2006 yılının 2 Şubat tarihinde çıkarılan bir yönetmelik vardı, bu hepimizin dikkatinden kaçmıştır. Orman Yetiştirme Materyalleri-

nin Ticareti Yönetmeliği, bu yönetmelikte ilk kez orman envalinin genetiği değiştirilmiş ürünlerle üretilebilmesi, ithalatı ve ihracatına ilişkin bir kısım düzenlemeler getirildi. Biz o dönem beş tane hukukçu arkadaşımız ve Ziraat Mühendisleri Odası'yla birlikte bu yönetmeliğe dava açtık. Danıştay 8. Daire bu yönetmelikle ilgili ilk görüşmesinde tabii herhangi bir yasal, hukuki norm Türkiye'de olmadığından kaynaklı Cartagena Biyogüvenlik Protokolünün ilgili hükümlerini dikkate alarak yönetmeliğin yürütmesini ilk etapta durdurdu. Bu yürütmeyi durdurma kararında özellikle protokolün 19. maddesinde bu protokolün iç hukukta uygulanabilmesi açısından bir ulusal odak noktasının belirlenmesi gerektiği, bu ulusal odak noktasının da Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü ve Bitki Bölümü olduğu belirtildi ve Orman Yetiştirme Materyalinin Ticareti Yönetmeliğinin Çevre Orman Bakanlığı tarafından hazırlanıp yayınlanmasını usul ve hukuka aykırı buldu ve yürütmesini durdurdu. Tabii bakanlığın İdari Dava Daireleri Kuruluna yaptığı olduğu itiraz üzerine protokolün 19. maddesi üst kurum olarak İdari Dava Daireleri Kurulu tarafından incelendi, değerlendirildi ve aslında ulusal odak noktası olan TAGEM'in sadece bir koordinasyon görevi olduğunu ve bugün aslında hala de gerekçesini anlayamadığımız bir şekilde TAGEM'in Biyogüvenlik Kanunu çıktıktan sonra Çevre ve Orman Bakanlığı'nın ilgili odak nokta olarak belirleneceğini beyan etmesinden kaynaklı olarak yürütmeyi durdurma kararını kaldırdı ve dava nihai karara bağlandı ve dava reddedildi. Bu dava 2008 yılının Aralık ayında yürütmeyi durdurma talebiyle temyiz edildi, hala henüz bir temyiz sonucu yok.

Tabii bütün bu hukuki tartışmalar içerisinde yaklaşık üç yıl sonra ilk kez biz bir genel düzenleyici işlem olan genetiği değiştirilmiş ürünlerle ilgili çıkan ilk yönetmelikle tanıştık. 26 Ekim 2009 tarihinde çıkan bu yönetmelikle birlikte çok yoğun bir tartışma başladı hem hukukçular açısından hem yurttaşlarımız açısından. Bu yönetmeliğin içeriğini incelediğimizde o güne kadar herhangi bir denetim getirmeyen ve bizim aslında sürekli referans olarak kullandığımız Cartagena Biyogüvenlik Protokolü'nün genel ilkesi olan ihtiyat prensibine bağlı olarak bilimsel belirsizlik ve risk durumlarında ihtiyat prensibinin devreye girmesi ve bu prensibe bağlı olarak da yasaklamanın gündeme gelmesi yönündeydi. 2009 yılının Ekim ayında çıkan yönetmelik sınırlı bir denetimli serbestlik getirdiği ve aslında o tarihe kadar gümrük kapılarında

sadece beyan usulüne dayalı bir ithalat ve ihracat rejiminin olduğu bir dönemde aslında uluslararası tekellerin Türkiye'ye yaptıkları ithalatı ciddi anlamda bir sekteye uğrattı. Biz bu yönetmeliğin aslında bir serbesti getirdiğini ve bunu regüle ettiğini iddia ettik. O dönem Tarım ve Köy İşleri Bakanı çıktı, hayır, bu yönetmeliğin tamamen bir denetim getirdiğini ve bu ürünlerin ithalat, ihracatı ve transit geçişini yasakladığını iddia etti ve Türkiye yaklaşık 25 gün çok yoğun bir gündemle GDO'ları tartıştı. Her gün bir program, her gün hukukçular ve bilim insanlarının yaptığı tartışmalar eşliğinde Tarım ve Köy İşleri Bakanı'na çok kritik bir soru soruldu. Denildi ki, siz bu ürünleri tüketir misiniz? O da çok kesin ve net bir tavırla kendisinin bu ürünleri ne bugün ne de ileride kesinlikle tüketmeyeceğini beyan etti. Fakat bunun kontrollü bir şekilde ülkeye girişi ve gıda ürünlerinde belli etiketleme şartlarına bağlı olarak yurttaşlarca tüketilmesinin önünü açan düzenlemeyi getirdi.

GDO'suzdur Etiketi

Biraz daha arka planına bakarsak bir önceki Tarım ve Köy İşleri Bakanı 2004 yılında bizim GDO'ya Hayır Platformu olarak yaptığımız Türkiye'de dolaştırılan ve farkındalık yaratmaya yönelik olan bir canavar domates balonu kampanyası vardır, Türkiye'nin yanılmıyorsam 14 tane ilini dolaştı, 100 bin imza Meclis Dilekçe Komisyonuna verilmişti. Son durak olan Ankara buluşmasında Sami Güçlü heyet olarak geldiler ve bir an önce Biyogüvenlik Kanunu'nun çıkarılacağını beyan ettiler. Çalışmalarımız ve farkındalık düzeyini yarattığımız için teşekkür ettiler ve ertesi gün hükümet tarafından görevden alındılar ve Mehdi Eker o günden bugüne Türkiye'de Tarım ve Köy İşleri Bakanı ve bu genel düzenlemeleri yapan ekibin başında. Dolayısıyla bu yönetmelik dediğim gibi 25 gün çok yoğun bir şekilde tartışıldı ve ilk gedik özellikle Amerikan ithalat lobilerinin çok ciddi anlamda hükümet üzerindeki baskısıyla birlikte, çünkü sınır kapılarında çok ciddi anlamda yığılma oldu, ithalat bıçak gibi kesilmişti ve yoğun bir baskıyla belli bir istisna getirdiler ve 20 Kasım 2009 tarihinde yönetmelikteki ilk değişiklik gerçekleşti. Özellikle bu denetim mekanizmaları içerisindeki devletin idari kurumlarının, ilgili genel müdürlüklerin bulunduğu hükümler tarafsızlık olmayacağı ve etiketlenmenin, yani GDO'suzdur etiketinin koyulmasının yasaklamasına ilişkin hükümler kaldırıldı genel bir toplumsal muhalefet açısından ve sınırlı ve denetimli bir serbestlik o yönetmelik hükmüyle birlikte geldi.

GDO Yönetmeliği

Biz tabii 26 Ekim 2009 tarihli ilk yönetmeliğe iyi kötü bir denetim getirdiğinden kaynaklı herhangi bir hukuki yola başvurmamıştık. O dönem Ankara Barosuna bağlı bir meslektaşımız kendisi adına İstanbul'da faaliyet yürüten bir dernek, dernek tüzel kişilerinden biri dava açmıştı ve Danıştay ilk etapta herhangi bir Biyogüvenlik Kanunu'nun kabul edilmiş ve yürürlükte olmadığı bir dönemde bir yönetmelikle böyle bir düzenleme yapılamayacağından kaynaklı yürütmeyi durdurma kararı vermişti. Yönetmeliğin ilgili maddelerinde referans gösterilen kanuni dayanakların geçerli dayanaklar olmadığını iddia etmişti. Buna karşı bakanlığın yaptığı itiraz görüşülmeden ilk değişiklik geldi. Biz bu ilk değişiklikle ilgili olarak bir geçici 1. madde vardı ve diyordu ki, 20 Kasım tarihinde yürürlüğe giren yönetmelikteki değişikliğin geriye yürütülmesi 26 Ekim tarihinden 1 Mart 2010 tarihine kadar bu yönetmelik hükümlerinin istisnasız gümrük kapılarında uygulanmayacağına yönelik bir geçici 1. maddeydi. Derhal bu maddeyle ilişkin bir dava açıldı. Bu davanın henüz daha Danıştay incelemesi devam ederken bir ikinci değişiklik 20 Ocak tarihinde geldi. Yani aylık periyotlarla hukuki düzenlemeler değişiyordu. Bir geçici 2. madde getirildi ve özellikle bebek mamalarına ilişkin bu ithalat rejimindeki istisnaların kapsamı genişletildi, onların da yurda girişleri 1 Mart tarihine kadar serbest haline getirildi. Ona da hemen ertesi gün dava açıldı ve her iki davanın da kararı 1 Mart tarihinden iki gün önce herhangi bir savunma alınmadan yürütmeyi durdurma kararı geldi ve memur eliyle bakanlığa tebliğ edildi.

Birazdan bahsedeceğiz, İdari Yargılama Usulü Kanunu 30. maddesindeki 30 günlük uygulama süresi fiili anlamda bunun önüne geçti ve iki günlük bir süre içerisinde zaten yönetmeliğin yasaklayıcı hükmü yürürlüğe girdi. Dolayısıyla bu kararı uygulatabilme imkânımız olmadı, en azından üç gün için uygulatabilme imkânımız olmadı. Danıştay'ın ve geçici 1 ve geçici 2'yle ilgili vermiş olduğu yürütmeyi durdurma kararlarında çok kritik bir cümle var. Bu aslında hem hukuki mücadelenin hem de meselenin hukukçular açısından nasıl değerlendirilmesi gerektiği yönünde bir kılavuz görüş. Danıştay şu ifadede bulundu, insan ve çevre sağlığının söz konusu olduğu durumlarda ticaret hukukunun ve kazanılmış hak prensibinin geçerli olmayacağına hükmetti. Dolayısıyla aslında bu referans bizim için tüm çevre,

gıda egemenliğine ilişkin davalarda çok önemli bir referans, yorum olarak, Danıştay görüşü olarak kullanılabilir bir görüş olarak önümüze geldi.

Talimata Dava

28 Nisan 2010 tarihinde bir üçüncü değişiklik yapıldı yönetmelikte, yine 1,5 aylık bir süre sonrasında ve bu 28 Nisan tarihli yönetmelik değişikliğiyle kapsam 1 kısmı daha genişletildi. Bazı istisna ve muafiyetler getirildi. Buna ilişkin de bir dava açıldı. Fakat bütün bu davalarda esasa ilişkin herhangi bir görüş, ilk yürütmeyi durdurma kararları sonrasında esasa ilişkin herhangi bir görüş getirilmeden, ortaya çıkarılmadan birazdan bahsedeceğim, 13 Ağustos 2010 tarihli yepyeni bir yönetmelik yürürlüğe girdi ve tüm eski yönetmelik değişiklikleri ve yönetmeliği ortadan kaldıran. Tabii bu yönetmeliğin öncesinde iki hususa da dikkat çekmek isterim. Birincisi 6 Mayıs 2010 tarihinde çıkarılan GDO Yönetmeliği Uygulama Talimatı, bugün yönetmelik çerçevesinde Türkiye'deki gıdaların etiketlenmesi, genel analiz düzenlemeleri, ithalat rejimi ve piyasaya arzıyla ilgili genel kontrolleri ve denetimleri düzenleyen bir uygulama talimatı. Şu anda en kilit noktadaki hukuki düzenleme bu talimat. Bu talimata karşı da Tüketici Hakları Derneği Ziraat Mühendisleri Odası, Ekoloji Kolektifi ve ben kişisel olarak bir dava açmış olduk, bu dava da henüz yürüyor.

Biyogüvenlik Kanunu

Mart ayında uzun süredir, yaklaşık bir yedi yıldır Türkiye'nin gündeminde olan 5977 sayılı Biyogüvenlik Kanunu Meclis'teki uzun tartışmalar, değişiklik önermeleri çerçevesinde çok fazla değişmeden maalesef ki yürürlüğe girdi. Biz bir kısım ilgili hükümlerinin Anayasa Mahkemesi'ne gönderilmesi için bir hukuki çalışma başlattık. Kapsamlı bir rapor hazırlayıp ana muhalefet partisi ki yanlış hatırlamıyorsa o dönem parti grubu yoktu, 110 milletvekili toplanabilmesi için bir çalışma başlattık. Fakat kanunun ve Anayasa'nın tanıdığı süre içerisinde bu toplanma sağlanamadığı için Biyogüvenlik Kanunu'nun özellikle ispat külfeti açısından getirdiği birtakım düzenlemeler maalesef ki Anayasa Mahkemesi'ne götürülmedi. Dolayısıyla Biyogüvenlik Kanunu'nun yürürlüğü başlamış oldu. 13 Ağustos 2010 tarihinde söz konusu yönetmelik tamamen değişti ve o yönetmeliğe ek olarak kanunun öngördüğü Biyogüvenlik Kurulu'nun çalışma ve usul ve esaslarına ilişkin bir yönetmelik yayınlandı. Şu anda yürürlükte olan 13 Ağustos tarihli

bu iki yönetmelik ve GDO Uygulama Talimatıdır, bir de Biyogüvenlik Kanunumuz var. Ondan önceki davalarda da maalesef Danıştay'ın karar verilmesine yer olmadığına kararları daha sonra geldi, bu kararlara itirazlar yapıldı. Çünkü bir idari işlemin hukuk dünyasında doğduğu tarihteki hukuka aykırılığın tespiti ve mahkemenin verdiği kararın gerekçesiyle uygulanması hükmünün emredici bir hüküm olması gereğiyle biz bunları temyiz ettik bir gerekçe istediğimizden kaynaklı. Henüz onlar da bir sonuca ulaşmadı.

Tüm bu genel düzenleyici işlemler içerisinde çok kritik bir dönem geçirdik, 15 aylık bir dönem, şimdi kısaca ondan bahsedeyim. Biyogüvenlik Kanunu yürürlüğe girer girmez yürürlüğünü 25 Eylül 2010 tarihine attı, yaklaşık bir altı aylık süre sonrasına attı. Tabii biz bu Biyogüvenlik Kanunu'nun getirdiği Biyogüvenlik Kurulu, ona ilişkin oluşturulacak akademik kadro ve o kadronun oluşturacağı yeteri kadar bir uzman listesi ve bu uzman listelerinden oluşturulacak bilimsel, ekonomik, etik ve sosyal risk değerlendirmesine ilişkin oluşturulacak komitelerle ilgili birtakım çalışmalar yürütürken çok seri olarak 3-4 tarihinde Biyogüvenlik Kurulu'nu bypass ederek, yani yürürlüğünün 25 Ağustos 2010 tarihine atlatılmış olmasını bir fırsat bilerek Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı daha sonradan isimlerine ulaştığımız ve tamamen bitki sağlığı ve bitki botanigi üzerine çalışmalar yapan 11 kişilik bir bilimsel komiteyle herhangi bir sosyal, etik risk değerlendirmesi yapmadan 3-4 Mayıs 2010 tarihinde bir bilimsel komite toplantısı yaptı ve bu komite toplantısında üç tane ürüne ki iki tanesi uluslararası tekel olan Monsanto'nun ürünleri, herhangi bir değerlendirme yapmadan eksikliğe bağlı olarak bunlara ilişkin ithalat izni verdi. Bu komite kararının içeriğinde binde 9 gibi bir eşik değer belirledi. Yani binde 9 oranına kadar GDO'lu ürünlerin herhangi bir GDO ibaresi bulunmadan piyasaya arzının mümkün olduğuna dair bir karar verdi.

Mahkeme Kararları

Bu bilimsel komite kararına hemen dava açıldı, o davaların sonuçlarıyla ilgili de birazdan bahsedeceğim. Daha sonra 13-14 Mayıs tarihinde, yaklaşık bir 10 gün sonra bilimsel komite yeni bir toplantı yaptı ve bu toplantıda 16 çeşit ürüne daha izin verdi. Bunların çoğunluğu yine biraz önce bahsettiğim Monsanto Şirketine ait ürünlerdi. Hemen akabinde bir ay bile dolmadan 10-12 Haziran tarihlerinde bir üçüncü toplantıyla yedi ürüne daha izin verildi. Dolayısıyla 32

çeşit ürün Türkiye'ye ithalatına ilişkin herhangi bir sosyal, etik, ekolojik etki değerlendirmesi ve bir risk değerlendirmesi yapılmadan, kanunun öngördüğü risk değerlendirmesi yapılmadan ithalatına izin verildi. Tabii buna sadece 32 çeşit ürün diye bakmamak lazım, bunun bir yayılım ağı var çok ciddi anlamda. Örneğin herhangi bir mısırın mısır nişastasına veya ona bağlı olarak tatlandırıcı olarak binlerce çeşit üründe kullanıldığını biliyoruz. Dolayısıyla aslında 32 çeşit ürünle ilgili ciddi anlamda sıkıntı var. Biz bunlarla ilişkin ve talimatla ilişkin açtığımız davalar şu anda hâlihazırda devam ediyor. Bu davalarda üç tanesi Ankara idare mahkemelerinde görülüyor. Davalarla ilgili açtığımız bir tane davada mahkeme herhangi bir etki, analiz ve hukuki değerlendirme yapmadan gerekçesiz olarak yürütmeyi durdurma talebini reddetti. Buna ilişkin bölge idare mahkemesine itiraz edildi, Ankara 3 İdare Mahkemesi'nin kararına. Daha sonra Ankara 6 İdare Mahkemesinin yürütmeyi durdurmaya ilişkin bir karar vermeden önce bir savunma alma kararı vardı ve buna ilişkin bir kısım sorular sordu. Biz birazdan bahsedeceğim yeni bilimsel gelişmeler doğrultusunda mahkemeye üçüncü ara kararını yaptırдық ve mahkeme şu anda Danıştay'daki GDO Talimatına ilişkin davayı bekletici mesele yaptı onun sonucunda verilecek. Özellikle bu binde 9 eşik değere ilişkin düzenlemenin herhangi bir yönetmelikte veya kanunda bulunmadan sadece talimatla düzenlenmesinin hukuka aykırı olup olmadığına ilişkin bir karar verecek ve buna bağlı olarak bu davada yürütmeyi durdurmaya ilişkin bir karar verilecek.

Diğer davada, Ankara 4 İdare Mahkemesi'nde görülen davada çok daha iyi oldu sonuç. Herhangi bir yürütmeyi durdurma kararı verilmedi, ama birazdan da bahsedeceğim, Amerika Birleşik Devletleri Tarım Bakanlığı Tarımsal Araştırma Servisi Ulusal Bitki Hastalıkları Tedavi Sistemleri Koordinatörü Doktor Huber 2011 yılının Şubat ayında Amerikan Tarım Bakanlığı Sekreteri Tom Wilsak'a bir mektup yazdı ve bugüne kadar bilimsel olarak bütün incelemelerden geçmiş ürünlerde herhangi bir şekilde rastlanmayan, fakat değişik bir araştırma yöntemiyle yeni bir patojen bulunduğunu söyledi ve bugüne kadar verilmiş tüm izinlerin yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini, bunun özden kaçırıldığını ifade etti. Bu uluslararası internet aracılığıyla tüm dünyaya yayıldı ve biz bunun derhal çevirisini yaparak öncelikle Biyogüvenlik Kurulu'na, daha sora mahkemelere sunduk. Mahkemeler de buna ilişkin araştırmaya başladılar.

Patent Sistemi

Tabii kanun yürürlüğe girdikten sonra hemen kısaca da bahsedeyim, 26 Ocak 2011 tarihinde Biyogüvenlik Kurulu çalışmalarına başlamıştı, beş toplantı yaptı. Bu beş toplantıda 1, 2 ve 3 nolu kararlarında toplam üç tane ürüne Türkiye Yem Sanayicileri Birliği'nin başvurusu üzerine izin verdi risk, sosyal etki değerlendirmesi ve etik değerlendirme yaptığını ifade ederek. Bu üç ürünün daha önce bilimsel komite tarafından izin verilen üç ürün olduğunu biz tespit ettik. Dolayısıyla daha önceki komitelerin bu eksik incelemeye bağlı olarak bir karar vermesinin hukuka uygun olmadığı iddiasıyla Huber'in mektubuyla birlikte bu kararı da gerekçe göstererek mahkemelere ara beyanlarda bulunduk. Tabii bu arada da beklemedik, Biyogüvenlik Kurulu'nun 1, 2 ve 3 nolu kararlarına ilişkin de davaları Danıştay'da açtık. Bunun bir genel düzenleme getirdiğinden kaynaklı ve meselenin Danıştay tarafından değerlendirilmesi yönünde görev yönündeki iddialarımızla davayı Danıştay'da açtık, onda da henüz bir gelişme yok.

Bu üçünü çıkardığımızda daha önceki 32 çeşit ürüne, bilimsel komite kararıyla verilmiş 32 çeşit ürünün üç tanesi çıkarıldığında 29 tane ürünün ithalatı için bu sefer Türkiye Gıda ve İçecek Dernekleri Federasyonu bir başvuru yaptı ve bu başvuru beşe üç oyla reddedildi. Daha önce verilmiş olan izinlerin, bu 29 çeşit ürüne ilişkin verilmiş izinlerin herhangi bir bilimsel altlığı olmadan verilmiş izinler olduğu, buna ilişkin değerlendirmenin çok daha kapsamlı ve kanunun öngördüğü basitleştirilmiş işlem kapsamında yeteri kadar bilimsel komite oluşturularak, belki üç belki dört tane bilimsel komite oluşturularak kapsamlı bir değerlendirme yapılmak üzere daha sonra değerlendirilmesine karar verdi ve bunları reddetti. Dolayısıyla aslında bu izinlerde gördük ki daha önce verilen üç tane karar, üç tane izin, daha önce verilen 32 izin Biyogüvenlik Kurulu'nun ciddi araştırması olmadan öncelikle izne ve karara bağlandı, 29 ürün açısından da ciddi anlamda risk tespit edildi ve bunlara ilişkin değerlendirme de çok ileri aşamalarda ötelendi.

Bu arada da Pamukkale Üniversitesiyle Akdeniz Üniversitesi iki tane yönetmelik yayınladı laboratuvarlardaki araştırmalarına yönelik. Orada da Türkiye'deki Biyogüvenlik Kanunu'nun herhangi bir şekilde biyoteknolojik yöntemlerle genetiği değiştirilmiş ürün üretimini yasakladığı bir aşamada

Pamukkale Üniversitesi ve Akdeniz Üniversitesi biyoteknolojik yöntemlerle üretim yapabilmesine olanak sağlayan yönetmelikler yayınladılar. Bunlara ilişkin de Denizli ve Antalya İdare Mahkemeleri'nde davalar açıldı, onlara ilişkin de davalar yürüyor. Yani şu ana kadar bahsettiğim 15 tane dava var Ankara merkezli yürüyen ve benim tespit ettiğim kadarıyla belki de sadece açılmış davalar bunlar, çünkü çok da fazla başka dava duymadım. Bunlar kritik aşamalarda ve devam ediyor.

Hukuk sistemi açısından tüm bu davaları değerlendirir ve eleştirirsek genel olarak şöyle bir sistematik içerisinde bir değerlendirme yapabilmek mümkün. Özellikle patent sistemi, yani canlı varlıklar ve organizmalar üzerindeki patent sistemi çok ciddi anlamda sıkıntılar yaratıyor. Bu patent sisteminin yarattığı sıkıntılar da şu, özellikle tohum firmaları bu ürünlerine ilişkin bilimsel list değerlendirmesi yapabilmesi için üniversitelerle ve bilimsel akademik danışmanlarla birtakım sözleşmeler imzalıyorlar. Bu sözleşmelerin içeriğinde çok ağır cezai hükümler var ve herhangi bir olumsuz sonuç çıkması halinde bunun kamuoyuna şirketin izni ve onayı olmadan açıklanma yasakları var. Dolayısıyla bilim insanları yaptıkları araştırmalar sonucunda çıkan olumsuz sonuçları bu cezai hükümler dolayısıyla açıklayamıyorlar. Şu ana kadar üç tane akademisyen açıkladı, profesör doktor, üç tanesi de meslekten ihraç edildiler. Fakat açıklamalarına hala devam ediyorlar bu sonuçlarla ilgili.

Bu patent sistemi aynı zamanda bağımsız bilimsel araştırmanın da önünü kestiği için özellikle bu davalarda şirketlerin sürekli ileri sürdükleri herhangi bir bilimsel riskin ve insan ve çevre sağlığı üzerinde bir etkisinin olmadığı bu ürünlerin yönündeki iddialarını maalesef ki güçlendiriyor. Bizim bağımsız bilimsel araştırmalara daha fazla teşvik ve destek sağlamamız gerektiğini ifade etmek lazım. Yine ihtiyat prensibinin çok ciddi ve katı anlamda uygulanması gerekiyor. Yani bilimsel belirsizliğin ve riskin olduğu durumlarda kesin ve tartışmasız olarak bu ürünlerin kesinlikle yasaklanması gerekiyor. Bu tabii bizi hukuktaki ispat külfetine getiriyor ve kusursuz sorumluluk ilkesine getiriyor. İspat külfeti maalesef Biyogüvenlik Kanunu'nda ve genel düzenleyici işlemlerde tüketen, yani yurttaş üzerine bağlı. Dolayısıyla siz GDO'lu bir üründen kaynaklı herhangi bir maddi, manevi zarara uğradığınızı iddia ediyorsanız bunu ispatlamak zorundasınız. Bunu ispatlayabileceğiniz ne maddi gücünüz ne laboratuvar olanaklarınız

var. Dolayısıyla aslında bu yasada ve genel düzenleyici işlemlerde kusursuz sorumluluk ilkesinin getirilmesi ve şirketlerin bunun herhangi bir şekilde insan ve çevre sağlığına etkisinin olmadığını şirket tarafından açıklanması gerekiyor. Yine idare hukuku üzerinden yürüyor Türkiye'de bu davalar, idare hukukunun maalesef ki bazı yetersizlikleri var. Menfaat ilkesi açısından herhangi bir sıkıntı yaşamıyoruz, yurttaşlar bireysel olarak davalar açabiliyorlar. Yalnız işte tam yargı davalarında ispat külfeti ciddi anlamda sorun, dolayısıyla herhangi bir şekilde zararı ispat edebilmek mümkün değil şu günkü hukuk düzenlemesi içinde. Maalesef bilimsel bilginin yeteri kadar üretilmediği bir noktada bu anlamda hâkimleri ve hukukçuları genel olarak bilgilendirebilmek çok mümkün değil, hâkimler ve hukukçular meseleyi hukuk ve kanunlar sınırları içerisinde çok dar yorumluyorlar.

Yine karar verilmesine yer olmadığına dair mahkeme kararları bizim mahkemelerin belli bir somut konuya ilişkin yaratacakları gerekçelerin ilerideki düzenlemelere ışık olmasını engellediğini görüyoruz. Bu kararların da derhal ortadan kaldırılabilmesi için yeni bir hukuki manevra gerekiyor. Yine yargının gecikmesi, açtığımız davalarda herhangi bir değişiklik, bir karar, bir ara karar tesis edilmeden yeni hukuki düzenlemeler getiriliyor ve biraz önce bahsettiğim karar verilmesine yer olmadığına dair kararlar geliyor. Bunun en güzel örneği de 2006 yılında Danıştay 8. Dairesi'nin GDO'lardan neredeyse bihaber olduğu Türkiye'nin bir dönemde çok ayakları yere basmayan hukuki gerekçelerle ve kanunun ve sözleşmenin dar yorumu içerisinde verdiği karardır. Yine tebligat usulü, bunu İdari Yargılama Usulü Kanununun ilgili maddesindeki 30 günlük uygulama süresiyle birlikte değerlendirdiğimizde biz bu davalarda tüm sonuçların memur eliyle derhal idareye tebliğ edilmesi ve idarenin bu kanundaki 30 güne kadar uygulama süresinin derhal ve tartışmasız uygulanması gerektiğini iddia ediyor ve buna ilişkin yasal uyarılarda bulunuyoruz, yazılı uyarılarda bulunuyoruz. Fakat uygulamama veya 30 günü aşma suretiyle uygulama halinde maalesef ki kamu görevlilerinin cezai sorumluluğunun yine Memurun Muhakematı Kanunu gereğince soruşturma izni verilmesi veya verilmemesi, meni muhakeme, lüzumu muhakeme, Danıştay süreci, oradan savcılık aşamasına gelse bile takipsizlik, takipsizliğe itiraz süresince nereden baksanız beş yıl oluyor. Dolayısıyla kamu görevlilerini kişisel kusur dolayısıyla yargılabilmek mümkün değil. Mümkün olsa bile en son yapılan

Türk Ceza Yasası'ndaki değişiklik uyarınca ilgili ceza sınırı daha aşağı çekildiği için artık CMK 231'deki hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına dair karar da bu anlamda elimizi güçsüzleştiriyor.

Kısaca şundan da bahsetmek lazım, Tayfun Hoca da bahsetti, özellikle lobi faaliyetleri, uluslararası lobi faaliyetleri hükümet ve bakanlıklar üzerinde çok yoğun. Yerel anlamda GDO'ya Hayır Platformu ve yerel çalışma yürüten diğer dernek ve sivil toplum örgütlerinin lobi faaliyetleri maalesef ki yeterli değil. Bir dönem ilerleme raporlarına kadar girdi bu muhalefet, Avrupa da bunun dikkatini çekti. Fakat son iki üç yıldır ciddi anlamda bir gelime var bu anlamdaki GDO'lara karşı muhalefette. Biz özellikle öğleden sonraki oturumda meslektaşım Cankat da anlatacak, Cargill meselesinde yanlış hatırlamıyorsam bugüne kadar açılmış 30 tane dava var, 28 tane kazanılmış dava var, hala firma faaliyette. Ona ilişkin bizzat George W. Bush'un gelip Recep Tayyip Erdoğan'la görüştüğünü biliyoruz. Yine diğer çevresel alanlara ilişkin Çal Dağı nikel madeni işletmesine ilişkin kapatma davalarında İngiltere Kraliçesinin doğrudan temsilcisini gönderip hükümetle görüştüğünü biliyoruz. Uşak Kışladağ'daki Tüprak Eldorado Gold Maden Şirketine ilişkin o dönemin şirketin CEO'su Paul Right'ın Kanada'dan dönemin Bakanı Kürşat Tüzmen'e yazdığı ve kendisini Türkiye Yabancı Sermaye Çalışma Grubu üyesi olarak tanıttığı ve şirketin faaliyetlerine mahkeme kararlarına rağmen izin verilmesine ilişkin bir yazısı var. Biz bu yazıyı bakanlıktan ele geçirmiştik, açıkladık, suç duyurusunda bulunduk, maalesef ki bir tavsiye ve niyet olarak değerlendirildi savcılıkça, dolayısıyla takipsizlik kararı çıktı. Yine Newmont Normandy'deki altın madeni çalışmalarıyla ilgili olarak Bergama'daki o dönemin Wikileaks belgelerinde de açıklandı, Edelman, Türkiye'nin Amerika Büyükelçisi Edelman'ın yaptığı çok ciddi kulis faaliyetleri var hükümet ve yerel idareler üzerinde. Dolayısıyla yerel muhalefeti ve toplumsal hareketliliği bu anlamda da geliştirmemiz gerekiyor.

Çözüm Arayışı

Son olarak da şunu söyleyeyim, mesela sadece hukuk, gıda egemenliği ve gıda güvenliğiyle ilgili değil. Meselenin aynı zamanda iklim adaleti ve gıda egemenliği çerçevesinde çalışılması ve biraz önce de bahsettiğim üretim ilişkilerine temas eden ve onunla ilgili olarak yereldeki insanın bilinçlendirilmesi ve bi-

zim anladığımız anlamda politikleştirilmesi gerekiyor. Çünkü yine sanırım Neşe Hanım bahsetmişti, herkes istediği ürünü kendi topraklarında ekemiyor, artık sözleşmeli tarım diye bir şey var. Bu sözleşmeli tarımla şirketler uzun vadeli kira sözleşmeleriyle kendi istediği ürünleri kendi toprağında çiftçiye ektiriyor ve çiftçi kendi toprağında bir ücretli çalışan haline getiriliyor. Yerel ve kısır tohumlar, yine bu yerel ve kısır tohumlara bağlı olarak deneme amaçlı kullanılan GDO'lu tohumlar, yine bunlara bağlı olarak kullanılan yine aynı şirketlere bağımlılığı çok ciddi anlamda arttıran kimyasallar ciddi sıkıntı yaratıyor.

Sadece uluslararası anlaşmalar hukuk düzlemi içerisindeki yapılan, kendi hukukumuz olmayan ve aslında bize verili bir hukuk düzeni içerisinde biz bir çözüm arayışı içerisinde bulunmaya çalışıyoruz. Açtığımız davalarda verilen kararlar maalesef ki bu anlamdaki mücadeleyi orta ve uzun vadede kazanmamızı pek mümkün göstermiyor. Yerel hareketlilik ve mücadelenin yerelden örgütlenmesi gerekiyor. Dolayısıyla buna ilişkin çalışmaların daha da arttırılması lazım. Biz her toplantıda da şunu ifade ediyoruz, davaları hukukçular değil halk kazanır, dolayısıyla halkın bu anlamda bilinçlenmesi, örgütlenmesi ve buna ilişkin tepkisini gerekli her ortamda ortaya koyabilmesi bize bu mücadeleyi kazandırır. Biz hukukçular olarak sadece bu mücadelenin içerisinde bazı hukuki argümanları bu mücadeleye bir done olarak sunabiliyoruz.

Av. Alev Seher TUNA- Hedefimiz tabiatın bir parçası olarak içinde yaşadığımız için biyolojik çeşitliliğe değer veren, doğanın yerine koyabileceğinden fazlasını harcamayan, bizden sonra gelecek nesillere bu biyoçeşitliliğimizi aynen, daha da arttırarak bırakabilecek bir toplum olmak zorundayız diyerek bu oturumu kapatıyorum.

Av. Dr. Burhan DEMİR- Değerli katılımcılar, tekrar hepinize hoş geldin diyoruz ve panelimizin ikinci günü, ikinci oturumunu açıyoruz. Panelimizin ikinci oturumunda beş konuşmacımız yer alacak. Doçent Doktor Özgen Arun, İstanbul Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Gıda Bölümü Öğretim Üyesi, Doktor Yavuz Dizdar, Avukat Cankat Taşkın Avukat Nuriye Savaş, Avukat Mustafa Demir. Yavuz Bey, vakit kaybetmemek için sizin sunumunuzdan başlanması mümkün mü acaba, sırayı değiştirsek.

Dr. Yavuz DİZDAR- (Onkolog) Dün aslında nişasta bazlı şekerler konusunun nasıl geliştiğine pek değinmedik. Ben size bugün hikâyenin geçmişini anlatabayım, çok uzun konuşmayayım. Ondan sonrasında siz soru sorun, ben sorulara yanıt olarak gideyim, böylesi daha verimli olabiliyor. Aslında elimde uzun bir prezantasyon var, daha önce değişik yerlerde kullanılmış olan bir prezantasyon. Meselenin nasıl bu hale geldiğini, beslenmeyle ilgili sorunun neden bu hale geldiğini anlatırken aslında benim gözümde bir bütün görüntü yavaş yavaş şekilleniyor. Fakat bunun için konuşmak henüz erken olacaktır, ama olayın geçmişini şöyle anlatacağım. Bir şekilde konu endüstriyle gıda arasındaki ilişkiye ne yazık ki odaklanmakta, fakat burada düzenleyici otoritenin ciddi açığı var, onu da vurgulayacağım, o zaman başlayalım.

Hastalıklar Tablosu

Şimdi hep aynı şeyi söylüyorum, meselenin çıkış noktasında hastalıkların tablosunda bir değişiklik var mı, yok mu, hep aynı soru var, bu soru var. Ben onkoloji olarak İstanbul Üniversitesi Onkoloji Enstitüsü'nde aşağı yukarı biz yılda 8 bin tane yeni hasta girişi görüyoruz. Bunun yanında bir bu kadar, belki daha fazla daha hiç hasta olarak girmeyip öyle ya da böyle bir şekilde danışılan hastalar var. Bu işin onkoloji boyutu. Bu hastaların biz bulunduğumuz merkez içerisinde istatistiksel olarak nasıl dağıldığı konusunu çok fazla bilemeyiz, onu size söyleyeyim. Yani meme kanseri artıyor mu diye sorulursa bizim bu konuya verebileceğimiz o bölgede dururken yanıtımız olamaz. Çünkü böyle bir veriyi verebilmek için sizin toplam nüfus verilerini bilmeniz gerekiyor. Sağlık Bakanlığı bu konuda birtakım çalışmalar yaptı, bütün dünyada kanserlerin arttığına dair zaten açık bir eğilim var. Artış özellikle endüstrileşmiş ülkelerde oluyor. Sağlık Bakanlığı'nın verileri de bu verileri aşağı yukarı doğruladı. Beş tane akredite merkez kurdular veri toplamak amacıyla, o veriler de aynı şeyi gösteriyor. Ülkemizde meme kanseri başta olmak üzere pek çok kanserde, ama özellikle de sindirim sistemi kanserlerinde, lenfomalarda, böbrek kanserlerinde bir artış var.

Bu artışı söylerken bir ikinci nokta daha var, çünkü hep tutanak olarak buraya tutunabiliyorum, o da yaş kayması var mı sorusu. Çünkü ortalama her hastalığın bir görülme yaşı var. Bir akciğer kanseri dediğiniz zaman 30, 40 yıl sigara içtiğini varsayarsanız hastanın aşağı yukarı 60'ından önce

gelmeyeceğini düşünüyorsunuz. Meme kanseri dediğiniz zaman yine 50, 60 yaş düşünüyorsunuz. Bu yakın zamana kadar, 10–15 yıl öncesine kadar böyleydi. 10–15 yıl öncesinde böyle 25–30 yaşında bir meme kanseri hastası geldiği zaman çok ciddi bir vaka sunusuna dönüştürülür, kongreye gönderildi. Çünkü çok nadir görülen bir şeydi, hiç yoktu. Bugünse vardığımız yerde meme kanserinin sıklığında her ay iki tane, üç tane 25 yaş civarında hasta geliyor, 20–25 yaş aralığında hasta geliyor ve bu düzenli olarak geliyor. Artık yolunu kaybetmiş gelmiş, dolaşmış en son bizde çareyi aramış şeklinde bir geliş değil, hastalık yaşlarında aşağıya doğru kayış var, bunu görebiliyoruz. Bu konuda da istatistik verisi vermek durumunda değiliz, gerekmiyor.

Kanser Olguları Arttı

Aynı şey böbrek hücreli kanserler için geçerli, böbrek hücreli kanserler çok fazla görülmezken ürologlarla sürekli birbirimize soruyoruz, bu hastalık arttı mı? Evet, arttı. Çünkü aşırı bir artış var, popülasyonun içerisinde böbrek hücreli kanserlerde bir artış var, nedeni bilinmiyor. Lenfomaların neden arttığı bilinmiyor. Lenfomaların tipleri değişti, eskiden başka başka lenfomalar görülürken şimdi aşağı yukarı hepsi b hücreli lenfomaya dönüştü, bunların da nedeni bir yere kadar bilinmiyordu.

Şimdi benim gıda konusundaki hassasiyetim aslında çok derine gitmez, yani ben o kadar gıda konusunda saplantılı bir hassasiyete sahip bir insan değilim, onu söyleyeyim. Yani bunu ister şey olarak kabul edin, hani tamam, işte yiyelim, öyle hijyenik, vesaire diye bir saplantım da yoktur, onu da söyleyeyim size. Yani her şey steril olacak, öyle bir şey yoktur, maksimum temizlikle yemeği yaparsanız bu yemekten bir sorun yaşamamanız gerekir sizin. Fakat geçtiğimiz yıl Ocak ayından itibaren bu konuya benim ilgim biraz daha farklı, dikkatim çekildi diyeyim size. Endüstri yakından takip ediyor, biliyorlar. Vatan Gazetesinde Mutlu Tömbekici diye bir arkadaşımız var, o bir yazı yazmış, daha doğrusu dört tane yazı yazmış sütün, yoğurdun ekşimemesi meselesi üzerine, bunu daha önce değinmiştim size. Bu hikâye gerçekten doğru mudur, değil midir, benim evde bunu saptama şansım aslında yok. Daha doğrusu herkesin önünden yoğurt geçiyor, süt geçiyor da bu konuda nedense insanlar çok dikkatli davranmıyorlar. Fakat biraz kurcalayınca baktık evet, bütün ev hanımları yoğurdun ekşimediğinin farkındalar. Sütün, özellikle kutu sütlerin,

UHF işleminden geçirilmiş sütlerin ekşimediğinin herkes farkında, anahtar kelime ekşimeme. Çünkü ekşimeme dediğiniz zaman bu olağan dışı bir yere gidiyor. Ben bunu gıda mühendisi arkadaşlarımla da tartıştım, GDO'da yan yana bulunduğumuz arkadaşlarımızla da tartıştım, şiddetle tepki verdiler biz onları steril ediyoruz diye. Böyle bir kavram yok. Yani sütü siz steril edebilirsiniz, fakat bıraktığınız zaman yine aynı şekilde ekşiyerek bozulması gerekir. Ana sorun ekşimeme sorunu, ekşimeme sorununun makul bir açıklamasını ben kendi kendime getirdim. Mart ayında bununla ilgili geçen sene dört tane yazı yazdım, ondan sonra da bu yazılar bir şekilde karşılığını gördü. Çünkü bir doğal bozulma sürecini değiştirmeniz sıra dışı bir durumdur. Yani şöyle söyleyeyim size, elma ağaçtan düşer zemine, toprağa, bu ne olur? Bir süre sonra çürür, ondan sonra küflenir, ondan sonra kaybolur gider toprağın içine karışır. Öyle bir ürün yapmışız ki bu doğalında 10 yıl önce ekşirken bu yıl artık ekşimiyor.

Kaymaksız Kaymaklı

Teknikten ötürü birtakım şeyler var, bunu endüstri de kabul etmek durumunda kaldı. Homejenizasyon denen bir yöntem kullanıyorlar yoğurtlarda, homojenize ettikleri zaman içerisine yağ partikülleri kırılıp karışıyor diyorlar. Bununla ilgili görsel var, hiç koymayacağım, sorarsınız, ama arkasından tabakalanma oluşmayacağı için de kaymak oluşmaması gerekiyor. Bunu da yine endüstriden bir arkadaşımıza sorduk, ilk toplantıyı biz geçen sene iki saatlik akşam toplantısı şeklinde, onlar bana sütün, yoğurdun nasıl endüstriyel hale getirildiğini anlattılar. Kaymak tutmaması gereken yoğurt peki, nasıl kaymak tutuyor deyince kaymağı sonradan ekliyoruz dediler. Şimdi bakın, olaylar o kadar kötü birbirine oturuyor ki yoğurdu alıyorsunuz, kaymağı üstünden böyle çıkartıyorsunuz atıyorsunuz, böyle kaymak olmaz. Bir gradyen olması gerekiyor kaymağın oluşması için, aşağıdan yükselen yağ tabakası bir seviyelenmeyle bir gradyen oluşturacak. Sizin bunu böyle kabuk gibi alıp çıkartmanız mümkün değil, hiçbir zaman mümkün olmaz, kaşıkla ancak kazıyabilirsiniz üstünden, sıyrarak alabilirsiniz. Peki, madem üzerine koyuyorsunuz o zaman ne kullanıyorsunuz dedim. Bir kısmı margarin kullanılıyor dedi, bazıları iyice uç noktaya gitti, ama bunlar mailler üzerinden olan haberleşmeler, endüstrinin açıkladıkları değil, gıda mühendisi olarak çalışan arkadaşlarımız peçete konduğunu da söylediler. İnce bir tabaka peçete ko-

yarsanız sütün üstüne kaymak tabakası oluşturur dediler. Birisi yufka koyuyorlar dedi, o hiç olmazsa daha insafli bir çözüm, yufka koymak, ama bunun yapılmasının nedeni nedir diye düşündüğünüzde bir yoğurt yapıyorsunuz, süt işliyorsunuz. Bunun nedenine vardığınız zaman şuraya geliyor, endüstrinin, bizim beklentimiz endüstriden nedir? Ben tüketici, vatandaş olarak endüstriden şunu bekliyorum, standart kalitede ürün gelecek önüme ve üretim yöntemi topyekün olduğu için de fiyatı da makul olacak. Hâlbuki önümüze gelen ürünün özelliği yine standart kalitede, fakat bozulmama durumu var. Bozulmama durumunun gerekçesi de açık, dağıtım masrafının ortadan kaldırılması, stok raf ömrünün uzatılması.

Günlük Süt İyidir

Şimdi ben bunları başka bir dünyada yaşamıyoruz, onu söyleyeyim, ben burada Tepebaşı'nda oturuyorum, bakkalla konuşuyorum, bakkal diyor ki, ağabey senin sorununu anlıyorum ben, yoğurtları zaten değiştirmiyorlar, kapağını değiştiriyorlar diyor. Bunu söyleyen bana bakkal, siz de sorun bakkalınıza bu yoğurtlar geri gidiyor mu gitmiyor mu diye. Çünkü yoğurdun bozulmadığının herkes farkında, alın eve deneyin, yapması bedava, altı ay evde sinek ürettim neye konuyor neye konmuyor görmek için, hiçbir şekilde ekşime olmuyor. Çok kolay, alın bir kutu yoğurdu, buzdolabına koymayın, gerek yok, üstünden istediğiniz kadar yiyin, ekin, ne yaparsanız yapın tezgâhta dursun, bakın bakalım ne oluyor, hiçbir şey olmuyor. Ekşime kesinlikle olmuyor, ama piyasada dün sözü geçti, birkaç tane böyle orijinal ekşiyebilir yoğurt var, o yoğurtlardan bulursanız çatır çatır ekşiyor. Alın günlük süt tutun, ekşiyor. Günlük pastörize süt mükemmel, endüstriden bir tek bunu rica ettim, günlük pastörize sütü sizin bütün bakkallarla eriş-tirmeniz gerekiyor. Siz kutu süt, UHT süt yapıyorsunuz, 6-8 ay ömrü var bunun. Marketlerde buzdolabına bile konmasına gerek yok, ortaya yığıyorlar deterjan bloğu gibi ve bakkal da zaten buzdolabına koymuyor. Çünkü bozulmuyor, biliyorlar, ama açtığınız zaman da bozulmuyor, mesele o. Açtığınız zaman da bir şeyi değiştirmiyor, bir ay bekleyin yine bir şey olmuyor. En sonunda bir garip şekilde kesiliyor, dökülüyor süt.

Şimdi gıda konusundaki konsept bu konuşmalarla, tartışmalarla benim yönüm kaydı. Ben onkolojiyle uğraşıyorum, kanserin durumunda bir

değişiklik var, bunun ne olduğunu araştırmaya, anlamaya kendi çapımda çabalıyorum. Çünkü tıbbın genel bir nosyon sorunu var, isterse İstanbul Üniversitesi olsun, ister diğer üniversiteler olsun hastalıkların neden ortaya çıktığını araştırmak konusunda artık herhangi bir çaba sarf etmiyorlar, çok az insan var. Kenan Demirkol sıra dışı bir insandır, yani Kafka'nın Samsa'sı, o cinsten bir adamdır. Onun gibi Türkiye'de 5 kişi, 10 kişiyi belki bulursunuz, belki bulamazsınız, geri kalanın tıp dahilinde de olsun hastalıkların nedenini açıklama ve bunu engellemeye çalışma gibi bir kavramı, isteği yok zaten. Hasta geliyor, tedavi etmeye çalışıyoruz, gidiyor, bir kısmı ölüyor, bir kısmı yaşıyor. Buna bizim katkımız ne oluyor, o da çok fazla bilinmiyor, ama biz bir sistemin içerisinde dişlinin çarkı olarak görevimizi görmekteyiz.

Büyük Markaların Yaptığı

Bu sütle ilgili yazışmalar sırasında, yazdıkların sırasında endüstriden çok fazla mail geldi. Anlatılanlar, örneklerini vereceğim kısa kısa, birisi mesele diyor ki, *“Ben gıda mühendisiyim Yavuz Bey, bir şeker fabrikasında çalışmaya başladım mezun olduktan sonra, esmer şeker fabrikası. Baktım bunlar şekeri boyayarak yapıyorlar. Ben de gittim bunu patrona söyledim. Adam bana demeye getiriyor ki siz ne safsınız. Öyleyim, doğru ve beni o dakika kapıya koydu. O yüzden sonradan anladım ki ben endüstri zaten deneyimli adam istiyor. Yeni yetişmiş endüstri, gıda mühendisi istemiyor, nasıl boyanabileceğini istiyorlar.”* diyor. Bir başkasından geldi, *“Yavuz Bey, siz geri toplanan ürünlerin sanki imha edildiğini mi zannediyorsunuz. Onların hepsi gayet güzel toplanıyor, harmanlanıyor, ondan sonra ya krem peynir olarak ya günlük natürel kaşar olarak piyasaya sunuluyor ve beni bunu yapanlar da zaten büyük markalar. Yani siz bunları öyle merdiven altı zannemeyin, büyük markalar yapıyorlar.”* diyor. Bunları konuştuk biz o insanlarla, marka adı vermeyeceğim, ama büyük marka yeterince açıklayıcı bir laf.

Bu konuşmalar sırasında Ankara'da kanserin bu durumunu açıklama konusunda Murat Tuncer arkadaşımız var Kanser Savaş Daire Başkanlığı, Sağlık Bakanlığı'nın da isteği üzerine bunlar sürekli sigara ve alkol, sigara ve alkol, daha çok sigara sigara, alkol alkol onun üstüne eklediler. Bu çok güzel, doğru bir hareket, ama istediğiniz bilimsel makaleyi açın, istediğiniz

texbook'a bakın, en babasını açın, sigara bütün kanserlerin yüzde 30'undan sorumludur der. Akciğer kanseri, mesane kanseri, diğerlerinde marjinal etkisi belki vardır belki yoktur. Bazısı memede çok hafif bir etki gösterir, bazısı gösteremez, bazısı tam tersini bile gösterebilir, ama diğer kanserler konusunda sigaranın, alkolün çok fazla bir etkisi yoktur. Şimdi buna üçüncü bir faktör olarak obeziteyi eklediler. Şişmanlık, kilo fazlası, niye? Belli değil. Neden? Çünkü konunun başlığı oydu, bu Batı bilimine eleştiridir, dünyadaki bilimin gidişatı 1945'den sonra Amerika'nın savaşı kazanmasıyla ciddi bir yön değişikliği gösteriyor. Olayın mantığı şu, Amerika'da çok iyi veri var, inanamayacağınız kadar detaylı veri tutuyorlar, bu çok güzel bir şey. Ancak bu veriyi kullandıkları zaman nedenselliği çok fazla artık sorgulamaz hale geliyorlar, ilişkilendirmeye başlıyorlar. Yani 30 paket/yıl sigara içmiş, 40 paket/yıl içmiş, 50 içmiş, ne var bunların arasında, sigarayla akciğer kanseri arasında ilişki var, tamam, o kadar, kalıyor. Diğerleri için de aynı şey, nişasta bazlı şeker konusunda da aynı şey, nişasta bazlı şeker pankreas kanseri yapar mı, bunlar da epidemiyolojik veri sonuçlarıdır, fruktoza gönderme vardır, çok ciddi gönderme vardır, bu ilişki vardır diyor. Kanıtla dersiniz bunun kanıtı yoktur arkadaşlar, onu bilin. Yani sigaranın kesin kanser yaptığına dair kanıtı da koyamazsınız, mevcut veriye baktığınız zaman iki çarpı iki dört mantığıyla bu olsa olsa bundan oluyor, çünkü içinde 3 bin tane, 5 bin tane kimyasal var. Bunun daha fazla kanıtını bulmanız söz konusu değil, aynı şey gıdanın diğer unsurları için de söz konusu değil.

Tarım İlaçları

Sağlık Bakanlığı Temmuz ayında Ankara'da bir toplantı yaptı, o toplantıya katıldık. Kanser Savaş Daire Başkanı, Meclisin Sağlık Sorumlu Komisyon Başkanı Cevdet Erdöl, eski Sağlık Bakanımız Bülent Akarcalı, onlara o zaman ilk defa tarım ilacı lafını ettim. Tarım ilacı lafını etmem özellikle gerekliydi. Çünkü benim karşıma hastalar oturuyor, bunların bir kısmı çiftçi, kaç kere ilaçlıyorsunuz diye soruyorum. İnanılmaz bir ilaçlama var, eskiden bu kadar ilaçlama yoktu. Hangisini kontrol ediyorsunuz? Hiçbir şeyi kontrol etmiyoruz. Zaman zaman yurtdışına Türkiye'nin en iyi üretimi olan ürünler gönderilip geri geliyor, onları da biliyoruz. Bir büyük bebek maması firmasının genel müdürüyle konuştum, aynı tabloyu o da anlattı. *“Yavuz Bey, biz de yurtdışına ürün yolladık kaşık maması yapılmak üzere,*

üstelik anlaşmalı üretimdi. Sadece bizim için ürettiler, parası peşin ödenecek, onların bile sadece elmaların bir kısmı geçti, geri kalanı tarım ilacı artığı nedeniyle geçmedi, geçemedi.” dedi, kabul ettirememişler. Ondan sonra biz de üzüldük ve utandık dedi.

Tarım ilaçları konusunda Türkiye'den bir şey yapıldı mı, yapılmadı mı, en sonunda gittim bu sefer üniversitenin veritabanından bilimsel araştırma baktım. Dediğim gibi 15, 16 tane araştırma hepsi insan dokularında Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının yüzde 100'ünün tarım ilacı artığı olduğunu söylüyor. Bunların bir kısmının aynı zamanda anne sütlerinde bulunduğunu biliyoruz. Yani bulaşık olmayan şu an tarım ilacıyla kimse yok bizim ülkemizde. Buna havzalar da dahil, ırmakların açılış noktaları dahil, toprak örnekleri dahil, felaket bir tablo. Bu da anlatıldı, buradan da bir şey çıkmadı. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı yine aynı şeyi yaptı nişasta bazlı şeker için yaptığı üzere, sizin sayenizde biz de bunları duyurma şansımız oluyor. Bakın, pulverizasyonla artık atıyoruz, artık şey yapmıyoruz, olay orada da kaldıktan sonra nişasta bazlı şeker meselesine geldik.

Bu mesele önce Aralık ayında ben yazmıştım, sosyetenin önemli simalarından biri pankreas kanseri nedeniyle vefat edince, bir de Milliyet Gazetesinde gazeteci arkadaşımız var, o da kanser konusunda bir kitap yazınca ne anlatmış diye baktığımızda olayın sorgulanma boyutunun zaten hiç olmadığını gördüm. Yani kanser olan kişi de sorgulamıyor, ben neden kanser oldum diye hiçbir şey sormuyor. Pankreas kanseriyle fruktoz ilişkisini Aralık ayında ben zaten dile getirmiştım. Ocak, Şubat gibi de o raporu hazırlayıp gönderdim, ondan sonra mesele buraya geldi. Geldiğimiz noktada yalnız şimdi biraz daha işi genel boyutuyla gösterip anlatmaya çalışacağım size iki dakika daha, ondan sonra da soru sorarsınız ya da sonrasında tartışırız.

Şimdi bizim beslenme dediğimiz meselenin ne olduğunu bilmiyorum arada bir düşünüyor musunuz? Canınız bir şey istiyor, bir şey yiyorsunuz, yediğinizle karnınız doyuyor, onun dışında da vücudun birtakım eksiklerini gideriyorsunuz. Teoride bunların hepsinin en ideali taze olması, EFSA geçen hafta bir uyarıda bulundu, taze gıdaya, meyveye yönelin, taze yemeye yönelin, çünkü endüstriden geçmiş olanlarda akrilamid başta olmak üzere birtakım sıkıntılar var dediler. EFSA bizim akademik simanın çok kabullen-

miş olduğu bir kuruluş olduğu için özellikle EFSA diyorum, yoksa EFSA'nın ne dediği beni çok fazla bağlamıyor. İşlemden geçmeyle gıdanın bazı özelliklerinin kaybolduğunu görüyoruz. Bu işlemden geçme derken bizim bildiğimiz bir tanesi bunun homejenizasyondur. Yüksek basınç, homejenizasyon için bana endüstri 20 bar dedi, daha sonra konuştum başka yakın endüstrilerle 150 bar dedi. 150 bar basınç 1,5 kilometre su basıncı ediyor. 85 derecede süt bu delikten geçiriliyor ve parçalanıyor, tamamen yapısal özelliğini yitiriyor. Çünkü sütün içerisinde, şimdi o noktaya geliyorum, bazı unsurlar var, bunlar yapıtaşları değil. Bunlar Fransızların akademik araştırmaları. Vücuda alındığı zaman yoğurttan da var, kazein denen yoğurdu ana molekülü, sütün içerisindeki ana protein spesifik parçalanıyor ve her bir etkisi vücuda özel fizyolojik bir etkiye sahip. Yani biz yoğurt yediğimiz zaman aminoasit ve kalsiyum almıyoruz. Yoğurttan aldığımız, süttten aldığımız bambaşka bir şey. Mantık yeni doğmuş çocuğun, bebeğin ihtiyacını karşılıyor ve dış dünyaya adapte ediyor, mantık budur. Bu doğanın mantığı, adını nasıl koyarsanız, doğanın içerisinde böyle bir mantık var.

Doğal Bozulmanın Bozulması

Bu mantığın bir tanesi olgun olan meyvenin ya da sebzenin optimum faydayı vermesi, yani sizin yeşillik bir şey ya da kırmızı domates yiyorken bunun fayda olarak bir şey vermesini bekliyorsanız bunun mevsiminde olgun olması gerekiyor. Aksi takdirde salatadaki süstür, başka bir işe yaramıyor. Aynı şey et için geçerli mi, bunu henüz bilmiyorum, araştırıyorum, anlamaya çalışıyorum, ama mekanizma buysa eğer biz yediklerimizle karnımızı doyurmuyoruz, biz yediklerimizle vücuttaki bir eksikliği gideriyoruz. Bunun henüz parçalarını yerlerine oturtamadım, ama bu dediğim işlem endüstrinin aşırı işlem yapmasıyla ortadan kalkıyor, bunu söyleyebiliyorum. Nedeni de doğal bozulma yollarının tamamen değişmesi. Aynı şey şu an etler için geçerli, Türkiye'de etlerde basınç uygulamasını henüz çok fazla yapmıyorlar, ama bir kısım endüstri girecektir, hatta girdiğini de tahmin ediyorum. Açıklama gelmiyor, çünkü şoklama lafı var, sosislerde şoklama. Şoklama nedir dediğimiz zaman sosisler de bozulmuyor farkında mısınız bilmiyorum. Alın açın, dolapta tutun, üzeri yivş yivş bir materyalle kaplanıyor, yıkıyorsunuz, altından yine aynı şey çıkıyor. Yani yine sosis çıkıyor altından ve bu sosise bir şey olmuyor. Küflenerek bozuluyor, kesinlikle ko-

kuşmuyor, kesinlikle kediler yemiyor, onu biliyorum hayvan testlerini çok ciddiye alın, yani yediğiniz bir şeyi etobur bir hayvan, evinizdeki kedi köpek yiyor mu yemiyor mu bakın. Çünkü öyle şeyler anlatıyorlar ki A kasabından alınan tavuğu köpek yiyor, B kasabından alınanı yemiyor diyorlar. Aynı şeyi endüstriden arkadaşlarımızla da paylaşıyoruz, biz bazen televizyonda karşı karşıya geliyoruz, ama ondan sonra oturup birlikte bir tartışıp yemek de yiyoruz, o da aynı şeyi söylüyor. Sosisi yemiyor, haklısın diyor. Bizim kam-pustaki köpek verdiğim sosisi yemiyor, ama köfteyi yiyor diyor.

Bu tür şeyler, gıdanın endüstrileşmesi bir anda dediğim gibi üretimin arttırılıp açlığın giderilmesi mantığıyla bir yeri var, ama bozulmaz gıdaya erişmek olarak koyduğunuz zaman bizim sağlığımızı çalan ana unsur. Tarım ilaçları bozulmayan yapısal değişikliğe gitmiş şeyler, detayını anlatmayacağım. Sütün, yoğurdun doğal işlevlerinin ortadan kalkması, bunların hepsi yaşamınızda önemli parametre, Türkiye çok fazla yoğurt tüketen bir ülke. O aldığınız büyük 5 kiloluklar, 10 kiloluklar endüstrinin, yani büyük üretim şeylerinin, lokantaların kullandıklarının hepsi homojenize, bunların hiçbir yoğurt değil. Gerçek yoğurdu zaman zaman yeme şanssı olabiliyor. Bu kadar fazla şey yaşamdan çekildiği zaman farkında olmadan fiziksel bir karın doyurma var, ama beslenme durumu yok. O beslenme fonksiyonu ortadan kalktığı zaman bu tek başına bir etki eder mi, onu doğrusu bilmiyorum. Anlamaya çalıştığım nokta şu an bu, eğer bu ederse o zaman bir vücut dejenerasyonu söz konusudur. Bu şekilde giden bir ülkede diyabetin, alzheimerin, kanserin, kronik hastalıkların kontrol altına alınamayacağını kesinlikle söyleyebilirim, mümkün değil alınması. Araştırılır, bulunabilir mi? Evet, bulunabilir, yapılabilir, ama arayan insan lazım. Şu an akademide bunları araştıran, arayan insan yok, onu söyleyeyim size. O kadar tantanada ben size söyleyeyim, benim çalıştığım arkadaşlarımdan bir kişi bile sen ne diyorsun diye sormadı biliyor musunuz, bir kişi bile sormadı, merakından bile sormadı. Böyle bir ortamda bir yere gidemeyiz, onu biliyorum. Ben şu an o yüzden bunun düş kırıklığını yaşıyorum.

Tülay BAYDAROL- Avrupa'daki kanser vakaları daha mı düşük acaba, bu tarımsal ilaç sebebiyle geri dönüyor ya bizim ürünler ve diğer alzheimerlar, vesaire?

Dr. Yavuz DİZDAR- Şimdi Avrupa'daki kanser vakaları ülkeden ülkeye değişiyor, ama genel artış trendi Avrupa'da da var. Bu istatistik verileri kontrol etmek her zaman çok kolay değil. Yalnız Avrupa'nın tarım konusunda Türkiye'ye göre çok daha iyi bir kontrol sistemi var. En azından çiftçi daha bilinçli, yani ilacın nasıl kullanılacağı konusunda, kullanılması gerektiği konusunda çok daha fazla şey biliyorlar. Ancak şunu söyleyeyim size, bu endüstrileşme, tarımın endüstrileşmesi, bunların hepsi hastalıklarla paralel giden bir şey, Avrupa'da da bir artış var, tabii ki artıyor. Var, bir paralel artış var. Ne kadar ileri endüstri, ne kadar ileri ülkeyse o derece de paralel bir hastalık artışı var. Mesela Afrika'da romatizmal artrit denen hastalık yok, hiç yok, Amerika'da dünyanın en yüksek yüzdesine sahip. Yeni geliştirilmiş ilaçlar var, o yüzden herkesin ilgi odaklarından bir tanesi budur ilaç endüstrisinin, romodoit artrit, Afrika'da hiç yok, Avrupa'da yüksek, Amerika'da en yüksek, Japonya'da yüksek. Ben soruyorum bizim tıptan arkadaşlarımıza niye araştırmıyorsunuz diye, öyle, bilinmiyor diyorlar, vesaire.

Tülay BAYDAROL- İklim koşulları herhalde, Afrika'da olmaması iklime bağlı bir şey diye düşünüyorum romatizmal hastalıkların.

Dr. Yavuz DİZDAR- Ama en azından bilinemez, ırkı da söyleyebilirsiniz, ırk faktörü de etkili olabilir. Ancak en azından şunu söyleyebiliyoruz, araştırılabilir bir fark var. Bunun araştırılması gerekiyor teorik olarak, Dünya Sağlık Örgütü'nün araştırması gerekiyor. Burada niye hiç yokken öbür tarafta çok var diye sorgulaması gerekiyor. Buradan yola çıkıp birtakım şeyleri çözmek mümkün. Belki diyeceğiz ki insanlara, parklarda her gün yarım saat güneşlenin, yani kendinizi kuma gömemeseniz bile. Bu türden bir ilgi, araştırma eğilimi yok, sorun o.

Tülay BAYDAROL- . Sonuç olarak tarımsal ilaçlardaki bu kontrol Avrupa'daki bu oranı çok düşürememiş gibi, ben öyle algıladım sizin açıklamanızdan ve üzüldüm de, keşke bunun kontrolüyle bu iş azalıyor olsaydı da ben de rahatlasaydım.

Dr. Yavuz DİZDAR- Tarım ilaçlarının kontrolüyle en azından lenfomalar gibi bir grup kanseri çok ciddi azaltabilirsiniz, o kesin. Çünkü Ankara'daki toplantıda Akdeniz Tıp Fakültesinden arkadaşımız da aynı şeyi söyledi, bize

gelen bütün vakalar Kumluca Bölgesinden geliyor diyor çocuk ve bu konuda samimi. Bu yapılabilir, ama bu denetimin sağlam yapılması lazım. Şimdi Tarım ve Köy İşleri Bakanlığına üç kere bir şekilde konuştuk, her seferinde söyledikleri biz 300 bin tetkik yapıyoruz. İşte bunun yüzde 3, yüzde 5'inde bir şey buluyoruz, onu da araştırıyoruz, vesaire. En sonunda dedim ki, ne yapıyorsunuz, onu söyleyin bize. Yani siz şu kadar yapıyoruz, bu kadar yapıyoruz, Avrupa ortalamasının üstünde tetkik yapıyoruz diyor. Bakış açısı bu, ama siz neye bakıyorsunuz? Yani sürekli baktıkları şey hijyen çünkü. Burada 9-10 Aralıkta söyledim bir 2. Gıda Güvenliği Kongresi yapıldı, orada da görülen o. Yani akademi tamamen meseleyi mikroba indirgemiş. Mikroba indirgemesinin iki tane temel nedeni var. Bir tanesi endüstrinin desteği bu, biz güvenli gıda üretiyoruz. Merdiven altında mikrop var, bizde yok. Biz ambalajlı istiyoruz, niye ambalajlı istiyoruz? Çünkü ambalaj ayrı bir koruma getiriyor. Diğer ne varsa onların hepsi mikroplu, almayın, sokaktan almayın, sokak sütü almayın. Günlük süt getirin sokak sütü almayalım, günlük süt getirilemiyor.

İkinci bir nedeni daha var, mikrop konusu serbesttir. Tarım ilacı dersenez ucu bakanlığa dokunur, bakanlık kızar. İçinde bilmem ne var dersenez sanayiye gider, ama mikrop dersenez mikrobun sahibi yoktur rahatsızsındır. Yani mikrop var, mikrop var dediğiniz anda bakın etlere listeria bulaşmasını önlemek için, listeriayı parçalamak için 5 bin bar basınç veriyorlar, bu 50 kilometre su basıncı. Et jöleleşiyor, bir daha da içinde listeria üremiyor, bir daha üremiyor, sorun bu zaten. Yapısal değişikliğin işareti bu, içinde bir daha o bakteri ölse bile ektiğinizde üreyemiyor artık. Demek ki eti kullanamaz hale getiriyoruz, bakteri kullanamıyor, biz ne kadar kullanıyoruz, o ayrı mesele, ama size samimiyetle söyleyeyim. O yoğurtların, homojenize yoğurtların sindirilebilirliği yok, onu biliyorum, kendimden biliyorum. Üç gün aç kalın, yiyin akşam bir kilo yoğurt, sabahleyin bakın ne oluyor.

Av. Burhan DEMİR- İkinci soruyu alabilir miyiz?

Prof. Dr. Neşe BİLGİN- Deminki soruyla ilgili olarak biraz önce yemekte de konuştuk aynı konuyu, sadece şunu söylemek istedim. Siz prosesinin kendisiyle ilgili, yani gıdanın bizim önümüze gelmesi sırasında geçen işlemler açısından koydunuz, ama daha önce Tayfun Hocamın da galiba o konuda yazdığı şeyler vardı bildiğim kadarıyla, aslında bizim içtiğimizi zan-

nettığımız süt değil ki zaten, onu söylemeye çalışıyorum. Biz aslında, hani deminki soru o yüzden, şimdi mesela belki daha az tarım ilacı kullanıyoruz Avrupa'da kanserlerde bir değişiklik yok, çünkü onların da içtiği süt süt değil. O hayvanlar da otlamıyorlar, büyük çoğunluğu onlarda zaten yabancı şeyler yiyorlar, et bazlı şeyler yiyorlar otlamaları gereken hayvanlar.

SALONDAN- ...

Av. Burhan DEMİR- Arkadaşlar, söylenenler kayıtlara geçmiyor mikrofon olmadan konuştuğunuz için ve vaktimiz de çok sınırlı, Hocamızın da yaptığı katkılar için kendisine teşekkür ediyoruz. Diğer konuşmacıya geçmemiz gerekiyor. Hocam, ekleyeceğiniz bir şey varsa buyurun.

Dr. Yavuz DİZDAR- Benim varsayımım hep böyle mükemmel gıdayla başlayıp işlemden geçirme, ama gıdanın kendisinin içeriği o istediğimiz standardı zaten tutturmuyor, onu söyleyeyim. Yani bu şekilde tavuk yetiştirilirse, endüstriyel tavuk diyoruz, o tavuk değil. Bu şekilde süt üretilirse bu süt değil. Batıda daha beter, içine büyüme hormonu koyuyorlar hayvan daha çok süt versin diye, bunların bir kısmı tabii süttten de geçiyor, ama genel prensip her zaman geçerlidir, doğanın kendi içindeki prensip. Neyi siz hedeflerseniz onun benzeri etkiyi alırsınız.

İki sene önce sözünü ettim, Türkan Saylan'ın ilaçlarını getirdiler, kanser için kullanılan ilaçlar, meme kanserinde, hastalığı durdurmak için bir hormon ilacı. Adana'dan ihtiyaç var dediler, gönderdik Adana'ya ilaçları, limon bahçelerine atılmış. Çünkü aynı etkiyi gösteriyor, limonu da dalda durduruyor. Biz de o limonu alıyoruz, şifa olsun diye içiyoruz, salataya koyuyoruz. Bu standart yöntemmiş, bunu da tarım mühendisleri söylediler, böyle birtakım ilaçlar var dediler. Bahçenin hepsinin aynı anda olgunlaşmasını önlemek için bunlar kullanılır dediler, parti parti olgunlaşır. Ancak o olgunlaşmayı durduruyorsa eğer bizde sperm yapımını durduruyor, onu söyleyeyim size. Millet in bu kadar çok üreme sağlığı merkezine ihtiyacı yoktu, şu an var. Arkadaşım 28 yaşında bir hanımla evlendi, doktor arkadaşımıza gittiler, sonuçta çocuk olmuyor. Yavuz, hanımefendinin hormonal durumu premenopoz, menopoza yakın dedi, 28 yaşında, olay bu. Bu kızın içkisi mi var? Yok. Sigara var mı? Yok. Optimum görünüyor, her şey çok iyi görünüyor, ama demek ki bir şey var. Bu yediklerimizle ilişkili bir sorun.

Doç. Dr. Özge ÖZGEN ARUN

GDO'LU BESİNLER VE BİZ

İstanbul Üniversitesi Veteriner Fakültesi Gıda Hijyeni ve Teknoloji Anabilim Dalı öğretim üyesiyim. Veteriner hekimlik ve GDO deyince belki örtüştürmek güç olabilir düşüncesiyle ben çok kısa neden bu sistemlerle ilgili çalıştığımı ifade etmeye çalışayım. İki yıl öncesine kadar TÜBİTAK Araştırma Merkezi Gıda Enstitüsü çalışanıydım. 2000 yılında Gıda Enstitüsünün genetiği değiştirilmiş organizmaları tespit edebilme kabiliyetini buraya, ülkemize transfer edebilme hedefi doğrultusunda İngiltere'de Camdon ve Chorluwod Araştırma Enstitüsünde GDO'larla ilgili, tespit metotlarıyla ilgili, GDO'larla ilgili demeyeyim, uçsuz bucaksız bir bilim dalı bu çünkü, GDO'ların gıdalarda tespit edilmesine yönelik metotların öğrenilmesi ve Türkiye'ye bu teknolojinin transfer edilmesiyle ilgili görevlendirdim. Orada edindiğim deneyimler doğrultusunda TÜBİTAK'ta 2001 yılında Türkiye'nin ilk GDO tespit laboratuvarını kurduk. O günden beri konuyla ilgili naçizane birtakım çalışmalar yürütmekteyim. Şu anda konuyla ilgili yürüyen bir çalışmam mevcut.

Ben şöyle çok kısaca GDO'ların zaten biliyor olduğunuz birtakım giriş özetini yaptıktan sonra rakamlarla GDO'nun ne durumda olduğundan bahsetmeye çalışacağım. Ondan sonra gıdalarda GDO olduğunu nasıl anlarız, bunun bilimsel platformdaki yerinden bahsetmeye çalışacağım size. Bildiğiniz gibi genetiği değiştirilmiş organizma iki gündür eminim detaylı olarak konuşuluyor zaten, herhangi bir canlıdan arzu edilen karakteri taşıyan bir gen diziliminin alınıp hedef canlıya verilerek bu karakterin hedef olan canlıda ortaya çıkmasının sağlanması üzerine yapılan bir çalışma. Aslına bakarsanız genetik değişim dediğimiz şey dünyanın var oluşundan beri doğal yollarla ya da çaprazlamalarla doğada meydana gelen bir şey. Yani bir katır da genetiği değişmiş organizma, ama burada biraz daha farklı bir şeyden bahsediyoruz, geleneksel anlamda Mendel'in bezelyelerinden biraz daha farklı bir genetik değişimden söz ediyoruz. Çünkü burada doğal yöntemlerle asla bir araya gelmesi mümkün olmayan canlılar arasındaki bir gen aktarımından söz ediyoruz biz. Bir böcekten, hatta bir bakteriden genin alınıp çok daha yüksek bir canlıya transfer edilmesi, buna bağlı olarak da bir karakterin taşınmasından söz ediyoruz.

Nasıl yapılabiliyor? Dediğim gibi çok değişik yöntemler var. Bu kadar detaylı bilimsel açıklamaya girmeyeceğim, ama bir kere türler arasında olabiliyor. Bakteriden hayvana, hayvandan bitkiye, bitkiden başka bir mikroorganizmaya aktarmak mümkün. Avantaj gibi görünen kısımları neler? Bir doğal çaprazlama yönteminde siz yıllar boyu çalışmanız gerekebilir, dölden dôle bu niteliği aktarmanız gerekebilir. Bunu çok daha kısa sürede laboratuvarında daha az kapsamlı birtakım zaman ve saha imkânlarıyla yerine getirebiliyorsunuz. İkinci bir avantaj dediğim gibi bir araya gelemeyecek ırkları bir araya getirebiliyorsunuz. Üçüncüsüyse genetik çaprazlamalarda siz arzu ettiğiniz karakterleri taşıırken yanında istemediğiniz özellikler de dölden dôle geçebilir. Burada öyle bir risk yok, sadece istediğiniz karakteri alıp diğerine verebilmek kabiliyetindediniz.

Tarım Böcekleri Yöntemi

Niye yapıyor, ne gibi avantajlar sağlıyor genin aktarıldığı ürünlere? Bir kere organoleptik özelliklerin geliştirildiği ürünler söz konusu olabiliyor. Mesela karanfil bu açıdan geliştirilmesi ve tüketilmesi ya da ticarileşmek üzere patent almış ürünlerden biri, renkleri değiştirilerek değişik renklerde karanfillerin üretilmesi söz konusu olmuş bugüne kadar dünya verilerine baktığımızda. Kavunda ve domateste yumuşamanın gecikmesine neden olabilecek bir gen aktarımıyla daha uzun dayanan kavun ve domates geliştirilmiş, ama Patent Enstitüsü raporlarına baktığımız zaman her tür kavunda yok, sadece şu resmini gördüğümüz Amerikan kavunu var, dışı yeşil kabuklu, içi çok turuncu bir kavun vardır. O kavunda şu ana kadar yapılmış bir çalışma var. Domateste biraz daha, yani burada resmini koyduğum orijinal çalışmanın yapıldığı domates değil, salçalık amaçla kullanılan domateste yapılmış, ama her ikisi için de yaygın bir saha çalışması henüz kayıtlara geçmiş durumda değil.

Besleyiciliğin geliştirildiği birtakım ek yağ asidi kompozisyonunun verildiği ürünler de şu ana kadar ticarileşmiş durumdadır. Bunun dışında en yaygın kullanılan, şimdi ve bundan sonra söyleyeceğim özellik en yaygın GDO'larda kullanılan özellik. Normal koşullarda biliyorsunuz tarlada yetiştiricilik yapılırken yabancı otlar sizin ürünlerinizin yaşamını engelleyecek birtakım hızlı gelişim göstererek onların boğulmalarına, gelişmelerinin ge-

çıkmasına neden olabilirler. Bunlarla mücadele etmek için herbesit dediğimiz bunlarla mücadele eden tarım ilaçları kullanıyorsunuz ya da birtakım ilaçlar kullanıyorsunuz. Ancak bu sizin hasadınıza da zarar veriyor. Onun için herbesite toleranslı genetiği değiştirilmiş canlılar yetiştirilerek siz herbesiti sıklığınızda sadece yabancı ota zarar verdiği, ama sizin bitkiniz buna toleranslı olduğu için bitkinizin hiç hasar görmeden rahatlıkla gelişebildiği ürünler şu an en çok kullanılan karakter özelliği olarak karşımıza çıkıyor. Bir diğeriye pestisite dayanıklılık, bir sürü tarım böceklerinin mücadelelerinde kullanılan bir yöntem bu. Yapılan birtakım gen aktarımıyla bu bitkilerin böceklerden etkilenmemesi, hatta böcekleri kaçıran, onları öldüren birtakım karakterler kazanması gene kullanılan genetiği değiştirilmiş organizma geliştirme metodlarından biri. Demin de söylediğim gibi pestisite dayanıklılık, herbesite dayanıklılık ve pest koruyuculuk en sık kullanılan genetik modifikasyon hedeflerinden. Virüs rezistansı papaya, kabak, erik ve patatesten kullanılmış bugüne kadar, bu da bazı virüslere karşı dayanıklılık niteliğinin bu ürünlere verilmesi ve böylece virüse bağlı tarım zararlarından korunulması söz konusu olabilmış.

Mısırdan Soya Alerjisi

Peki, niye endişe ediyoruz? Ben bunları her iki söylediklerim de, yararının da zararının da, yararlı olduğunu ya da zararlı olduğunu savunarak söylemiyorum, sadece verileri veriyorum her ikisi için de. Neden korkuyoruz? Bir, besleyicilikte arzu edilmeyen değişimlerin olmasından çekiniyoruz, bu tip çekincelerimiz var. Bunlar doğal olarak içerilerinde bizim için yararlı olabilecek birtakım besi unsurlarının bu modifikasyon sonrası mevcut olmamalarıyla ilgili çekincelerimiz var. Gen aktarımında kullanılan bazı bakterilerin antibiyotiğe karşı direnç geni taşıyor olmaları, buna bağlı olarak bu ürünlerle antibiyotiğe direnç geninin bize, bizden de önemlisi bağışağımızda yaşayan birtakım mikroorganizmalara geçmesi ve böylece bazı enfeksiyonlarda antibiyotik etkisiyle kullanamamamızla ilgili birtakım riskler söz konusu. Potansiyel birtakım yeni toksinlerin açığa çıkması ya da o gıdada doğal olarak bulunması beklenmeyen bazı toksinlerin bu modifikasyon işlemiyle bu ürüne geçmesi söz konusu olabilir endişemiz var. Yeni bir alerjinin ortaya çıkması modifikasyon çalışması sonrası ya da mesela soya alerjen bir ürün, soyadan aldığınız bir geni siz alerjen olmayan bir gıdaya,

mesela mısıra verdiğinizde bu alerjik niteliğin de mısıra geçmesi ve buna bağlı olarak soya alerjisi olan bir bireyin mısır yediğinde de aynı alerjik reaksiyona maruz kalması gibi endişelerden söz ediyoruz. Etik endişelerimiz var, eminim çok detaylı tartışıldı iki gündür bunlar. İşte fikri mülkiyetlerle ilgili endişeler var, tohum bağımlılığıyla, endüstriyel bağımlılıkla, güçlerin altında üreticilerin ezilmesiyle ilgili endişelerimiz var. Çevreye, doğaya salınımıyla ilgili endişelerimiz var bu ürünlerle ilgili ve saydığımızı hemen hemen eşit, belki daha fazla endişeyle bu ürünlerle karşı karşıyayız.

GDO'lu Beş Ürün

Hangi tahıllar var? Bugüne kadar yapılmış 21 çeşit ürün var, doğaya genetik modifikasyon yapıldı ve ticari olarak kullanılabilir. Yem ve/veya gıda maddesi olarak kullanılmak üzere ticarileşme izni almış 21 çeşit ürün var. Fakat genelde ekim oranlarına baktığımızda, birtakım kuruluşlar var bunların ekim oranlarını hesaplayan. Ekim oranlarına baktığımız zaman burada saydıklarımızın çok daha azının ilk beş, altı tane ürünün çok yaygın olarak tarımsal pazar bulduğunu görebiliyorsunuz. Bazıları ruhsatlanmış, ama hiç üretim fırsatı yakalayamamış ürünler de var içlerinde. İlk kez 1994'lü yıllarda ticari ürün olarak pazara çıkma hakkını elde ediyorlar GDO'lar, fakat bütün bu endişelerimize karşın o kadar hızlı bir yayılım avantajı elde ediyorlar ki 2009 raporunu inceleme fırsatım oldu, çünkü 2010 yılının sonlarına doğru çıkıyor 2009 yılı raporu, henüz 2010'inkine ulaşamadım. 1996 aktif olarak ölçülmeye başlayan tarih, o günden 2009'a kadar olan 13 yıllık süreçte ekildiği saha büyüklüğü 80 kat artış göstermiş. Yıllık olarak artışın yüzde 8'lerde olduğunu görebiliyoruz, bu da yıllık dünyada 14 milyon hektar alan, her yıl 14 milyon hektar alan daha GDO tarımsal ürünle ekilmeye başlanıyor. 2009 yılında ekim yapılan toplam alan sayısı 134 milyon hektar, GDO'larla ekilen. 2009 yılında ekimi yapan ülke sayısı da 25. sözünü ettiğim verilerin hepsi www.isa.org'un sayfasından alınan yıllık ISA'nın biyoteknolojik raporlarından veriler.

Burada gördüğünüz Amerika Birleşik Devletleri'nde 96'dan 2000'e kadar olan ektiği sahaların yüzde artışlarını görüyorsunuz. En yüksek yukarıda gördüğünüz şu grafik soya fasulyesine, kare olanlar pamuğa, üçgenler iki farklı, bu herbesite toleranslı pamuğa, bu böcek direnci olan pamuğa, yuvarlakların olduğu grafikse mısıra ait olan bir grafik. Neler oldu 96'dan

bu yana? Çiftçi sayısı 0,7 milyondan 14 milyona ulaştı, bunu eken çiftçi sayısı. Bunu eken çiftçilerin yüzde 90'ı gelişmekte olan ülkelerdeki kaynak yetersizliği çeken çiftçiler, çünkü bunlar çok yüksek verim sağladıkları için doğaldır ki küçük çiftçi buna biraz daha itibar ediyor. Çünkü kısa vadeli avantajları ekonomik anlamda çok daha fazla. Bu da 2009 yılında ekilen tarımsal ürünün doğal olanının GDO olanına oranı, maalesef gördüğümüz her dikey kolonda yeşil olanlar doğal olanları, kahverengi olanlar GDO'lu. Soyaya baktığımızda en vahim manzara orada, yüzde 77'si, dünyada 2009 yılında ekilen soyanın yüzde 77'si GDO olarak ekilmiş, kalan yüzde 23'lük kısım doğal ürünün ekilmesiyle elde edilmiş olan veriler. Tabii biliyorsunuz istatistikler her zaman için gerçek verilerin düşük yüzdeleridir, yani manzara bundan çok daha farklı da görülebilir biraz daha detaylı araştırma yapıldığında.

Dünyada en çok üretilen GDO'lu ürünlere baktığımızda soya, mısır, pamuk, kanola ve şeker pancarını görüyoruz. Soya için bir astriks düştüm burada, çünkü toplam ekilen, deminden beri söylemeye çalıştığım toplam ekilen GDO sahalarının yüzde 50'sini soya için kullanıyoruz. Yani 134 milyon hektar demiştik galiba, bunun yaklaşık 65 milyon hektarı soya için kullanılıyor halihazırda. En çok eken ülkeler birinci sırada Amerika Birleşik Devletleri var, Brezilya, Arjantin, Hindistan, Kanada, Çin, Paraguay, Güney Afrika en çok GDO eken ülkeler olarak karşımıza çıkıyor.

GDO Tespit Yöntemi

İlk olarak mevzuat çalışmalarını yürüten ülkelerin başında Avrupa Birliği geliyor. Avrupa Birliği 2003 yılında aktif olarak devreye aldığı GDO içeren ya da GDO'dan üretilmiş ürünlerin gıda ya da yem olarak piyasaya arzıyla ilgili bir mevzuata sahip. Ek olarak piyasaya arz edilen GDO'ların aynı zamanda etiketleme ve izlenebilirlikleriyle ilgili bir mevzuat GDO'larla, bunun dışında GDO çalışmalarının yürütülmesine yönelik işte GDO'larda risk değerlendirmesinin yapılmasına yönelik ek mevzuatlar olmakla birlikte direkt tüketiciyi ilgilendirenler bunlar olduğu için ben iki taneyi öne çekerek bildirdim. Mevzuatlar ne söylüyor? Dünyada hâlihazırda GDO'yu yasak etmiş bir ülke yok, bütün ülkeler GDO'lu ürünün tüketilmesi kararını tüketiciye bırakmak felsefesiyle hareket ediyor ve diyor ki eşik değer, onaylanmış

GDO'lar için eşik değer binde 9'u aştığında etiket üzerinde GDO içermektedir ifadesi yer almak durumunda. Bu oran onaylanmamış GDO için 0,5, yani 0,5'i aştığı zaman tüketimine izin verilmiyor zaten, ülkeye girişine izin verilmiyor. 0,5'in altında onaylanmamış GDO'nun bulunuşu kazayla bulaşma olarak kabul edilip detay dışı bırakılıyor. Sadece şunu açmak istiyorum, mevcut olarak kullanılan GDO tespit metotları bu yüzdeleri hesaplarken içerisinde bulunan geni toplam o ürüne ait genle oranlıyor. Yani demek istediğim eğer ürünün içerisinde siz yüzde 0,9 soyadan bahsediyorsanız bu 0,9 100 birim olarak içerisindeki soyayı kabul ediyor. Yani ürünün içerisinde yüzde 2 soya varsa, mesela bir et köftesinden bahsediyoruz, etli bir köfteden bahsediyoruz, içerisinde yüzde 2 soya var. Bu yüzde 2'nin yüzde 0,9'undan bahsediyoruz. Yani toplam ürüne oranlayarak vermiyor bu limiti, eğer ürün yüzde 100'se tabii onun binde 9'undan bahsediyoruz, ama ürünün içerisindeki soya katkısı 2 gramsa 2'nin binde 9'undan bahsediyoruz. Çünkü tespit metotları ona göre tespit ediyor.

GDO'nun Etiketlenmesi

Ben bizdeki kanunlarla ilgili burada hiçbir şey söylemeyeceğim, yanlış bir şey söyleyebilirim mevzuatların değerlendirilmesiyle ilgili, ama sizler de biliyorsunuz 2009'un başlarından beri çok sayıda yönetmelik devreye girdi, geri çekildi, yönetmelik ilan edildi, ama Tarım Bakanlığı'nın KKGGM sayfasında göremedik. Nitekim 2010'dan sonra yönetmelik öne çıkmıştı, daha sonra yasanın çıkmasıyla birlikte bağlı yönetmelik de devreye alındı ve şu an yürürlükteler. Buna bağlı olarak da Tarım Bakanlığı ülkeye giren ürünlerde bir tespit yapıyor, gerçekten bir analiz yapıldıktan sonra ülkeye girişine izin veriliyor, paralelinde de sertifikalar isteniyor. Ek olarak Tarım Bakanlığı laboratuvarları kapasite olarak buna yeterli olmadığı için bir onaylama süreci gerçekleştirdi, özel laboratuvarlar da Tarım Bakanlığı laboratuvarlarına destek veriyor, ama tabii tamamen kontrol altına alınması zaman alacaktır. Çünkü biz 2010'dan itibaren uygulamasından bahsediyoruz. Soya oldukça raf ömrü uzun bir ürün, bir iki yıla kadar uzayabiliyor. 2009'un sonunda girmiş bir ürün iki yıl kadar piyasada kalacak demektir. Kaldı ki bu ürünün herhangi bir ürüne işlenmesi durumunda ek bir raf ömrü eklenecek tabii ki, soyayı siz raf ömrünün sonuna doğru bir ürüne koydunuz, ona dayanarak ömrü veriyorsunuz. Onun için kontrol mekanizmasının kapılardan

girişin engellenmesi belki piyasaya daha önceden girmiş olanların kontrolü açısından düşündüğümüzde bir 2, 3 yılı bulacaktır.

Bizde de mevzuat aynı Avrupa Birliği'ndeki gibi çıktı, eşik değer in üstündeki, onaylanmış GDO'lar için eşik değer in üstündeki ürünlerin etiketli olarak ülkeye girişine izin veriyor mevzuat. Henüz pratikte bu şekilde uygulanmıyor onaylanma süreçleri devam ettiği için, ama şu an girişine verilmemek şeklinde yürüyor pratikte. Ancak mevzuat onaylanıp risk değerlendirmesinden geçtikten sonra eşik değer in üzerinde olan GDO'nun etiketlenmesi koşuluyla ülkeye girişine izin veriyor. Onaylanmamış bir GDO'nun girişine izin vermiyor. Bir de ek olarak bebek mamalarında GDO'nun kullanılmasına kesinlikle izin vermiyor. Bunun dışında genetiği değiştirilmiş bitki ve hayvan üretimine ülke içerisinde izin vermiyor. Yani GDO'suyla oynayıp çalışma yapmaya, bu şekilde bir ürün üretmeye izin vermiyor. Kurul kararlarının uygulanmasını istiyor.

27 Tür GDO'lu Mısır

Nasıl tespit ediyoruz? Bu ürünler eğer onlara özellikle değişik bir morfolojik yapıya sahip olma geni aktarılmamışsa doğal benzerlerinden görsel olarak hiçbir farkları yok. Rutin yaptığımız kimyasal ya da biyolojik incelemelerde bunların farklılığını tespit etmek mümkün değil. Yani bu mısır aynen normal mısır gibi görünüyor, çünkü ondaki tek fark işte böceklere karşı dirençli olmak ya da herbesit ilaçlara karşı dirençli olmak geninin verilmiş olması. Onun için lezzeti aynı, görüntüsü aynı, kimyasal formülasyonu aynı. Peki, nasıl tespit edeceğiz? Bunları tespit edebilmenin tek yolu var, onlara verilmiş olan, bu yeni verilmiş yabancı proteinin ya da daha detaylı bir çalışmayla yabancı genin tespit edilmesine yönelik. Yani yapabileceğiniz tek şey ürünün içerisinde verilmiş olan yabancı genin tespit edilmesi. Bunu da iki şekilde yapıyoruz, genellikle GDO'ların hemen hepsinde kullanılan iki temel gen var, bunlar işaretleyici gen olarak kullanılıyor. Hemen bütün GDO'larda 35S karnabahar mozaik virüsü ya da bir bakteriden alınan nos geni genellikle var. Bunlara bakarak siz GDO mudur değil midir, bunu söyleyebiliyorsunuz. PCR dediğimiz eminim hepimiz aşınasınız, çünkü adli tıpta çok sıklıkla kullanılan bir moleküler teknik PCR tekniği, moleküler tekniklerle tespit edebiliyoruz: Çok da zor olmayan bir metot bu ya da söz

konusu ürünün bu onaylanmış GDO mu, başka bir GDO mu, çünkü şu an 27'ye yakın mısır türü var genetiğiyle oynanmış olan, hangisi olduğunu anlayabilmek için spesifik olarak A firmasının ürettiği nokta nokta kodlu mısır mıdır acaba, bunu anlayabilmek için o mısırın spesifik genlerinin tespit edilmesi yöntemiyle de spesifik taramalar yapabiliyorsunuz. Bu şekilde bir ürünün GDO'lu olup olmadığı ortaya çıkabiliyor, ama tabii metodun önemli kısıtları var. PCR oldukça hassas bir metot ve ürün işlendikçe içerisindeki DNA'lar da hasara uğradığı için tespitler sınırlanabiliyor. Bazı ürünler, karışım olan ürünler, mesela kakaolu ürünler kakaonun PCR reaksiyonunu engelliyor olma yapısından dolayı tespiti oldukça güç hale getiriyor. Bu sebeple bazı kısıtlarla karşı karşıyayız. Ben süremi tamamlamış olduğumu düşünerek biraz sorulara vakit açalım istiyorum.

Esat ERYILMAZ- Bunun teknik ayrıntılarının çok uzun olduğu anlaşılıyor. Benim temel sorum şu, binde 9'un altında olduğu zaman bunu yazmak zorunda değilsiniz.

Doç. Dr. Özge Özgen ARUN- Onaylanmış GDO'ysa evet.

Esat ERYILMAZ- Onaylanmış GDO'ysa, onaylama mekanizmalarını takip eden ciddi bir düzenleyici kuruluş olmadığına göre bana göre...

Doç. Dr. Özge Özgen ARUN- Bir mevzuatı var, onaylayıcı mekanizmaların nasıl yürütüleceğine dair bir mevzuatımız var, ona bağlı kurulmuş bilim kurulumuz var.

Esat ERYILMAZ- İnsanların kullanımını sunuluyor bir şekilde. Bu eşik değer hastayı güvende saymak için yeterli bir eşik değer mi, bunun bir bilimsel kriteri var mı? Teşekkür ederim.

Doç. Dr. Özge Özgen ARUN- Şimdi tabii benim mesleki uzmanlık alanım itibariyle bu insan sağlığına uygundur diyebilmek benim inisiyatifimde değil. Sadece bilimsel çalışmalara dayandırılarak verilmiş bir eşik değer bu, uluslararası kullanılan eşik değer. Bu eşik değeri değerlendirecek kurum da Biyogüvenlik Kanunu kapsamında hazırlanmış bir yönetmelikle kurulmuş bir Biyogüvenlik Kurulu var bütün özelliklerini tarif eden. O kurul tarafından değerlendiriliyor, ama bu eşik değer insan sağlığı için uygun mudur dersiniz demin de dediğim gibi benim çalıştığım saha değil, benim

elimde bununla ilgili bir bilimsel veri yok.

Av. Emre Baturay ALTINOK- Ben bir şey soracağım, şimdi bu binde 9'luk eşik değer EFSA'nın tavsiye ettiği bildiğimiz kadarıyla eşik değer, fakat bu tavsiye niteliğinde ve siyasi bir kararla alınan bir oran. Dolayısıyla ülkelere tavsiye edilen bu oranın dışında ülkeler binde 0'a kadar çekerek tamamen etiketleme koşullarını da getirebiliyorlar. Dolayısıyla biz açtığımız davalarda bu binde 9'luk eşik değerın Biyogüvenlik Kurulu'nun tamamen Avrupa Birliği müktesebatından aldığı ve hiçbir Türkiye'nin biyoçeşitliliğine, insan çeşitliliğine, özelliğine uygun olup olmadığına bakmadan doğrudan uyguladığı bir işlem. Yani benim bildiğim kadarıyla Bulgaristan ve Macaristan bunu sifıra kadar çektiler, tamamen bir etiketleme usulü üzerinden çalışıyorlar. Fakat Türkiye gibi az gelişmiş ülkelerde bir rafta işte GDO'ludur etiketinın bulunması o ürünün tüketilmemesi sonucunu doğuracağı, bu reaksiyon da bilindiği için...

Doç. Dr. Özge Özgen ARUN- Sadece Türkiye için değil, bütün dünya için, insanlar tabii ki çekiniyorlar bundan.

Av. Emre Baturay ALTINOK- Yani bütün dünyada, ama tabii bir de şöyle bir nokta var. Hani yoksul ülkelere GDO tüketimini arttırabilmek adına ciddi fiyat politikalarında oynamalarla insanlara GDO'lu ürünleri de daha ucuz tükettirebilmek de mümkün olabiliyor. Böyle bir uygulama da olabiliyor diye düşünüyorum.

Doç. Dr. Özge Özgen ARUN- Yalnız şunu eklemek istiyorum, tabii ki ben eşik değeri savunmuyorum, araştırılacaktır, yapılacaktır, çünkü bizzat benim çalıştığım bir konu değil. İnsan sağlığına olan etkisi zaten çalışma saham değil, beşeri hekimliğin alanıdır. Sadece şunu söylemek istiyorum hep biz fakir ülkelere yediriliyor diye düşünüyoruz, ama ben bugüne kadar yaptığım taramalarda Amerika'dan hiç negatif örnek satın almadım. Yani Amerika'dan satın alıp, piyasadan, marketten satın alıp GDO olabilecek mısır ya da soya ürünlerinin hepsi hep pozitif çıktı. Yani aslında eğer bir cehaletse söz konusu olan kendileri de yiyorlar bunu, Avrupa Birliği için değil, ama Amerika için bunu söyleyebilirim. Oradan satın aldığım örnekte GDO çıkacağına emin olarak satın aldım, incelediklerimin hepsi de GDO çıktı.

Av. Emre Baturay ALTINOK- Bir şey daha sormak istiyorum. Sizin uz-

manlık alanınız olduğu için yemlik olarak ithal edilen GDO'lu ürünlerin tohumluk olarak kullanılabilmesi teknik olarak mümkün mü?

Doç. Dr. Özge Özgen ARUN- Değil, çünkü eğer küspe olarak getiriyorsak küspe haline getirilene kadar ki burada ziraatçı meslektaşlarım da var, küspe olarak getirilinceye kadar çok fazla işleminden geçiyor, özellikle soya. Onun için onun tekrar ürün olarak kullanılması çok zor ihtimal.

Av. Emre Baturay ALTINOK- Kendiliğinden yeşerme veya tohum niteliğini kazanıp doğada var olabilme gibi bir durum olabilir mi?

Doç. Dr. Özge Özgen ARUN- Çok emin değilim, olabileceğine çok emeni değilim.

Av. Emre Baturay ALTINOK- Yani binde 1 bile ihtimal olsa olası değil mi?

Doç. Dr. Özge Özgen ARUN- Yani olabilir tabii ki, ama zaten yem için de getirseniz amaç ne olursa olsun etiketli gelmek zorunda eğer uygulanabilirse mevzuat.

Esat ERYILMAZ- Tane mısır getiriliyor bildiğim kadarıyla ve bunlar da tabii ki tohum olarak kullanılabilir.

Doç. Dr. Özge Özgen ARUN- İnfertil değilse tabii, çünkü GDO'ların çoğu tekrar döl almaya karşı infertil hale getiriliyor.

Esat ERYILMAZ- Şimdi bu GDO'lu tohumların terminatör teknolojisi, yani bu şirketler bu terminatör teknolojisini uygulamayacaklarına dair söz verdiler çok tehlikeli olabileceği için doğaya. Teorik olarak onların uygulamadığını düşünüyoruz. Dolayısıyla bu üründen yetiştirmek mümkün, nitekim Amerika ve Kanada'da birçok çiftçilere bu bulaşıyor, onlara dava açıyorlar bizim tohumumuzu çaldınız diye. Polenlerle de gelebiliyor, tohumu aldıklarını iddia ediyorlar yan tarlalardan. Ben şeyi soracağım, siz bilgileriniz dahilinde mesela Türkiye GDO'lu ürün ithal ediyor. O konuda tavrınız ne, bir vatandaş olarak siz uzmanlığınız dışında Türkiye'nin GDO'lu ürün ithal etmesine yandaş mısınız, karşı mısınız?

Doç. Dr. Özge Özgen ARUN- Şimdi açıkçası ben bilim insanı olarak buradaki tavrımı ancak bilimsel verilere dayanarak koyarım. Kişisel görü-

şümü sorduğunuzda burada bu şekilde kişisel görüşümü ifade etmek tabii ki bilimsel görüş ifade etmek olacaktır, ama ben yine de söyleyeyim, tabii ki doğal ürünlerden yanayım. Ancak rakamlara baktığım zaman da doğal ürünlerde ısrarcı olmanın çok mümkün olmadığını endişesine kapılıyorum. Çünkü soya vazgeçilmez bir katkı maddesi gıdalarımız için, dünyada soyanın yüzde 77'si GDO olarak üretiliyorsa biz yüzde 23'lük olan daha pahalı dilime mecburuz. Eğer yasak edersek bu yüzde 23'ü satın almak zorunda kalacağız, bu da gıda fiyatlarındaki değişikliğe neden olacaktır. Ülke olarak biz gıda fiyatlarındaki değişikliğe hazırız, bu mücadeleyi veriyoruz dersek tabii ki ben de taraftar olacağım. Doğaldır ki doğal ürünler, doğal teknolojilerden yanayım her zaman.

Esat ERYILMAZ- Gıda fiyatlarındaki artışlar 2008'den sonra artıyor, bunların GDO'yla hiçbir ilgisi yok, tamamen dünyadaki finansallaşmayla ilgili, ekonomik bir olay. Yani o yüzden gıdaların fiyatıyla GDO'nun bir ilgisi olmadığını düşünüyorum.

Doç. Dr. Özge Özgen ARUN- Hayır, gıda fiyatları GDO için artıyor demedim zaten, bu da bir fiyat artış parametresi olacaktır kaçınılmaz olarak, ama GDO yiyelim demiyorum, tabii ki yememekten yanayım. Ancak bu da kaçınılmaz bir gerçek olacak, çünkü kullandığımız soyanın yaklaşık yüzde 65'ini ithal ediyoruz. Bu ithalatı da yüzde 100'lük dilimden yapıyoruz, yani bu kaçınılmaz bir sondur, ama buna hazırız, GDO yemeyelim, bu ülkede bunu becerebiliriz diyorsak memnuniyetle ben bu işin arkasında tabii ki dururum.

Esat ERYILMAZ- Ben şöyle düşünüyorum, Türkiye'de soya üretiliyor, istersek ihtiyacımız olan tümünü üretebiliriz. Kaldı ki ithal edilenin çoğu hayvan yemi olarak tüketiliyor. Dolayısıyla bunu da yapmak zorunda değiliz, mesela meralarımızı geliştirebiliriz.

Prof. Dr. Neşe BİLGİN- Ben şimdiye kadar yaptıklarınız, yani laboratuvar tekniklerinde genel durum nedir, o konuda bize bir bilgi verebilir misiniz?

Doç. Dr. Özge Özgen ARUN- Şöyle, tabii süren çalışma sonuçlarını burada paylaşmak çok doğru olmayacak, ama ben yaklaşık olarak hani bir sohbet babında bunu ifade edeyim. Çalışma sonuçlarını sunmak olarak kabul etmeyin lütfen, ama yakın iki yıllık tarihte, bir yıllık, bir buçuk yıllık

tarihte yapılmış örnek incelemelerine baktığımızda incelediğim örneklerin üçte birinde hemen hemen GDO olduğunu tespit ettim. Ürünlerin içinde ne var? İçinde soya ve mısır olan her şeyi inceledim, ekmekten ekmek miskine, ondan sonra konserve mısır, kek, salam, çünkü içinde soya unu var, incelediklerimin hemen hemen üçte biri GDO çıktı. Ancak şunu da ifade etmem gerekir ki sayı azalmaya başladı. Tabii birtakım kısıtlarla da karşı karşıya kaldım, öyle örnekler var ki kayıt altına aldığım kullandığım ekstrasyon metotlarıyla DNA ekstrakte edemedim, belki de onlar GDO, yani sayı üçte birden de fazla. Ancak işte 220 derecede pişmiş, içine asit konmuş doğadaki DNA parçalanmaya başlıyor ve bizim belli uzunlukta üretilebilir DNA'ya ihtiyacımız var tespit yapabilmek için, onlar ortadan kalkıyor. Onun için tespit edemediğim ürünler de oldu, bunlar da yaklaşık bir yüzde 10'luk, yüzde 15'lik dilime tekabül ediyor. Ancak şu an sizler gibi ben de marketlere gidip ürünleri parayla satın alıyorum. Bu ürünlerin içerisinde yaklaşık üçte bir oranlarında pozitif var.

Prof. Dr. Neşe BİLGİN- Sade vatandaşların ya da tüketici derneklerinin doğrudan size örnek getirme ve onlara rapor vermeye yetkiniz var mı?

Doç. Dr. Özge Özgen ARUN- Şöyle, üniversiteye bu şekilde bir başvuru yapılırsa aynı tespit metoduyla tespit tabii ki yapılabilir.

Prof. Dr. Neşe BİLGİN- Vardır diye rapor verebiliyor musunuz?

Doç. Dr. Özge Özgen ARUN- Bulduysam vardır diye verebilirim tabii ki.

Av. Burhan DEMİR- Peki, bunun maliyeti ne olur, ben de bunu sorayım.

Doç. Dr. Özge Özgen ARUN- Şu an için üniversitenin hizmet kataloğuna girmiş bir şey olmadığı için buna fiyat veremem. Çünkü bu rutin çalışma olarak yapılmadı, ama bunu üniversitenin de dışında 2000 yılından beri TÜBİTAK gerçekleştiriyor, yaklaşık dört tane özel laboratuvar var bu tespiti yapabilir. Üniversiteye de böyle bir talep gelirse bir rutin hizmet kataloğumuza sokmadığımız için değerlendirir fiyat bildiririz, ama şu an fiyat veremem. Ancak çok ucuz bir yöntem değil tabii ki.

Prof. Dr. Neşe BİLGİN- Ama ben MAM rapor vermiyor diye biliyorum.

Doç. Dr. Özge Özgen ARUN- Yok, MAM her zaman için getirilen örneğe spesifik rapor var.

Prof. Dr. Neşe BİLGİN- Ama var diye rapor alamadık.

Doç. Dr. Özge Özgen ARUN- Şöyle, GDO var diyemiyorsunuz zaten, sadece içerisinde genetiği değiştirilmiş organizmaları ifade eden gen vardır denebilir. Çünkü GDO var bilimsel olarak ifade edilebilir bir tanım değil, ama GDO'lu ürünlere has gen var demek zaten GDO var demek.

Prof. Dr. Neşe BİLGİN- Gen vardır, ama rapor veremiyoruz diye olan durumları kastetmiştim zaten.

Doç. Dr. Özge Özgen ARUN- Bilmiyorum, benim TÜBİTAK'ta çalıştığım yıllarda biz bu gen vardır diye rapor veriyorduk, hizmet katalogumuzda vardı. Bilmiyorum resmi başvurunuz olup da böyle bir ret cevabı aldınız mı?

Prof. Dr. Neşe BİLGİN- Hayır, resmi değil, gayri resmi olarak elimde rapor var, ama raporu rapor olarak vermiyorlar.

Doç. Dr. Özge Özgen ARUN- Böyle bir şey söz konusu değil, genel çalışma prensipleri ve 17005 akreditasyonları karşısında mümkün değil öyle bir şey.

Av. Burhan DEMİR- Soru ve cevaplar için tekrar teşekkür ediyoruz. Peki, son bir soru alalım, çünkü vaktimiz kısıtlı.

Övgü SAKA- Övgü SAKA, gıda mühendisiyim. Biraz önce soracağım soruya zaten cevap verildi, dört bölgeye bakabiliyoruz, bu dört bölgenin dışında da belki gen transferi yapıldı.

Doç. Dr. Özge Özgen ARUN- 35 bölge derken...

Övgü SAKA- 35S, nos, iki bölge daha var, onları tespit edebiliyoruz normalde. Başka genler de değiştirilmiş olabilir, onları tespit edebilme olanağımız yok diye biliyorum ben PCR cihazında.

Doç. Dr. Özge Özgen ARUN- Şöyle, PCR'la eğer sizin elinizde taranacak dizilim varsa o dizilime preimer üretip de o tespiti yapabilmek çok kolay. Niye bunu yapıyoruz? Hemen hemen ticarileşmiş olanların yüzde 97'sinde bu genler var, onun için bunu kullanıyoruz, ama aklınıza gelen he tür dizilim karşınızda dizilim harita olarak varsa onun için preimer geliştirilip PCR'la tespit edebilirsiniz. Çünkü onun sınırı yok, gen, secuen size verildiği sürece PCR'la onu tespit edebilirsiniz preimer geliştirip. Çünkü ben de hazır

kit kullanmıyorum, preimerleri kendim dizayn ediyorum.

Övgü SAKA- Piyasadaki hazır kitleri kullanmıyorsunuz.

Doç. Dr. Özge Özgen ARUN- Hayır, kullanmıyorum. Onun için preimer dizayn ettiğiniz sürece aklınıza gelen her şeyi tarayabilirsiniz.

Övgü SAKA- Ben bir de şeyi söylemek istiyorum, şimdi GDO vardır yoktur, biraz önce cevaplandı, ama bu bölgeler belirtilmesi gerekiyor mu raporlarda? İşte 35S vardır...

Doç. Dr. Özge Özgen ARUN- Zaten öyle veriyoruz, ben biraz 3S coliflavur mozaik baryus 35S tespit edilmiştir, bu GDO'lara has bir şey olduğundan burada bulunması GDO olabileceğini ifade etmektedir şeklinde yazılıyor raporlara hep, veriliyor hangi dizilimi. Zaten bu sonuç kısmı, raporun üst tarafından neyi tespit ettiğinizi de yazıyorsunuz anlatabiliyor muyum? Coli flavur, mozaik S tespit ettim, nos tespit ettim, bu şu demektir diye yorum yazıyorsunuz altına.

Av. Cankat TAŞKIN

Bursa Barosu

NBŞ ÜRETİCİ FİRMASI CARGILL'IN

ÇEVREYE VERDİĞİ ZARARLARA KARŞI VERİLEN HUKUKİ MÜCADELE

Bursa Barosu Çevre Komisyonu üyesiyim, 2005'den beri bu Komisyonunda çalışıyorum ve Baro olarak biz bir Amerikan şirketi olarak adlandıracağım, Oturum Başkanımız herhangi bir isim vermemizin uygun olmayacağını söyledi, şöyle diyeyim, bir Amerikan şirketiyle bizim 2005 yılından mücadele ettiğimiz alanlardan bir tanesi bu. Yani pek çok alanda mücadelemiz var, 150 civarında esasta çevreyle ilgili kaydımız var, ama bunlardan aşağı yukarı 15'ye 20 arasındaki davalar bu şirketle ilgili açılmış olan davalar.

Burada sorun şu, öncelikle bu şirket birinci derece tarım alanına kurulmuş olan bir şirket ve Orhangazi Ovasının en verimli tarım alanlarının üzerine kurulmuş olan bir şirket. Süreç 97'de başladı, 97'de bu şirket kurulmadan önce Türkiye'deki yetkililere başvurdu ve bize yer gösterin dedi. Bursa Valiliği de başta olmak üzere bakanlık Bursa'nın değişik yerlerinde, birisi Kocaeli'nde, üçü Bursa'nın değişik yerlerinde olmak üzere dört ayrı yer gösterdi bu şirkete. Ancak buna rağmen şirket ısrarla şu anda kurulmuş olduğu yeri tercih etti. Bunun sebebi de İstanbul'a yakın oluşu, dolayısıyla ulaşımın kolay olması ve özellikle de su kaynaklarına yakın olmasıydı. Su kaynaklarına yakın olmasının önemi de şu, çok yakınında, bu şirketin çok yakınında İznik Gölü var ve İznik Gölünü besleyen yeraltı suları bu şirketin kurulu olduğu alandan geliyor. Şirketin bir özelliği de şu, yılda asgari 1 milyon metreküp su tüketen bir şirket.

İznik Gölü

Şimdi bir başka bizim karşı çıktığımız nokta, açtığımız davalarda öncelikle bunları belirttik, bu şirkete kurulmalıdır izni verilmesinden önce aynı yerle ilgili dört ayrı şirket başvurdu ve o dört ayrı şirkete de hayır, kuramazsınız, burası birinci sınıf tarım arazisidir, dolayısıyla buraya bu nitelikte bir şirket kurmanız mümkün değildir denildi. Fakat buna rağmen bu dediğim Amerikan şirketi buraya gerekli izinleri alıp kurulumu sağladı. Şimdi bizim davamızda temel olarak biz şuna dayandık. Yani GDO'dan ziyade, GDO'lu

ürünlerden ziyade şuna dayandık. Bir kere birinci derece tarım alanı, ikincisi burası daha önce verilmiş olan izinler, başka şirketler için istenmiş olan izinler burada reddedildi ve buna rağmen buraya kuruldu. Üçüncüsü uzun vadede İznik Gölü'nde tuzlaşmaya yol açacak, yani toprakta tuzlaşmaya ve verimin yok olmasına yol açacak ve İznik Gölü'nü besleyen su kaynakları buradan besleneceği için İznik Gölü'nün belki de uzun vadede kurummasına ve doğal dengenin yok olmasına yol açacak. Ayrıca burası SİT alanında yer alan ... Karsak Dereleriyle ilgili bölgenin koruma kurulundan izin alınmamıştır gibi temel gerekçelerle biz davalarımızı açtık.

Fakat davalarımızda belirttiğimiz bizim panelimizle bağlantılı olabilecek olan bir konu daha vardı, o da şuydu. Burası zeytin bölgesi, zeytin bölgesi olan bir yere bir kere mısır işleyen bir tesisin kurulması doğru değil. Çünkü mısırdan elde edilen nişasta bazlı şeker üretimi yapan bir şirket bu, temel kuruluş amacı da bu ve bu mısır ithal mısır ve bu mısırın içinde dedik, biz o gün öngördük, tabii tahminen söyledik bunu, bu mısır ithal olduğu için çok büyük bir ihtimalle GDO'lu mısır olacaktır dedik. Dolayısıyla dolaylı olarak da olsa en azından davalarımızda biz bunu da belirtmiş olduk. Nitekim sonraki süreçte yargı kararlarında olsun, bilimsel görüşlerde olsun bizim bu öngörümüz gerçekten gerçekleşti ve bilirkişi raporlarına da bu ifadeler geçti.

Mahkeme Kararı Yok Sayıldı

Şimdi peki, bu şirket niye bu kadar konuşuluyor? Bu şirketin konuşulmasının en temel sebebi şöyle diyeyim, dönemin Başbakanıyla dönemin Amerikan Başkanı gittiklerinde zirvelerde her şekilde Ortadoğu'nun sorunlarını bir kenara bırakırlardı, Türkiye'nin sorunlarını bir kenara bırakırlardı ve bu şirketin kuruluşuyla ilgili olan hukuki sorunun çözülmesi üzerine konuşurlardı. Yani3 şöyle diyeyim, gittiklerinde o şirketin yetkilileri gelirdi ve onların Devlet Başkanı bizim Başbakanımıza, burayla ilgili alınmış pek çok karar var, bu şirketin kurulması durdurulmak isteniyor, buna bir çözüm bulun gibi ricalarda bulunurlardı. Şimdi bunun sebebi de az önce belirttiğim o ithal ürünlerden, yani o genetiği değiştirilmiş organizmadan üretilen mısırdan nişasta bazlı şeker üretmesi, yani dolayısıyla ciddi gıda lobilerinin bu işin içerisinde olması ve Amerikan kökenli bir şirket olması bunun temel sebebi.

Şimdi ben size kısaca bu süreçle ilgili hukuki mücadelemizi anlatayım. Ben çok karar tarih, esas numaralarına boğmak istemiyorum sizi, ama şunu söyleyeyim. Benim sayabildiğim kadarıyla sadece Türkiye'de açtığımız davalar, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne de bir başvurumuz var, o da ayrı bir süreç, 10'la 15 arası bir rakam sayabildim, yani bu şirketle ilgili açılmış olan dava. Süreç 97'de başladı, bu şirket kurulduğunda hemen bir ay sonrasında İdare Mahkemesi'nden yürütmenin durdurulması kararı aldık, az önce söylediğim gerekçelerle yürütmenin durdurulması kararı verildi. Fakat bu yürütmenin durdurulması kararı verildikten sonra buna rağmen sanki ortada hiç yürütmenin durdurulması kararı yokmuş gibi şirket inşaatına devam etti. Arkasından birtakım kararlar alındı, değişik tarihlerde idari merciler değişik kararlar aldılar. Biz bunların hepsine karşı gittik dava açtık.

Sonuçta süreç şu noktaya geldi, biz bu şirketle ilgili bir plan değişikliği yapılıyor veya bir yapı kullanma izin ruhsatı veriliyor. Baro olarak dava açıyoruz, sanki bu karar hiç yokmuş gibi bir başka karar alınıyor. Ona dava açıyoruz, onu ithal ediyor, ona da yürütmeyi durdurulması veriliyor. Sanki o karar hiç yokmuş gibi başka bir karar alınıyor. Sonuçta iş şu noktaya geldi, ismini vermeyelim, 2006 yılında Başbakanlık Müsteşarı Tarım Bakanına hitaben aynen şu ifadeleri kullandı. Bursa'daki bazı sivil toplum örgütleriyle bazı duyarlı vatandaşlar bahsi geçen şirket hakkında pek çok dava açmaktadır ve bu şirketle ilgili açılan davalar da idare aleyhine sonuçlanmaktadır. Şimdi yapılacak şey Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Hakkındaki Kanun'da değişiklik yapılması ve açık açık onu da belirtmiş, buradaki 1. maddesinde yer alan altı aylık başvuru sürecini de uzatıp, bir altı ay daha uzatıp bu şirketin de -af diyorum ben ona- bu aftan yararlanmasını sağlamak yönünde değişiklik yapmamız gerekir diyor. Devletin Başbakan Müsteşarının imzalı, onaylı belgesi, bu belge bizde, elimizde, ama ismini vermeyelim.

Şimdi bundan sonra gerçekten parlamento toplanıyor ve Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu'nda değişiklik yapıyor. Böylece ne oluyor? Gerçekten bizim hukuki yolumuz, elimiz kolumuz bağlandı, Anayasa Mahkemesi'ne doğrudan bireysel başvuru hakkımız yok, ancak dolaylı olarak Anayasaya aykırılık iddiasında bulunabiliyoruz. Biz de şöyle bir yoldan

gittik, o dönemde Başbakan yardımcısı olan Bursa Milletvekili Sayın Ertuğrul Yalçınbayır'dan rica ettik, belgeleri de verdik, bütün kararları kendisine verdik. Kendisi de zaten milletvekili seçilmeden önce bizim Komisyonumuzun etkin üyesidir, hatta Komisyonun kurucularındandır. Gitti dönemin Cumhurbaşkanı Sayın Sezer'le görüştü, belgeleri sundu. Sayın Sezer kanunu veto etti, gerekçe olarak da az önce söylediğim hukuk devletinde yargı kararlarının dolanılmasını, bertaraf edilmesini öngörebilecek düzenlemelerin olmaması gerektiği temelinden yola çıkarak veto etti. Parlamento bu vetoya rağmen yasayı aynen geçirdi. Sayın Sezer Anayasa Mahkemesi'ne başvurdu. Anayasa Mahkemesi belirttiğimiz gerekçelerle yasanın yürürlüğünü durdurdu. Fakat bu arada süreç devam etti.

Yetkililer Yargılanıyor

Biz 2005 yılında konuyla ilgili olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurduk. Şunu söyledik, sözleşmenin 2, 6, 8 ve 13. maddeleri bizim açımızdan ihlal edilmiştir. Yani sağlıklı bir çevrede yaşama hakkımız ihlal ediliyor, hatta yaşama hakkımız ihlal ediliyor. Etkili başvuru imkânımız yok, çünkü aldığımız kararlar uygulanmıyor. Üstünü üslük, bir de sonraki süreçte onu da belirttik, üstüne üslük bir de kanun değişikliği yapıldı ve kanun değişikliğine karşı da yapacağımız bir şey kalmadı. Adil yargılanma hakkına da aykırılık vardır ortada, çünkü kararları uygulatabilme şansımız yok diye bir başvurumuz oldu. Artık son aşamadayız bu başvuruda ve hükümet esas hakkındaki savunmalarını yaptı, biz son beyanlarımızı verdik. Çok büyük bir ihtimalle biz Türkiye'nin bu konuda mahkûm olacağını düşünüyoruz, ama süreç bununla bitmiyor. Burada ilginç bir nokta şu, Sayın Sezer'in vetosundan ve Anayasa Mahkemesi'nin yürürlüğün durdurulması kararından sonra parlamento tekrar toplantı. Anayasa Mahkemesi'nin yürürlüğün durdurulması kararı olduğunu bilmesine rağmen parlamento tekrar kanunda çok küçük bir cümle değişikliği yaparak, hatta çok küçük bir kelime değişikliği yaparak kanunu tekrar kabul etti ve tekrar yürürlüğe soktu. Böylece Anayasa Mahkemesi'nin kararını da dolanmış oldu. Tabii biz doğrudan doğruya başvuramadık, ama Meclis'te gerekli çoğunluğu sağlayan ana muhalefet partisi Anayasa Mahkemesi'ne ikinci kez başvurdu. Bu başvuru da zannediyorum 2008 yılının içerisinde oldu, ama Anayasa Mahkemesi henüz bu konuyu gündemine almadı.

Bu süreçte benim özellikle vurgulamak istediğim birkaç konu var. Yargı kararlarını uygulamayan sorumlular hakkında suç duyurusunda bulunduk. Dönemin Bursa Valisi, dönemin Başbakanı, dönemin Gemlik Belediye Başkanı ve diğer ilgili sorumlular hakkında suç duyurusunda bulunduk. Suç duyurularından çok fazla bir sonuç alamadık, fakat şöyle önemli bir karar aldık. İçişleri bakanlığı dönemin Bursa Valisi hakkında soruşturma iznine yer olmadığına karar vermişti. Danıştaya başvurduk ve Danıştay 1. Dairesi bana sorarsanız Türk hukukunda devrim niteliğinde bir karar verdi, şunu söyledi. Yargı kararlarını dolanmak amacıyla o kararın uygulanmaması yönünde emir veren amir kanunsuz emir vermiştir dedi. Bunu kanunsuz emir gibi görerek dönemin Bursa Valisinin yargılanmasına karar verdi ve şu anda dönemin Bursa Valisi yargılanıyor. Gerçi sonra o terfi etti, daha büyük bir rütbeyle atandı, o ayrı bir konu, orasına girmek istemiyorum.

Aynı şekilde kararı uygulamayan sorumlular hakkında tazminat davası açtık. Tazminat davalarında Hukuk Genel Kurulu da önemli bir karar verdi bana sorarsanız ve şu anda o Hukuk Genel Kurulundan dosya geldi ve o sonuçlanmak üzere ve şunu söyledi Hukuk Genel Kurulu. Bu davada baştan sonuna kadar hukuki mücadelede bulunmuş olan tüm avukatlar da manevi olarak elem ve ıstırap duymuşlardır. Çünkü kendilerinin almış olduğu kararlar uygulanmamıştır. Dolayısıyla bu avukatları da üzen bir konudur. Bu nedenle kararı uygulamayan sorumluların tazminat ödemesi gerekir diye Hukuk Genel Kurulunun bana sorarsanız gene devrim niteliğinde bir kararı oldu. Fakat biz tabii artık bu konuyla ilgili yapacağımız fazla bir şey olmadığını düşünüyoruz maalesef, ikinci parlamentonun çıkardığı kanundan sonra Cargill Şirketi tekrar başvurdu Valiliğe ve gerekli izinleri bize verin dedi. Bakın artık kanunumuz var, biz çalışmaya başlayalım dedi ve izinleri aldı ve şu anda çalışıyor. Biz o izne karşı da dava açtık, Anayasaya aykırılık iddiasıyla bu sefer ava açtık. Ancak kanun değişikliği olduğu için davamız reddedildi. Danıştaya gönderdik, bekliyoruz Danıştay ne yapacak, Danıştay da Anayasa Mahkemesi'nin karar vermesini bekliyor. Böyle de bir açmaz içerisindeyiz ve bana sorarsanız bu süreç hukuk fakültelerinin idare hukuku, özellikle anayasa hukuku kürsülerinde ders olarak okutulması gereken bir süreç, önemli bir süreç. Hatta belki de doktora tezlerine ya da yüksek lisans tezlerine konu olabilecek bir süreç. Ben yüksek lisan-

sımda o konuyu bir değerlendirmiştim, o sırada yaptığım çalışmalardan ve geçen ay içerisinde Bursa'da yapılan bir panelde aynı konudan bahsettik. Yunanistan'ın eski Selanik Baro Başkanı gelmişti Bursa'ya, şunu sordum sayın meslektaşım. Sayın Başkanım, Yunanistan'da böyle bir süreç yaşarsanız yargı kararlarını nasıl uygulatıyorsunuz veya yargı kararlarının uygulanmaması gibi bir sorunuz var mı dedim. Sorumu anlamadı, yargı kararları mutlaka uygulanmak zorundadır dedi, böyle bir şeyi düşünemiyorum dedi, ama uygulamayan sorumlular olursa bunlarla ilgili olarak da çok sert yaptırımlar var ve savcılığın doğrudan soruşturma açabilme yetkileri, soruşturma izni beklemeksizin doğrudan soruşturma açabilme yetkileri, milletvekillerinin bu konuda dokunulmazlıktan yararlanmama gibi çok sert düzenlemeleri olduğundan bahsetti. Açıkçası bu konuda ben kişisel olarak da üzüntü duydum.

Son olarak ben bu süreci kısaca özetledikten sonra şundan bahsetmek istiyorum. Kişisel bu konuda birtakım önerilerim olabilir, ama gördüğüm o ki bu konudaki bilimsel görüşler veya mahkeme kararları da dikkate alınmıyor. Ben gene de burada madem kayıtlara geçiyor, önerilerimi sunayım, belki bir yerlerden dikkate alınır. Şimdi öncelikle gene karşılaştırmalı hukukta olduğu gibi Türk hukukunda da yargı kararlarını uygulamayan sorumlular hakkında savcıların doğrudan doğruya herhangi bir soruşturma izni alınmasına gerek kalmaksızın soruşturma açabilmesi yönünde gerekli yasal düzenlemelerin yapılması gerektiğini düşünüyorum. Bundan öte Anayasaya bu tip olaylarda mahkemelerin yerindelik denetimi de yapabileceğine dair Danıştay'ın yerindelik denetimi yapabileceğine dair düzenleme konması gerektiğini düşünüyorum dedim, ama referandumda tam aksine bir şey çıktı. Ayrıca Türk Ceza Kanunundaki buna ilişkin görevi ihmal suçunda aslında cezanın arttırılması gerekirken tam aksine geçenlerde hükmün açıklanmasının geri bırakılması kurumu uygulanabilsin diye görevi ihmal TCK 257'deki ceza azaltılmış oldu. Dolayısıyla bizim önerilerimizin biraz havada kaldığını üzülen de görüyorum, ama temel olarak benim özetle aktarmak istediğim süreç bu kadar, yani sürece ilişkin bilgiler bu kadar.

Esat ERYILMAZ- Sabahki açıklamanızın başında birkaç dakika sonra şöyle bir şey söylediniz. Birçok çalışma yapılıyor, bunları belli sonuçlara dayandırmaya çalışıyoruz, ama en önemli engelimiz bilimsel araştırmaların ve

kaynakların bulunmaması gibi bir ifadeydi. Ben bunu yanlış mı anladım, o eksiklik ne şekilde, yani literatürü yansıtmış çalışmalar mı fazla değil, bunu bu alandaki çalışmaların bastırılması şeklinde mi yorumlayalım, yoksa bizim var da bu tür kaynaklara erişememek gibi bir sorunumuz mu var?

Av. Emre Baturay ALTINOK- Şimdi mesele aslında teknik bir mesele değil, yani var olan bir kaynağa biz erişemiyor değiliz. Aslında o anlamda çıkan bütün kaynaklara ulaşıyoruz, o konuda bir sıkıntı yok gerek yurtiçinden gerek yurtdışından. Fakat sabahki oturumda da bahsettiğim en temel nokta şuydu, özellikle bu ekim sahaları için üretilen tohumluklar açısından, yabancı şirketler tarafından üretilen tohumluklar açısından bunların araştırılması için bilim çevrelerine birtakım sözleşmeler imzalatılıyor, yani laboratuvar ve sağlık etkileri ve çevresel riskleri dolayısıyla. Bu sözleşmelerin içinde çok ciddi anlamda cezai yaptırımlar var. Yani şirketin onay veya herhangi bir şekilde muvafakati olmadan olumsuz bir sonucun piyasaya açıklanması şirketin rekabet ve piyasadaki egemenliğini sıkıntıya sokacağından bahisle bilim insanlarına hani o bilimsel özerklik sınırı içerisinde herhangi bir hareket alanı sağlamıyor. Yani açıklamasını yasaklıyor, buna rağmen açıklayan birkaç kişi var akademiden bağlantıları kesilen dünya çapında, ciddi anlamda şirketler üzerinden bir baskı var.

Bir de olayı şeyden bağlamıştım, hani insanların biraz önce katılımcılar da bahsettiler, bu sonuçların tüketicilerce herhangi bir şekilde sağlık riskleri doğurduğu iddia edilirse bunun ispatlanabilmesi hem ekonomik hem de mevcut Türkiye'deki sistem açısından çok külfetli ve zor bir yol. Yani biz başlangıç itibariyle hep şunu savunduk, dünya çapında da genel olarak savunulan sav bu, kusursuz sorumluluk ilkesinin devreye girmesi gerekir. Yani şirketlerin herhangi bir riskin ve sağlık etkisinin veya çevresel etkisinin bulunmadığını ispat etmesi gerekir. Bunun tüketicieye, yani son kullanıcıya, tüketicieye yüklenmesi ciddi anlamda bir haksızlık. Çünkü ekonomik refah düzeyi, teknik imkânların ve bilimsel yeterliliğin olmadığı birçok yerde bunları ispatlayabilmesi zaten mümkün değil. Şirketler de bunu üzerine almak istemiyorlar, çünkü zaten belirsiz bir risk alanı, belki 10, 20 yıllık süreler içerisinde bunun etkileri çıkacak. Böyle bir maddi ve cezai sorumluluk altına girmek istemiyorlar, onlar da kendilerini bu sözleşme hukuku çerçevesinde bağlıyorlar.

Av. Burhan DEMİR- Başka sorumuz var mı?

Av. Meryem ÖZDEMİR- Cankat Beye sorumu soracağım. Şimdi bu GDO'lu ürün tesisleri, üretme tesislerine izin veren işlemler idari işlem olarak kabul edilip o yoldan yasal yolları tüketmişsiniz. Ancak buradan özel hukuk zararları da doğabilir. Bu durumda menfaati haleldar olan, zarar gören insanlar için bir uygulamanız oldu mu, bu konudaki zamanlaşımını da araştırdınız mı? Pardon, bu arada teşekkürlerimi iletmek istiyorum, gerçekten hukuk üretmişsiniz, kutlarım.

Av. Cankat TAŞKIN- Sağ olun. Şimdi ben bu sorunuzu şöyle cevaplamak istiyorum. Biz Baro Komisyonun çalışma sistemi açısından sizin dediğiniz şekilde bir yol izlemedik, izleyemedik daha doğrusu. Bursa Barosu Çevre Komisyonu şöyle çalışıyor, özellikle idare mahkemesi, idari yargıya ilişkin davalar açıyoruz ve Bursa'ya, Türkiye kamuoyuna mal olabilecek nitelikte davalar açtığımız için çok fazla bireysel menfaatleri ihlal olan kişilerle ilgili olarak ortaya çıkan uyuşmazlıklara zaman ayıramıyoruz. Çünkü malumunuz komisyon işleri gönüllülük işi, hem meslektaşlarımız kendi enerjilerini, zamanlarını ayırıyorlar bu işe, kendilerinden fedakârlık ediyorlar, hem bir de gerçekten o kadar çok çevre ihlali var ki bizim esas defterimizde 20 senelik Komisyonuz, şu anda 150 civarında kayıt var. Hala da çevreyle ilgili ihlaller devam ediyor, bunlar sadece genel olarak idari davalar. Özel o yöne maalesef giremedik, keşke girebilmiş olsaydık, ona da girsek zaten işin içinden çıkabilmemiz gerçekten mümkün olmayacak, ama söylediğiniz önemli bir nokta tabii.

Zamanlaşımı konusu da tabii doğal olarak özel hukukla ilgili bölüme zamanlaşımıyla ilgili doğal olarak bakma şansımız da olmadı. Biz idare hukukuyla daha çok uğraştığımız için, idari yargı açısından süreci yürüttüğümüz için o konuya girme şansımız olmadı açıkçası.

Av. Burhan DEMİR- İkinci oturumun ikinci bölümüne başlıyoruz. Panelistimiz Avukat Nuriye SAVAŞ, buyurun.

Av. Nuriye SAVAŞ

GDO VE YAPAY TATLANDIRICILARIN SAĞLIK HUKUKU YÖNÜNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

1-GDO NEDİR?

GDO, modern biyoteknoloji kullanılmak suretiyle, bir türe kendi türü dışında gen transfer edilerek oluşturulan insan dışındaki organizmayı ifade eder.

Genetiği değiştirilen organizma, doğal yollarla elde edilemeyip laboratuvar ortamında oluşturulmaktadır. GDO'lu ürünlerin işbu oluşturulma safhasında, koruyucu ürün ve antibiyotik kullanılmaktadır. Öyle ki; genetiği değiştirilen organizma kendi böcek ilacını dahi kendi üretebilmektedir.

Gen transferine uğramış, koruyucu madde ve antibiyotik içeren GDO'lu ürün; başta kanser olmak üzere, bağışıklık sisteminin çökmesi, kan yapısının bozulması, kısırlık ve karaciğer tahribatı gibi birçok sağlık problemini de beraberinde getirmektedir.

(GDO'nun kimyasal yapısı ve insan sağlığına etkileri, konunun uzmanları hocalarımız tarafından ayrıntısı ile açıklanmıştır. Benim burada değineceğim konu, GDO'nun sağlık hukuku mevzuatı bakımından incelenmesidir.)

GDO'lu ürünlerin insan sağlığı için oluşturduğu risk, kısa veya uzun vadede insan sağlığında yarattığı veya yaratacağı tahribat, sağlık hukukunun inceleme alanına dahildir. Zira sağlık hakkı en temel insan hakkıdır ve gerek ulusal gerek uluslararası normlar ile koruma altına alınmıştır.

GDO'lu ürünlerin Sağlık Hukuku yönünden değerlendirilebilmesi için, genelden özele bir mevzuat derlemesi yapmanın, sonrasında GDO hakkındaki yasal düzenlemelere ulaşmanın yararlı olacağı kanaatindeyim.

1982 ANAYASASI**A. SAĞLIK HİZMETLERİ VE ÇEVRENİN KORUNMASI**

MADDE 56 - (2) Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler.

İNSAN HAKLARI EVRENSEL BEYANNAMESİ**Madde25**

1. Herkesin kendisinin ve ailesinin sağlık ve refahı için beslenme, giyim, konut ve tıbbi bakım hakkı vardır.

5237 SY. TÜRK CEZA KANUNU**Kamunun Sağlığına Karşı Suçlar****Zehirli madde katma**

Madde 185 - (1) İçilecek sulara veya yenilecek veya içilecek veya kullanılacak veya tüketilecek her çeşit besin veya şeylere zehir katarak veya başka suretlerle bunları bozarak kişilerin hayatını ve sağlığını tehlikeye düşüren kimseye iki yıldan onbeş yıla kadar hapis cezası verilir.

Bozulmuş veya değiştirilmiş gıda veya ilaçların ticareti

Madde 186 - (1) Kişilerin hayatını ve sağlığını tehlikeye sokacak biçimde bozulmuş, değiştirilmiş her tür yenilecek veya içilecek şeyleri veya ilaçları satan, tedarik eden, bulunduran kimseye bir yıldan beş yıla kadar hapis ve binbeşyüz güne kadar adli para cezası verilir.

(2) Bu suçun, resmi izne dayalı olarak yürütülen bir meslek ve sanatın icrası kapsamında işlenmesi hâlinde, verilecek ceza üçte bir oranında artırılır.

TÜKETİCİNİN KORUNMASI HAKKINDA KANUN ZARARLI VE TEHLİKELİ MAL VE HİZMETLER

MADDE 18.- Tüketicinin kullanımına sunulan mal ve hizmetlerin kişi beden ve ruh sağlığı ile çevreye zararlı veya tehlikeli olabilmesi durumunda, bu malların emniyetle kullanılabilmesi için üzerine veya ekli kullanım kılavuzlarına, bu durumla ilgili açıklayıcı bilgi ve uyarılar, açıkça görülecek ve okunacak şekilde konulur veya yazılır.

GDO kavramını Gıda Güvenliği üst başlığı altında incelemek doğru bir yaklaşım şekli olacaktır. Öyle ise mevzuatımız güvenilir gıdayı nasıl tanımlamaktadır? Güvenilir gıda nedir – güvenilir olmayan gıda nedir?

VETERİNER HİZMETLERİ, BİTKİ SAĞLIĞI, GIDA VE YEM KANUNU

Gıda ve yem güvenilirliği şartları

MADDE 21- (1) Gıda güvenilirliği şartları aşağıda belirtilmiştir:

a) *Güvenilir olmayan gıda, gıda ile temas eden madde ve malzeme piyasaya arz edilemez. İnsan sağlığı için tehlike oluşturan ve tüketime uygun olmayan gıda, güvenilir olmayan gıda kabul edilir.*

b) *Gıdanın güvenilir olup olmadığının belirlenmesinde, üretim, işleme ve dağıtım aşamaları, etiket bilgileri ve sağlıkla ilgili uyarı niteliğindeki bilgiler ile insanlar tarafından günlük normal kullanım koşulları dikkate alınır.*

c) *Gıdanın insan sağlığına zararlı olup olmadığının belirlenmesinde; tüketenin sağlığı üzerinde ani, kısa veya uzun vadede oluşturabileceği muhtemel etkileri yanında, gelecek nesiller üzerindeki etkileri, birikerek artan muhtemel toksik etkileri ve belirli tüketici gruplarının özel sağlık hassasiyetleri de dikkate alınır.*

GIDA GÜVENLİĞİ VE KALİTESİNİN DENETİMİ VE KONTROLÜNE DAİR YÖNETMELİK

MADDE 5 – (1) Gıda;

1) Sağlığa zararlı olması,

2) Tüketime uygun olmaması durumlarında,

güvenli sayılmaz.

c) Herhangi bir gıdanın güvenli olup olmadığının saptanmasında;

1) Gıdanın tüketici açısından; üretim, işleme, depolama, dağıtım ve satış aşamalarının her birinde normal kullanım koşullarına uygun olup olmadığına,

2) Etiket bilgilerine ve/veya gıdanın içeriğinin sağlığa zararlı olabilecek etkilerine dair tüketiciye verilen bilgiye bakılır.

ç) Herhangi bir gıdanın sağlığa zararlı olup olmadığının saptanmasında;

1) Gıdayı tüketen tüketicinin sağlığına hemen ve/veya kısa ve/veya uzun vadede yapacağı olası etkiler ile onu izleyecek nesiller üzerindeki etkilerine,

2) Olası toplam toksik etkilerine bakılır.

GDO'lu ürünlerin insan sağlığına zararları 3 şekilde ortaya çıkabilir:

a) Akut (ani) zarar

b) Birikmiş zarar

c) Gelecek nesiller üzerinde oluşturacağı zarar

GDO'lu ürünlerin tüm süreçlerde neden olabileceği zararlara ilişkin araştırma yeterince yapılmış veya yapılmakta mıdır? Bir GDO'lu ürünün ithalatına ve üretimine izin verilmeden önce yapılan tetkiklerde, o GDO'lu ürünün ani etkilerinin yanı sıra, birikmiş etkileri ve gelecek nesiller üzerindeki etkileri saptanmış mıdır?

GIDALARIN ÜRETİMİ, TÜKETİMİ ve DENETLENMESİNE DAİR KANUN HÜKMÜNDE KARARNAMENİN DEĞİŞTİRİLEREK KABULÜ HAKKINDA KANUN

Risk analizi

Madde 9 - İnsan sağlığının korunması ve gıda güvenliğinin sağlanabilmesi için gıda mevzuatı uygulamalarında risk analizi esas alınır.

Risk değerlendirmesi bilimsel kanıtlara dayandırılır; bağımsız, tarafsız ve şeffaf bir şekilde yapılır.

İhtiyatî tedbirler

MADDE 10. - İnsan sağlığı üzerinde zararlı bir etkinin olması ihtimalinin belirmesi ve bilimsel belirsizliklerin sürmesi gibi özel durumlarda, kapsamlı bir risk değerlendirmesine imkân sağlayacak ileri düzeyde bilimsel veriler elde edilinceye kadar, geçici risk yönetimi tedbirlerine başvurulabilir.

Sağlığın korunması

MADDE 18. -

c) İnsan sağlığına zarar verecek muhteviyatta gıda maddeleri üretmez, içerisine zararlı bir madde katamaz, böyle bir maddenin kalıntısını bulundurmaz ve gıdaya zararlı özelliğe yol açacak herhangi bir işlem uygulayamaz.

18 Mart 2010 Tarihli BİYOGÜVENLİK KANUNU

Yasaklar

MADDE 5 - (1) GDO ve ürünlerine ilişkin aşağıdaki fiillerin yapılması yasaktır:

- a) GDO ve ürünlerinin onay alınmaksızın piyasaya sürülmesi.
- b) GDO ve ürünlerinin, Kurul kararlarına aykırı olarak kullanılması veya kullandırılması.
- c) Genetiği değiştirilmiş bitki ve hayvanların üretimi.
- ç) GDO ve ürünlerinin Kurul tarafından piyasaya sürme kapsamında belirlenen amaç ve alan dışında kullanımı.

d) GDO ve ürünlerinin bebek mamaları ve bebek formülleri, devam mamaları ve devam formülleri ile bebek ve küçük çocuk ek besinlerinde kullanılması. (Bu sirkülasyon içinde bu nasıl önlenecek?)

Karar sonrası yapılacak işlemler

MADDE 7 -(2) ... İnsan, hayvan, bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliğe olumsuz etkisi olduğu tespit edilenler derhal imha edilir...

(GDO'lu ürünün ithalatına veya üretimine izin verilmeden önce GDO'lu ürün bir dizi prosedür ve test aşamasından geçiriliyor; yapılan testler %100 güvenilir değil midir? Değil ise bu risk nasıl göze alınabilmektedir?)

(4) Herhangi bir ürünün Bakanlık tarafından belirlenen eşik değerinde GDO ve ürünlerini içermesi halinde; etikette, GDO içerdiği nin açıkça belirtilmesi zorunludur.

(Anılan hüküm uyarınca **BİNDE 9** dan fazla gdo içeren ürünlerin etiketine gdo ludur yazılması zorunlu... Peki **BİNDE 8** gdo içermesi o ürünün güvenli olduğunu gösterir mi? Bunun tespitini yapmak mümkün müdür?)

Biyogüvenlik Kurulu

MADDE 9 - (2) Kurul, Bakanlıkça dört, Çevre ve Orman Bakanlığınca iki, Sağlık Bakanlığınca bir, Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca bir ve Dış Ticaret Müsteşarlığınca bir üye olmak üzere, üç yıllık süre için, ilgili bakanlar tarafından belirlenen toplam dokuz üyeden oluşur. Bakanlıkça seçilecek üyelerden birinin üniversite, diğerinin ise meslek örgütleri tarafından gösterilen adaylar arasından seçilmesi zorunludur. Kurul Başkanı, Bakan tarafından belirlenir. Kurul Başkanı yokluğunda yerine vekalet etmek üzere bir üyeyi tayin eder.

Biyogüvenlik Kurulu'nun çalışma esasları

MADDE 10 - (1) Kurul görevini yaparken bağımsızdır. Hiçbir organ, makam, merci ve kişi Kurula emir ve talimat veremez.

(Kurulun bağımsızlığı konusu, kurulun organik yapısı bakımından tartışmaya açıktır: Kuruldaki 9 üyenin 7 si idareden gelmekte, geriye kalan 2si ise, yine idare tarafından seçilmekte ve üniversite-meslek kuruluşlarını temsil etmektedir. Kurul salt çoğunlukla karar vermektedir...)

Sorumluluğa ilişkin temel ilkeler

MADDE 14 - (1) GDO ve ürünleri ile ilgili faaliyetlerde bulunanlar, bu Kanun kapsamında izin almış olsalar dahi, insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması, sürdürülebilirliğinin sağlanmasına karşı oluşan zararlardan sorumludur. Bu sorumluluk, GDO ve ürünlerinin, başvuru ve kararda yer alan koşulları sağlamadığının anlaşılması duru-

munda zarar oluşmasa dahi geçerlidir.

(Sorumluluk hususunda sadece GDO'lu ürünü üreten, işleyen, dağıtan ve pazarlayanları sorumlu tutmak, yeterli bir koruma sağlamakta mıdır? GDO'lu ürüne izin veren, o ürün ile ilgili tüm analizlere eksiksiz yapmış olduğu kabul edilen Bakanlığın, sağlığa aykırı bir sonuç ortaya çıktığında hiçbir sorumluluk taşımaması hukuk mantığına uygun sayılabilir mi?)

Ceza hükümleri

MADDE 15 - (1) GDO ve ürünlerini bu Kanun hükümlerine aykırı olarak ithal eden, üreten veya çevreye serbest bırakan kişi, beş yıldan on iki yıla kadar hapis ve on bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır.

(2) ...başlangıçta yasalara uygun olmasına rağmen, izninde **belirlenen amaç ve alan dışında kullanankişilere... dört yıldan dokuz yıla kadar hapis ve yedi bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır.**

TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ'NDEKİ GDO MEVZUATININ KARŞILAŞTIRMALI OLARAK İNCELENMESİ		
	TÜRKİYE	AVRUPA BİRLİĞİ
YÜRÜRLÜKTEKİ MEVZUAT	13 Ağustos 2010 tarihli Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlere Dair Yönetmelik	Genetiği değiştirilmiş gıdalar ve yemlerle ilgili 22 Eylül 2003 tarihli, AVRUPA MEVZUATI
Genel Hükümler / Gereklilikler	<p>Genel hükümler MADDE 5 –</p> <p>Bakanlık insan ve hayvan sağlığının ve biyolojik çeşitliliğin korunması için her türlü tedbiri almaya yetkilidir.</p> <p>Yasaklar MADDE 6 –</p> <p>GDO lu ürünlerin, bebek mamaları ve bebek formülleri, devam mamaları ve devam formülleri ile bebek ve küçük çocuk ek besinlerinde kullanılması yasaktır.</p>	<p>Gereklilikler</p> <p>1. Madde (a) insan sağlığı, hayvan sağlığı ya da çevre üzerinde olumsuz etkilere sahip olmamalıdır;</p> <p>(b) tüketiciyi yanlış yönlendirmemelidir.</p> <p>c) yerini alacağı gıdadan, normal tüketimi tüketici için beslenme açısından sakıncalı olacak derecede farklı olmamalıdır</p>

· 29 Ekim 2009 tarihinde yürürlüğe girmiş olan GDO Yönetmeliğinin 5. maddesinin 4. fıkrasında; “İnsan ve hayvan tedavisinde kullanılan antibiyotiklere karşı direnç genleri içeren GDO ve ürünlerinin ithalatı ve piyasaya sunulması yasaktır.” Şeklinde bir madde bulunmakta idi. 2010 yılında yürürlüğe giren yeni GDO Yönetmeliğinde böyle bir hüküm bulunmamakta. Yeni GDO yönetmeliği, açıkça öncekini yürürlükten kaldırdığına göre ARTIK ANTİBİYOTİKLERE KARŞI DİRENÇ GENİ İÇEREN GDO’LU ÜRÜNLER SERBEST !!!

· AB mevzuatı, GDO’lu ürünün GDO’suz benzerinden sakıncalı olacak kadar farklı olmaması kuralını getirmektedir. Türkiye’de yürürlüğe giren yönetmelikte böyle bir hüküm yoktur.

· Etiketleme meselesi: 2009 tarihli eski GDO Yönetmeliğinde “GDO’suzdur” ibaresi kullanmak yasaktı. Yeni GDO Yönetmeliği nasıl ki “GDO’ludur” yazma zorunluluğu varsa “GDO’suzdur” yazma hakkı da vardır demektir.. AB kuralları da aynı doğrultuda...

	TÜRKİYE	AVRUPA BİRLİĞİ
GDO’lu Ürünlerin Ülkeye Girişi	İzin Prosedürü	Yetki Prosedürü
İnceleme Birimi	Biyogüvenlik Kurulu Bağımsız-bilimsel-teknik denilmektedir. Biyogüvenlik Kurulu, etik danışma ile ilgili bir alt komite oluşturulmasına karar verebilmektedir.	Avrupa Birliği Gıda Güvenliği Yetkili Kurumu + Etik Danışma Kurulu
Karar ve Uygulama Mercii	Tarım ve Köyişleri Bakanlığı	Avrupa Komisyonu
İzin / Yetki Süresi	10 Yıl	10 Yıl
Sürecin Şeffaflığı	2010 tarihli yeni yönetmelik ile, eski yönetmelikteki gizlilik esasından vazgeçilmiştir. Ama bilgilerin ne kadarının, ne şekilde kamuoyu ile paylaşıldığı bir uygulama sorunsalıdır.	Kural: Şeffaflık İstisna: Gizlilik (Gizlilik talep eden haklı bir gerekçe ileri sürmek zorunda)
Mevzuat yürürlüğe girmeden önce piyasaya sürülmüş GDO’ların durumu	Buna ilişkin herhangi bir düzenleme yok	Bu husus düzenlenmiş: ürünü üreten-ithaleden- taşıyan- veya bir şekilde piyasaya süren tekili kuruma bildirimde bulunacak, güvenliği aynı bir başvuru gibi denetlenecek, kayıt ve takip altına alınacak.

Av. Tunay GÜRSEL- Şimdi efendim bazı pazarlarda belediyeler organik tarım ürünleri satılır diye medyada ilan veriyorlar, SMS atıyorlar telefonlarımıza. Gerçekten burada her türlü kontrolü yapılmış organik ürünler de GDO'suz şekliyle, GDO içermeyen ürünlerin satışı mı söz konusu, bu konuda herhangi bir bilginiz, duyurunuz var mı, güvenip o pazarlardan GDO'suz bir şey alabilecek şekilde rahat olabilir miyiz?

Av. Burhan DEMİR- Sorunuz için teşekkür ederim. Fakat ben bu sorunun cevabını vermek üzere içimizde bu konuda teknik fen bilimleri ile ilgilenen kişiler var, hocalarımız var, ben onlardan rica edeyim bu sorunun cevabını. Hocam, bu pazarlarda ekolojik ürün olarak satılan ürünlerin gerçekten ekolojik ürün olup olmadığı, ekolojik mi dediniz?

Av. Tunay GÜRSEL- Yani rahat olalım mı?

Prof. Dr. Neşe BİLGİN- Rahat olmayın. Çünkü bunlar test edilmiyorlar. Yani organik pazarlara gelen malzemelerin organik olduğunun sertifikasını veren kuruluş bunları GDO testine bildiğim kadarıyla sokmuyor. Sadece organik olup olmadığını inceliyor. Hatta ve hatta pek çok organik pazar doğru dürüst denetim de yapılmıyor. Yani Şişli pazarının her şeyi sürekli kontrol edilmek durumunda, ama bu kontrollerin yapılmadığını görüyoruz. Şişli pazarı uyarılıyor, yani belediyenin daha sıkı kontrol etmesini istiyorsunuz, ama etmiyorlar. Dolayısıyla orada emin olmayın. Ben bir tek şey söylüyorum, üreticinizi tanıyın, tanıdığınız üreticiden alışveriş etmeye çalışın. Bence gıda güvenliğinizin tek yolu bu diye düşünüyorum.

Prof. Dr. Tayfun ÖZKAYA- Şimdi şöyle, dünyada GDO'lu ürünler yüzde 90, 95, 99 pamuk, koza, soya oluyor. Şimdi bunlar da pazarlarda gördüğümüz ürünler değil mısır hariç. O bakımdan organik konusunda sebze ve meyvelerde özellikle bir GDO'ya rastlama ihtimalimiz çok düşük bence. Yani bilmiyoruz, bilemiyoruz, ama olasılığı düşük bence. Tabii GDO yönünden bir analiz yapmıyorlar, fakat şu var, bu organik konusu çok tartışmalı bir konu, birkaç şey açıldığı için söylemek istiyorum. Şimdi organik dediğimiz olay da ya da ekolojik, neyse, mevcut sistemin bir kuşatması altında. Yani mesela bir sertifikasyon kurumları var, sertifikasyon kurumlarına çiftçiler işletmenin büyüklüğüne

Av. Burhan DEMİR- Ağırlık sizin kanaatinizce kimin üzerinde, çünkü köylünün işi dersiniz benim aklıma hemen şu söz geliyor, köylü milletin

efendisidir. Yani bu söz hakikaten zamanında çok doğru söylenmiş bir söz, bugüne de yansıyor sonuçları.

Prof. Dr. Tayfun ÖZKAYA- Şimdi bu konuda Türkiye'nin çeşitli yerlerinde değişik uygulamalar yapılıyor, çeşitli engeller var. Yani yerel çeşitleri olarak organik tarım yapanlar var, işte permakültür hareketi var. Mesela Neşe Hanımın Üniversitesinde, Boğaziçi Üniversitesinde Tüketim Kooperatifi kurdular. Onlar sertifikalı olmayan, ama grup tarımı yapıyorlar. Yani grup tarımı yapan çiftçilerle bağlantı kuruyorlar ve sertifika sisteminin dışında onlardan ürün alıyorlar değil mi, makul bir fiyatla da satıyorlar. Dolayısıyla doğrudan üreticiden tüketiciye bir bağ kuruyorlar. Yani klasik organik tarımı reddediyorlar, hatta yeni bir terim bile var, endüstriyel organik tarım denilen bir şey çıktı. Neden? Çünkü çok büyük bir işletmeci mesela diyelim ki işte 500 dekar şeftaliyi bir çeşitten yetiştiriyor, konvansiyonel ilaçlar alıyor büyük şirketlerden. Ondan sonra bunları da büyük bir şirket alıyor, bilmem Münih pazarına gönderiyor. Şimdi bu ne kadar doğru, yani bunu eleştiriyoruz ve buna bir çözüm bulmaya çalışıyoruz.

Prof. Dr. Neşe BİLGİN- Sadece bir ek yapmak istedim, belki onun için organik yerine ekolojik lafını bazen kullanmakta fayda olabiliyor. Ben organige hep böyle bir zorla yaklaşıyorum. Çünkü hakikaten organik dediğiniz zaman organik sertifikasyonun arkasında kimyasal kalıntı en çok bakıldığı için, yani yapılan testlerinde kimyasal gübre kullanmadan ya da kimyasal ilaç kullanmamak için organik olarak yetiştirmesi gereken şeylerin genetiği değiştirilmiş olma ihtimallerini de aslında biz yükseltiyoruz. Diyor ki adam, ben bunu genetiği değiştirilmiş olarak bir direncin içine koyayım, ama pestisit direnci olarak şeklinde söylemiyorum ve öyle bir ortamda yetiştireyim, organik gibi, her zaman böyle bir riskimiz var. Hâlbuki bizim geleneksel tohumlarımızla olan bir şeyi seçtiğimiz zaman bu riski bir kenara bırakıyoruz, bir bu tarafı var.

İkincisi gerçekten organik sertifikasyon çok pahalı bir şey ve bir insan istediği zaman, yani bir çiftçi ben organik tarım yapmak istiyorum dese bile toprağı müsait değil, sağında solunda organik tarım yapmayan insanlar varsa zaten yapması mümkün değil. Bizim burada desteğimiz dolayısıyla geleneksel yapıp eski halinde kalmaya, ben geleneksel diyorum, kusura bakmayın, ama rahat bulduğum kelime olduğu için onu söylüyorum. Dolayısıyla organik sertifikasyona giden çiftçiler her zaman büyük çiftçi, büyük topraklarda şey tarımı yapıyorlar ve hatta şu anda ilaçların ismi değişti. Aynı büyük ilaç firmaları, gübre satan, tarım ilacı satan firmalar bir sürü

ilacının üzerine artık organik ilaç yazmaya başladılar ve gene onlar başköşelerde oturuyorlar. Dolayısıyla bunun dışına çıkıp biz mümkün olduğu kadar ekolojik, sürdürülebilir, eski öğrendiğimiz, babamızdan, dedemizden öğrendiğimiz yöntemlerle olanları desteklemek üzerinden bir politika gütmeye çalışıyoruz. Bizim Tüketim Kooperatifimizin de yapmaya çalıştığı aslında bu bir şekilde. Bence her küçük komünite kendi içinde benzer şeyleri yapabilir diye düşünüyorum bir başlangıç olarak.

Av. Burhan DEMİR- Yalnız ben affınıza sığınarak son bir soru sormak istiyorum bu kadar yetkin, konusuna hâkim bilim adamı varken. Bu gıdalar üzerinde yapılan bunca işlemden sonra biz helal gıda kavramını nereye oturtabiliriz acaba, var mı böyle bir düşünce? Soruya cevap verecek bir hocamız var mı, ben bilimsel olarak sordum.

SALONDAN- Kenan DEMİRKOL Hocamızın bir örneği vardı, galiba Polonya'da Allah'ın tohumunu değiştiremezsiniz tezinden yola çıkarak GDO yasaklanıyor. Ben de helal yemek istiyorum deyip yasa tasarısı bir şeyler yapmamız gerekiyor. Helal yemek istiyoruz biz deyip biz de dinden yola çıkabiliriz.

Esat ERYILMAZ- Bir şeyi düzeltmek istiyorum. Bunu Turgut Özakman'la çok konuştum, Ankara'da çok sık konferanslar düzenleniyor. Milletın hakiki efendisi köylüdür lafını çok yuvarlatarak kullanıyoruz diyor. Çünkü orada Gazi'nin söylediği milletin hakiki efendisi ilkeli, çalışan ve üreten çiftçi kesiminin oluşturduğu köylüdür diyor. Bu tanım da Abdullah Beyin dün söylediği iyi tarımı da boş verin, çünkü kavramları bu sefer sorgulamaya başladık bakın, iyi tarım mı, organik tarım mı, olmadığını biliyoruz, sertifikasyon ticareti dönüyor bunun üzerinden. Tamamen organik tarım diye bir şey çevre baskısı altında, sistem baskısı altında mümkün değil. İyi tarım deyip durumu biraz yumuşatalım, hani bu çerçevede elimizden geldiği kadar yapıyoruz da yanlış anlaşılıyor. Çünkü bunu birileri de kullanıyor, işte organik, endüstriyel tarım ya da konvansiyonel endüstriyel tarım gibi. O zaman Gazi'nin tanımlamasının Abdullah Beyin bilge köylü tanımı diyor. Kavramları yerine oturtmak için zaman içerisinde çaba gösterelim diyorum ben, öbür lafı da çok yuvarlatmadan altındaki bu detayla kullanalım.

SALONDAN- Şimdi bu Allah'ın tohumu hikâyesinde bir cümle söylemek istiyorum, dayanamadım. Yani 10 bin yıl önceye gidersek, 11 bin yıl önceye gidersek Anadolu'da dolaştığımızda buğday diye bir şey görmüyoruz, yok öyle bir şey yok, daha arpa diye, mercimek diye bir şey yok. Bir sürü ot-

lardan insanlar uğraşarak bugünkü buğdayı geliştirdiler, tesadüflerden de yararlandılar. Dolayısıyla insanın müdahalesi her zaman vardı.

Av. Tunay GÜRSEL- Efendim ben tekrar şimdi reklam olmasın diye isim vermeyeceğim. Bazı büyük alışveriş merkezlerinde bazı firmalar paketlenmiş şekliyle tarım ürünleri, organik ürünler diyor, bunlar sertifikasyon almışlar mı ve gidip gerçekten bakıyorum, azıcık, küçücük, minnacık bir plastik torbanın içinde o lafi da görünce pahalı da olsa onu almak istiyorum. Bir ikincisi de bu konuda hocalarımdan rica ediyorum, ikincisi de şimdi Türk Ceza Yasasının 184, 185 ve müteakip maddeleri çevreyle ilgili suçları anlatıyor. Burada hayvan ve bitki neslinin bozulmasına değinen maddeler de var. Burada da tabii bu şekliyle yasanın ihlali gördüğü zaman vatandaşa şu hakkı veriyor. Cumhuriyet savcılıklarına suç duyurusunda bulun diyor. Cumhuriyet savcısına suç duyurusunda bulunulduğunda çoğu kez takipsizlik kararı veriliyor. Değerli meslektaşımın öğrenmek istiyorum, yine bu tür yasalarda kaç kişi müracaat etmiş, bir istatistik var mı? Gerçekten bu şekilde biliyorsunuz yasa tamamıyla cumhuriyet savcılıklarına, savcıya ceza davası açma yetkisi veriyor. Siz vatandaş olarak dava açamıyorsunuz, en son yasa değişikliklerinde bu şekilde oluyor. Gerek bu Biyogüvenlik Kanunu'nda gerek Türk Ceza Yasasıyla ilgili konularda size intikal eden, bana göre birçok yerde takipsizlik kararı veriliyor hep. Teşekkür ederim.

Av. Nuriye SAVAŞ- Şimdi Biyogüvenlik Kurulu'nun GDO'ya izin vermeyle ilgili beş toplantısı var bugüne kadar yaptığı ve bu toplantılarda sadece yanlış bilmiyorsam iki veya üç GDO'lu ürüne izin çıktı şu ana kadar ve bunlar da hayvansal yem. Dolayısıyla hem Ceza Kanununda hem Biyogüvenlik Kanunu'ndaki ceza hükümleri zararın ortaya çıkmasından sonrasını cezalandırıyor. Şimdi GDO kavramı ülkemizde çok yeni, henüz hayvansal yem dışında GDO'lu ürünü tüketip e ortaya çıkmış bir zarar, dolayısıyla bu zarara dayanılarak bir suç duyurusunda bulunma olgusu henüz yok.

Av. Tunay GÜRSEL- Efendim benim bir müvekkilim, onu da anlatmak istiyorum, Avrupa'dan, Bulgaristan'dan tarım, yani arpa ithal etti aynı şekilde hayvanlara yedirmek üzere. Daha sonra isim vermiyorum, çünkü müvekkilimdi, asliye cezada yargılanıyor şu anda, insanların yiyecekleri yeme, daha doğrusu buğdaya, una kattı ve sattı onları. Bu sebepten dolayı iki suçtan yargılanıyor. Bir tanesi bu şekilde hayvan için getirilmiş bir yemi nasıl sen insan sağlığına zararlı, hani orada GDO'suz, belki Tarım Bakanlığı'nın bu kanun çerçevesinde okeylediği bir üründü.

İkincisi de ithal ettiği şeyi tekrar ihraç etmek amacıyla getirmiş, oradan da yargılanıyor. Bir para cezası, 180 milyar gibi bir para cezasına çarptırılmak ve de bilemiyorum şu çerçevede bu yasadan cumhuriyet savcısı bizim açımızdan iyi tabii, kanun da bu şekilde yasanın verdiği hükme karşı aykırı davrandığından dolayı belki bir başka ceza davası açılması lazım. Ancak onun üzerinde durmuyorlar, sadece diyorlar ki para cezası olsun. Bu konuda düşüncelerinizi sormak isterim.

Av. Nuriye SAVAŞ- Ben sorunuzu tam olarak anlayamadım.

Av. Tunay GÜRSEL- Şimdi efendim yurtdışından ithal etmiş vatandaş ve hayvan yemi olarak, ama insanlarda kullanılan pasta ve böreklerin içine koyup satmış. Bu husus tespit edildi, ama asliye ceza mahkemesi bu suçtan sizin söylediğiniz madde çerçevesinde güvenlik maddesi çerçevesinde ceza alması lazım. Ancak diğer suçtan, yani ithal etmek, ihraç etmek şartıyla ithalatını yaptığı için şu kadar para cezası var diyorlar. O zaman diğerinden de belki cumhuriyet savcısı suç duyurusunda bulunup ağırlaştırılmış bir talepte bulunabilir mi, görüşünüzü almak istiyorum.

Av. Burhan DEMİR- Şimdi ben meslektaşımın yerine söyleyeyim, tabii ki bu takdire dayalı bir konu.

Av. Nuriye SAVAŞ- Savcımızın takdirinde, bulunabilir. Kamu sağlığını korumayı temel alıyor Türk Ceza Kanunu 185 ve 186. maddeleri, acaba savcımız neden sadece ithalatı ve ihracatı kısmına yoğunlaştı ve bunun kamu sağlığı kısmını değerlendirmede? O tabii sayın savcının görüşü.

Av. Burhan DEMİR- Sorular için ve katılım için tekrar teşekkür ediyorum, sağ olun.